భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

★

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

డిసెంబరు 1956

సంపుటము 33 : : సంచిక 12

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

డిసెంబరు 1956

భారతి. డిసెంబరు - 1956.

మాంచాల

శ్రీ బెల్లంకొండ సూర్యప్రకాశరావు

ఏ మధురప్రభాతమున నెన్ని శకుంతము లెన్ని గొంతులన్
ఏమని పాడుకొన్నవో సుమీ! ఫలియించె మదీయ వాంఛితం
బీ మధుభావనా తతుల నిండిన తీయనిగుండెలోడ నా
స్వామికి, బాలచంద్రునకు స్వాగత మిత్తును వేయి గొంతులన్.

"కో" యని ప్రొద్దునే పలికె కోయిల; 'ఝా' మ్మని భృంగ మేలనో
హాయిగఁ బువ్వుపైన నడయాడెను; పిచ్చుకజంట చెట్టుపైఁ
గూయుచు ముక్కులన్ బొడుచుకొన్నవి; నే నివే గాంచుచుండ నే
దో యనుభూతి 'జిల్లు' మని తోఁచిన దీ పరిణామ మందగన్.

'వచ్చుచున్నాఁడు దీవెన లిచ్చి పనుపు,
బాలుఁ డుత్సాహమున బోవు బవరమునకు'
ననుచుఁ బ్రొద్దునేఁ గబురంపి రత్తగారు
మంచి యమృతము తలఁ గ్రుమ్మరించినారు.

ఎన్నటికేని నా విభున కేర్పడదా దయ! యప్డె వచ్చు నం
చెన్నిదినాలనుండియొ నిరీక్షణసేయుచు నుంటి; నెన్నియో
వెన్నెలరేలు నన్ విరహవేదనముంచిన వీదినాన నా
కన్నుల వత్తితోఁ గడపఁగాచిన భాగ్యముపండుఁ దీయగా.

వియ్యము లందుకొన్న చెడువేళ యదేమొ ప్రియుండు నాపయిన్
నెయ్యము జూపబోడని యనేకవిధమ్ముల నెంచి నా మదిన్
గుయ్యడు నన్నుగాంచ నిదుగో యరుదెంచెద రీ దినమ్ము; నే
దయ్యము నా ప్రభూ? నను విడల్చితి రీగతి జాలిమాలుచున్.

మీసతి, నగ్నిసాక్షిగ ననేకులు బెద్దలముందు పెండ్లియై
మీ సదనంబు ద్రొక్కితిని; నేటికి భాగ్యముపండె; యుద్ధ సం
తోషము మీ మదిన్, గడపద్రొక్కు విభుం డని నాకు గల్గు సం
తోషము; వీరకుంకుమలతోడుత మానసపూజ సేయుదున్.

కన్నీటితో ముందు కడిగిన తరువాత
పన్నీటఁ గడిగెద పాదయుగము
హృదయాన మీరూపు పదిలమ్ము జేసిన
పిదప నాసనమును వేయుదాన
ఫాలభావాలతో బల్కరించిన మీద
పలికెద ప్రేమతో స్వాగతమ్ము
ఎద విచ్చి మీ చేతి కిచ్చిన పిమ్మట
వీరగంధము బొట్టు పెట్టఁదాన
మంగళారతు లిచ్చెద మనసువిప్పి
ఖడ్గమిత్తు నాదు హృదయాక్షతలతోడ
పలికెదను వీడుకోలు సంబరము పడుచు
నేడ్చుకొందును వెన్క మీరేగ ననికి.

'వత్తు' రను మాట యమృతంపు టెత్తిపోత;
'కదనమేగెద' రను మాట కత్తికోత;
ముట్టవలెను గులాబిని ముండ్లవద్ద
తీయని విషము నోటి కందీయవలెను.

'రాడు! రాడమ్మొ బలి' యను గోడుపోయి
'వచ్చి రణమేగె' నను చేద్వవలయు నింక
నతులఘనవిపత్కరపరిస్థితులలోన
ద్రోయదలచిన నా కేల నాయువిడుట!"

ప్రేక్షకులు

శ్రీ అత్తిలి సూర్యనారాయణమూర్తి

'ఏమిటీ యీ భాగోతం అంతా? అనో-'బ్రతుకే ఓ భాగోతం' అనో అనటం మామూలైంది...' జీవితం నాటకమనీ, తతంగమంతా నటన అని ప్రతి ఒక్కరూ నమ్మినవిషయాలు.

ఎఱిగున్న విషయాలే ఐనా; భిన్నభిన్న ప్రకృతులు విడిగా చిత్రించుకోటంలోకంటె, కుదిమట్టంలో ఒకేరంగస్థలాన్ని-కళ్ళను—మెరపేట్టు చేయటంలో-ఒకరికా యిద్దరికా?!—పగులూ వంచలూ మీద ఏక ముహూర్తాన ఐక్యానుభావమైన హృదయ స్పందనాలు నలుపబీలు...

ఐతే వాచికాంగికాభినయం స్వాభావికమైతేనే మనస్సుకుపట్టి ఊగిసలాడేది...

పురాణాలై ప్రజాజీవితంలో మఱుగుపడుతూన్న విషయాన్ని సున్నితంగా ముందుకు తెచ్చి నీతిఅనేది నశించకుండా అరికట్టాలనే ఆవేశం, ఆవేదనా, ఫలితంగా, 'తోలుబొమ్మలూ, భాగోతం-వీధినాటకం' పునాదిరాళ్ళుగా ఉపయోగించుకున్నారు.

మంచునకు తెలుదేయకుండా తెల్లవార్లూ గడ్డిమెత్తల వాత్రేయించుకుని కూర్చుని — ఏమంటే, మొదట్లో, కథ యింకా రక్తికట్టాక కదలవచ్చుననీ తీరా కాస్సేపు కూర్చున్నాక, ఆ కథా నాయకుడో నాయికో కష్టాలల్లో ఉండేఘట్టమే కనకవస్తే, అయ్యో! 'యీ పట్టులో కదలివెళ్ళటం ఎల్లాగ?! తమకీ రావొచ్చు యిల్లాంటివి! ఇల్లావెళ్ళిపోయే, ఆసుబ్బావధానులు యిన్నికష్టాలు రాల్చుకుంట!' అనుకొని సుఖాంతంచూసి మరీ కదిలేసరికి కాకులు కూసేవంటి!

'అరె! అరిచ్చంద్రమహారాజా ఎన్నికష్టాలు పడ్డాడురా! అయితేం, ఆనీడుంపతెగ యిస్పామిత్తుడికి లొంగితేనా?! సత్తెంఅంటే అదీ, అందుకే అన్ని వొరాలు!!' అనుకుంటూ యిళ్ళకుసాగేవారు...

పాలుకోసారి, ప్రజాహృదయాన్ని సత్యంకేసి మళ్ళించిన ఆ భాగోతం పెద్ద, తాళాలవాయించుకుంటూ ప్రతీఘుమ్మం త్రొక్కటం ఆవేశంలోనే! ఆయూరి పెద్దకాపు—లేదా, కాస్తకల ఆసామీ అల్లా—శిరపైమీద వస్త్రంయిచ్చో, యింతధాన్యం కొలిచో, యీ కళావేత్త విధానపువాదులు బ్రతుకు పటకుండా—ఏమీఅంటే, కాలంమార్పు ప్రవాహపుతాకిడినుంచి ఊడి కొళ్ళలు పడకుండా—పూరిమేలుగులు పెట్టి ఆ కళామందిరాన్ని నిలబెట్టుకొంటటం ఆచారమైంది.

ఇక్కడొక మాట:

సత్యాన్ని— ఋతాన్ని— ఆరాధించటంలో సర్వమూ ఆఖరికి తానూ ఆహుతి అయ్యేఘట్టంలో, ప్రజాహృదయాన్ని దూసుకుపోయే వెలుగుల్ని ప్రసరించగల తావుల్లో ముఖ్యంగా తెలుగైనదటలో ప్రేక్షక జన సంద్రంలో తుఫానురేపే గతులున్నాయి అని అనుకోలేదు ఆనాటిపెద్దలు. నేటికీ అదే అనుసరణగా ఉంది. ఔను, పట్టుకొన్న పాతిది వదలటం, వదలిపోవటం, ఎట్లాగ మరి?

జపెవర్ణన:

వీధి నాటకాల్లో పాత్రలు యించుమించు అంతా ఎవరెవరో తెలిసేట్టు ముందుగానే, రంగస్థలాన్ని అలంకరించటంకద్దు. వేషాల్నిబట్టి పాత్ర నిరూపణ. శిరోమాద్యాంఘులు ధర్మపాదనం; అంచేతే రక్షక సాధనాలైన వస్తువులే అలంకారాలు.

కృష్ణుడు వచ్చేఉంటాడు; ఏవూలనో కూర్చునే ఉంటాడు. ఇక—సత్యకేంది, చూడండీ! యీమె తెల్లనిచీరలేగాని ధరించదు 'తెల్లనిచీరలంగా వికలు తియ్యనిఖంబును మెచ్చు, వెంట్రుకల్ నల్లన' యిత్యాది గుణాల్ని సత్యలు ఆయా పాత్రల్లో గమనించి పద్మినీ జాతి పడతిగా ఎంచుకోవాలి. ఇల్లాంటి వెనో

పాత్రలూ, ప్రేక్షకులూ కూడా గమనించేవి, ఉల్లాస పర్చుకు శేపిని !

సత్య, కృష్ణుడు రానందుకూ, వెన్నెల వేడికీ, వియోగబాధలో, తెర-సగం సగంగా పట్టి ఉంటుంది; ఉంచుతారనండి-తన వాల్జడ జారలికి పడవైచి తన హృదయబాధ అంతా ఆ వేణీకర్తనలో వెలిబుచ్చుతుంది. ఒక హారమో, అంగుళీయకమో సంధాన కర్తగా-సంసారం బాత్తుపర్చి, పొలమల్కలు విసుగు దలకు విలుసుకు అన్న సత్యం నిరూపించే కావ్యం అల్లుతుంది. నిజంగా ఆ వర్తన కావ్యమే! ఈ మాధుర్యపు మగతిలో తెల్లవారుట గమనించని జనాలు-స్త్రీ పురుషులు-పెక్కురుండేవారు.

గాంధోళిగాడు :

హాస్యం ప్రతి నాటకానికీ అంగం. అదీ తెచ్చి పెట్టుకున్న అనవసర పాత్రగా అంగీకరించబడలేదు; ఎల్లాగో చెప్తాను.

ప్రత్యేకం ప్రతిపక్షుల్ని వక్రమార్గాన ఎద్దేవా చేయుటకే యేర్పడ్డాడు గాంధోళిగాడు. పెద్ద కాపునకో, ఊరి పెద్దకో యీ యేటా ఓపారి వచ్చి చూసి పోయే యీతడు ఊతకోలు...ఇల్లాగ కొంతకాలం గడిచాక యిది మోటు అనిపించిందో యేమో భాగోతాల ప్రసక్తిలో మాత్రం యీ వ్యక్తి మూతి బిగించుకొని, సత్యభామ పిలుపులకి ఉలకడు, పలకడు. నారీ వేషానికి చీర కట్టితే నే సరిపోతుంది అనుకొన్న రోజులకి ప్రాతిపదికగా, నలుగురూ నవ్వుకున్నా-అదీ నవ్వించటమే అనుకున్న ధీమాలో ఉండటం-వహ్వా. అదీ అభిరుచి.

ఆనాటి ఆ కథా నాయికకు-కాదు ప్రజాభిరుచికి-ప్రియులలో సంధానకర్త - ఊహాం - కర్తగా 'నేను' అని నిలబడ్డ అవ్యక్తి, 'అమ్మా రావే! బొమ్మా రావే! కాస్త కృష్ణుణ్ణి వెదకగదవే' అని ముద్దుగా పిలిస్తే మరీ బిగిసి,- మూతి బిడాయించుకుంటే, యీ నాయిక విసిగెత్తిపోయి అఖరికి 'ఓసి ముండా రావే' అంటే ఆనందంతో-ముఖం చేటంతై-దరిచేరే ఆ విదూషకి ఆ నవికనే 'అబ్బ ఏమి అభినయం అనుకున్నారు' - పుం స్త్రీ గమనం!! రాను రాను విదూషకుడు లేందే ప్రధానపాత్ర రక్తికట్టదన్నారు. పాద ప్రహరణం సంపాదించిన కృష్ణునితో నీకు ప్రదక్షిణమైనా చేస్తానుగాని, నాకీదక్షిణా నాయకత్వం ఎన్నడూ రాకుండా మాత్రం అనుగ్రహించాలి' అనే సున్నితానికి అలవాటుపడి 'నేను హాస్యం చేస్తున్నాను, మీరు నవ్వండి' అంటే ధిల్లున యికిలించే పద్ధతికి దూరులైనారు.

తెరలు :

ధిం తక్క తై ధిలతోంధిక ధినతో అని తాళాల గింగురలలో ప్రతిపాత్రా పాదం అంగుకుని గొంతెత్తితే అసహ్యమనిపించింది. అదీగాక అపరిలో ఉన్నా అంతఃపురంలో ఉన్నా ఒకే పరిసరాల్ని ప్రక్కశాన్ని తిలకించుటలో ఏదో లోటు కన్పించింది. దానికి ప్రతిఫలంగా తెరలు వెలిసాయి. ఇంతిలో ఊరుకోలేదు జనం. అద్దశం—హరిదశం—పూసుకుని హాజరైనా నారపీముగడ్డాలైనా చీదరించుకున్నారు. అంతిమాత్రంతోనూ వీరికి సంతుష్టి కాలేదు...స్త్రీ పాత్ర—నిజానికి పురుషసింహమే అయినా—గంధగజయాన కావలెనన్నారు. పలుకు ఒకుగూ చూపు బెదగూ సరిపోవాలన్నారు. మన ఎగుల, తగిన అభినయంతో, తగ్గ గొంతులతో జరిగిన విషయాన్నొక దానిని ప్రదర్శించే యీ పాత్రలు—అసలు వారు వీరు కాదన్నది ఎటిగే ఉండటం చేత—సభారంజకంగా అయాపట్టుల, పద్యం కూర్పులో పలకటమే, నోట పట్టడానికి, మనసుకు తట్టడానికీ వీలు అనుకున్నారు. కాని సభాస్తారులకు వెన్ను చూపి నడిచే రంగస్థల పాత్రల్ని నిరసించకనూ పోలేదు.

నాతి, నీతి, లేనిది ప్రదర్శనార్హంగా భావించనూ లేదు.

అలంకారం :

రాగిడి చంద్రవంకో, బంగారపు జడకూ అలవాటుపడిన సీత యే నాటికో అయినా, అందెలూ అడ్డబాస త్యజించి, ఉంటే పటాగోలుసులూ,—అసలు అవిమాత్రం మోటకాదా అనితీసి దాచి, చెవులలో లకుటతో, ఒంటిపేట పెట్టుగొలుసుతో ఉంటే నే హాయి అనిపించిందాయిరి. రాజసింహుని రసపుత్రి దుస్తులూ జాత్తూ చెమ్కీలాగూ, వెనిలీ తురాయిటోపీ, స్లిప్పరు పాదరక్షలూతో సరిపెట్టుకున్నాం ... అడవిలో ఉన్నా శ్రీరామచంద్రుని ముఖకళలకు తీసికట్టు రాకుండా గడ్డం మీసం నున్నగా ఉండాలనీ, జన

లోపలికి ప్రవేశంలేని కైటి జనాలకు కూడా యింటి కప్పురాటి ఘలావావారి గొంతురాయిది అని పించుకుంటేనే మరోసారి ఆడాళ్ళో ఆ హాల్లో పూజ!

‘చినులో జ్వలాంగియా...’ అని చెల్లనూ పుష్టినూ చూడండ్రా! శేను శెప్పకుండా పాలిపోతున్నావని గొంతెత్తి ఏమయింతికి నిద్రాభంగం కాకుండా పారి పోయే నలుణ్ణి మరోసారి హెచ్చుగా వేసుకోకుండా- పాడకుండా- పోనిచ్చారూ అని ! వన మధ్యంలో దుప్పటి కప్పుకొని పడున్న వర్తారుణ్ణి చూసి, అతడు యితణ్ణి గమనించకుండా ‘పోఫో, చోటు లేదిప్పుడు’ అంటే ‘కూళవు దుర్మదాంధుడవు’ అని పద్యంలో తిడితే ‘వన్సుమోర్’ - పెద్ద కుర్చీల్లోని వాళ్ళయినా వదలకుండా అన్నాం. సునేపుకు మాత్రం ఏ మనసున్నాడో యేమో గాని ‘లెటవాల్సు’ అని—అంగ వస్త్రంభ్రష్టతేగా డ్రెస్సుమార్చుకునే అక్కఱలేదు. గనుక—పాపా! ఎటవే అయినా అపర్ణాదుడు చోటు లేదన్నాడు. నలదమయంతుల్లో ఒక్కరూ కొరక లేనన్న మానసికావస్థ మీకు ప్రదర్శిస్తున్నప్పటి పల్కులే అప్పటికి వాటికి ముందున్న వాతావరణం హాయిగా మిన్నుల్కదిల్చాయి ఇప్పుడు మళ్లా పాడమంటే యింకా మెప్పించాలనుకున్న మనస్సుతో రాగం సాగదీయటమో, కుదించటమో, ఏ, అనిపిస్తు అవుతుంది. ఈ రంగం మొదణ్నుంచీ ఆరంభింప అనుజ్ఞ అయితే...’ అని చెప్పకుంటే మాత్రం వదిలామా ?!

‘నాకీ రాజ్యము కావలె నంటివటే ఎన్నడైన నీతో’ అని ‘బంతిపూలు ఎవరు గోసిరే- నీళ్లపోసి పెంచినాగడే’ అనే తిఙలా మట్టులే తలలూపిస్తే...

ఏమిటి గోలంతా? సమయంకేసమయం లేకుండా! ఏదైనా అడిగితే పద్యంలోనా జవాబు చెప్పటం!...అనుకుంటూ వచ్చి, వదవానికి— అందులోనూ మామూలు సంభాషణా చెరికింపై అపార్థం రావి పలుకూ, నిఘంటు తెలిస్తే నేకాని, నిగ్గుతేలని సమాసంలేని వాక్యాలూ, విసుగించకుండా ధ్వని ప్రాధాన్యమైన వర్తినా, ఆశిస్తూవచ్చారు...

మహారాజు కోపంగాని, సంతోషంగాని, కమగోల పటలోటికిసలాడుతుంది గాని, వాచికాంగిక ప్రస్ఫుటమట్టల అస్వాభావికమని గ్రహించాక నరకుడు, రావణుడు, హిరణ్యకశిపుడూ, కడుపులో పిండాలు కదిలేట్టు అరచే గొంతువిను ‘అబ్బా’ అనుకుని చెవులు మూసుకోలేదా?...రాజరాజు ‘తప్పెవరిదో నిర్ణయించే సుఖకవిగా గొంతు ఉద్ధతిలలో తెఱ్ఱవాలితే గుండెలు పట్టుకున్నట్లయి ఘట్టిగా ఊపిరి పీల్చుకుని తల్లో ఎవరో సన్మ్రతుల రేపుకోలేదా?

మర్యాదలు :

కొంతకాలం ఏ ఫనికులో యూకరా రానికిలను బహూకరించి పోషిస్తూ వచ్చేవారా, యీనాటికి పరివర్తనం కూలివాలి జనాల చేతకాసుల ముంపే సంస్థ నిలపే వెల్లువ! ఆదాయానికి అధికారం తోడై ఆసరా అమ్యే ప్రాబల్యాన్ని—ప్రజాపోషకత్వాన్ని—అవతలికి నెట్టి, ముందు సీటు ఎక్కి కూర్చుంటున్నారు. తిమను తాము మరువని స్థితిలో నటించే ఆకథా సరళిలో మునిన్ని రసపుత్రుల జేసి ‘మైమరపిస్తాం’టే పోయి అనుకునే పట్టులో ఏపనివాడో వైటకుపోయి వచ్చిన ఆ పామా ‘అయిపోతోంది’ అన్న ఖంగారులో కుర్చీలూ బెంచీలూ తప్పించుకు వచ్చే శ్రమ పొందటం యిష్టం లేక రంగస్థలం మీదనుంచి రెండంగల్లో గంతి తన స్థానానికి పోతాడు ఇక చూసుకోండి! ‘దాసీ’... తలుపు వెయ్యమని చెప్పలేదటే” బుద్ధిలేదూ. పెళ్ళాళ్లు చూరుతారని?!” అన్న చిత్రాంగి చిన్న చకేటంతో తల గిఱువ తిరిగి క్రిందబడుతూ వచ్చారు కూడా.

‘పెద్దిరెడ్డి వచ్చాడు మొదలాడు’ మున్న కాలం దాటి వచ్చాం గనక చేటరీలైటు ఫోకస్ చెయ్యటం విజ్ఞానం కని పెట్టి యిచ్చింది గా—ఉపయోగించుకో వద్దూ మరీ?...‘వన్నెల విసిన కర్ర! నిన్ను వనిలి నన్ను మాపే విరాఖ్యలెవ్వరే?’ అనే శింగరాజు లింగరాజు ఖబుర్లకు ఘొల్లుమంటే వెనక వాళ్లంతా పాపం! తన రసికతా ప్రావర్పాల్యానికే యీ ఎగతాళి అనుకోకుండా అనవ్వలో యీఆసామీ కూడా వెలవెలా నవ్వులు పోలేదా?...

దీనితో పోనిచ్చారూ?...పాత్ర తన వేషంలోనే సంగీతకచేరీ చేసేందుకు కూడా అవును-అప్పటితో గాని రక్తి కట్టదూ? యిచ్చిన డబ్బులు కిట్టొద్దా?... పాలకొలం యిచ్చిన విశాలహృదయం.

పేర్లుమాసి యీనాటకంలో అనుకుతాడా లేదా అన్నది గమనించటం, పెద్దల చాకచక్యాన్ని అనుమానించటము నే దుస్సంకల్పం లేనివారం. కాబట్టే

గ్రామఫోనుపాటలు పాడతారన్న ప్రచురణ ఉంటేనే దండిగా కట్నాలు కప్పగల్గం...!

రాశి కొద్దీ:

ప్రజాభిరుచినిబట్టి పాకం కుదురుతోంటుంది. పురమాయింపులోనే నిగ్గు తేలుతుంది.

'రసపుత్ర విజయం — వేణీ సంహారం — బొబ్బిలి—' యిత్యాది పద్యగద్య జిగిబిగి నాటకములను అర్థ మెనర్చుకొను శాంతి వహించ నివ్వలేకనే 'కీచరాజా' మరుగున పడుతి.

ఏపనిలేని రోజుల్లోనో భాగోతంకడ్తే తెల్లవార్లూ కూర్చుని ఉండే వారవండి. అంతగా భూమినే ఆశ్రయించుకు బ్రతికే జీవులంకాని యీనాడు ...మర్నాటి కొలువులకు మగతిరాకుండాను, మనస్సుకు విశ్రాంతీ, భావోత్తేజం కల్గిస్తూ తక్కువ కాలంలో ముగింపు అయ్యే నాటికలు కోరుతున్నాం.

అందునా, దీర్ఘాలుకాని చక్కటి వచన సంభాషణలోని ఏకాంకికలు-ప్రదర్శనార్హాలే. ఒక దానిలో ఒకటి కల్పించి విషయాన్ని క్లిష్టం చేసేకంటె 'వత్తిగులలో యిమిడిన దిక్కు మజిలీనులా' చవులూరిస్తవి; కళ్లే మెరుస్తవి, ఆనే కుతూహాల పడటంలేదా మనం?

ఎరువు సొమ్ము బరువుచేటు, పుట్టింటిది పసుపు కొమ్మైనా లేం'... తెనుగుదనం పుణికి పుచ్చుకొన్న రాగవరసలు అవసరమైనపట్ల వాడిని స్తే ఎంతముద్దు!

అల్లాగని గిరిగీసు కూర్చుంటామా? పెద్దన కవీంద్రుడే విజాతిమాటలు వాడుకొన్నాడు; అక్కడి వార తిక్కడకి వచ్చే రోజుల్లోనే ఆకథ ఐతే- దూరాలు తగ్గి ఆచారాల సహా ఐక్యమయ్యే యీ రోజుల్లో కృతి పేయాలైన హిందూస్తానీ వరసలు అనుకోకుండా కలగాపులగమవటం ఆదరించకపోతామా? మహన్నతని గులాబీ మామాచేందుకు వెరుస్తామా? అనవులు వెదక్కుంటాంగాని...

వ్యక్తి సంఘాన్ని, సంఘం దేశాన్ని, సర్వతోముఖంగా సంపూర్ణకళల విలసిల్లేందుకు తాపత్రయ పడుతూండటం సహజం ... ఇందుకు పటుత్వమైన రచనలు పుట్టటకుతగ్గ ప్రజాప్రోత్సాహం [Demand] బాధ్యతా మన నెత్తిపైన వేసుకోవాలి; 'వాడొకందుకు పోస్తున్నాడు; వీడొకందుకు ప్రాకుతూన్నాడు' అన్న సామెత వర్తించుకొన్నంతకాలం ఏ జాతీ ముందడుగు వేయలేదు. పాతలోని ప్రాగల్భ్యాన్ని ఏర్చి కూర్చి స్మరణకు తెమ్పటగాని, నేడు జరుగుతూన్నదే ముందుకు పెట్టటగాని, కాలాన్ని పట్టికొని యిల్లా ఉంచే ఉత్తేజితాలైన భావసౌందర్యాల చాకాల విహరించే పారవశ్యాలు లేని పాఠుక బాంధవ్యాలు నిలుస్తవని భావికాలపుష్టినీ తుష్టినీ చిత్రించుటలో సౌకుమార్యం ఉంది.

ఇచ్చేవారు యిల్లా నడవాలన్నా ఎక్కువ మందికి కావలసిందీ లాభించేదీ చిక్కనీయక పోయినా, మనకింత మట్టుకే రాసిఉంది అని పడి ఉండే జాతి తరలిపోయింది కాదని అడ్డేవాళ్ళుంటే పీడని పడే కాలమే మన చుట్టూ ఉంట!

పురమాయింపు:

పడుచంగల రచనలు ఏ భాషలో ఉన్నా అనువాదయోగ్యాలే! కానైతే అసలుసరకు బంగారమే అయినా వారి వారి మనసుబట్టి వస్తువుల పురమాయించుకోవలసి వస్తుంది.

ఈ పని ప్రేక్షక మహాశయులది. సత్యదూరాలు కాని చారిత్రక వ్యక్తుల్ని రంగస్థలంపై అనుకరిస్తే ఆనందించక పోతామా?

"అడగంకే అమ్మైనా పెట్టదు"; "సంగీతానికి చింతకాయలూ రాలవు!" ఇది అవును, యిది కాదు అని విప్పి చెప్పగల ధీమా ఉండి, ఎదిరి అవునూ కాదూ అని బిగిస్తే ప్రతిస్పందించ పకీస్తే ఉంది మజా. చక్కటి తీరులు మెలుదుకుని వస్తవో లేదో చూడండి! "లేస్తే మనుష్యులంకాదు లేవకనుకొన్నంతవరకే యీ మాంద్యం! కావలసినమార్పు పైనున్న పెద్దలు కాదు తెచ్చేది- మనం, మనలో ఉన్న ఉన్నతాశయాల ప్రస్ఫుటపుబలమా...వాటికొక రూపం యేర్పడి ప్రజాహృదయాల కరగని రోతలకు కోతగా ప్రచారసంచార మొనర్పవలెననే గాఢవాంఛ పుట్టుకొస్తోంది కదూ!

ఔను! మనస్సుల్లో ఉన్న మీ యీ కోరిక మీ ముఖాలే తెల్పుతున్నాయి.

ఐదానీంతన్యము

శ్రీ సూరంపూడి భాస్కరరావు

చనిపోయిన ప్రాణంరా ఇది
మణి పోయిన హారంరా ఇది
ఎందుకురా వ్యర్థవిలాపం !
ఏటికిరా వృథా ప్రలాపం !

కావ్యంలో తీపులుపండీ
కంఠంలో తేనెలు నిండీ
హసియించిన కోయిల కాలం
నశియించెను లే ఆమూలం !

పగిలిన ఈ హృదయాండంలో
ముగియని జీవిత కాండంలో
మిగిలిన దిక నీరసరుధిరం !
రగిలెడి ఒక దుర్భర శిశిరం !

జీవన మిక తిమిరాక్రాంతం
జీవన మిక ముదివేదాంతం
జీవన మది క్షణికవసంతం
జీవన మిది యజ్ఞమనంతం !

బూర్గుల మంత్రివర్గ జాతకము

శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

హైదరాబాదు రాష్ట్రముయొక్క మంత్రివర్గమునకు నాయకునిగా శ్రీయుత బూర్గుల రామకృష్ణరావు 1952 సంవత్సరమున మార్చి నెల 6-వ తేదీ గురువారమునాడు సాయంత్రము గం. 3.48 లకు ప్రమాణస్వీకారము చేసినమాట సుప్రసిద్ధ విషయము. అప్పటినుండి ఎంతో యుక్తితో, సమర్థతతో, చాకచక్యముతో ఆ మహనీయుడు రాష్ట్రపరిపాలనమును నిర్వహించి ప్రజాదరమును వడసియుండుట ఆతని రాజనీతి నైపుణ్యముయొక్క కూలంకషత్వమును చాటుచున్నది. హైదరాబాదు రాష్ట్రములోని మహారాష్ట్ర, కర్ణాటక ప్రాంతభాగములను వేరుపరచి, నిలచిన తెలంగాణా ప్రదేశమును ఆంధ్రరాష్ట్రముతో చేర్చి "ఆంధ్రప్రదేశ"మను పేర గొప్ప నూతనరాష్ట్ర మొకటి 1-11-1956 నాడు ఏర్పరచుటకు సంకల్పించుటవలన, శ్రీ రామకృష్ణరావుగారి మంత్రివర్గము 31-10-1956 నాటితో తమ అధికారమును చాలించుకొనవలసి వచ్చినది. ఈ మంత్రివర్గము నాలుగు సంవత్సరములు, ఏడు నెలలు, 25 దినముల కాలము పరిపాలనము సాగించెను.

శుభక్షణములలో కార్యారంభము జరుగవలయుననుటే జ్యోతిశ్శాస్త్ర సంప్రదాయము.

"శుభక్షణ క్రియారంభ
జనితాః, పూర్వసంభవాః,
సంపద స్సర్వ లోకానాం;
జ్యోతిశ్శాస్త్ర ప్రయోజనం"

అని సత్యాచార్యుని నిర్వచనము. లోకకల్యాణకాంక్షులగు మన ప్రాచీన మహర్షులు ఈ విషయమున పెక్కు సూత్రములు రచించిరి. రాజ్యాధికార స్వీకరణము ఎట్టిక్షణములలో, ఏవిధమగు గ్రహసంపత్తిలో, జరుగవలెనో, వారు అతివిపులముగా చర్చించి నిర్ణయించినారు. పాలకులకు, పాలితులకు, దేశమునకు, శ్రేయోభివృద్ధి సమకూర్చుటే, ఈ ముహూర్త శాస్త్ర సూత్రముల పరమోద్దేశము.

ప్రశంసలోనున్న మంత్రివర్గము రాజ్యాధికార స్వీకారము చేసిన క్షణ మెట్టిదో, అప్పటి గ్రహస్థితి సూచించిన ఫలమెట్టిదో, గమనించుట విద్యార్థులకు ప్రయోజనకారి కాగలదు. ఆ క్షణమునకు సాధించిన సాయనచక్ర మిక్రిందనున్నది:—

బు 27-36 ర 15.47-58	గు 17.22	X 9-27	
రా 29 59 శు 17.30	(సాయనము)		వరుణ 9.58 (వ) చ 17-7
	—		I 10-21 యమ 19-44 (వ) కే 29 59
పుణ్య 11 40	రాజ్య 2.16 కు 16-26	శ 13-32 (వ) ల 21-14	

లగ్నము స్థిరరాశియగు సింహము. అధికారస్వీకారమునకు ఉత్తమమయిన లగ్నమిది. భాగ్యస్థానమునందలి బృహస్పతియొక్క శుభదృష్టి లగ్నముపై నున్నది. చతుర్థభాగ్యాధిపతి అగుటచే రాజయోగకారకుడైన కుజుడు స్వక్షేత్రములో ప్రబలుడై చతుర్థ భావములో నున్నాడు. విక్రమ భావములో ఉచ్చబలముగల శనియుండుట. ఇవి ఈ ముహూర్త మందలి సుగుణములు. కాని, ప్రబలములగు దోషములు కొన్ని కలవు. లగ్నాధిపతియగు గ్రహరాజు రవి జలరాశియగు మీనములో నుండుటచే, బలవంతుడు కాడు. సాధుత్వమున్నదే కాని, శక్తి మట్టము. పైగా, ఈ గ్రహము అష్టమభావములో నుండుటె దోషము. చంద్రుడో, వ్యయములో నిలచినాడు. రాజ్యస్థా

నాధిపతి యగు శుక్రునికి ప్రబల కుజుని నుండియు, యమునినుండియు, క్రూర దృష్టిదోష మున్నది ఇవి ముఖ్యమగు లోపములు.

అగుటచే, ఈ ముహూర్తము ఉత్తమ కక్ష్యలో చేర్పదగినది కాదు సాయనరవి మేష ప్రవేశము చేసిన తరువాత,—అనగా, మార్చినెల 21 వ తేదీ దాటిన అనంతరమనుట—ఇతర గ్రహ సౌకర్యములు కల దినమున, ఇదే సింహలగ్నమునే ఏర్పరచియుండినచో, ఎంతో రమ్యముగా నుండెడిది. అంతవరకు కాచి, మంచికాలములో మంత్రివర్గముల చేర్పాటుకు శ్రీరామ కృష్ణరావుగారు సిద్ధపడిరట. కాని, వారి అనుయాయులలో కొందరు మంత్రిత్వమునకు ధారణమునకై పదునైదు దినముల ఆలస్యమును సహించలేని ఆత్రతగాంగ్రెసుటచే, విధిలేక పై ముహూర్తమునందే మంత్రివర్గము ఏర్పడవలసి వచ్చినదట! ఆధునిక విద్యావంతులలో ఆ నేపలకు ముహూర్త శాస్త్రముల పైన భక్తి కాని, విశ్వాసము కాని, లేక పోవుట ఈ అవ్యవస్థకు ముఖ్యకారణము. ఇప్పటి కోవనీయ పరిస్థితులలో ఇది యొక్కటి. అదియట్లుండె

దోషభూయిష్ఠమైన ముహూర్తములో ఏర్పడిన రాజ్యాంగసంస్థ శాంతియుతముగా, అభివృద్ధికరముగా, ప్రజారంజకముగా, పరిపాలన బాధ్యత నిర్వహించుట కష్టము. లగ్నాధిపతియొక్క అష్టమభావస్థితి బాలారిష్టమును సూచింపజాలినది. శత్రువృద్ధిసహా దీనిఫలమే. చంద్రుని వ్యయభావస్థితి సైతము ఇటి ఫలము నీయజాలినదే. శుక్రుడు సప్తమమందున్నచో, మిత్రులు శత్రువులుగా ఏర్పడగలరు. స్వజనమునుండి శుష్కవైరమును మీనరవి తెలుపును. రాజ్యస్థానాధిపతి శుక్రుడు. ఇతనికిగల ప్రబల క్రూరదృష్టి వేన రాజ్యకార్యనిర్వహణ విషయమున ఎడతెగని ప్రతిబంధక సామగ్రిని సూచించును. కుజుని చతుర్థభావస్థితి భూవ్యాస్త్య సంప్రదాయములో గొప్పమార్పులు కలుగునని తెలుపును. ఆ కుజునిపైన రవి, వరుణుల స్నేహదృష్టి యున్నది. ప్రతిబంధకము లెన్ని పొడకట్టినా, ఆ సంప్రదాయములో గొప్ప సంస్కారణములు జరిగి తీరునని యర్థము. ఇట్టి కుజుని వేన రాజ్యాధిపతి శుక్రునిపై నుండుటచే, ఈ మార్పులవలన నష్టపడినవారు, భూవ్యాస్త్యముల తిరగతిని చెందినవారు, ఈ పరిపాలన విధానమును ద్వేషింతురని సూచన. వ్యయభావమందలి చంద్రుడు ఈకుజునికి మిత్ర దృష్టిలో నుండు కారణమున, స్వార్థపరులగు హిత శత్రువులు కొందరు చిక్కులు కల్గింతురు. రాజ్య సహాయమందు భాగ (వృశ్చికరాశిలో 3 వది) కుట్రలు కుతంత్రములు తెలుపుచట్టిది. దీనికి విప్లవకారియగు వరుణుని అనుకూల్యము (మిత్రదృష్టి) కలదు. విప్లవకాంక్షులగు అతివాదులు కొందరు కుట్రలు పన్ని మంత్రివర్గమును కూలద్రోయుటకు ప్రయత్నింతురని అర్థము. శని శుక్రులకు పరివర్తన యోగమున్నది. నెమ్మదిగా, గౌరవకరముగా, ఉద్రేక రహితముగా, మంత్రివర్గము తన కార్యములు నిర్వహించగల్గును. విద్యాభివృద్ధి లలితకళా పోషణము బాగుగా జరుగగలవని పంచమ భావమందలి పుణ్య సహమము, కేంద్రమందున్న శుక్రుడు, చాటుచున్నారు.

పై ముహూర్తపు సామాన్యఫల మిట్టిది. ఈ కుండలికి దేవరూవదశలను సాధించినచో, ఇప్పటికి దశాపరిపాక మెట్లు పరిణమించినదో, చూడ గల్గుదుము. 1-11 1956 నాటికి చలిత గ్రహభావ స్థితిని చూపు చక్రమిది:—

చ 20-32	బు 6-3 శు 18-26	X 14 0	
రా 29-41 కు 23.18	(సాయనము) — చలిత గ్రహభావకుండలి		శ 9 56
	1-11-1956 నాటికి		l 14-26 కే 19-41
పుణ్య 15-46	రాజ్య 6 40 కు 17-18	శ 13-13 ఇ 21-8	చ 13-35

ఆరంభమునుండి దాదాపు నాల్గు సంవత్సరములు, ఎనిమిది మాసములకు కేవలమునతో గ్రహచలనము దశాపరిపాకమును ఎట్లు చూపినదో, పాఠక మహాశయులు పరికించెదరు. ముఖ్యవిషయము లివి:—

(i) చలిత కుజుని క్రూర కేంద్రదృష్టి దశమాధిపతి యగు శుక్రు నాక్రమించినది. చతుర్థ కేంద్రము

నుండి వచ్చిన ఈ దృష్టి రాజ్యాధిపతికి స్థాన భ్రంశము చేయ జాలినది.

(ii) చలిత పుణ్యసహమము లగ్నాధిపతి యగు రవి నుండి కేంద్ర వేధ పాలయినది. ఇది ఈ సంస్థ యొక్క పుణ్య సమాప్తిని తెలుపగలదు.

(iii) చలిత చంద్రుడు రవి యొక్క సమ సప్తక వేధకు లోనై పుణ్య సహమమునకు కేంద్రమునకు వచ్చినాడు.

ఇది పైదశకు ఉత్తేజనము నిచ్చును. ప్రశంస లోని మంత్రివర్గము అధికారమునుండి విరమించు కాలము ఆసన్నమైనదని ఈ దశలు సూచించు చున్నవి. 31-10-1956 నాటికి ఈ దశాఫలము సిద్ధించినది. ముహూర్తచక్రము తెలిపిన సూచన ఇది.

ఇట్టి పరిస్థితులలో, ఇన్ని చిక్కులలో, ఇంత కాలము అరిష్టము పాలుగాకుండ ఈ మంత్రివర్గము నిలుచుటకు కారణమేమి? అనవచ్చును. లగ్నముపై నున్న గురుదృష్టియని ప్రతిచెప్పుట సులభము. కాని, ఈ గురువు అష్టమభావాధిపతి యనుట మనము మరువ రాదు. దృష్టినుంచిదైనా, భావాధిపత్య ధర్మముపోదు. కాలపురుషుని రాజ్యములో గ్రహములకు ఒక్కొక్క కాలములో ఒక్కొక్క అధికారము వచ్చుచుండును. ఆ అధికార ధర్మములను గ్రహములు 'చెలాయించక' తప్పదు. అధికారప్రయుక్తముగా తన ధర్మము నిర్వర్తించవలసివచ్చినపుడు, సహజశుభుడే, లగ్నముపై శుభదృష్టికల కారణమున, బృహస్పతి "శ్రేయోభివృద్ధిరస్తు." అని మంగళాశాసనము చేయవచ్చును; చేయునుకూడ. ఇదే విశేషము. అంతేకాని, అరిష్టము తొలగించుపనిమాత్రము ఇతనిదికాదు.

ముహూర్త శాస్త్ర సూత్రములను అన్వయించు సందర్భమున, ఒక విశేషధర్మమును మనము గమనించ వలసి యుండును.

"ప్రమాణం జన్మకాలోత్థం
ఫలం సర్వత్ర సర్వదా
కర్మలగ్న ఫలం తత్ర
తదధీనం సమాదిశేత్." (జ్యోతిర్వివరణము)

ముహూర్తఫల మెట్టిదైనా, అది కార్యకర్త జాతకఫలమునకు లోబడియుండుననుట. ముహూర్త మొక ఆయుధము, లేక ఉపకరణము వంటిది. దానిని ఉపయోగించుకొను శిల్పియొక్క శక్తి, సంస్కారమునకు, అభిరుచికి, అవకాశమునకు తగినరీతిగా అది ఉపయోగపడగలదు. ముహూర్తము సంపాదించి యిచ్చు మంచిఫలమైనా, విషమ ఫలమైనా, కర్త జాతక ఫలమునకు అధీనముగా, అనుగుణముగా, జరుగు ననియు, ముహూర్తము స్వతః ఫలకారికా నేరదనియు, గర్గమహాముని ఆనతిచ్చెను.

"తిథివారర్క్ష లగ్నాదేః,
యదుక్తం సదసత్ఫలం,
తత్సర్వం జాతకాధీనం;
న స్వతః ఫలదం మతం"

ముహూర్తికులు మరవకూడని బంగారు సూత్రమిది.

అటులనే, ముఖ్యమంత్రి జాతకముతో ఈ ముహూర్తమునకు ఎట్లు పొత్తు కుదిరినదో, గమనించుట ముఖ్యము. ఆ మహనీయుని జాతకము ఉత్కృష్టమైనది. చతుర్థ, భాగ్యాధిపతి అగుటచే రాజయోగప్రదుడైన శుక్రుడు లగ్నములో తళతళలాడు చున్నాడు. ధన లాభాధిపత్యము కల శుభగ్రహము బృహస్పతి నికరముగా రాజ్యభావ మధ్యమందె నివసించుట, ఖగోళ సర్వసేనాని కుజునికే రాజ్యాధిపత్యము సిద్ధించినది. ఈకుజుడు నీచభంగము పొంది, చంద్రునితో పరివర్తన యోగము వార్జించి, గ్రహరాజునుండి ప్రబల స్నేహ దృష్టిని సంపాదించుకుని, శత్రు విజయమును సాధించి ఇచ్చు షష్ఠభావములో నున్నాడు. రాజసహమము రాజ్యస్థానమునందే బృహస్పతి సంయోగములో నున్నది. ధన స్థానములో నున్న పుణ్య సహమము రాజ్యస్థానములోని బృహస్పతి యాజమాన్యము లోనిదే. ఇది గొప్పయోగజాతకమని వేరుగ చెప్పుట అనవసరము.

ఈ జాతకమందలి అభ్యుదయశక్తి ముహూర్తపు సామగ్రిని ఎట్లు ఉపయోగపరచుకొన్నదో, చూడుడు! యోగకారకుడగు శుక్రుని స్థానమే సప్తమ కేంద్రముగా రాజ్యభావ నిర్వాహకుడగు బృహస్పతి స్థానమే దశమ కేంద్ర మధ్యముగా, చలితపుణ్య సహమస్థానమే రాజ్యస్థానముగా, నికరముగా ఏర్పడుటే ఈ ముహూర్తమందలి విశిష్టమైన సుగుణము. ముఖ్యమంత్రి జాతకమందలి అభ్యుదయ శక్తుల సంబంధము ఈ ముహూర్త కేంద్రములకు వ్యాపించుటచే, ఆ జాతక వాగ్దానముతో సమన్వయము కుదుర్చుకొనియే ముహూ

ర్తము తన ఫలములు చూపవలసియున్నది. అట్లే చూపినది.

జాతక ఫలము ప్రశస్తముగా నుండి ముహూర్తము దోషయుక్తముగా నుండెనేని, కష్టముతో కార్య సాధనము కలుగుననియు, కార్యము సిద్ధించిన తరువాత సుఖ సౌభాగ్య సంపత్తులు చేకూరుననియు, పెద్దలు చెప్పిరి.

"యాత్ర జన్మఫలం శస్తం,
దుష్టం తాత్కాలికం భవేత్,
కార్యం సిధ్యతి కృచ్ఛ్రేణ;
సిద్ధౌ సౌభాగ్యవర్ధ సంపదః"

(జ్యోతిష్ప్రకాశము)

ఈ మంత్రివర్గపు నాయకుడుగా పరిపాలన నిర్వహించు విషయమున ముఖ్యమంత్రి ఎన్నియో కష్టముల నెదుర్కొనవలసివచ్చుట చదువరు లెరుంగుదురు. అంతః కలహములతో, అసమ్మతభేదములతో, మిత్రులు కొందరు శత్రువులుగా పరిణమించిరి. స్వార్థపరులు కొందరు మతవైషమ్యములనో, సంఘద్వేషమునో రెచ్చగొట్టి దేశములో అశాంతి నెలకొలుపుట కవకాశము కల్గించిరి. విప్లవవాదులు చెలరేగి ప్రభుత్వమును విచ్ఛిన్నము చేయజూచిరి. మంత్రివర్గము శాఖారిపులపాలై, రెండుమార్లు కొలోలు— "ఆరయే. పోయే" అనిపించినది. కాని, ప్రతిభాశాలి, రాజ్యతంత్ర నిపుణుడు నగు ముఖ్యమంత్రి వైయక్తిక శక్తివలన ఈ సంస్థ గండములు గడచి గట్టెక్కినది. తరువాత మార్గము సుకరమై ప్రజలకు ఎన్నియో సదుపాయములు సమకూడినవి. భూస్వామ్య సంప్రదాయములో జరిగిన సంస్కరణములు ఇతర రాష్ట్రములకాదర్శప్రాయములు. విద్యావ్యాప్తికి అభూతపూర్వములైన సౌకర్యము లేర్పడినవి. దేశమును సస్యశ్యామలము చేయగల జలాశయముల నిర్మాణమునకు అంకురార్పణము జరిగినది. ముక్కోటి ఆంధ్రుల నొక పరిపాలనలోనికి తెచ్చు ప్రణాళిక సిద్ధము చేయబడినది. నాలుగున్నర సంవత్సరముల కాలము దేశాభ్యుదయ దృష్టితో నిట్లు ప్రజాసేవ చేసి యీ సంస్థ ఇప్పుడు తనపదవిని చాలించుకొనెను.

అది యట్లుండె. ఈ ముహూర్తమునకు 1956 వ సంవత్సరమున వర్షజాతకము ఏమి సూచించెనో, పరిశీలింతము.

ఈ సంవత్సరమున మార్చి నెల 6-వ తేదీనాడు మధ్యాహ్నము 3-18-47 P. M. (I. S. T.) వేళలో వర్షప్రవేశము జరుగుట. అప్పటి గ్రహభావ కుండలి ఇది :—

ర 15.47-58	శు 28.17 X 28 18	పుణ్య 21-3	కే 12-38
బు 22.34	(సాయనము) — వర్ష జాతకము — (1956)		శ 28.36 (వ)
చ 6 25 కు 4.18			I 0-26 కు 24 7
రా 12.38 శ 2.47	ఇ 0.6 రాజ్య 24.36		

ముహూర్తచక్రములో దశమాధిపతి శుక్రుడు క్షీణమానదశలో ఇప్పటికి ప్రబలవేధ పాలయినాడని కనుగొంటిమికదా? వర్ష జాతకములో ఈ శుక్రుడు రాజ్య భావమందే నిలిచియున్నాడు కాని, మోక్షకారకుడగు కేతువుయొక్క అర్థ కేంద్రవిషమ దృష్టిని పొంది, వరుణుని కేంద్ర దృష్టితో, ఇంద్రుని సమసప్తక దృష్టితో, ఆకర్షింపబడుచున్నాడు. ఉన్న దానిని ఊడగొట్టు ప్రతిభాశాలి వరుణుడు. ఇతడు లగ్నమందే 'తిష్ఠ' వేసినాడు. రాజ్య సహమము జన్మాపమాధిపతియగు గురువునుండి కేంద్రవేధ పాల్పడినది. పుణ్య సహమము చంద్రుని పార్థ కేంద్ర విషమదృష్టికి చిక్కినది. లగ్నమునకు, ఇంద్రా వరుణుల వేధయే కాక, లగ్నాధిపతియగు రవినుండి పార్థ కేంద్రవీక్షణ క్లేశము కలదు. ఈ వర్షమున ఈ మంత్రివర్గ పరిపాలన అంతమొందవలెనని ఈ యోగములు సూచించుచున్నవి.

ఈ అధికార విరమణము మంత్రుల అసమర్థత వలననో, అన్యాయ్య ప్రవర్తనము వలననో, ప్రజా ప్రతినిధుల అవిశ్వాసము వలననో, కలిగిన పతనము కాదని పాఠకమహాశయు

తెలుపుదురు. జన్మరాజ్యాధిపతి శుక్రుడు వర్షజాతకమున రాజ్యభావ మధ్య బిందువందే ప్రకాశించుచుండగా—అందులో బృహస్పతి శుభత్రికోణ దృష్టి కలదు—అట్టి పతనము సంభవించుట కల్ల. పైగా, మంత్రివర్గమునకు చక్కని పేరుప్రతిష్ఠల ఔన్నత్యముచే ఇది ఉద్ఘోషించదగలదు. వరుణుని కార్యము విభజనము; తాత్కాలిక పరిస్థితులలో తెరుమారు; నూతన మార్గావలంబనము, భారత ప్రభుత్వపు రాజనీతిలో వచ్చినమార్పుల ఫలితముగా ఏర్పడిన రాష్ట్ర పునర్నిర్మాణ పథకము ననుసరించి హైదరాబాదు రాష్ట్రమునందలి మహారాష్ట్ర కర్ణాటక భాగములు విడిపోయి, తెలంగాణా ప్రదేశము ఆంధ్రరాష్ట్రములో చేరి ఆంధ్ర ప్రదేశమను పేరున గొప్ప నూతనరాష్ట్రము సిద్ధమగుటచే, పరిస్థితులకు తగిన మంత్రివర్గము నెన్నుకొనుట కవకాశము కలిగించుటకై, ఈ మంత్రివర్గము సగౌరవముగా తన అధికారమును వదలుకొన్నది. ఆంధ్రప్రదేశాభ్యుదయమే దాని పరాయణము.

వర్షజాతకములో లగ్నములోనున్న వరుణ గ్రహమునకు ఇంకేఫలమున్నదా, అని సందేహించు వారుందురు. నూతన గ్రహములని పాశ్చాత్యుల సృష్టి యని ఇంద్రావరుణుల కార్యములను విశ్వసించని వారు మన ప్రాచీన సంప్రదాయపు జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలలో ఇప్పటికిని పలువురున్నారు కదా? రాష్ట్రవిభజనము వరుణగ్రహము సూచించు నేని, తత్ఫలముగా ఏర్పడిన ఈ మంత్రివర్గ పరిపాలన సమాప్తికాలమును ఈ గ్రహము చూపకలదా అని వితర్కించువారు సైతము ఉండకపోరు. రాజ్యసహమముపైన అనుకూలదృష్టిగల వరుణుడు రాజ్యమును భంగపరచనేల? అనవచ్చును. ఈ రాష్ట్ర విభజనము కాని, ఈ అధికార సమాప్తి కాని, దేశాభ్యుదయముకొరకే, ముక్కోటి ఆంధ్రుల క్షేమముకొరకే, అనుట మనము మరచిపోరాదు.

అనుకున్నట్లుగా, లగ్నముపైన, రాజ్య సహమముపైన, వరుణుని కైవాటమున్నమాట వాస్తవమైనచో, అట్టి కైవాటముయొక్క ఫలము ఎప్పుడు సిద్ధించవలెననుట మన ప్రశ్న.

"గ్రహైశ్శుభావాంశగతైః ఫలోక్తిః" అను యాదవుని సూత్రములో ప్రత్యుత్తరము మనకు లభించుచున్నది. వరుణునిశక్తి రాజ్యసహమమును, లగ్నాధిపతి రవిని, ఎప్పుడు ఉద్బోధించునో, అప్పుడే ఫలమునకై మనము నిరీక్షించవలయుననుట!

రాజ్యసహమమును తీసుకొందము. వరుణుడు ఈ సహమ స్థానమునకు వచ్చినా, ఈ సహమము వరుణ స్థానమునకు పోయినా, మనము కోరిన ఉద్బోధనము జరుగగలదు. కాని, చారవశమున వరుణుడు గమ్య స్థానము చేరుట ఈ సంవత్సరములో జరుగదు కనుక, సహమము నే వరుణస్థానమునకు పంపవలసియున్నది.

"కాలక్రమేణ జగతః పరివర్తమానా, చక్రార పంక్తిరివ గచ్ఛతి భాగ్యపంక్తిః" అను భాసమహాకవి వాక్యములో ఈ హోరాశాస్త్ర మర్మము ఎంతో ముగ్ధమధురముగా ఇమిడియున్నది. భూమండలము యొక్క చక్రార రేఖలవలె (మానవుల) భాగ్యరేఖలు నడచుచున్నవట! ఏడాదికొక్కతూరి గిరున తిరుగునియా? కాదు. భూచక్రమునకు మూడువందల అరువది అరములు (ఆకులు) కలవు. పరిభ్రమణమువలన ఈ అరములన్నియు దివక్రమమున స్థలమునుండి స్థలాంతరమునకు పోవుచుండుట సృష్టి ధర్మము. అట్టి సంచార పద్ధతిలో ఒక్కొకచోట వీనికి శుభగ్రహ సంబంధమో, పాపగ్రహ సంబంధమో, కలుగుచుండును. వర్ష జాతకములో ఫలప్రద స్థానములలో నున్న ప్రత్యేకారములు పరిభ్రమణమువలన స్థానాంతరములకు పోయినపుడు, అచట తమతో సహకరించు గ్రహ సంబంధము లభించినపుడే అవి తమ ఫలమును చూపగల్గును. అగుటచే, భూచక్రారములకు పరిభ్రమణమువలన కలుగు ఉత్తేజనము ననుసరించి మానవుల భాగ్యరేఖ మార్పుచెందుచుండునని సారాంశము.

ఈ సంప్రదాయానుసారముగా, రాజ్య సహమమునకు వరుణగ్రహమునుండి ఉత్తేజన మెప్పుడు వచ్చునో, చూతము.

17½° ఉత్తరాక్షాంశంలో:—వరుణ స్థానము (కర్కాటక రాశిలో 28°-36') ఉదయమగు నాక్షత్ర కాలము...... 1 గం॥ 35 ని॥

రాజ్యసహమ స్థానము (వృశ్చిక రాశిలో 24°-36') ఉదయించు నాక్షత్ర కాలము... 9 గం॥ 54 ని॥

పోగా నిలువ ... ... 15 గం॥ 41 ని॥

వర్షప్రవేశము నాటి స్థానిక నాక్షత్రకాల భుక్తి	22 గం॥ 56 ని॥
చేర్పగా మొత్తము	38 గం॥ 37 ని॥
మండలము తీసివేయగా	24 గం॥
నిలువ నాక్షత్ర కాలము	14 గం॥ 37 ని॥

ఈ నాక్షత్రకాలము ఏదినమునకు భుక్తి అగునో అప్పటికి రాజ్యసహాయవరుణ సంయోగ ఫలము సిద్ధించవలయునని అర్థము. రాజ్యసహాయము ప్రాశయించి యుండిన చక్రాకారము వరుణగ్రహ స్థానమును చేరుకొనగల నాటి నాక్షత్ర కాల భుక్తి 14-37 అనుట ర్యాఫేలు ఎఫిమెరిస్సు పుటలు త్రిప్పినచో, ఈ నాక్షత్రకాల భుక్తి ఖచ్చితముగా 1956, అక్టోబరు 31 వ తేదీ నాటికే యని సర్వసులభముగా గ్రహింపగలుగుదుము. ఆనాటితోనే కదా ఈ మంత్రి వర్గపు పదవీ విరమణము? వరుణ గ్రహాకారమునకు చక్కగా సాక్ష్యమిదియని చదువరులు గుర్తించగలరు.

మరియొక్క మాట. లగ్నములో నున్న వరుణుని శక్తి లగ్నాధిపతి రవి నేమి చేసినది? అందురేమో! పైన వివరించిన చక్రాకార భ్రమణ పద్ధతి ఏమి సూచించగలదో, పరీక్షింతము.

రవి స్థానము మీనరాశిలో 15-48 ఉదయించు నాక్షత్రకాలములో... ... 17 గం. 15 ని.
వరుణస్థానమునుదయించు నాక్షత్రకాలము 1 గం. 35 ని.
పోగా, నిలువ......... 15గం. 40ని.
వర్షప్రవేశము నాటి స్థానిక నాక్షత్ర కాలభుక్తి......... 22గం. 56ని.
చేర్పగా, మొత్తములో మండలముపోగా నిలువ } ...... 14 గం. 36 ని.

ఈ నాక్షత్రకాలము 31-10-1956 నాటిదే యని కనుగొన్నాము కదా? వరుణుని ప్రచండశక్తి రవికి సంక్రమించుట సయితము ఆ నాడే యని వర్షజాతకము నిరూపించుచున్నది. ఏమి ఈ కాల పురుషుని విచిత్ర వినోద లీల!

ప్రకృతమింక చాలును:

ఆంధ్రుల చిరకాల తపఃఫలముగా "ఆంధ్రప్రదేశము" అవతరించినది. అభివృద్ధి కార్యక్రమ మెంతయో జరుగవలసి యున్నది. ఆంధ్ర భాష, ఆంధ్ర సంస్కృతి, ఆంధ్రజాతి, ఇతోధికముగా వికాసము చెందవలసియున్నది. కష్టపడి సంపాదించిన అవకాశము వ్యర్థము గాకుండ, విప్లవ శక్తుల విజృంభణమువలన దేశము అశాంతిపాలు గాకుండ, జాతి, మత, కుల భాషా ద్వేషము పెరిగి వికృత పరిణామమునకు దారితీయకుండ, అధికారము స్వార్థపరుల ముసుపై ప్రజలను హింసించకుండ, నూతనరాష్ట్ర శిశువును సంరక్షించుచు సర్వతోముఖముగా ఆంధ్రజాతికి అభ్యుదయమును ప్రసాదించు మంగళాశాసనములను అనుగ్రహింపుమని ఇంద్రా వరుణులను ప్రార్థింతము గాక.

"ధ్రువం తే రాజా వరుణో,
ధ్రువం దేవో బృహస్పతిః,
ధ్రువంత ఇంద్ర శ్చాగ్నిశ్చ,
రాష్ట్రం ధారయతాం ధ్రువం."

ఇంగ్లీషు 'రొమాంటిక్' కవులు

శ్రీ కె. శ్రీరామ్

ఇంగ్లీషు సాహిత్యచరిత్రలో పదునెనిమిదవ శతాబ్దాంతమున చిగిర్చి పందొమ్మిదవ శతాబ్ది మొదటి అర్ధభాగమున విస్తృతమైన నూతన సాహిత్యోద్యమము 'రొమాంటిక్' ఉద్యమము. ఇంచుమించు సమకాలీనముగ ఇటలీ, జర్మనీ, ఫ్రాన్సులలో కూడ సరూపమైన ఉద్యమములు బయలుదేరినవి. పాశ్చాత్య సాహిత్యచరిత్రలో ఆకాల మొక విప్లవాత్మక యుగమనవచ్చును. ఫ్రెంచి మహావిప్లవము ప్రజాజీవితము నొక్కమారుగ కలచివైచెను. భావప్రపంచమున కల్లోలము బయలుదేరెను. సంప్రదాయ శృంఖలముల త్యజించి వ్యక్తిత్వ ప్రదర్శనములపై కుతూహలము చూపుట హెచ్చెను. విప్లవము ఫ్రాన్సులో బయలుదేరినను దాని ప్రభావము ఖండాంతరముల కన్పట్టెను. స్వేచ్ఛావాదము దెల్లెడల చెలరేగెను. రాజకీయ సాంఘిక పద్ధతులపైని విప్లవము సాహిత్యరంగమున ప్రతిఫలించెను. నియమములపై నిరసనము హెచ్చెను. పాత కవిత్వములోని కృత్రిమతపై విద్వేషము జనించెను. ప్రకృతిపై మక్కువ హెచ్చెను. రూపచిత్రణముపై ప్రీతి మిక్కుటమయ్యెను. భావతీవ్రత ప్రతి రంగమునను అతిశయించెను. రచనా సౌలభ్యముపైనను ధారాశుద్ధిపైనను దృష్టి మరలెను. విలక్షణమగు వ్యక్తిత్వమే ఏకైకలక్ష్యమయ్యెను. సాహిత్యమున స్వతంత్రత పెల్లుబికెను. ఆంగ్లసాహిత్యమున వర్డ్స్‌వర్త్, కొల్‌రిడ్జి, సదే, స్కాట్, లాండర్, బైరన్, షెల్లీ, లీహంట్, కీట్స్ మున్నగువారి రచనలలో ఈ ఉద్యమ ప్రభావము ప్రస్ఫుటము.

ఈ విప్లవారంభమునందలి కవులలో వర్డ్స్‌వర్త్, కొల్‌రిడ్జిలు ముఖ్యులు. నాటి రాజకీయ రంగమునకలిగిన శీఘ్రపరిణామములు వర్డ్స్‌వర్త్ భావనలలో ఒకవిధమైన సంఘర్షణ జనింపజేసెను. తొలి లక్ష్యము లన్నియు పోయి జీవితముపై నైరాశ్య మంకురించెను. ఆ నిరాశాభావమే ఇతని దృష్టిని ప్రకృతిపైకి మరల్చినది. ప్రకృతి లాలింపులో పాతఆశలు, ఆశయములు చిగిర్చినవి. కాని యీ ప్రభావమున విప్లవాత్మక చర్యలపై నితని విరక్తి మాయలేదు. జీవితముపై తాత్త్వికదృష్టి పెంపొందను. మానవుని మనస్సులోను, పరిసర ప్రపంచములోను వ్యక్తమగు సార్వజనీనమైన శక్తి యొక్క రూపమే ప్రకృతియని వర్డ్స్‌వర్త్ తత్త్వము. ప్రకృతి పరిష్వంగమున అమరమగు సత్యపరిజ్ఞానము కల్గునని ఇతని నమ్మకము. స్వచ్ఛమగు ఇతని భావనలకు ప్రకృతి ముక్కానియయ్యెను. ప్రకృతియే ఇతని కవితాత్మ. భాషలో సహజమగు పలుకుబడికి ఇతడెంతు రార్పణము గావించెను. వస్తువులు సామాన్య జీవితము నుండి గైకొనబడవలెననియు, శక్తివంతమైన భావనల సహజ ప్రకాశనమే కవిత్వమనియు ఇతని వాదము. వాస్తవ జీవితమున నాను భాషను తన భావవాదర్పణమున వివిధకాంతులలో నితడు ప్రదర్శించును. సంప్రదాయములను కృత్రిమతను నిరసించి స్వాభావికతపైనను సారళ్యతపైనను మొదటిసారిగ దృష్టి మరల్చిన అమరకవి వర్డ్స్‌వర్త్. కవిగా, అధ్యాపకుడుగా, మానవుడుగా ఇతడు తనలో అంతర్లీనమైన విప్లవ సూత్రములను స్వయంవ్యక్తీకరించినవాడు. సహజమైన మానవుని సంభావనముపైనను, జీవితసారళ్యముపైనను లక్ష్యముంచిన ఇతని కవిత్వము నాటి ప్రజా ప్రభుత్వోద్యమముతో అభేదముగ కలసిపోయినదన వచ్చును. ఇతని కవితా వ్యాసంగమును విమర్శించునపుడు సాహితీ సేద్యమున ఇతనికున్న హద్దులను గుర్తింపవలెను. ఇతడు జీవితమును తాత్త్వికదృష్టితోడనే ఉపలక్షించెను. ఇతని అభిరుచు లొక నియమితపరిధిలోనే ఉండెడివి. కథాకథనశక్తియు నాటకానుగుణమైన శైలియు ఇతనిలో మృగ్యములు. ధర్మసూత్రములను తత్త్వరహస్యములను వ్యక్తపరచు నావక్తిలో కవితా సౌందర్యము కొంతవరకు ప్రూజ్యమగుచుండును. ఇన్ని సుస్పష్టమైన హద్దులున్నను ఇతడు ఆంగ్లకవిశ్రేణిలో ఉత్తమకవి

స్థానము నే పొందినాడు. అందులకు కారణము ప్రకృతియొక్క సహజ కాంతిమూర్తిని మనకు ప్రత్యక్షము చేయగల అతిలోకమైన ప్రజ్ఞ. సామాన్యమానవ జీవితములోని అపురూపమైన మాధురిమను చవిచూపగల అసామాన్య సామర్థ్యము. స్పృశించిన ప్రతి విషయమును అతి మోహనముగ అలంకరించగల అప్రతిమాన శిల్పకళానైపుణ్యము. సహజసుకుమార భావమును లలిత పద విన్యాసముతో వ్యక్తపరచు సాటిలేని కవితాశక్తి.

కాల్‌రిడ్జి, వర్డ్స్‌వర్త్ అనుచరులలో ముఖ్యుడు. వీరిరువురును కలసి చాల పద్యములను ప్రచురించిరి. వర్డ్స్‌వర్త్ స్వాభావికతపై దృష్టి కేంద్రీకరించగా ఇతడు మానవాతీతశక్తి (Supernatural) పై దృష్టి నిగిడ్చెను. ఫ్రెంచి విప్లవము మానవతపై ఇతని నమ్మకమును నశింపజేసెను. ఇతనికి ఆధ్యాత్మిక విషయములపై మొదటినుండియు అభిలాష మెండు. ఇతని భావన ఎప్పుడును పరోక్షలోకమున విహరించును. సామాన్యజీవిత సత్యము లెప్పుడును ఇతనిలో ఆసక్తిని రేకెత్తించవు. ఇతని విప్లవాసక్తికి కారణము స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములవంటి అగోచర సూత్రములపైగల మక్కువే కాని నాటి ప్రజల దుస్థితి కాదు. ఇతడు తన భావనాంబరమున ఒక ఆదర్శరాజ్యమును స్థాపించుకొనెను. కష్టము లనేకములు వచ్చుటచే ఇతని భావన ఆచరణదూరమైన ఆదర్శముగ నుండిపోయెను. ఇతడు తన కవిత్వములో శృంగారాద్భుతరసములు రెంటికిని ప్రాధాన్యము నిచ్చెను. సుకుమార జీవితానుభవములను ముచ్చటించుటలోను, సుందరదృశ్యములను హృద్యముగ అభివర్ణించుటలోను ఇతడు మేటి. మనలోని అంతరంగిక స్వభావమున కితడు సార్వజనీనమైన ఆసక్తిని కల్గించి, తన కల్పనలను త్రికాలాబాధిత సత్యస్వరూపములుగా మార్చివైచును. విశేషమగు భావములు చెప్పుచున్నను, చదువరిలో అభిరుచిని, ఆసక్తిని కల్గించుట ఇతనిసొమ్ము. అసాధారణ సన్నివేశములను నిర్దుష్టమైన మనస్తత్వ సూత్రములతో జతచేసి అతి సహజముగ చేయును. సరసమగు శృంగార సన్నివేశములు చిత్రించుచున్నను కేవలము ఇంద్రియ పరితృప్తికాక పవిత్రప్రేమ ప్రకర్షచే వానిని పునీతము చేయును. మానవాతీతమైన దానిని వర్ణించుచున్నను అందు అద్భుతత్వమును స్వాభావికతతో మిళితము చేయును. చదువరిని స్వాప్నిక జగత్తులోనికి దింపి సహజాసహజభావసంఘర్షణమున మంత్రముగ్ధుని చేయును. పారలౌకిక విషయవిజ్ఞానమున కూడ ఐహిక ప్రపంచ సత్యములను మరువడు. ఇతని ప్రకృతి కవిత్వమున ఇంద్రియప్రేరక వర్ణన లున్నను అంతకన్న ఎక్కువగ ఆధ్యాత్మిక భావ సౌందర్యముండును. ప్రశంసనీయమైన ఛందోరీతులలో చక్కని కవిత్వము చేసి కాల్‌రిడ్జి సుస్థిరమగు కీర్తి నార్జించినాడు.

సమకాలీన కవులకు సాటికవి కాకపోయినను వర్డ్స్‌వర్త్, కాల్‌రిడ్జిలకు అనుచరుడగుటచే సదే కూడ ఇచ్చట స్మరణీయుడు. ఇతనిపై రూసో ప్రభావ మపరిమితము. కాల్‌రిడ్జితో కలిసి ఆదర్శ ప్రజారాజ్య సంస్థాపనమునకు కలలుగని విఫలుడైనాడు. తరువాత ఆదర్శస్వప్నసీమలనుండి ఇతని దృష్టి ప్రాచీనుల పైకి మరలెను. ఇతని కవిత్వము గ్రంథబాహుళ్యముచే మిన్నయైనను రచనా సౌందర్యము చిన్నపద్యములలోనే వ్యక్తమగును. వానిలో కొన్నిటిపై జర్మను ఉద్యమ ప్రభావము మిక్కుటము. ఇతని కథనాత్మకమైన పెద్ద పద్యములు నాడు మంచిపేరు నే సంపాదించినను, నేడు నామమాత్రావశిష్టములు. కథలుగా రమ్యముగనున్నను, వర్ణనలు కొన్ని చక్కగానున్నను, వానిలో కవితాశక్తి స్వల్పము. ఐనను పదునెనిమిదవ శతాబ్ది సూత్రములకు విరుద్ధమైన స్వతంత్రఛందస్సులో కవిత్వము చెప్పి ఉద్యమ ప్రభావమునకు లోనగుటచే ఇతనికి చారిత్రక ప్రాముఖ్యము గలదు.

'రొమాంటిక్' కవులలో స్కాట్‌కు విశిష్ట స్థానము గలదు. ఇతడు దాక్షిణాత్య కుటుంబములో జనించినవాడు. తన కుటుంబీకుల గొప్పతన మితని ప్రతివాదిలోనికి బోయి ప్రాచీనులపై అమితమైన అభిరుచిని కల్గించినది. ఎడింబరోలోని విద్యాభ్యాస మితడు కవి యగుట కేమియు తోడ్పడక పోయినను ఇటలీ, జర్మనీ, స్పానిష్ రొమాంటిక్ సాహిత్యములను చక్కగా ఆకళింపు చేసుకొనుటకు తోడ్పడినది. వివిధ భాషలలోని సుప్రసిద్ధ కవిత్వముపై అభిరుచి అతిశయించినది. వర్డ్స్‌వర్త్ కాల్‌రిడ్జిలపై వలెకాక 'స్కాట్' పై ఫ్రెంచి మహావిప్లవము విభిన్నమైన ప్రభావము చూపినది. విప్లవము స్కాట్‌కు పునరుద్ధరింపబడిన నూతనసమాజముయొక్క భావికాంతులను చూపి మానవుని స్వేచ్ఛాప్రవృత్తిపై ఆసక్తిని కల్గించలేదు. ప్రజాప్రభుత్వముపై తనకుగల వైమనస్యము నినుమడింపజేసి శృంగార ప్రాచీనములపై

అపరిమితాసక్తి కల్గించెను. పుట్టుకతోనే 'టోరీ' యైన స్కాట్ విప్లవమును తీవ్రముగ ఎదిర్చిన పాతపాలనపైనే మొగ్గియుండెను. స్కాట్‌పై సుప్రసిద్ధ ప్రాచీన రచనల ప్రభావ మమేయము. ఇతని పద్యకావ్యము లన్నియు పద్యరూపములోని 'రొమాంటిక్' కథలు. కథాకథన నైపుణ్య మితనికి పుట్టుకతోనే అబ్బినది. ఇతని కథనము సులభముగను శీఘ్రముగను నడచును. ఇతనికి చిత్రణముపై మక్కువ హెచ్చు. శైలి కొన్నిచోట్ల నాటకీయముగనుండి కడురమణీయముగనుండును. యుద్ధవర్ణనలందును, ప్రముఖ కార్యకథనమందును, శిల్పనైపుణ్యముతో నలరారు వర్ణనలయందును ఇతని ప్రతిభ నిరుపమానము. కాని కథలుగా కడుసుందరము లగు నీతని రచనలు కావ్యములుగా ఉత్తమ కవితాశక్తి లేమిచే అంత రమణీయములు కావు. శైలి ఒక్కొకచో ఒక్కొక రీతినుండి విశిష్టతను కోల్పోవును. ఇతని పదబంధనమున సౌకుమార్యము తక్కువగుటచే చిరస్మరణీయము కాదు. ఇతని వస్తువిస్తరణము సంప్రదాయబద్ధమై నీరసముగనుండును. ఇతని కవితాశక్తికి తాత్త్విక భావన నేపథ్యముగ కుదురలేదు. అందుచే ఉత్తమ కవిగా ఇతనిని నిర్దేశించుట కష్టము. కాని పద్యకావ్యములలో ఉత్తమ కథకునిగా ఇతనికితడే సాటి.

ప్రాచీనత పైకి బాగుగా మొగ్గు చూపిన కవులలో లాండర్ ఒకడు. గ్రీసు, రోముల నైతిక ఆశయములలో ఉత్తమమైనవి, వీరోచితమైన వన్నియును ఇతడు జీర్ణించుకొనెను. ఇతని రాజకీయములపై రూసో నీ ప్రభావము స్పష్టము, ఇతనికి రాజులపై రాచరికముపై ఎంత అనిష్టతయో ప్రజాబాహుళ్యముపై అంత విరక్తి. మామూలు జీవితమందును సాహిత్య జీవితమందును దృగ్గోచరమగు నీ ప్రభావమే ఈ యుగ కవులలో నితనికొక నూతన వ్యక్తిత్వమును సమకూర్చినది. 'రొమాంటిక్' స్వాతంత్ర్యము, ధారాశుద్ధి విచ్చలవిడిగా స్వైర విహార మొనర్చుచున్న కాలమున శైలియందు సంయమనము, స్వచ్ఛత నెలకొల్పిన కీర్తి ఇతనికి దక్కినది.

వర్డ్స్‌వర్త్, కోల్‌రిడ్జి మున్నగువారు చిగురింపజేసిన 'రొమాంటిక్' ఉద్యమము సర్వ వికాస మొందుచున్న సమయమున దానిని సర్వతోముఖ ప్రజ్ఞతో వినూత్న శోభతో ప్రకాశింపజేసిన యువక కవులు బైరన్, షెల్లీ, కీట్సులు. వీరు నాడు ప్రబలిన విప్లవ శిఖలకు తమ కవితాజ్యమును పోసి దేదీప్యమానముగ చేసిరి. బైరన్ చిన్నతనమునందే సమకాలీన కవులను, విమర్శకులను తీవ్రముగ ఎదుర్కొనుట కుద్యమించెను. కవిగా అత్యున్నతదశలో వెలుగొందుచున్న కాలమున బైరన్ జీవిత రంగమున అనేక విషాద పరిణామములు పొడసూపెను. క్రొత్తగా వివాహమాడిన వధువునుండి సంవత్సర కాలములో జీవితాంత వియోగము సంభవించెను. ఆ వియోగము విపరీతమైన అనేక ప్రవాదులకు గురియయ్యెను. సామాన్య ప్రజాభిరుచి ఇతనికి దూరమయ్యెను. దానితో ఇతనికి సంఘమన్నను ప్రజలన్నను జుగుప్స ఏర్పడెను. వ్యక్తిగత స్వేచ్ఛపై మక్కువ ఎక్కువై, సమాజముపైనను సంప్రదాయముపైనను నమ్మకము నశించెను. ఈ మార్పు అంతటితో ఆగక సమకాలీనమైన ప్రతి విషయముపైన నితనిని క్రోధావేశునిగా చేసినది. ఇతని శీలము విపరీతమైన ఆవేశభావములకు కూడలి స్థలము. శ్రీమంతుల జాత్యహంకారము, సంఘ విద్వేషపు భావోన్మాదము, స్వేచ్ఛాపరుల నిరంకుశ చిత్తవృత్తి ఇతనియందు కరడుగట్టినవి. తత్ఫలితముగ ఇతని కవిత్వములో నాటి సాహిత్యోద్యమములోని విప్లవము, స్వేచ్ఛయు మూర్తీభవించినవి. ఒకచోట భావప్రధానముగను, ఒకచో వర్ణనాత్మకముగను, వేరొకచోట కథనాత్మకముగను, వేరొకతరి నాటకీయముగను ఇంకొకచో వ్యంగ్య ప్రధానముగను ఉండి ఇతని శైలి వివిధ భంగులలో విశిష్టముగ నుండును కాని యీ వైవిధ్యము కేవలము బాహ్యమే. పద్యములు రచించినను, నాటకములు సంతరించినను, వ్యాసములు వ్యంగ్యరచనలు వ్రాసినను భావన ఒకేతీరున నుండును. ఇతని యోజన యొక్క విస్తృతి పరిమితము. వ్యక్తిగతమైన తీవ్రాహంభావమే ఇతని రచనలన్నిటి వెనుక దాగుడుమూతలాడును. నిజమైన కళాకారునివలె తాను బాహ్య ప్రపంచములో లీనమగుట కితడు సమ్మతింపడు. బాహ్య ప్రపంచమే ఇతనిలో అంతర్లీనము కావలెనని యితని తత్త్వము. తనకున్న భావావేశమును నిరుపమాన ప్రతిభతో వ్యక్తము చేయగల నేర్పు ఇతనికి గలదు. కాని యీ నేర్పు తన కజ్ఞాతమైన అనుభవదూరమైన భావముల ప్రకాశనమున క్షీణించును. అందుచేతనే పద్ధతియును భావములు నితని కవిత్వమున ఆమ్రేడితము లగుచుండును. కవిత్వమున ఎక్కడ జూచినను నైరాశ్యము, దుఃఖము, విద్వేషము వ్యక్త

మగును. నాటి జీవితములోని అన్ని రంగములను తీవ్రముగ ద్వేషించి, బైరన్ విప్లవముయొక్క విధ్వంసక శక్తులను వ్యక్తీకరించిన ఏకైక కవియైనాడు. ఇతని రచనలలో విప్లవముయొక్క సృజనాత్మక శక్తిగాని, సాంఘిక నైశిత్యముగాని, ఆదర్శభావ ప్రకోపనము గాని కన్పించదు. ఇతడు స్వేచ్ఛకు నిజమైన భావిక యైనాడు. ఇతని దృష్టిలో స్వేచ్ఛయే వ్యక్తిత్వము తానే తన జీవితమునకు చట్టము. నాటి పద్ధతులను నిరసించుటయే ఇతని లక్ష్యము. క్రొత్త నమ్మకములను, క్రొత్త ఆశయములను, క్రొత్త పద్ధతులను వెదకు ప్రయత్న మితడు చేయలేదు. ఈతనికృషిఫలిత మొక విధమైన కావ్యతత్త్వ ప్రతిష్ఠాపనము ఇతని పద్యములు చాలవరకు క్షణికోద్రేకములో విచ్చలవిడిగా శీఘ్రముగ రచించినవే. ఈ సంతరణశక్తి శ్లాఘనీయమే కాని యీతని అభిరుచి పరిమిత మగుటచేతను, తన్ను తాను విమర్శించుకొను శక్తి ఇతనిలో కావ్యమగుటచేతను ఉత్తమ కళాలక్షణము లిందు లోపించినవని చెప్పవచ్చును. ఇతనియొక్క ఉత్తమ రచనలు కూడ ఒక్కొకచోట నిరసమైన విషయ విజ్ఞాపనముతో విసుగుపుట్టించును. కాని యిట్టి దోషము లెన్ని యున్నను ఆత్మీయతా ప్రభావ మీతని కవిత్వమును విద్యుచ్ఛక్తిమంతముగ చేసినది. వ్యక్తిగా అతని నెంత విద్వేషించినను, రచనలలో నితని వ్యక్తిత్వమునకు చదువరి జోహారు చేయును. తన ఆత్మకును నాటి యుగతత్త్వమునకును గల సన్నిహితసంబంధమే రచనలలో నీతని ప్రభావమునకు హేతువు. యుగధర్మముల కింతగా లోనై, సమకాలీన ప్రజలపై కవులపై నింత ప్రభావము చూపి, కవిత్వములో తన ఆత్మీయత నింత శక్తివంతముగ చూపి, విప్లవ లక్షణములలో నిట్లు కలసిపోయిన వేరొక ఆంగ్లకవి లేకపోవుటచే 'రొమాంటిక్' కవులలో బైరన్ విశిష్టవ్యక్తిత్వము కలవాడయ్యెను.

షెల్లీకూడ బైరన్ వలె సమకాలీన సమాజమును, సంప్రదాయమును నిరసించెను. నాటిరాజుల పైనను, ప్రభుత్వముపైనను, మత ప్రవక్తలపైనను, వివాహ విధానములపైనను, ఆర్థిక పద్ధతులపైనను దాడి వెడలెను. బాల్యములో విపరీత వర్తనములచే 'పిచ్చి షెల్లీ'యని పేరు గాంచెను. ఇతని కప్పటి పద్ధతులను చూచుచో ఒకమారు లజ్జయు, వేరొకమారు తీవ్రాసంతృప్తియు కల్గెడివి. విద్యార్థి దశలో బహుళగ్రంథపఠనము చేసి ప్రాచీనుల రచనలలో తన సౌందర్యతృష్ణను తీర్చికొనెను. పదునెనిమిదవ శతాబ్ది తత్త్వవేత్తల రచనలలో మతవిషయక మగు అనేక సంశయములు పుట్టెను. మానవజాతి భావికాలపును సుందర దృశ్యములను ఇతడు వానిలో చూచెను. తరువాత రాజకీయరంగమును పునరుద్ధరించుటకు అవిరళముగ ప్రణాళికలు వేసి ప్రయత్నించెను. సమాజమును సరిదిద్దుటకు సంతతము కలలుగనెను. ఈర్ష్యలు, అన్యాయములు, ద్వేషములతో నిండియున్న యీ నికృష్ట ప్రపంచమును విడనాడి దివ్యతేజోమయమైన మరియొక మంగళలోకమును దర్శింపయత్నించెను. వీనియన్నిటికిని ప్రేమయే చక్కని చుక్కాని యని విశ్వసించెను. అమరమగు ప్రేమవాహినియే జీవితమును పునీతము చేయుననియు, ప్రేమయే జీవిత పరమార్థమనియు నితనిదృఢనమ్మకము. ఈనమ్మకమే యీతని కవిత్వమునకు సౌందర్యమును శక్తిని చేకూర్చినది. సార్వజనీనమైన యీనిగూఢ భావ ప్రకర్షయే ఇతని నాంగ్లసాహిత్యములోని ఉత్తమోత్తమ కవులలో నొకనిగజేసినది. కాని సాహితీ రసికులు కొందరు షెల్లీ కవిత్వములో ఐహికముగ మానవ సహజమైన ప్రకృష్టభావనలు కానరావందురు. ఇదియే ఇతని కవిత్వములోని నీరసత్వము. ఇతని భావనాలోకములో స్వాప్నికజగత్తులోవలె అతిలోకమనోహరమైన సుందర ఛాయా స్వరూపములే కాని సహజాకృతులను సామాన్యమానవులును కానరారు. ఇతని విశిష్టతయంతయు ఛందోగమనమునందును అగోచరాధ్యాత్మిక విషయ వ్యక్తీకరణమునందును కేంద్రీకృతము. ప్రతి పద్యమునందును షెల్లీ ప్రత్యక్షమై తన భావాంబర వీధులలోనికి మనలను తోడ్కొనిపోవును. సహజమగు సంగీతగతులలో నితని ప్రతిపద్యమొక పాటవలె వీనులలో కంగిపోవును. కవితలో మానవుని సహజభావనలకు ప్రేమ స్వాతంత్ర్యములకు అజరామరమగు వాక్కునిచ్చిన ఏకైకాంగ్లకవి షెల్లీ.

బైరన్, షెల్లీల కాలములోనే వారిరువురికన్న వయస్సులో చిన్నవాడయ్యు విశేషమగు కీర్తి నార్జించి షేక్స్పియరు తరువాత షేక్స్పియరంతటివాడని పేరు పొందిన యువకకవి కీట్సు. మొదటిలో వైద్యవిద్యనభ్యసించి వృత్తియందు ప్రవేశించినను తరువాత తన మనస్సు సాహిత్యమందు లగ్నమై యున్నదని గుర్తించి దానిని విడనాడెను. పదునెనిమిదవ

యేట పఠించిన 'ఫెయిరీ క్వీన్' తనలోని కవిత్వ శక్తులను పులకింపజేసెను. దానితో ఇతని భావనా వియత్పథమునుండి కవితాపగలు వెలువడ జొచ్చినవి. 'ఛాప్‌మన్' యొక్క అనువాదములో చదివిన 'ఇలియడ్', 'ఒడిస్సీ' లు ఇతనిపై చూపిన ప్రభావము మేయము. యౌవన ప్రాదుర్భావమున నున్న బాలకవిని ఆ రెండు గ్రంథములు మంత్రముగ్ధుని చేసినవి. వానిలోని కల్పనాసౌందర్యమున నీతని సహజశక్తులు విజృంభించినవి. మొదటి రచనలలో భావనలోను శైలిలోను పరిపూర్ణత్వసిద్ధి లేకపోయినను కళానుగుణమైన సుందర పదగుంభనము, సుకుమారార్థస్ఫూర్తి సుస్పష్టము. తరువాతి రచనలలో ఆదర్శసౌందర్యమునకై ఆత్మయొక్క అన్వేషణమును రమణీయముగ వర్ణించెను. ఇతని ప్రథమ ప్రయత్నములు, కథాకథనమున సుసంఘటితములుగా నుండకపోయినను, విషయబాహుళ్యముచే వర్ణనలు పేలవములైనను, శైలి అద్యంత మొకేతీరున నుండకపోయినను, భావగాంభీర్యముచేతను లలిత పదప్రయోగవిన్యాసముచేతను జయప్రదములైనవనియే చెప్పవచ్చును. కాని వీనిపై సమకాలికులు కొందరు తీవ్రవిమర్శలు చేయుటచే కీట్సు ఒక విధముగ నిరుత్సాహపడినను తరువాత అతని యంతరంగమున కలిగిన భావసంఘర్షణా ఫలితముగ సుందరములగు రచనల కది మార్గదర్శకము లయ్యెను. సోదరుని మృతియు తన అనారోగ్యము కూడ ఈ రచనలకు భావావేశ నేపథ్యమును సమకూర్చినవి. ప్రమాదకరమగు రోగకారణమున తాను మనసార ప్రేమించిన కన్యను పరిణయమాడలేక పోయెను. ఫలించని ప్రేమ (లౌకికదృష్టిలో) ఇతని భావనలను చక్కగా మలచినది. ప్రేమయే త్రికాలాబాధితమైన సత్యముగ తన కనులయెదుట సాక్షాత్కరించినది. ఆ సందర్శనమున జగమంతయు శృంగారమయముగా కన్పించెను. ఇతని ప్రేమలో ఇంద్రియ పరితృప్తి పూర్ణముగా పొందలేక పోవుటచే తానూహించిన ప్రతిభావనలోను ఆ యింద్రియ లోలత్వము అంతర్లీన మయ్యెను. ఇతని కవిత్వములో ప్రకృతి కూడ ఇంద్రియసుఖమయముగా కన్పట్టును. వర్డ్స్‌వర్త్ కవిత్వములోని తత్త్వస్ఫూర్తి ఇతనిలో మృగ్యము. కవిత్వము సాంఘిక మత రాజకీయ వేదాంత సిద్ధాంతములకు వాహిని వలె నుండరాదని కీట్సు నమ్మెను. సౌందర్యమే సత్యమనియు, సత్యమే సౌందర్యమనియు ఇతని తత్త్వము. సృష్టిలోని ప్రతి వస్తువులోను సౌందర్యమును సందర్శించు అతిలోకమైన భావుకత ఇతని కవిత్వమును మధురరసస్యందినిగా నొనర్చినది. పద ప్రయోగమున నింతటి మాధుర్యమును లాలిత్యమును మరి యేకవియు సాధించలేదు. ప్రతి పదమున నొక సుందర చిత్రమును చూపి చదువరిని మంత్రముగ్ధునిగ చేయు శిల్పకళాప్రజ్ఞ ఇతని సొమ్ము. షెల్లీ బైరన్‌లవలె ఇతనిపై విప్లవము ప్రభావము చూపలేదు. ఇతడు తన సంఘమును నెదిరింపలేదు. పద్ధతుల నిరసింపలేదు. వీని యన్నిటికిని అతీతమైన సౌందర్యలోకమున విహరించి వయసున పిన్నయయ్యు తన భావనలను అపురూపమైన భావుకతతో మేళవించి సహృదయ హృదయంగమమైన సుందర కవిత్వమును సృష్టించెను. 'రొమాంటిక్' కవులలో 'రొమాంటిక్' తత్త్వము పరిపూర్ణముగ గల కవి కీట్సు ఒక్కడే. ఇతని రచనలలో పదునెనిమిదవ శతాబ్ది సాహిత్య చిహ్నములు మచ్చుకైనను కానరావు. ఇతని విశిష్టత యంతయు శైలియందు సుస్పష్టము. గ్రీసు పండితుల భావరీతుల నన్నిటిని స్వంతము చేసికొని వానికి తన వ్యక్తిత్వముచే రంగులు దిద్ది సుందరమగు శైలిలో వ్యక్తపరచి సాహిత్యమున నొక నందన వనమును సృష్టించినాడు. ఇతని కవిత్వము సమకాలీన జీవితమునకు దూరముగనుండి విప్లవముయొక్క సాంఘికాధ్యాత్మికోద్యమములపై ఉబలాటము క్షీణించుటను వ్యక్తీకరించును. ఈ కారణముచేతనే తోటి కవులందరికన్న ముందే ఆసువులు విడిచినను వారందరికన్న ఎక్కువగా ఆయుగాంతమున కూడ దివ్యమగు కాంతితో ప్రకాశించుచున్నాడు.

మొత్తముపై 'రొమాంటిక్' కవులందరును విభిన్నమైన వ్యక్తిత్వములు ప్రదర్శించి భిన్న మార్గములలో కవిత్వము చెప్పినను యుగప్రభావమునకు తప్పనిసరిగ లోనై నిశితమైన నియమములకు దాసులుగాక సత్యమార్గములకును ధారాశుద్ధికిని ఉత్తమ స్థానమిచ్చి స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములకు తమ కవితలో వాక్కునిచ్చి సాహిత్యమున నొక నూతనోద్యమమును పరిపోషించి తరువాతివారందరకును స్వతంత్ర ఛందోమార్గములు, సహజభావప్రకాశనము, ప్రకృతి ప్రేమ, భావావేశత్వము, అధ్యాత్మికత, శిల్పదృష్టి మున్నగు ననేక విషయములలో మార్గదర్శకులై ఆంగ్ల భాషా సాహిత్యముల కొక క్రొత్త వెలుగు నిచ్చిరి.

అనుబంధము

రమణశ్రీ

'చారీ బాబూ! నన్ను తీసుకెళ్ళి ఏ లోయలపానుపుల్లోనో పారేయండి! ప్రకృతి చేలాంచలాలు ముసురుతోన్న, శాశ్వతమైన ప్రకృతి సౌందర్యం లోనుంచి జారుతూ తేలుతూ కన్నుమూస్తాను. ఈ బాధ భరించలేను'—అన్నాను.

నా ఆవేదనలోనుంచి కవిత్వం పుట్టుతోంది. కళ్ళలో తుపానులా భయం రేగుతోంది! భరించలేని తపన. ఆపాదమస్తకం కుదిపి పారేస్తోన్న చలిజ్వరం.

రోగపిశాచి కనుగ్రుడ్డులా మండుతోంది విద్యుద్దీపం. ఆ మంటలో మృత్యుజ్వాల...వెలుగు భరించలేక కళ్లుమూసుకొన్నాను.

అసలీ రోగకూపంలో కెందుకొచ్చాను? ఈ పర్వతాల్లో నేగాని మరెక్కడా ఉద్యోగం దొరకదా?...ఈ ఉద్యోగానికి నేనుచేసిన పెద్దప్రయత్నమేమిలేదు. పిలిచి పిల్లనిచ్చిన సామెతలో కొట్టుకొంటున్నా......

నువ్వేనా మహా ఊపబొడిచిన వ్యక్తివి?...... శాస్త్రి, జ్వాలా నరసింహం నీవెరిగున్న వాళ్లెంతమంది పనిచేయడంలేదు? అసలుద్యోగాలే దొరకని ఇలాంటి సమయంలో......

శాస్త్రి, జ్వాలా నరసింహం మూచ్‌ఖండ్ మహా శిఖరాలమీదనుంచి కేలెత్తి కేకలేశారు! దుడుమా జలపాతం స్వప్నసౌందర్యం నా కళ్లముందు మువ్వలుకట్టి తాండవించింది!

స్నేహితుల ఆహ్వానానికి తబ్బిబ్బులై, రెక్కలుకట్టుక వాలాను.

ఏవో జ్వరాలు, బాధలూ రాకుండా ఉంటారా మానవులు?...అంతా చిత్రమైంది నా ప్రవృత్తి. ఏ చిన్నకష్టమొచ్చినా అది మృత్యుసమున్ముఖమైందని నే తల్లడిల్లిపోతాను.

'చారిబాబు! నాకిక్కడే చావు రాసిపెట్టుందంటావా?' చారీబాబు ముఖంలో అవ్యక్తంగా నవ్వునీడ పడింది. 'పిచ్చివాడా! ఈమాత్రందానికే ఇంత బేజారైపోతావా? రేపొద్దుట, ఇంజనీరుగారికోసం జీపు వెడుతోంది. అందులో నిన్ను విశాఖపట్నం చేర్చేబాధ్యత నాది.'

అన్న హామీ చేత్తో పుచ్చుకొని, హృదయంలో దాచుకొన్నాను.

'ఇప్పుడెంతయింది?'

నా గొంతులో నీరసం మాటాడనివ్వడంలేదు. ఐనా గొంతు పెగుల్చుకొంటున్నాను.

'ఏడుగంటలయింది' చారీబాబు టైముచూసి చెప్పాడు. 'బార్లీ ఎక్కువగా తాగమన్నాడు డాక్టరు! మందువేసుకొంటావా?'

చారీబాబు గొంతులో ఆప్యాయత నేనెలా పుణికిపుచ్చుకోను? అతని ఋణం నేనెలా తీర్చుకోను? స్నేహానికి ప్రాణం ఇవ్వాలంటాడు చారీ.

ఇక్కడీ స్వల్పకాలంలో నా బతుకున అంత ప్రముఖపాత్ర వహిస్తాడనుకోలేదు. శాస్త్రి, జ్వాలా నరసింహంమీద ఆశలు పెట్టుకొచ్చిన నాకీ చారీబాబు సుహృదయం ఈ కొండకోనల్లో, ప్రకృతి నిట్టూర్చిన గాడ్పులో దొరుకుతుందనుకోలేదు.

గాలి బాగా రావాలనికాబోలు కిటికీ రెక్కలు తెరిచాడు. దట్టంగా చీకటి! పగలంతా ఏ కొండగుహల్లోనో తలదాచుకొని రాత్రి బయటపడినట్టు—గాలి రివ్వున వీస్తోంది...ఆపాదమస్తకం కప్పుకొన్న శాలువలో నా చలికి చావులేదు! మరింత బిగుసుకుపోయాను.

ఈ పుణ్యమంతా చారీదే...ఈ గది, శాలువ సమస్తం నేనుపకారమున పొందుతోన్న సుకృతం అంతా చారీదే!......

ఈ గది నానుకొన్న వరండాలో, దయ్యాలుంటేవని, ఎవరూ ఈ పక్కకి రావడం మానేశారు.

చారీబాబు దయ్యాల దురాక్రమణను, జయించి, ఇక్కడ కాపురం పెట్టాడు.

'అంతా నన్ను చూసి భయపడుతున్నారల్లే వుంది! నేనేం పాపం చేశాను? నవ్వుతూ పేలుతూ తిరుగుతోన్నప్పుడు చుట్టూ మూసిరే స్నేహితులంతా, ఇప్పు డేమూల దాక్కున్నారు? నా జ్వరం చూసి......'

చారీబాబుమాత్రం అన్నింటికీ తెగించినమనిషి! రెండు సంవత్సరాలు కొండప్రాంతంలో చక్కని అనుభవం గడించాడు. అప్పుడప్పుడు దొరగారితో వేటకుకూడా వెళ్ళావంటున్నాడు. 'త్వరలో నిన్ను కూడా తీసుకొనివెళతా' అనే ఆశమాత్రం నా జ్వరంతో మిగిలిపోయింది!

మొదట ఉద్యోగంలో ప్రవేశించేముందు ఆఫీసులో టయింకీపరుగా సంతకాలు చేయించు కొంటూ, మస్తరు వేస్తోన్న ఈ చారీబాబు తెలుగు వాడేనని భ్రమపడిపోయాను. కాని తెలుగు రాదని, బెంగాలీబాబు అని తెలిసుకొంతో నే, నా గుండె ల్నెవరో అదాటుగా నొక్కినట్టయింది!

'ఈ అడవిలో నాలాంటి మొండివాళ్లు జీవించ వలసిందే గాని, నీలోటి సుకుమారులుండడానికి కాదు. ఈపాటి ఉద్యోగం నీకక్కడే దొరక్కపోయిందా?'

చారీబాబు మందలింపుకి నాకు దుఃఖం ఆగలేదు. పైగా అతనిమాటలు హిందీలో, నా చెవుల్ని దూసుకు పోతున్నాయ్. 'నువ్వు విశాఖనించి దుడుమా బస్ సర్వీసులో తెల్లవారకండా కారెక్కి ఎలా ప్రయాణం చేసి వచ్చావు?...ఈ భయంకరమైన అడవిలో ఏదో దాక్కొని వుందని చూడ్డానికి...ఆ మహోజలపాతం వైపు కళ్లెత్తిచూడు. దీని ప్రభావం, మీ తెలుగుదేశ మంతా, వెలుగులో ముంచెత్తిపోతుంది! ఈ ప్రకృతిలో ఇంత భయంకరమైన బాహాటమైన సౌందర్యం నిండి, నాలుగు దిక్కులు పరచుకొని యోగతపస్సులో ఉందని, నీవు ఊహామాత్రంగానైనా ఆలోచించావా?

నేనెప్పుడూ ఆలోచించి, హృదయాన్ని చించుకోలేక నే, పరుగెత్తుకొచ్చాను. జనపదాలకి దూరంగా పారిపోయి, 'అంపం' మహోయోగ తపస్సులో, క్రూరజంతువుల క్రూరత్వాన్ని నిశ్శబ్ద భయానకతని సముద్రంలో బడబానలమల్లే కడుపులో పెట్టుకొని పాలించుకొంటోంది అడివిని...ఈ అడవి చూడాలనే తహతహే ఇంతదూరం లాక్కొచ్చింది!

తొలిసారి ప్రయాణానుభవంలో, నామీద నాకే జాలి, భయం, అసహ్యం, అసృతి — అనేక భావాలతో ప్రకంపించిపోయాను.

చారీబాబు కిటికీముందు కూచుని సిగరెట్టు పొగ వదులుతున్నారు. అతనికళ్లు ఎవరికోసమో, వెదుకు తున్నట్టు, నిరీక్షిస్తున్నట్టు కనిపిస్తున్నాయ్!....

నా ప్రయాణం పూర్తిగా నాకళ్ళకు కట్టుకొం టున్నాను......శృంగవరపుకోటనించి నిర్జనత్వం, అరణ్యం అరంభమైంది. అక్కణ్ణించి కారు వేగం కూడా కృతిమించిపోయింది!

కొండలు పిల్లగెంతు వేసుకుంటూ ముందుకు పోతున్నాయ్! చెట్లు చేమలూ, మహావేగాన్ని తట్టుకో లేక, వెనక్కి విరిగి పడిపోతున్నాయ్!...ఆ వేగంలో ఏదిశగా కొట్టుకపోతున్నానో అర్థంకాలేదు.

దూరపు కొండల నునుపు, ఆకాశంలో తల దాచుకోవాలనుకొనే శిఖరాలూ, విరిగా పిచ్చిగా పెంచుకొన్న జడల్లా చెట్లూ చేమలూ తప్ప అడవిలో ఏముంటుందనుకొన్నాను.

ఊహాలకి రూపందిద్దుతూ ప్రత్యక్షమైంది అడివి కారులో కూచున్నంతసేపూ, నా అవస్థ నా ఎదురుగా కూచున్న ఆ అమ్మాయి ముసిముసినవ్వుల్లో మూలిగింది!

కారులోంచి తలబయట పెట్టి చూద్దామనుకుంటే ఝుంఝామారుతవేగానికి, తల ఎగిరి ఎక్కడ పడిపో తుందో? మళ్ళీ తల వెదికి తెచ్చుకోడానికి కారాపుచేసి పరుగెత్తాలి!

'మీ రెప్పుడూ ఇదివరలో ప్రయాణం చేయ లేదా?' అంది ఆ అమ్మాయి. ఆవిడ కిప్పుడిది ఎన్నో అనుభవమో?...'నేనిదివరకెప్పుడూ ఈ ప్రాంతాలకి రాలేదండి!' అన్నాను. ఆవిడ పక్కకూచున్న ముస లాయన, తండ్రి కాబోలు నావైపు అదోలా చూశాడు.

ఆ అమ్మాయి ఏ అరమరికా లేకండా విశ్రాంతిగా మాట్లాడసాగింది. అక్కడి ప్రకృతి విషయం...జాలా పుట్ లో దిగిపోతారంట! ఎక్కడో, ఏదో పల్లెటూరు చెప్పింది అక్కణ్ణుంచి, విశాఖ వచ్చినట్టు — మాచ్

ఖండ్ నుంచి, జాలాపుట్ కేంద్రానికి మారినట్టు— ఏదో పొడిలా చెప్పుకుపోతోంది...

గాలి ఆవిడ మాటల్ని ఏ అనంతదూరతీరాలకో మోసుకుపోతోంది. ఛటుక్కున ఒకచోట ఆగి:

'మీదే గ్రామం?' అంది.

'మీకు తెలీదులెండి! గజపతిరాజపురం అని మారుమూల కుగ్రామం' అన్నాను.

ఇంత మంచిపేరు ఏ మహాపట్నానికో ఉంటుంది కాని...అనే ఆవిడ భ్రమని వమ్ముచేస్తూ...

'ఓహో! అదా?' అంది—

ఏదో తెలుసున్నట్టే!... మా ఊరిపేరు చుట్టు పక్కల ఉండే పట్నాలవారికే తెలియదు...

'మీ రీ పర్వత వాతావరణాని కలవాటుపడ్డవా రల్లే వుంది.' నా ప్రశ్న అందుకొని సమాధానంగా చిరునవ్వు చిందించింది. చెక్కిళ్లు నవ్వినప్పుడు పడే సొట్టల్లో హాసరసం నిలవచేసుకొని...వయసు ఇరవై దాటనిపించింది. కళ్ళలో చురుకుదనం, సంభాషణలో చాతుర్యం ఇట్టే ఆకట్టుకుంటుంది!

కాస్త అలసటనిపించినప్పుడల్లా, ఆ ముఖంలో దేనికోసమో వెదికేవాణ్ణి...చిక్కని చిరునవ్వు పెదవుల్నించి రెక్కలు విప్పుకొని ఎగిరిపోయేది...

ఆలా ఎంతసేపు ప్రయాణం చేశామో...

సూర్యుడు నడినెత్తిన పొడుస్తున్నాడు.

'అదే అరకులోయ' అంది...'మల్బరీ చెట్లు, పట్టు పరిశ్రమ బాగా సాగుతుంది'...

బస్సు ఓ అరగంటన్నా ఆగుతుందిక్కడ.

ప్రకృతి బహిస్సౌందర్యవిశాలమైన దేవో, మానవుల దృక్పథాని కందనిచోట, దాని, ఏకాంత తపస్సు...

'ఆ చెట్టు క్రిందికి రండి! మీరు భోజనం తెచ్చుకొన్నారా? లేకపోతే, మాతో చెయ్యండి'

నేను తెచ్చుకొన్న ఆహార పదార్థాలతో చెట్టు క్రిందికి చేరాను.

'కారు వెళ్ళిపోతుందేమో?'

'మాచ్‌ఖండ్‌కి వెడితే ఎదురుదారి గాని లెండి!...' అంది నవ్వుతూ ... ముసలాయన లేకండా చూచి, 'ఏవండీ? వారు మీ నాన్నగారేనా?' అన్నా.

'ఆ సందేహం మీ కెందుకొచ్చింది?...' నవ్వబోయింది. విచారం మేఘంలా నవ్వు చుట్టూ కప్పేసింది.

'కాదు! నేను వారితో ఉంటున్నా ... అంటే పోషణలో ... ఆయన నీడక్రింద తలదాచుకొంటున్నా...'

నే నాశ్చర్యంతో క్రిందుమీదయ్యాను. ఐనా లోకానికి విరుద్ధం కాదుగా!

'ఇప్పుడు మీకు బాగా అర్థమైందా?...ఒక కంపెనీ విశాఖనించి, మాచ్‌ఖండ్‌కి సామాన్లు చేరవేయడానికి లారీలు కంట్రాక్టు చేసింది. ఆ కాంట్రాక్టు బేసిస్‌కి ఆయనగారిని మేనేజరుగా వేశారు కంపెనీ వారు. అదీ సంగతి...'

'ఐతే మీరూ మాచ్‌ఖండ్‌కి రాకూడదూ?' అన్నాను. 'ఇప్పట్లో రావడం పడదులెండి! వస్తే, మీ ఆఫీసులో తప్పకండా కలుసుకొంటా'

ఆవిడ ఏ విషయంలోనూ ముసుగు కట్టుకోలేదు. స్వేచ్ఛాహృదయంతో అన్ని విషయాలు తెరచి తెరచి మాట్లాడింది.

నేనే అంత చొరవగా చొచ్చుకుపోవడానికి సంకోచించాను.

కారు హారన్ మోగేసరికి ఉలిక్కిపడి లేచాను. వెళ్లి కారులో కూలబడ్డాం. చక్రాలు ముందుకు దొర్లాయి.

భావప్రపంచం ఒక్కసారి గుభిల్లున క్రిందికి దూకినట్టుంది అరకులోయ—ఎన్నాళ్లనించీ పర్వతాలీలా పతితమైన హృదయంలా, రాయిగా శపించబడ్డ రాతి సత్వంలా కొండవాగుల్ని కన్నీళ్ల చారికల్లా కట్టించుకొన్నదో!...ప్రతిక్షణం ఒక మహామాయ ఉత్పన్నమౌతుంది ... ఉదయ సంధ్యా కిరణాల స్పర్శానికే కొండలు గీటురాళ్లు ... సౌందర్యమంతా శిఖరువుల్నించి తలదాచుకొందీ లోయలో...

'మీకు భావనాశక్తి కావ్యశక్తి ఉంటే, ఈ ఉదయసంధ్యల ప్రశాంతవాతావరణంలో, ఏకాంతంగా కూచుని, ఎటువంటి మహాకావ్యాలు వ్రాయగలరో, ఆలోచించండి!'

ఆవిడ అంటోంది—

'నీ చుట్టూవున్న ఈ మహాప్రకృతిని చూచి ఆనందించలేని నీ బ్రతుకెందుకు?' అన్న పరోపకారి వసుధన్నవస్తుమాటలు స్మృతిపథంలో మెరవకుండా ఎవరూ ఉండలేరు.

ఈ జన్మకీ జీవితానికీ ఇది చాలనిపించింది. లేలేతగా మబ్బుపట్టిన ఆకాశంలో నా హృదయం ఉద్వేగంగా పొంగింది ఎటుచూసినా పచ్చని వాతావరణం కళ్లలో కాలుష్యాల్ని ప్రక్షాళిస్తున్నాది.

అడవి గర్జిస్తోన్న క్రూరసత్త్వాల కంఠాల్లోనుంచి వినిపిస్తోన్న భయంకరధ్వానం, ఎప్పుడైనా దారి కడ్డంగా రావచ్చు...

'పగ లేమంత భయం లేదండి! చిరుతలూ, సింహాలూ...' అవేమంత పెద్ద లెక్కలోకి రానట్టు చెప్పుకుపోతోంది.

అడవి విశేషాలు, జరిగినవీ, జరగాలిసినవి ఎవరి గొంతులోనుంచేనా వినిపిస్తాయేమోనని చూశాను. కాని, వాటి సంగతే పట్టించుకొన్నట్టు కనిపించలే దెవరూ...

ఐనా, ఈ అరణ్యసుందరి సౌందర్యాన్ని కాపాడ్డంకోసమేమో అనిపించింది క్రూరత్వం—

కొండల్ని పగలగొట్టి, ఇంజన్లు నడిపించి, ఇక్కడీ బాట ఏర్పఱచిన కార్మికుల రుధిర స్వేదధార ఇంకి పోయిన గుండెలమీదనుంచి పరుగెడుతోన్న కారు...

'ఇంత రోడ్డు ఎప్పుడు వేశారండి?' అని ఎవరేనా, అంటే 'అబ్బే ఏముంది?' అని చప్పరించి, 'డబ్బండి...డబ్బు...కొన్ని కోట్ల రూపాయ లీరోడ్డు మీద పారబోశారు' అంటారు.

ఎక్కడో వాళ్లు దిగిపోయారు.

చల్లని మంచినీళ్లెక్కడేనా దొరుకుతాయేమో నని చూశాను. దాహంతో నోరెండుకుపోవాలే గాని...గుక్కెడు నీళ్లు దొరకవు.

'వే టు ది ఫారెస్ట్' అనే దయ్యాలంతలేసి ఇంగ్లీషు అక్షరాల, బోర్డు రాక్షసిలా వేలెత్తి చూపి స్తోంది మహామృత్యుమార్గానికి!...

ఫారెస్టు ఆఫీసులు చాలా కనిపించాయి దారి పొడుగునా...ఫస్ట్ గ్లేడ్, సెకండ్ గ్లేడ్...ఇవన్నీ అడవి లోకి చూపించేదారులు ... తిరిగి రోడ్డుమీదికి లాక్కొచ్చి వదిలే దారులు...

ఇదీ స్పష్టాస్పష్టంగా మనోఫలకంమీద గోచర మౌతున్న ప్రయాణానుభవం...

మాచ్‌ఖండ్‌లో అడుగుపెట్టేటప్పటికి, ఐదు దాటుతోంది!

కప్పుతోన్న అరుణరక్తంతో తడిసిపోతున్న కొండలు...ఆయాసంగా వగరుస్తోన్న ప్రకృతి... చీకటిముసుగు పైకి లాక్కువడానికి ప్రయత్నిస్తోన్న ఆకాశకాంత...ముసుగును తొక్కి పట్టుకొంటోన్న పర్వతాలు...లోయలోకి జారిపోతోన్న కాంతి వసనాలని, సిగ్గుతో పైకి చేదు కొంటోన్న ప్రకృతిశ్రీ..

ఒళ్లంతా నొప్పు, గాలివేగం...ఎండాకొండ నకచేసిన ప్రయాణం .... నరాల్లో ఘనీభవించిన రక్తం ... వీటన్నిటినించీ విముక్తి పొందడానికి... విశ్రాంతి కావాలి!

ఆఫీసులో నా ముఖం కనిపించింది చిందర వందరగా...రెమింగ్‌టన్ మిషనుముందు టకటక వ్రేళ్లని నృత్యం చేయిస్తున్న శాస్త్రి, నావైపు అదోలా చూశాడు. ఆఫీసు ఎకవుంట్లలోనుంచి, జ్వాలా నరసింహం తలెత్తిచూశాడు.

దాంతో పదిజతలకళ్లూ పలకరించాయి.

'మాతో భాగం పంచుకోవచ్చిన జంతువువా?' అన్నట్టు.

'ఈ అడవిలో చావుబ్రతుకులమధ్య అల్లాడి పోతున్న మాతో ఈ పోరాటానికి నీవూ భాగస్వామివా?'

'మానవప్రపంచానికి, నూటయాభయిరెండు వందలమైళ్ల దూరంలో ప్రకృతినిసాధించి, విశ్వోప కృతికోసం విద్యుత్తు పుట్టించేందు కిక్కడ యోగ తపస్సులో ఉన్నాం.'

అన్నికళ్లలోనుంచీ అన్నిప్రశ్నలూ, ఓదార్పు లూ, నిట్టూర్పులూ వెలువడుతున్నయ్!...

నా కళ్లు తిరుగుతున్నయ్! నిలబడలేకపోయాను. శాస్త్రి వచ్చి చేయిపట్టుకొన్నాడు.

'కళ్లు తిరుగుతున్నాయా?'

'ఊహుఁ'

'మీ అమ్మా నాన్నా రానిచ్చారా?....పాపం! నౌకరీ...రానీకేం చేస్తారు?'

'మీరంతా ఉన్నారుగా! మీతోపాటే నేనూ'

'నీకు ఆర్డరు సైన్ఫు చేసింది నేనే!'

గర్వం కళ్ళలో తొణికిసలాడింది.

'మా అమ్మా నాన్నా పెళ్ళికని పోరుపెట్టారు. మీరు కొండశిఖరంమీదనుంచి చేసిన కేక వినిపించింది. నేను కొక్కాలు కట్టుకవాలాను. దారిలో, ఏం అడవిరా భగవాన్! అనిపించింది.'

'ఇక చాలించు. అక్కణ్ణుంచి మహాప్రయాణం చేసి వచ్చిన ప్రతీవాడికి పిచ్చెక్కుతుంది అందులో సందేహం లేదు'—అని.

'ఇంజనీరుకీ, ఆఫీసరుకి ముహం చూపించావా?' అన్నాడు.

'ఇంకా లేదు. ఇప్పుడు నేనెవర్నీ చూడను!... బడలిక—అలసట పోయేలా నిద్రపోవాలి!'—

ఆఫీషియల్ క్వార్టర్సులోకి దారితీశాం.

అప్పుడే చారీబాబు ముఖం చిరునవ్వుతో సాక్షాత్కరించింది!

2

'ఏమిటిటి? దీర్ఘాలోచనలో పడ్డట్టున్నావు? నిద్రపోతున్నావా?' చారీబాబు కుర్చీలించి లేచొచ్చి, నేను నెమరువేసుకొంటున్న స్మృతిపథాల్లోనుంచి మేల్కొల్పుతూ అన్నాడు...

'ఇక్కడి కెలా వచ్చిపడిందీ...జ్ఞాపకంలో....'

'నిద్రపో! అనవసరంగా మెదడుకి పని చెప్పకు.' ఫ్లాస్కులో బార్లీ, గ్లూకోజు కలిపి ఇచ్చాడు.

'మీ కనవసరంగా శ్రమిస్తున్నాను. మీ ఋణం...'

నా కళ్ళలో నీరసంగా కృతజ్ఞత మెరిసింది...

బార్లీ తాగడానికి వెగటనిపించింది. ఏవాతిప్పను.

'ప్రొద్దుట్నుంచీ, నారింజకోసం తిరిగాను... ఎక్కడా...'

'చారీబాబు! నిన్ను అడవిలో, నా కోసమే దేవుడు పడేశాడు.' ఆపత్కాలంలో, ఆర్తహృదయం నించి వెలువడేమాటతో నా నోటినించి వెలువడుతున్నయ్... కాని, చారీబాబుకి అవి వినడమంటే, ఇష్టం లేదు. అది మానవధర్మంలో శిలాంశమాత్రమే? నేను చేయగల్గిం దేవుంది? నీ కన్నీళ్ళు తుడవడాన్ని ప్రయత్నిస్తున్నా, అంటాడు చారి.

నే నొకందు కొస్తే, ఒకందుకయింది...

శాస్త్రీ, జ్వాలా నరసింహం అనుకుంటూ రమ్మని వచ్చినవాణ్ణి ఈ చారీబాబు కళ్ళలో మెదిలిపోతున్నా.

'ఏకో ఉద్యోగం చేసుకోనీకండా, ఈ జ్వరం నీ మీద నే పగసాధించాలి? నువ్వొచ్చి వెలదాటించావా? కర్మ...'

అంతా కర్మసిద్ధాంతంమీద ఆధారపడి వున్న మానవత, అభ్యుదయం ఏంసాధించగలుగుతుంది?...

చారీబాబు ముఖంమీద చిరునవ్వునీడలో ఒదిగి నిలుచున్న మనురస్మృతి ప్రణయం మెరుపుల్లో శాలో కలవరించింది—

'మా వాళ్ళకి ఉత్తరం రాయాలి! కాగితంచే తెచ్చిపెట్టు చారీబాబూ!'

నా పరిస్థితి కాస్త ఇంటికి తెలియజేదామని...

'రేపెలాగైనా, విశాఖ పోతాంగా! అక్కడ ఎలా వీలైతే, అలా చేసుకోవచ్చు. అసలే కంగారుపడి పరిగెత్తుకొస్తారు...బోలెడంత ఖర్చు...ఎవడు తిన్నది?'—

'నా జీవితంమీద ఇంత ప్రభావం ప్రసరిస్తుం దనుకోలేదు నీ పేరు! చారీబాబు అనే నీ పేరు నా శిలాహృదయంమీద చెక్కుకోడానికి ప్రయత్నిస్తాను.'

'కొంచెంసేపు విశ్రాంతి తీసుకో! నేను వెళ్తున్నా.' బయటకో చప్పుడైంది. చారీబాబు చీకట్లో కలిసిపోయాడు. తర్వాత పల్లనినీడ అతన్ని వెంటబెట్టుకొని పోయింది. ఆ నీడలో ఏ కోరిక దాక్కుందో ఎవరికీ అర్థంకాదు!...

ఒక నిట్టూర్పు విడిచాను...నీ హృదయం మహోన్నతమైన శిఖరమే కావచ్చు. కాని చారీబాబు! అది నే నెక్కలేను. జారి అగాధపాతాళానికి కుంగిపోతాను! దానిచుట్టూ తొంగిచూస్తున్న చీకటిలోమాత్రం నీ కన్ని దూపణలు వినిపిస్తున్నయ్యో! వాటన్నింటినీ పిస్తోల్, చివరతో పెదవులమీదినవ్వుతో తుడిచిపారేస్తావు... నీతో వెళ్ళిపోయిననీడలో నీకేమిటి చీకటిసమస్య?...

* * *

మెదడు మళ్లీ గతంమీద పాదగమనం మొదలు పెట్టింది—ఏళ్లీ వెళ్లడంతో నే, రూపాయలూ పైసలు కూడికలూ తీసివేతలూ ముందు పారేశాను! వాటితో నే సాయంకాలందాకా. శాస్త్రి రెమింగ్టన్ మీద అతిరమ్యత్వం నిండా భావసౌందర్యం ప్రదర్శించేవాడు. జ్వాలా నరసింహం, డిస్పాచింగ్ క్లర్కు...ఎంత పాకింగయినా అతని చేతిమీదనుంచి జారుకోవాలి సిందే!

ఇక చారీబాబు! కొండజాతివాళ్లతో పని... వాళ్ళచేత త్రవ్వించడం, పూడ్పించడం ..అమట్టిలో నించే ఏదో పుట్టించడం—

ఇక్కడేదో గనులున్నాయట...పరీక్షించడాని కొస్తుంటారు అనేవాడు చారీ!...

'నిన్ను దుడుమా జలపాతం దగ్గరికి తీసికెళతా'.. అనేవాడు—ఈక్షణంవరకూ పడలేదు. ఇక్కడికి రెండుక్రోసుల దూరమున్నా వుంటుంది...దారంతా అడివి...ఒక్కడూ బిక్కుబిక్కుమంటూ వెళ్లితే, ఇంక తిరిగిరాడు. ఏ క్రూరజంతువూ మీద పడనక్కర్లేదు. భయంలోనించే, అతనిమృత్యువు పుడుతుంది—

ఒకఆదివారం అంతాకలిసి వెళ్లాలనుకొన్నాం. దొరగారిదగ్గిర తుపాకి పుచ్చుకొంటానన్నాడు చారీ బాబు!... ఇంతిలోనే, నన్నీ విషాదం ఆవహిస్తుం దనుకోలేదు!...

ఆఫీసరుకూడా నాపట్ల ఏదో అవ్యాజమైన అనురాగంతో ఉండడం నన్ను మరింత ఉత్తేజపరిచింది. 'పాపం ఆనారోగ్యంగా ఉండి, ఈ వాతావరణాన్ని తట్టుకోగలవా?' అని జాలిపడ్డారు. నాకు తిప్ప లేదన్నాను. తల్లీ, తండ్రీ అనుభవిస్తున్న నికృష్టదశ, నా యీవుద్యోగం—అంతా ఒక అంతర్నాటకంలా వుంది, నాకు!—'మా యింట్లోవాళ్లు ఆనందబాష్పాలు రాల్చారు నా యీ ఉద్యోగానికి' అని సిగ్గుపడుతూ అన్నాను అందరితో—

ఒకరోజు నా గదిలోకూర్చుని, నా అదృష్టాన్ని పొగుడుకొనే పదాలు వెతుక్కుంటూంటే, నాకళ్లు ఆనందంతో నృత్యంచేశాయి. ఏ అదృశ్యహస్తాలో నాకళ్లు తుడవడానికి కాబోలు చూచుకుం టున్నాయి—

నాగొంతులో సుడితిరుగుతోన్న సంగీతం ఒక్కసారి పెల్లుబికింది. అప్రయత్నంగా ఏకొండవాగు పుల్లోన్న ఒరసుకొని ప్రవహించసాగింది...

అప్పుడే తనగదిలోకి వెళ్లిపోబోతున్న చారీబాబు నాదగ్గరకొచ్చి కూలబడిపోయాడు.

'హిందీపాట లేదయినాఉంటే పాడండి! నామనస్సు కదిలిపోతుంది' అన్నాడు ఇంగ్లీషులో...అతనేంమాట్లాడినా, ఇంగ్లీషులో, పోతే హిందీలో—

'మీ కంఠంలో వినిపిస్తున్న గానం. సైగల్ ని హృదయపూర్వకంగా ఆహ్వానిస్తుంది'—

బైజూబావరాలో సంగీతం విని తన్మయం పొందాడు.

'మీరు గాయకులని నాకు తెలీదే? సంగీతానికి నాప్రాణం ధారపోస్తా—ఆఖరికి పెద్దపులి గాండ్రింపులోనూ నాకు సంగీతం వినిపిస్తుంది'

'పెద్దపులి అరుపా? ఐతే ఏపలకమీదన్నా గాజు పెంకుతో చేసే, గరగరశబ్దం మీరు వినగలరా?'

'అబ్బ...ఒక్కక్షణం భరించలేను ఆగరగర...?

మీరు సాహిత్యంలో, ఏదేనా, చదువుకొన్నారా? కనీసం అభిరుచన్నా...?

'అలాంటిదేంలేదు...'

'మీరు శరత్ పేరు విన్నారా? మా బెంగాలీ తత్వాన్ని కాచివడపోసిన మహారచయిత...విశ్వజనీనమైన ఆ తత్వం మా తెలుగులో చదివి, తెలుగువాడే అనుకొంటారు'—

'ఆయన పేరు విన్నానుగాని, ఏం చదవలేదు! అంత గొప్పవాడా?

ఆశ్చర్యపోయాను. తను దేశీయసాహిత్యంలో రచయితయొక్క స్థానంగుర్తించని, జాతీయు డొకడున్నాడంటే...

ఏం ఎందుకుండరూ? అందరికీ కావాలేమిటి? ఈపాటి మీమాంసలూ, సాహితీప్రశంసలు...అని పించింది...

ఏజాతి తన జానపదసాహిత్యం, సమకాలీన సాహిత్య ప్రభావంలో భాసిస్తున్న వ్యక్తుల్ని గుర్తించలేదో, దాని కభ్యుదయ మెక్కడి సాధ్యం?...

పెద్దపులిగాండ్రింపులో సంగీతం వింటోన్న చారీబాబు, పలకమీద గరగర వినలేక నరాలు కుంచించుకుపోతాయి. ఐనా, శరత్తుని చదవలేనంటాడు... దానిమీద అభిరుచి లేనట్టూరుకొన్నాడు. ఆ అభిరుచి ఎందుకులేదో ఎవరిని ప్రశ్నించడం?...

అప్పట్నుంచీ, చారీబాబుకీ నాకూ పరిచయం పెన వేసుకుపోయింది. సంసారసారం తెలిసినమనిషి... చిత్రమైనవ్యక్తి...ఇతనితో నాకేమిటి స్నేహం?... అతని వ్యభిచారం చూస్తే తల పగిలిపోతుంది...ఎంత సేపూ దహించే కోర్కతో వేదనపడేవ్యక్తి.

'మీరెందుకు పెళ్ళిచేసుకోలేదు?' ఒకనాటి నా ప్రశ్న...

'బజారులో అన్నివస్తువుల్లాగే అదీ దొరుకుతుంది కనక' అంటూ పకపక నవ్వేశాడు.

తర్వాత శాంతంగా నిట్టూరుస్తూ, 'నాకెవర్లూ లేరనుకోకు! మా దేశంలో నా కోసం ఒక ప్రియురాలు ఎప్పుడూ ఎదురుచూస్తూ వుంటుంది! ఎప్పుడు వెళ్ళినా నా పాదధూళి తీసుకొంటుంది. ఏదో సంసారం చేసుకొంటోంది. భర్త తాగుబోతు...ఆమధ్య ఒక మగపిల్లవాణ్ణి కన్నట్టు తెలిసింది. పిల్లవాడికి ఆశీస్సులతో కొంతడబ్బుకూడా పంపాను...డబ్బుకిబ్బందిగా వున్నప్పుడు ఉత్తరం రాస్తుంది. మా అగర్వాల్ ద్వారా... ఆయనకి డబ్బుపంపిస్తా...అగర్వాలంటే మా వేలు విడిచిన మావయ్య...ఆవిడ భర్తకీ నాకూ చిన్నప్పట్నుంచీ ప్రబలశత్రుత్వం...ఆ పగ ఏనాటికైనా సాధించాలి! ఐతే, నా ప్రియురాలి అటంకం కన్నీళ్లు, మాంగల్యం...'

'ఆవిడ వ్యభిచరించిందా నీతో?' అన్నాను. కళ్ళలోకి సూటిగా చూస్తూ.

ముఖం చిట్లించుకుని, అసహ్యంగా చూస్తూ, 'ఛీ! నీకిదా అర్థమైంది? నీనోట ఆమాటనాలని ఎలా అనిపించింది?' అన్నాడు.

నాతల క్రుంగిపోయింది, అలా భావించుకొన్నందుకు—భర్తవున్నా తనతో ఏకో ప్రేమ నటిస్తుందట! అక్కడికివెళితే ఒక్కరోజన్నా గడపకుండా గడప దాటనివ్వదట?...ఏమిటామాటలు? అది వ్యభిచారం కాదంటాడు...తన ప్రియురాలు మహాపతివ్రత!

నాముఖంమీదికి నవ్వు తోసుకొచ్చి, చారీబాబుని చూసేగా నల్లగా మాడిపోయింది?

'అతనితో స్నేహం ప్రమాదంసుమా!' శాస్త్రి, జ్వాలానరసింహం హెచ్చరిక చేశారు! నాకు తెలుసు—అందులో స్వార్థం—ఐనా, నేనంత అజాగ్రత్తగా లేను! నావల్ల చారీబాబుకైతే, వ్యయమే గాని, లాభంలేదు!

3

పదిరోజులకి ఉత్తరం వచ్చింది ఇంటిదగ్గర్నుంచి. ఏ పరిస్థితిలో ఇల్లు వదిలిపెట్టి వచ్చిందీ అప్పటిగ్గాని నాకు గుర్తురాలేదు. పండక్కి ఇంటికొచ్చిన అక్కయ్యమెడలో వస్తువులు తాకట్టుపెట్టి నన్ను సాగనంపారు ఉద్యోగానికి!

ఈ ఉత్తరం చూసేసరికి హృదయం చివుక్కుమనిపోయింది. మానవుల్లో ఇంత నీచానికొడిగట్టే దానవత్వముందా? అనిపించింది. నాన్న వ్యంగ్యంగా వ్రాసినవాక్యం కొట్టొచ్చినట్టు, ఉత్తరాన్నంతనీ దహిస్తున్న అర్థకాఠిన్యంతో నిండిపోయింది జీతాలు రావడానికింకా ఇరవైరోజులు పనిచేయాలి! ఈలోపులో అక్కడి పరిస్థితులు తారుమారయితే...

నేనా ఉత్తరం పట్టుకొని, శాస్త్రి, జ్వాలానరసింహాలదగ్గరికి పరుగెత్తాను. నా బాధని వినడం తప్ప వాళ్ళు చేయగల్గిందేమీ లేకపోయింది! పెదవి విరిచారు! 'ఏభయి రూపాయలు సహాయం చేయమనుంటే మాటలా?'...

వాళ్ళముందు ఒక్కక్షణం నిలదొక్కుకోలేకపోయాను. డబ్బుండీకూడా ఇవ్వలేని దుస్థితిలో వున్నారు? పాపం!...'మీకిస్తే, తిరిగివ్వకపోతే, మనగతేంకావాలి?' అన్న ధోరణిలో వున్నారు.

ఎవరేనా, ఈ సమయంలో ఏభయి రూపాయలిస్తే, కొండశిఖరంనుంచీ, లోయలోకి పతనమైపోవడానికి సిద్ధంగా వున్నా. ఏకాంతంలో ప్రత్యక్షమై భగవంతుడు, 'ఏభయి రూపాయలు తీసుకొని, నీ అవసరం గడుపుకో! నేను ప్రత్యక్షమైనట్టు ఎవరికీ చెప్పకు' అని చెప్పినా, నేను సిద్ధంగా ఉన్నాను కాని, ఏది? ఏదీ జరగదు!

నా కాలెక్కడికి సాగిపోయిందో. ఊరు కొద్దిగా దూరంలో కనిపిస్తోంది. పడమటికొండపై అందాలు!...

స్వర్ణారుణ కిరణాలు కరిగించిన, కొన్ని కోట్ల రూపాయల విలువచేసే, బంగారం కొండలకి పూత పెడుతోంది. మిగిలింది పర్వతాంచలాల్నుంచి జారి లోయల్లో ప్రవహిస్తోంది! ఈ దృశ్యాలు చూసి, ఆకలి దప్పులేకుండా ఆనందించవచ్చు...

నేనలాగే ఓ పెద్దగుట్టమీద నిలిచి చూస్తున్నా. ఆకాశంలో తలదూర్చి మేఘాల్ని చీల్చి పారేస్తోన్న చెట్లూ, కొండకొమ్ములూ తప్ప వేటితో స్నేహం!...

నాదృష్టికి కిందుగా, అల్లంత దూరంలో రెండు విగ్రహాలు కనిపించాయి నన్ను రమ్మని సైగ చేస్తూ...

దూరంనించే పోల్చుకొన్నా చారీ బాబని... పక్కనున్న నల్లని నిగనిగలాడే విగ్రహం ఎవరో దగ్గరకు చేరితే నేగాని తెలిసింది కాదు !....

ఆ నల్లని విగ్రహం చూపులు నల్లగా, వాకిళ్లని ఢీకొని తూలిపడ్డాయి, కొంచెవాలు తిరంగాల్లో—

ఆ విగ్రహం అక్కడుండడానికి సంకోచించాను—

'ఈ విగ్రహం ఎవరూ ?'

'ఇక్కడే కొండవాళ్లు...కాని వాళ్ల నీచత్వమూ మొరటుదనం లేని మనిషి...ఆ కళ్లలో నీకేం సౌందర్యం కనిపించడం లేదూ? అందులోనుంచే, హృదయాన్ని తొంగిచూడవచ్చు......' అన్నాడు చారీ బాబు

'పూసల పేరులూ, అవీ లేవేం ? కొండదానిలా లేనే లేదు. ఏదో శాపం అనుభవిస్తున్న...'

'నిజం...నీవు చెప్పింది అక్షరాలా నిజం... ఒక దేవకన్య అనుకో'

ఈ విగ్రహానికి సిగ్గు బిడియా లున్నాయా ? దయాదాక్షిణ్యం కనుపులో ప్రేమలూ అంటూ ఉన్నాయా ?...నిగనిగ లాడుతూన్న ఒళ్లు....పుష్టిగా ప్రతీ అవయవం చుట్టూ సుడి తిరుగుతోన్న యౌవనం. కొండల్లోనుంచి పుట్టిన సెలయేరులాంటి కన్య...... హాయిగా ఆహ్వానిస్తోన్న వయసు...

'అందరిలాంటిది కాదు కా దీ రీటా...రీటా అంటే నేను పెట్టిన పేరు......ప్రభుత్వ నౌకరం చూసే సరికి, వీళ్ల కళ్లు మిలమిల మెరిసిపోతాయి. దాంతో ఏది కావలసినా ధారపోస్తారు'

'నాకు పులిగోళ్లు కావాలి తెచ్చి పెట్టమను— ఎంత కావలిస్తే అంతా ఇస్తా' నా చేతిలో కాగితం రెపరెపలాడింది—

'ఏమిటా ఉత్తరం ?'

చారీబాబు దృష్టిలో పడిన ఈ ఉత్తరం మోక్షం పొందుతుందేమో ? చిన్నప్పట్నుంచీ ఎరిగున్న శాస్త్రీవాళ్ళ పెదనాన్నకి చివరి డీ చారీబాబు నా అమాయకత్వానికి ఏభయి రూపాయలు ధారపోసి కన్నీళ్లు తుడుస్తాడా ?... ఈ ఉత్తరంలో మా పరువు ప్రతిష్ఠలకి భంగంకలిగే, వ్యవహార మేదేనా ఉంటే ఎంత సిగ్గు ?—

ఉత్తరం చదివి అర్థం చెప్పాను.

'ఇక్కడ క్షేమంగా ఉన్నామని, అబద్ధం చెప్పడం నా కిష్టం లేదు. నీవు వెళ్ళినప్పట్నుంచీ మరింత ఇంట్లో అయోమయం—అక్కయ్యని తీసుకెళ్లడానికి బావ వచ్చారు. దాని ఒంటిమీద నగల కోసం నిర్బంధించాడట! తమ్ముడికి నెల జీతం రాగానే పంపిస్తా ఊరుకోం డంటూ అందట— ఆ నగలు, నీ ప్రయాణానికి తాకట్టు పెట్టినట్టు వాడు తెలియకపోలేదు. అక్కా బావ దెబ్బలాడుకొన్నారు. బావ అనరాని మాటల్తో అక్క నుండని గాయపరిచాడు. ఆత్మాభిమానంగల ఆడబిడ్డ నూతిలో పడిపోతే పట్టుకొన్నాం. మన ఇల్లంతా హోరుమని ఏడ్చింది. బావ ఎవరికీ చెప్పకుండా వెళ్ళిపోయాడు. అక్కయ్య నగల్ని విడిపించడానికి ఏభయి రూపాయలు కావాలి !'—

'ఏతే, డబ్బెందుకు మనియార్డరు చేయలేదు నీవింకా?' అన్నాడు చారీబాబు.

'నా దగ్గరుంటే ఇంకనేపా?'

'నీ దగ్గర లేకపోతే, నా దగ్గరుంటుంది. అడగడాని కంత అభిమానపడ్డావా?'

'మీ కెలా పంపా లనుకొన్నావని...'

అతని అభిమానానికి దుఃఖం పొర్లుకొచ్చింది.

'దేశం మాట దేవు డెరుగును. మీ అక్కయ్య ఆత్మాభిమానంతో దహించుకుపోతోంటే, దహానం చల్లార్చుకోడానికి నీళ్లదగ్గిరికి పరుగెత్తింది...మీ బావ సైచ్యానికి ఆహుతి కావలసిందేనా? అలా ఎప్పటికీ జరగూడదు.'

మా మాటల్లో అర్థభావాల్ని గ్రహించేందుకు రీటా కళ్లు ప్రయత్నిస్తున్నయ్! ఆ కళ్లలో, మిల మిల మెరిసే తారకలు, ప్రకృతిని మండించినపుడు రెండు అగ్నికణాలు, ఆ నేత్రాలలో స్థానం ఏర్పఱచుకొన్నాయా అన్నట్టు—

నాలో తీరిపోయిన సమస్యానంతరం...రీటాలో సౌందర్యాన్ని అన్వేషించేందుకు పూనుకొంది.

'బయల్దేరు. ఒకవేళ పోస్టాఫీసు తెరిచివుంటే కట్టేద్దాం' అని చారీబాబు లేచాడు. రీటా కూడా ఏదో ఆలోచిస్తున్నదల్లా లేచింది. నేను ఉక్కిరిబిక్కిరిగా లేచాను.

నిస్వార్థమైన ఒక మానవ హృదయం నాలో గంటలు కొడుతోంది

రీటా తీస్తోన్న పరుగులో రమిస్తోన్న వాంఛాతప్తమైన సౌందర్యం, ఏదో చెప్పలేని, ఆకర్షణ— నన్ను ముందుకు లాక్కుపోతోంది. చారీబాబు నేనూ, ఒకరును వెనకముందులో ఉన్నాం.

అడవిలా పెరిగిన అందం, ముప్పుకేరిన కొండల బరువు మోస్తోన్న వక్షమ్మూ, నరాల్లో ప్రవహిస్తున్న వాంఛాతప్తమైన రక్తం—వీటన్నింటితో ఇదో స్త్రీ! పర్వతకన్య—

చారీబాబుతో రీటాని గురించి, ఏదో అశ్లీల భావం స్ఫురించేలా వ్యంగ్యంగా అనాలనిపించింది. కానీ అతనికీ, రీటాకీ ఏదో ఆంతరంగికం—అవినాభావం—ఉన్నట్టుంది. అంటే బాధపడేవమ్ము. 'అని ఊరుకొన్నాను. అతనావిషయం మరెత్తనూ లేదు

కొండకన్యలు మెల్లగా చీకటిముసుగు పైకి లాక్కుంటున్నాయి. చేతిలో చిన్న బ్యాటరీ లైటుతో చారీ ముందు దారితీస్తున్నాడు.

'అర్ధరాత్రి చీకటపడ్డాక, ఇక్కడికి రావడానికి పడే భయం ఎంత మహోదాత్తపరిమాణంలో వుంటుందో నీవూహించగలవా? అలాంటి భయం అనుభవించి, రక్తం నరాల్లో గడ్డకట్టుకపోయి, ఏ లోయలోనో కూలిపోవాలిసిందేగాని, తిరిగి రాడు'—

'ఊళ్లోకప్పుడప్పుడు పెద్దపులులు లొస్తాయటగా! నిజమేనా?'

'నిజమే! ఎప్పుడేనా వస్తాయి—కిందటి సంవత్సరం ఒక చిఱుతపులీ, పులీ వచ్చినట్టు చెప్పుకొన్నారు. వస్తే ప్రాణాలతో తిరిగి వెళ్లవుగా!' అన్నాడు చారీబాబు.

దారిలో మరింక విశేషమైన సంభాషణేం జరగలేదు—

బజారు కొచ్చేశాం—

విద్యుత్కాంతిలో మునిగిపోయిన ఊరు, దూరానికెలా కనిపిస్తుందో?......విద్యుచ్ఛక్తిని మంచినీళ్లప్రాయంగా వాడ్డమే ఇక్కడి పని—

కిళ్లీ కొట్టు దగ్గర సోడా తాగడానికి ఆగాం, పోస్టాఫీసుకు నడవమన్నాడు చారీబాబు.

4

చారీబాబు అందించిన చేబదులుతో, ఒక సమస్య ఎత్తుకుపోయింది. అక్కయ్య ఇంకెప్పుడూ మాటలో పడానికి పరుగెత్తదని ధైర్యంగా గుండెలమీద చేయి వేసుకొన్నాను. స్త్రీ స్వభావంలోని చపలత్వం అదినించీ గమనిస్తూనే వస్తోంది ప్రపంచం. ఏదీ లేకపోతే, కన్నీళ్ళతో పురుషహృదయంలోని కార్కశ్యాన్ని కరిగించే శక్తి వుంది!...

చారీబాబు, ఆర్థిక సహకారం, శాస్త్రి, జ్వాలా నరసింహాలలో చైతన్యం రేకెత్తించింది. 'మేమూ చేద్దుంగాని...' అని నవిగేశారు. వాళ్లలో సజాతీయత దెబ్బతింది. నా కన్నీళ్లు తుడవడానికి ప్రయత్నించారు. విజాతిధ్రువాలు ఆకర్షించుకొంటాయి గాని అయస్కాంతంలో సజాతిని ఆకర్షించుకోవుగా! ఆధర్మం మానవత్వంలోనూ ప్రసరించాలి కాబోలు!

వర్థిష్ణులైన మాయిద్దరిస్నేహం అందరికీ కన్నెర్రగా వుంది. చారీతో అంత విపరీతమైన స్నేహం మంచిది కాదుసుమా! అనే సలహాలు హెచ్చరికలూ వినిపించసాగినయ్. ఐనా, నేనంత పట్టించుకోలేదు. అది ఈర్ష్యతాలూకు భావస్వరూపం అనుకున్నాను.

'అతనితో స్నేహం చేసినవాళ్లు రోగాలూరొప్పులతో పతితులైపోయారు' అని ఉదాహరణలు చూపించారు.

ఒకరోజు దెయ్యాలవిషయం ప్రస్తావనవచ్చింది. 'మనతో కాపురం చేస్తున్నాయి అవికూడా. అదృశ్య హస్తాలతో అవీ మనన్నూ అవీ తిప్పుతున్నయ్! అర్ధరాత్రి భయంకరంగా చేసేదప్పళ్లు వాటిప్రభావమే!' అన్నారు.

'ఇదంతా ఎక్కడపుట్టింది?' అనడిగాను.

'చారీబాబు క్వార్టర్సులో! అతని మకాం అక్కడే!' వెంటనే చారీదగ్గరికి పరుగెత్తాను.

'ఏమిటిది? ఆఫీసులో దెయ్యాల సంగతి?' అన్నాను. సమాధానం చిరునవ్వుతో సరిపుచ్చాడు.

'ఈ మహారణ్యంలో దెయ్యాలూ, దేవతలూ లేకుండా ఉంటాయా? విస్మృతిలో ఇవీకూడా వున్నట్టుంది. మానవులకీ వాటికీ, ఏదోగొప్ప సంబంధం వుండివుంటుంది. నా గది పక్క వసారాలో పెద్ద బండరాళ్లు గుభిల్లున పడుతూండేవి. అంతా వికారికలై పారిపోయారు. వాటి విషయం నేనంతు తేల్చుకోవాలని అక్కడే వున్నాను. అంతగా కావాలనుకుంటే ఒక రాత్రి రా!'

'ఐతే స్వార్థపరులైన మానవులు కల్పించిన కల్పన కాదంటావా?'

'అది నీ ఊహకే...!'

ఎవళ్లికవసరమైతే వాళ్లు సృష్టించుకుంటారు. అసలీ దెయ్యాల్ని చూసి నిర్ధారించిందెవరు? అంతా కృతకం, నటన...అనిపిస్తుంది.

తర్వాత ఆ ప్రసంగం మళ్ళీ ఎత్తలేదు.

ఎలాంటి అరమరికలూ లేకుండా స్నేహం సాగుతోంది. ఆఫీసు వ్యవహారాలు సక్రమంగా ఉన్నాయి. ఇంటిదగ్గర్నుంచి ఉత్తరంకూడా వచ్చింది. క్షేమ సమాచారాలతో...కష్టసమయంలో సహాయం చేసిన చారీబాబుకి కృతజ్ఞతాపూర్వకవందనాలు సమర్పించింది మా కుటుంబం—

అప్పుడప్పుడు కొండలమీదికి షికారు వెడుతూ నేవున్నా ఒంటిగా. రోజూ ఏదో కొత్తందం గోచరించేది. గాలిపాడే, సన్నని ఆకుల్ని కోసుకుపోతూన్న ఈలసంగీతం—రంగురంగుల పక్షులు... పేరూ ఊరూ లేని మొక్కలూ చెట్లూ...

నిశ్శబ్దసౌందర్యాన్ని గాలిద్వారా పీలుస్తూ కొండవాగుల జలజలల్లో హృదయం కొట్టుకుపోతూ వుంటే చూస్తూ ఎన్ని సంవత్సరాలైనా గడపవచ్చు. ఈ సౌందర్యం వయసెంత?...దీన్నెవ్వాళ్లిలా అనుభవించవచ్చు? అనుభవించేకొలందీ మెరుగులుతీరే ముగ్ధమోహనస్వరూపం ప్రకృతిది...

మేఘాలు కమ్ముకొన్నపుడొక అందం; వర్షించబోయేముందు ఒకఅందం క్షణక్షణ పరిణామలావణ్యాల విన్యాసితో విస్తరిస్తున్న ఈ ప్రకృతి, మేఘకేశాల్ని వర్షస్నానానంతరం ఆరబోసుకొనేటప్పుడు నగ్నంగా వున్నపుడు సిగ్గుతో పులకలెత్తి కట్టుకునే పచ్చిక పట్టుచీరల్నీ, చీకటి ముసుగుల్నీ, వెన్నెల ముసుగుల్నీ పర్యాలోకిస్తూ, లీనమైపోవాలనిపిస్తుంది, ప్రకృతి అమృతహృదయంలో—

అదిగో నదిగో, రీటాకూడా ఏకొండలమీదో దూకుతూ లేస్తూ కనిపించింది. రకరకాలుగా ప్రవహిస్తున్న దృగంతాలకి వైవిధ్యవర్ణాలలో ప్రత్యక్షమయ్యేది!

నిశ్చలమైనవాళ.

ఆవాగుముందు నేను. పర్వతపాదంలో నుంచుని చూస్తున్నాను. నీరు దోసిలిలో పోసుకొని పుక్కిలించాను. చప్పగా జిగురుగావున్నాయి. చూడ్డానికి స్ఫటికంలావున్నాయి నీళ్లు. దాహంకూడా వేస్తోంది. కొద్దిగా దోసిట్లో పోసుకు తాగాను. మళ్లీ దోసిట్లో పోసుకు తాగబోతున్నా. పైనుంచి గబుక్కున ఓ కంకరరాయి పడింది దోసిట్లో. పారబోసి పైకి చూశాను. రీటా!...పైనుంచి, సైగ చేస్తోంది తాగొద్దని.

నా దాహం మరింత ఎక్కువయ్యింది.

గుట్టలమీదనుంచి జారుతూ, కేరుతూ దిగి వచ్చింది. నా వైపు ఆశ్చర్యక్రోధాలతో వింతగా చూసింది.

'చారీబాబు నీతో రాలేదా?'

రాలేదంది వాళ్ల భాషలో. ఆభాష నాకర్థమై చావలేదు. ఏదో వాగుతూపోతోంది. కళ్ళలో మిలమిల మాత్రం కనిపించిందంతే! ఒంటిమీదిరంగు చేతికంటుకొనేంత వల్లగావుంది నిగనిగ మెరుస్తూ...

కనురెప్పకాలంలో వాగులోకి దూకింది జలజల చేపపిల్లలా ఈదికొడుతూ నన్నూ రమ్మనమని చేయెత్తింది!... నేను ఒడ్డున కూర్చుని, ఈ జలక్రీడాదృశ్యం చూస్తున్నాను.

బంతిలా తేలిపోతూ, పిల్లకిలా పడుకొని లేలేత నీరెండ కిరణాల్ని ఒంటిమీద తిరిమిలీ పెట్టుకొంటూ జలకన్యలా జలకమాడుతోంది. ఆదృశ్యం చూచి భావోద్రేకంతో చలించాను.

గట్టుమీదికొచ్చి నీరోడ్చుకొంటూ తల ఆరబెట్టుకొంటూ నిలబడింది. కేశవరాజి ఒంటినిండా తూలుతోన్న మంచుబిందువుల్లా, రీటా శరీరంమీంచి జారుతోన్న నీటిబిందువులు చిందుతున్నాయి. ఎప్పుడు పడితే, అప్పుడు నీళ్ళలో మునిగిపోతుంది రీటా. ఒంటికంటి పెట్టుకొన్న తెల్లని సుద్ద శరీరసౌందర్యాన్ని

వణకుతోంది!...ఒంటిమీద ఒంపులూ సొంపులూ నిష్కపటంగా, సహజాతిసహజంగా ప్రదర్శిస్తూ...

రీటా! నీవో ప్రకృతిదేవతవి...వసంతకాలంలో వసంతకన్యవి......చలికి ముడుచుకుపోయే శిశిర కాంతవి...హేమంతకాలంలో కొత్త బట్టలు ధరించడానికి ఆకులు రాల్చే వనదేవతవి—ఈ వసంతంలో నీవూ నీ హృదయం ఎంతో బాగా చివురించి, మకరందంతో నిండిన నల్లగలువలా వున్నావు!...

అప్పట్నుంచీ రీటా మీద భావరేఖ కుదురుకోనారంభించింది.

ఈ జాతివాళ్లు సంతలు చేసుకొనేందుకు చుట్టుపక్కల్నుంచి, చాలామంది వస్తూ ఉంటారు! పుట్టలోనుంచి బైటబడ్డ పాముల్లా...మందు మూలికలు, తేనె, మైనం ఇంకా అలాంటి సరుకులు, తెచ్చి అమ్ముకుంటారు. అందులో రీటా ఇక్కడే స్థిరపడిపోయిందంటాడు చారీబాబు.

ఒకరాత్రి ఏంతోచక చారీబాబుగదికివెళ్లి తలుపు తట్టాను. తలుపు తీసేవుందేమో, లోపలికి తోసుకుపోయింది తలుపు!

నూరు కొవ్వొత్తి దీపాలకాంతిలో...

కళ్లు బైర్లుకమ్మాయి. నల్లనిరాతివిగ్రహం చుట్టూ పెనవేసుకొన్న చారీబాబు

నాగొంతులో నాకే తెలియని అవ్యక్తమైన నాదం. ఈసమయంలో చీకటి నామీద ఎందుకువిరుచుకు పడిపోదూ? ఒక్కసారి జలజలవర్షంకురిసి, ఈ గదిని ప్రక్షాళించి పారేయదూ?

నేను వెనక్కు తగ్గిపోయాను.

వివస్త్రుడైన చారీ ఏదో గొణిగాడు 'ఎందుకొచ్చావిక్కడికి? వెంటనే పో!'—

గదినిండా చీకటి...

ఇదా నీపని చారీబాబు! ఇప్పుడు నీకృత్రిమ స్వభావం అర్థమైంది! నీవు సృష్టించినవేనా? ఈ దయ్యాలూ, భూతాలూ! ఉత్తముడివనుకొన్నాను - ఇంత నీచత్వానికి దాసుడివైపోతావనుకోలేదు. నీ స్వార్థరహితమైన హృదయం చుట్టూ పెనవేసుకొన్న చీకటిలో, నువ్వు చేస్తోన్న పని...ఇంత దిగజారిపోతావనుకోలేదు....'ప్రభుత్వనాణెం చూపిస్తే చాలు. వాళ్లు ఏది పడితే అది చేస్తారు' అన్నదానికిదా అర్థం... రీటా శపింపబడిన దేవతేమో అని భ్రమించాను. పిశాచ ప్రకృతి సాక్షాత్కరించింది—

నీ దేశంలో నిన్నెప్పుడూ ఆహ్వానించే ప్రియురాలు మేఘాల్నీ మంచునీ చలినీ కప్పుకొని దుఃఖిస్తోంది చూడు!

ఆ చీకటిలో ఎలా గది చేరుకొన్నానో. ఏ వెలుగు దారి చూపించిందో నాకు తెలీలేదు. నాగదిలో కామ హృదయంలా భయంకరంగా దీపంవెలుగుతోంది. చారీబాబు సృష్టించిన దెయ్యంలా చీకటి బయట వెంపరలాడుతోంది!

5

తర్వాత చారీబాబు ముఖం చూచినప్పుడెల్లా భయంకరమైన అనుభవం విషనాగంలా నన్ను కాటు వేసేది. రెండు రోజులు ముభావంగా గడిచిపోయింది.

'అతన్నెందుకనుమానిస్తున్నావ్? నిస్వార్థమైన అతని స్నేహమకరందాన్ని ఆస్వాదించలేవా? వేలాది రూపాయలు త్యాగం చేశాడు. నీ కష్టం గట్టెక్కించాడు. నూతిలో పడేటోయే అక్కయ్యని కాపాడాడు. అతడూ మానవుడే! ఆకలిదప్పులూ, క్రోధం స్వార్థం రజస్తమోగుణాలూ అన్నీ ఉన్నాయి అతనిలో... కామప్రేరితమైన అతని గుణంలో స్నేహం వర్జనీయవస్తువు కాదు' నా అంతరాత్మ సమాధానపడజొచ్చింది.

నా కంటె కుప్పెడు పొడుగు...చిక్కని వయసు...గతజన్మలో ఏదో పారేసుకొని, ఈ జన్మలో వెదుక్కొనేందుకొచ్చిన నేత్రాలూ...చిత్రంగా స్నేహాన్ని కలుపుకొనే వ్యక్తి...చారీబాబు...అతనెప్పుడూ నా కళ్లలో ప్రతిఫలించాలి!

తర్వాత రీటా ఎప్పుడేనా కనిపిస్తే, జాలిగా నా కళ్లలోకి చూసేది. జ్వరంవచ్చి ప్రస్తుతం నేనిప్పుడిలా పడిపోయాను. నాకు జ్వరమని తెలియగానే చారీబాబు పరుగెత్తుకొచ్చాడు.

'నీవు మొన్న వాగులో నీళ్లు తాగావా?' అనడిగాడు.

'దాహం పట్టలేక తాగాను. పుడిసెడు... స్ఫటికంలా వున్నాయని నీళ్లు...వాటికేం?...'

‘అదే కొంపముంచింది. ఇక్కడ కొన్ని వాసుల్లో మలేరియా అలలై ప్రవహిస్తోంది ఇంకా నయం...మరో రెండు గుక్కిళ్లు తాగావు కాదు.’

నా కళ్లు చెమర్చాయి. స్పృహలేకుండా వున్నాను చారీబాబుని చూసి, లేని సత్తువ తెచ్చుకొని మాట్లాడాను.

అరగంటసేపు నా దగ్గర కూచుని మాట్లాడి, ‘విశ్రాంతి తీసుకో వెళ్లివస్తా’ అని వెళ్లిపోయాడు.

నేను గతాన్ని నెమరేసుకుంటూ మగతలో మునిగిపోయాను. మగతలో పీడకలలు...

అక్కయ్యని బావ ఇంట్లోనుంచి గెంటేసినట్టు—ఎవరో తెచ్చి పెట్టుకొన్నట్టు—

మనియార్డరు పోష్టుమేన్ కాజేసినట్టు—

ఇల్లంతా అల్లకల్లోలంగా వున్నట్టు—

అక్కయ్య నూతిలో పడ్డానికి పరుగెత్తుతూన్నట్టు—రకరకాల భావోద్వేగాలతో మెదడు కుతకుత ఉడుకెత్తిపోయింది. తల బరువుగా ఏ లోయల్లోకో కుంగిపోతోంది. ఒంటినిండా పారగట్టిన నీరసం, నరనరాల వ్యాపించిన జ్వరం, మూలుగుతోన్న మూలుగు, గదినిండా వ్యాపించిన రోగవాయువు.—నాకు మృత్యువు చేరువలో ఉందా? అనిపించింది.

నా రొచ్చి మీద పడుతుందేమో, అని భ్రమించి పోతాను. అప్పటికే పదకొండో ఐవుంటుంది—

గడియారం ముల్లు గుండెల్లో గుచ్చుకొంటున్నాయి. నా కళ్లు జ్యోతుల్లా మండుతున్నాయి.

అడుగుల చప్పుడు వినిపించింది. అలికిడయింది. బయట చారీబాబు పెట్టిన గొళ్లెంతీసిన చప్పుడైంది.

ఒకొక్క అడుగు ముందు పడుతోంది మృత్యువు అడుగులేసుకొంటూ వస్తోందనుకొన్నా. లేకపోతే, ఇంత రాత్రివేళ ఎవరొస్తారు? ఆఫీసరా? జ్వాలా నరసింహమా? శాస్త్రి?...ఎవరు?

ఆపాదమస్తకం కప్పుకొన్న ముసుగు తొలగించి చూశాను. నా కలయా కాదు!

అందరికంటె, అతీతమైనవ్యక్తి!

నా గుండెల్లో ఆవేదన, కడుపులో తపన—

అన్నింటినీ, ఏ అమృతహస్త స్పర్శలో, అదృశ్యంగా ఓదారుస్తున్నాయి.

నా కాళ్లు వణుకుటతో బాదుకొన్నట్టు లాగుతున్నయ్! నరనరాలు జరజర లాగుతున్నయి నా బతుకుమీద ఆశ మిణుకుమిణుకు మంటోంది ఆకాశ తారలా.

నే నిప్పుడు వచ్చిన శక్తితో బాగా చూడగలిగాను దీపంకంటె ఎక్కువగా నా కళ్లు మంటలెత్తుతున్నయి

నిగనిగ లాడుతూన్న శరీరం...చీకటిని పులుముకొని, నన్ను పరామర్శించడానికొచ్చింది!

కళ్లు సూదుల్లా గుచ్చుకుంటున్నయి.

పెదవులమీద గుసగుసలు వినిపిస్తున్నయి.

‘చారీబాబు...’ అన్న పదం ఉచ్చరించిన, ఆ ఎర్రని మందారంలాంటి పెదవులు మాట్లాడుతోన్న భాష నా కర్థంకాదు!

చారీ పంపితే, వచ్చానని కాబోలు చెబుతోంది.

అబ్బ! ఈ ఆవేదనలో, ఏదీ అర్థం కావటం లేదు! మనస్సు ప్రశాంతంగా ఉండాలని ప్రయత్నించుతోంది.

లేవబోయాను. బాధగా మూలిగాను.

రీటా దగ్గరకొచ్చి లేవదీయబోయింది.

నేను వారించి, నా అంతట నేనే గోడకి జారబడ్డాను ఏదో మూలిక ముక్కుదగ్గర పెట్టింది వాసన నాకేం తెలియలేదు. ఆ మూలిక నోట్లో పెట్టుకొని నమలమంది. నేను తీసుకొని నమలటానికి పూనుకొన్నాను. చేదుగా, వెగటుగా, వాంతి వచ్చినంత పనయింది. ఊమిసిపారేశాను.

ఎఱ్ఱగా కోపంగా, రీటా పెదవులు వణికాయి. నా నిస్సహాయతకి జాలిపడ్డాయి

మరో మూలిక తీసి ఇచ్చింది.

ఏమిటో, ఈ వనమూలికలు...ఏంపని చేస్తాయి నా జ్వరంమీద దీని పిచ్చిగాని...అనిపించింది!

ఏదో సీసా తీసి, నోరు చాపమంది.

పెదవులమీద ఒకొక్క చుక్క తీసి పోస్తుంటే చప్పరించాను. పుల్లటేదో కాబోలు...చిక్కని చేదు వాసన, తియ్యని వాసనా కలిసి సృష్టించిన రుచి—దిగజారిపోతోన్న ప్రాణాల్ని పైకి చేదుతున్నే, శక్తి ఆ మధువులో వుంది గాబోలు—సీసాలోదంతా తాగే

కాను. నా కళ్లు తృప్తిగా మెరిశాయి. కడుపులో తపన తగ్గింది. నాలో క్షీణిస్తున్న సత్తువ తిరిగి చేరుకొన్నట్లయింది.

తేలిగ్గా హృదయం తేరుకొంది.

నా కళ్లు కృతజ్ఞతాభావంతో వర్షించసాగినయ్! రీటా దేవతనిపించింది నా కోసం ఇంత కష్టపడుతోంది, ఎటువంటి సంబంధంలేని, ఈ మూర్తి. దీని కంతకీ ఏదో అవ్యాజమైన మానస్సంబంధమైన రజ్జువే.... కారణం...అనుకొంటాను

నా దీనస్థితికి నాకే ఏడుపొచ్చింది.

ప్రస్తుతం ఈ సమయంలో నా దగ్గర నాఅనే వాళ్లెవరూ లేరు-తల్లి లేదు, తండ్రి లేడు, బంధువుల్లేరు... ఆప్యాయంగా, 'నాయనా! ఎలావుంది?' అని నోరువిప్పి పలకరించే, ఆప్తహృదయం లేదు — నన్నాదరించి, పరామర్శించి, కన్నీరు నించుతూ, 'నీ నుదురు వేడిగా వుందా? ఒంట్లో ఎలావుంది బాబూ!...కడుపులో తపన తగ్గిందా?...అబ్బ ఒళ్లలా సలసల కాగిపోతుందో? నా చిట్టితండ్రికే రావాలా ఇంతజ్వరం? ఎంత కష్టమొచ్చింది నా బాబుకి!...త్వరలో తగ్గిపోతుందిలే!...ఈ మాత్ర వేసుకోవూ? ఈ రెండు రోజులు బాధపడాలి తండ్రీ! తర్వాత మాలో కలిసిపోతావు ... ఏడుస్తున్నావా? ఛా ... ఏడవొద్దన్నా? పిచ్చినాయనా! ఏడవకు...తగ్గిపోతుందన్నాంగా...'

చెమ్మగిలిన కళ్లతో, జాలికదిలే హృదయంతో, గద్గదకంఠంతో ఓదార్చే వాళ్లెవరూ లేని, ఈ అరణ్యమధ్యమందిరంలో చిక్కి చివికిపోతున్నాను. బాధలో కుమిలిపోతున్నాను. మానవతా దూరమైన ఏ కొండల్లోనో ఏ ప్రకృతిలోనో పుట్టి, పెరిగిన కొండజాతి కాంత లాలనలో నిట్టూర్పు విడవాలిసొచ్చింది గదా? అని బావురుమని ఏడ్చాను. వెక్కి వెక్కి ఏడ్చాను. నా వెచ్చని కన్నీళ్లు చేత్తో తుడుస్తూ, తల నిమిరింది. నుదురుమీద చేయి వేసి, ఆశ్వాసించింది. తన భాషలో జాలిగా గొణిగింది. తనూ నా దీనస్థితికి, కన్నుల కన్నీరు నించింది.

కళ్లలోకి చూశాను కృతజ్ఞతాసూచకంగా.

నిసు రేకలు రేకలుగా విడి, జాలిగామారి కలువల్లో కలిసి, ఏదో అపూర్వానుభూతిని స్ఫురింపజేస్తోంది.

ఆ చీకటిముట్టూ పెనవేసుకోబోయాను. ఆ గుండెల్లో తలదాచుకొని, దీనంగా ఏడవాలనిపిస్తోంది.

చైతన్యవంతమైన రాతివిగ్రహంలాంటి ఈ మనిషి, నిశాకాంతిలా, నల్లని ముసుగులో రాగిల్లింది నాముందు ... ఏ వరం కోరినా దయచేసే మూర్తి హృదయం, మాధురీవిలయం...అన్నింటికీ సహించి, నన్ను సేదదీర్చింది. ఓదార్చింది బాధ పోకార్చింది. కార్చిమ్ములాంటి నా శరీరాన్ని చల్లని హస్తంతో సాకింది. నా కాళ్లలో ఉడిగిపోయిన జవసత్వాల్ని మేల్కొల్పింది తన తామరపువ్వుల్లాంటి చేతుల్తో...

నా శరీరం హాయిగా తేలిపోయింది. తర్వాత చల్లగా, నిద్రపోవడమే తెలుసు. చారీబాయిని కళ్ళనిండా చూసుకుంటూ ఎంతసేపుంటో, ఏమో...నిద్రపోయిందో లేదో నాకు తెలియనే లేదు ఆ చల్లనితల్లి —

6

తెల్లవారేసరికి జీపొచ్చింది. నేను వెళ్లిపోతుంటే, ఆఫీసంతా చూడ్డానికొచ్చింది. ఇంజనీరు కూడా చూసి, విచారించాడు. చారీబాయికూడా నాతో వస్తున్నాడు గనక, నాకేలోటూ వుండదు. తిన్నగా విశాఖపట్నంలోపోయి పడితే, అక్కణ్ణించి బతికుంటే, ఎప్పటికైనా, ఇల్లు చేరుకోవచ్చు! ... రీటా వచ్చిందేమో?...అని చూశాను. రాత్రి జరిగిన విషయానికి సిగ్గుపడి రాలేదనుకొన్నా.

జీపులో ఎక్కేటప్పుడు ఉత్సాహంగా నే, ఎక్కాను పాడెక్కేకొలదీ, నాలో, చైతన్యం గాలివేగానికి, హారతి కర్పూరంలా హరించుకుపోతోంది.

జీప్ రోడ్ని తరుముకుపోతోంది.

డుంబుడూ జలపాతం చూసే వీలేకపోయ్యాను ఇంతదూరం వచ్చి కొండదారులు దిగేటప్పుడు ఎక్కేటప్పుడు నన్ను జాగ్రత్తగా పట్టుకొంటున్నాడు. పాపం! అతని కెందుకొచ్చిన బెడద?......

ఇంతదూరం వచ్చి, ఇంతమంది చేత సేవచేయించుకోవడం నామీద నాకే అసహ్యమనిపించింది.

మసకగా వుంది మెదడు. అందులో దృశ్యాదృశ్యాలు...నాన్నా, అమ్మ, రెక్కలుగట్టుకొని, వాలుతున్నారు ... 'ఇంతదూరం ఎందుకొచ్చావురా నాయనా!...నిక్షేపంలా ఇంటిదగ్గరుండక...' అని వాపోతున్నారు!

నేనీ పర్వతాలనీ, పరిసరాల్నీ విడిచివెళ్ళిపోతున్నందుకు విషాదంగా వీడ్కోలులా గాలిలో రొద వినిపించింది. పర్వతాలు కొల్వలు కన్నీళ్ళుగా ఏడుస్తున్నాయి...

నా హృదయపకి ఏడుస్తోన్నట్టు తల్లిదండ్రులు, నాలో జ్యోతి ఆరిపోయినట్టు...

'ఏమిటి కలవరిస్తున్నావు? నీకేం భయం లేదు... నీజ్వరం తగ్గేదాకా నీతోనే వుంటా...'

నేను కళ్ళు తెరిచి చూశాను.

చారీబాబు నా పక్కనే, వున్నాడు. నా ఆత్మజ్యోతి ఇంకా వెలుగుతూనే వుంది! ఇంకా బతికే వున్నా...

చారీబాబూ! నాబుణా న్నింకా ఎందుకు పెంచుతావు? నిశ్శబ్దంగా ప్రవహిస్తున్న ఏ కొండ వాగులోనో పారేస్తే, ప్రకృతిలో కొట్టుకపోతాను. మేఘాల నిట్టూర్పుల్లో మేలుకొంటాను. ఉదయారుణ సంధ్యా సౌందర్యంలో, ఒక మంచుబిందువుగా మిల మిల మెరుస్తాను. చీకటిముసుగు కప్పుకొని, వేకువని విప్పుకొని, మంచులో మునుగుకొనిపోయి బతుకు తెల్లవారుస్తాను.

బాధపడుతూ, నాలో నేనే ఆలోచించుకొంటూ, ఆనెవిదాటి విశాఖ చేరేసరికి పొద్దు కుంకుతోంది.

హాస్పిటల్లో చేరిపించేటప్పుడు ఎంత ఖర్చయిందో, ఏమో ఎన్నో మంచంమీద పారేశారు. అన్నింటికీ దేవుడులాటి చారీబాబు...

ఈ జ్వరం...విషజ్వరం...అని డాక్టరు చెప్పినట్టు నాకు తెలియకపోలేదు. చారీబాబు దాచినట్టు నేను గ్రహించాను. తర్వాత ఉత్తరం వ్రాయించాను ఇంటికి.

అక్కడే పడుకున్నాడు ఆరాత్రి...

నాకు నిద్రపోవడానికి మందిచ్చారు. ఏమా, నిద్రపట్టందే?...ఏవో మగతగా పీడకలలు మాత్రం... కొల్లలుగా కళ్ళలో కల్లోలం రేపుతున్నాయ్!...

చారీబాబు హాయిగా నిద్రపోతున్నాడు నా గుండెల్లో ఊర్ధ్వ జ్వాల మేల్కొల్పుతూ...

లేచి, ఫ్లాస్కులో కాఫీ తాగుతున్నాను

గది కవతల అలికిడైంది.

లోపలికి తొంగి చూసింది పరిచితముఖం.

ఆశ్చర్యంగా చూశాను. 'నువ్వెలావచ్చావిక్కడికి?'—

'లారీ' అంది. చారీబాబుని లేపింది. కళ్ళు నులుముకుంటూ విసుక్కుంటూ, కసుక్కుంటూ లేచాడు ఆశ్చర్యంగా.

మూలికా, మందు సీసాలో తేనె బయటికి తీసింది.

'పొద్దుట కనిపించకుండా, ఇక్కడికెలా వచ్చింది రీటా?...రాత్రి ఆ మూలికల మందు, తేనె తాగాను' అన్నాను నీరసంలో ఉత్సాహంతో—

'జ్వరానికది చాలా మంచి మందు...ఐతే, అన్నింటికీ అది పని చేస్తుందో లేదో చెప్పలేం!'

'ఏమా, అమందు నాకమృతంతో సమానం'

రీటా, ముందుకొచ్చి జాలిగా చూసింది. నేను నోరు తెరిచాను అమృతం పట్టించింది.

చారీబాబు నేత్రాలు, సంతృప్తిగా చెమర్చాయి.

రీటా మధుహృదయం, నన్నా నా జీవితాన్ని తడుముతోంది. బాధగా కళ్ళు మూసుకొన్నాను.

'మీరు దేవతలు'

నా గొంతులో అవ్యక్తమైన ధ్వని వాళ్ళకి వినిపించే వుంటుంది! తెల్లవారుతుందో లేదో! హాయిగా నిద్రపోయారు వాళ్ళిద్దరూ... నేనూ నిద్రకి ప్రయత్నిస్తున్నాను—

ఇందలి నేనూ, తదితరపాత్రలూ, చారీబాబు, రీటా కేవలం కల్పితం—ఎవరికీ సంబంధించినవి కావు. రూచ్ ఖండీ ప్రకృతిసౌందర్యం వర్ణనాత్మక దృక్పథంలో మాత్రమే!

విగ్రహవ్యావర్తని

ఆర్యనాగార్జునుడు

[గత సంచిక తరువాయి]

★

ఉత్తరపక్షము

అస్మదుక్తి హేతుప్రత్యయములగాని, । దాని సాకల్యమందునగాని, యన్య
భావమున గాని లేనిదో భావ నిఃస్వ। భావతనుజేసి శూన్యత ప్రాప్తమయ్యె.

ఈ ప్రతీత్య సముత్పన్నమెల్ల శూన్య। మనెడి వాక్యమ్ము వ్యాఖ్యాతమగునుగాత:
ఈ ప్రతీత్యసముత్పత్తి నెనగుభావ। మెల్లనిఃస్వభావ మగుచు నెనగుచుండు.

మాయచే నుద్భవించిన మనుజు డెట్టు। లితర మాయామనుజు నివర్తించుచుండు,
నట్టిరీతి నీ వ్యావర్తనార్థమితర। మైన ప్రతిషిద్ధమర్థమ్ము నాచరించు.

వాక్య మియ్యది యస్వభావమ్మయగును; । దీనిచే మాకు వాదమ్ము హానిలేదు;
వైషమిక దోషమునకు సంప్రాప్తిలేదు; । కాన హేత్వంతర మ్మవక్తవ్యమగును.
"మాటలాడకు మన్నట్టి మాడ్కి యిదియు। నగు,"నటన్నది మీరు దృష్టాంతమగును;
"శబ్ద మిద్దానిచేత నా శబ్ద పరిని। వర్తనంబగు,"నని మేము పలుకలేము.

నిఃస్వభావవాక్యమ్ముచే నిఃస్వభావ। తా నివర్తనం బగునేని, తన్నివృత్తి
యందు సర్వభావసముదయమ్మునకును। జేకురునుగాదె స్వాభావ్యసిద్ధి యెందు.

కల్పితాంగనా రమణీయ కాయదర్శ। నమ్ముచే నుద్భవించు మోహమ్ముఘనము
భవ్యపురుష నిర్మితకుండు ప్రతిహితమ్ము। సేయునట్టులే యిదియంచు జెప్పవలయు

ధ్వనికి సత్తలేమివలన నీ హేతువు। సాధ్య సమమయగును; సంవృతమ్ము
వ్యావహారికమ్ము ప్రత్యాఖ్య మొనరింప। కుండ మేము చెప్పచుంటిమిట్లు.
[వ్యావహారికార్థ సమాశ్రయమ్ము లేక। పరమమౌ నట్టి యర్థమ్ము కలుపబడదు;
పరమమౌ నట్టి యర్థమ్ము నెఱుగకుండ। పరమ నిర్వాణ పదమును బడయరాదు]

కొంతొక ప్రతిజ్ఞ యనుచు మా కుండెనేని, । ఇట్టి దోషమ్ము మా కావహిల్ల గలదు;
లేదు మాకు బ్రతిజ్ఞ, యా లేమివలన। నెట్టి దోషమ్ము మా కావహిల్లబోదు.

అల ప్రమాణమ్ము చేత రవ్వంతరైన। ప్రాపణీయమో, కాక ప్రవర్తనీయ
మో, నివర్తనీయమ్ము మాకున్న వేళ। దోషమగు; నదిలే, దింక దోషమెట్లు?

అనువాదము : శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు

ఆ ప్రమాణమ్ములవలన నర్థములకు। సిద్ధి చేకూరునని నీవు చెప్పెదేని,
మరల నా ప్రమాణములకు బరగు నెట్లు। సిద్ధి యొక్కింత మాకు వచింపవలయు.

అన్యమా ప్రమాణములచే నగున యేని। తత్ప్రమాణసిద్ధి, యనవస్థ ఘటియిల్లు;
దానిచే నాది గాని, మధ్యమ్ము గాని,। యంతమును గాని సంసిద్ధి నందబోదు.

ఏ ప్రమాణమ్ములును లేక యే ప్రమాణ। సిద్ధి యనగ వాదమ్ము నశించిపోవు;
వైషమిక దోష మద్దాన బ్రాప్తమగును। కాన హేత్వంతరమ్ము వక్తవ్య మగును.

అగ్నిహోత్రమ్ము స్వాత్మపరాత్మ యుగము। భాసమానమ్ము గావించు పగిది తత్ప్రి
మాణ తతి స్వపరార్థ యుగ్మకము పూర్ణ। సిద్ధి పొందించు చున్నట్లు చెప్పవచ్చు.

విషమ మిా యుపన్యాసమ్ము వీతిహోత్రు। డాత్మ భానమ్ము గూర్చువా డగుట లేదు;
అంధకారమందు ఘటమున నుపలబ్ధి। యట్లు జ్వలను ననుపలబ్ధి యరయరాదు.

స్వాత్మపరములు రెండు ప్రకాశనుండు। భాసిలగజేయు నని నీవు పల్కెదేని,
పరపదార్థమ్ములను గాల్పివైచునగ్ని। స్వాత్మదాహమ్ము గావింపనగునుగాదె!

స్వాత్మపరములు రెండు ప్రకాశనుండు। భాసిలగజేయునని నీవుపల్కెదేని,
అంధతమసమ్మునట్టులే స్వాత్మ పరప। దార్థయుగళమ్ము క్రమ్మివేయంగవలయు.

అగ్నియందుగాని, యదియున్నయెడగాని। యంధకారమద్ది యమరబోదు;
జ్వలనమెట్లు స్వాత్మభానమ్ముగావించు?। ఆ ప్రకాశము తిమిరారిగాదె!

జాయమానమగుచు జ్వలనమ్ముభాసిల్ల। జేయుననుట సుంత చెల్లబోదు;
జాయమానమగుచు జ్వలనమ్ము నంతమ। నమ్ము పొందు నెట్లు సాధ్యమగును?

అంధకారమ్ము దరియక యగ్ని తద్వి। ఘాత మొనరించు ననరాదుగాదె; యట్ల
యైన లోకధాతువుల నమస్తమందు। గలుగు తిమిరమ్ము నిటనుండి తొలపవలయు.

ఏ ప్రమాణమ్ము కాంక్షింపకే స్వతః ప్రమాణ సంసిద్ధియగునన్న మతమయేని,
తత్ప్రమాణ ప్రసిద్ధమొంతయు బర నిర। పేక్షయగుచు సిద్ధించునం చెన్నవలయు

ఏ ప్రమేయమ్ము కాంక్షవహింప బోక। యా ప్రమాణప్రసిద్ధి యొప్పారునేని,
ధర్మసందేహమందు నెద్దానికైన। నయ్యవి ప్రమాణము లగుచు నలరబోవు.

ఆ ప్రమాణమ్ములకు బ్రమేయార్థకాంక్ష। సిద్ధియన నోకు దోషమ్ము చెప్పచుంటి:
సిద్ధమునకు సాధనమద్ది చెలగు, మఱియు। సిద్ధ మర్థ మన్య మ్మపేక్షింపబోదు.

ఎల్లభంగి ప్రమాణసాపేక్షతాప్తి స్వప్రమేయముల్ సిద్ధించునేని, కాంక్ష
నేయబోక ప్రమాణముల్, సిద్ధిగాంచు। గాదె ఈ ప్రమేయార్థసంఘాతమెల్ల

ఏ ప్రమాణం బపేక్షింపకే ప్రమేయ। సిద్ధికల్గునేని, ప్రమాణసిద్ధి చేత
నగున దేమి? ప్రమాణంబులైన నేల ?। తత్ప్రసిద్ధమైనట్టి యర్థమ్మదేల ?

అర్థముల బ్రమేయమ్ముల నభిలషించి। తత్ప్రమాణప్రసిద్ధి యుత్పన్నమైన,
ఆ ప్రమాణ ప్రమేయ ద్వయంబు వ్యత్య। యమ్మయిన స్థితిపొందుట నాపరాదు.

చెనసె నీ ప్రమాణపు సిద్ధిచే బ్రమేయ। సిద్ధియుం, బ్రమేయపు సిద్ధిచే బ్రమాణ
సిద్ధి, మీకు నా యుభయమ్ము సిద్ధిమైన। చొప్పడుట కేవలము వట్టి సున్నయగును.

ఆ ప్రమాణమ్ములను బ్రమేయార్థసిద్ధి। యగున యేని, ప్రమేయసాధ్యంబు లా ప్ర
మాణములు ప్రమేయార్థ సంతానములకు। నెవ్విధమ్మున సంసిద్ధి నేర్పగలవు ?

ఆ ప్రమేయమ్ములను బ్రమాణార్థసిద్ధి। యగున యేని, ప్రమాణసాధ్యంబు లా ప్ర
మేయములు ప్రమాణార్థనికాయమునకు। నెవ్విధమ్మున సంసిద్ధి నేర్పగలవు ?

"తండ్రివలన గొడుకు తన రారుచుండును। తండ్రి కొడుకువలన దనరుచుండు,"
ననుచు నొకడు చెప్పిన నైన, నెవ్వాని। వలన నెవ్వ డుద్భవమ్ము పొందు ?

జనకు డెవ్వాడు, మఱి తనూజాతు డెవడు ?। విశదఫణితిని దెల్పుడీ వినగవలయు
ఇరువురును బితాసుతలక్షణేక్షితులగు। చుంట మాకిందు సందేహ ముద్భవించె.

స్వయముగాగాని, మఱి పరసర్పతగాని,। తత్ప్రమాణమ్ములనుగాని, తత్ప్రమేయ
వితతిగాని, కారణవిహీనతనుగాని। యీ ప్రమాణమ్ములకు సిద్ధియగుటలేదు.

ధర్మతత్త్వజ్ఞులు కుశలధర్మములకు। కుశలమౌ స్వభావమ్ము వాక్రుత్తు రేని,
ఇయ్యదిట్టి చందంబంచు వేరుపఱచి। యీ స్వభావమ్ము వివరింపనగునుగాదె !

కారణప్రత్యయమ్ములగాంచి కుశల। ధర్మమున స్వభావము సముత్పన్నమగున
యేని, పరభావజాతమై యెనగునద్ది। కుశల ధర్మస్వభావమై కొఱలు టెట్లు ?

కారణ ప్రత్యయమ్ములఁ గనక కుశల। ధర్మముల స్వభావము సముత్పన్నమగున
యేని, కుశలాది ధర్మమ్ము లిట్టివేని,। బ్రహ్మచర్యవాసంబది పడయబోవు.

ధర్మమేని, మఱియధర్మమేని, వ్యవహా।రంపు ధర్మమేని క్రాలబో; ద
హేతుమంతమది సనాతనం బగుటచే। నిఖిల భావచయము నిత్యమగును.

అకుశలములందు, నవ్యాకృతాళియందు,। అల్లనైర్యాణ పూర్వాదులందు పూర్వ
దర్శితంబైన దోషముత్పన్నమగును;। అఖిల సంస్కృతార్థ మసంస్కృతార్థమగును.

పదమునకు సత్త నస్వభావతయు జెప్ప। వాడు మీచేత బ్రతిషేధపాత్రుడగును;
ఏము మాత్ర మేనాడును నామమునకు। నున్కి కలదంచు వచియించుచుండ లేదు.

పద మనత్తనువాదమ్ము పరగవలయు। నొండె, పరగకుండవలయునొండె; గాన
నిందు నెద్దాని నీవాశ్రయించుకొన్న। తావకీనవాదమ్ము విధ్వంసమగును.

"అఖిల భావముల్ శూన్యంబు," లనుచు మున్ను। ప్రోక్తమయ్యె మాచేత; నభూతమట్లె
మా ప్రతిజ్ఞ; కావుననింక మాదు వాద। మెట్లు దోషమ్ము చేత సంస్పృష్టమగును?

ధర్మములకంటె వేఱుగా దనరుచుండు। నట్టిదేని స్వభావ, మయ్యదియు ధర్మ
మందు గల్గదంచాశంకనంది నార;। లస్మదుక్తి యాశంకనీయమ్ముగాదు.

ఉన్నదానికే ప్రతిషేధ మొప్పునేని,। భావనిఃస్వభావత్వ నివర్తనమ్ము
మీరు కడగి కావించుచున్నారుగాన। చెలగు శూన్యత్వ మప్రతిషిద్ధమగుచు.

మీరు వ్యావృత్తిసేయుచున్నారు శూన్య। భావ; మా శూన్యతయు నేని పరగబోదు;
ఉన్నదానికే ప్రతిషేధ మొప్పుననెడి। తావకీనవాద మిమ్మట్లు ధ్వంసమందు.

కించిదర్థమేని ప్రతిషేధించుచుండ। లేదు; ప్రతిషేధ్య మర్థమే లేదుమాకు;
కావున బ్రతిషేధించుచున్నావు నీవ। టన్నయాధిలయమొండె విన్యస్తమయ్యె.

పరగబోని మీదు వాక్కుచే ప్రతిషేధ। వచనసిద్ధియంచు బలికినారు;
ఇచట లేదనుచు నెఱిగించునేకాని। వాక్కు దాని భంగపఱుపబోదు.

త్వన్మరీచికా దృష్టాంతదత్తవిపుల। చర్చ ప్రత్యుక్తమవుత; దృష్టాంతమద్ది
యెట్లు లుపపత్తిపొందునో యేది నిర్ణ।యంబొ వివరించుచున్నార మాలకింపు.

గ్రాహమది స్వభావమ్ముచే గ్రాలునేని,। అది ప్రతీత్య సముత్పన్నమగుట లేదు;
గ్రాహమది ప్రతీత్యభవమై గ్రాలునేని,। అద్ది నిజముగా శూన్యతయగును జుమ్మ.

గ్రాహ మది స్వభావమ్ముచే గ్రాలునేని,। ఎవ్వడెట్టు లద్దాని వారింపగలడు?
శేషధర్మాల నీవిధి చెల్లుచుండు;। కాన దోష మీవాదాన గానరాదు.

హేత్వభావత సాధ్యసమత్వమగుట। జేసి మున్నె ప్రత్యుక్తి తాశ్లిష్టమయ్యె;
త్వన్మరీచి దృష్టాంత నివర్తనంబు। నందు పూర్వమ్ము చెప్పిన దిందెసంగు.

మూడు కాలాల హేతువు మున్నె సాధ్య। సమత జేసి ప్రత్యుక్తి నిశ్శాంతమయ్యె;
ఈ త్రికాల నివర్తక హేతువేని। అల్లశూన్యతావాదికే ప్రాప్తమగును.

ఎవనికీ శూన్యతోద్భవ మెసగుచుండు,। వానికి నిఖిలార్థము లుద్భవమ్ము లగును;
ఎవనికీ శూన్యతోద్భవ మెసగకుండు। వానికిం గించిదర్థ ముద్భవముగాదు.

సారశూన్యతయు, బ్రతీత్య సంభవమ్ము,। నైక నానార్థతత్త్వమ్ము వ్యాకరించు
పూజ్య మధ్యమా ప్రతిపత్తి బోధపఱచి। నట్టి సంబుద్ధు ననుపము నాశ్రయింతు.

సీరియల్:

విచిత్రజీవులు

హితశ్రీ

రంగము: 5

* * అడ్వకేట్ కూర్మావతారం గారి కన్సల్టింగ్ రూమ్ (మూడోరంగంలో వలెనే ఉంటుంది) విద్యాపతి రంగం మీద ఆలోచనగా పచారుచేస్తూ హఠాత్తుగా ఆగి జేబులోనుంచి ఓ నాణెం తీసి బొమ్మా - బొరుసూ వేస్తుంటాడు — అదేపనిగా. టైపిస్ట్ గదిలోనుంచి కల్యాణి ప్రవేశం. ముఖం కళతగ్గి వుంటుంది. కళ్లు కొంచెం ఎర్రబడివుంటాయి.

కల్యా : (విద్యాపతినిచూసి చిరునవ్వుతో చిలిపిగా) బొమ్మ - బొరుసూ ఆడుకుంటున్నారా?

విద్యా : (తలెత్తి కల్యాణిని చూసి ఉత్సాహంలో) బెస్ట్ ఆఫ్ త్రీలో రెండుసార్లు బొమ్మ; ఒక్కసారి బొరుసూ. బెస్ట్ ఆఫ్ ఫైవ్ లో నాలుగుసార్లు బొరుసూ, ఒక్కసారి బొమ్మా. అబ్బ. ఎలావచ్చేది చెప్పండి.

[కల్యాణి నవ్వుతుంది.]

నవ్వుతున్నారా? నవ్వండి, నవ్వండి. ఇతర్ల అవస్థలు చూసి నవ్వటానికే దేవుడు ఆడవాళ్ళకి నోరు పెట్టాట్ట. పిల్లకాకికేం తెలుసురా ఉండేలు దెబ్బ అన్నాడు.

కల్యా : అయితే నేను కాకినంటారా?

విద్యా : (తెల్లబోయి) అహఁ, అబ్బే. అది కాదు. (సర్దుకుంటూ) కోయిలలా మీరలా మృదు మధురంగా మాట్లాడుతుంటే కోకిలా ఉన్నారంటారా?

కల్యా : కోయిలలా మాట్లాడితే కోకిలా ఉండటానికేం? ఇంతకీ, అనదలుచుకున్న దేదో స్పష్టంగా అనెయ్యండి.

విద్యా : ప్. రామచంద్రా! మిమ్మల్నేమీ అనలేదండీ! కర్మంకాలి ఏదో లోకోక్తి జ్ఞాపకం వొచ్చి అన్నాను. అదీ, మీరు నవ్వితే అన్నాను కాని ఊరికే అనలేదు. అసలు మీరు నన్ను చూసి నవ్వటం దేనికి చెప్పండి.

కల్యా : ఆఫీసు పని చూసేసి అనుకుంటుంటే నేను గనక నవ్వి ఊరుకున్నాను గాని, మల్లికాంబ గారైతే—

విద్యా : తలవాచేది చీవాట్లతో. అదేనండి సమస్య. లేకపోతే సమస్యేముంది?

కల్యా : సమస్యా? ఏం సమస్య?

విద్యా : భవిష్యత్తుని అటో ఇటో తేల్చిపారేసే సమస్య. పరిష్కారానికి అందకుండా వేధించి వెంటబడి బాధించే సమస్య. ఒక జీవితకాలం అంతటినీ శాసించే అతిముఖ్య సమస్య. (కుడిచెయ్యి అకస్మాత్తుగా గాలిలో ఊపి రెండు వేళ్లు చాపి చూపిస్తూ) ఏదీ ఒక వేలు పట్టుకోండి.

[కల్యాణి తెల్లబోయి అతని కళ్ళలోకి చూస్తుంది.]

ఓ! సారీ! — ఈ వేలా? ఆ వేలా? చెప్పండి.

[ఒక వేలువైపు కల్యాణి సంజ్ఞ చేస్తుంది]

చంపేశారే. ఎల్లప్పుడూ ప్లీడర్ గుమాస్తా గానే ఉండమంటారా నన్ను?

కల్యా : అయితే ఆ వేలు. (నవ్వుతుంది.)

విద్యా : డేంజర్, డేంజర్. కత్తికైతే ఒక వైపే కోసి, మల్లికాంబగారి నాలిక్కి రెండు వైపులా పదును.

కల్యా : ఉద్యోగం మానెయ్యాలా వొద్దా అనేదేనా మీ సమస్య.

విద్యా : అటువంటి సమస్యలైతే ఈపాటికి ఓలక్ష పరిష్కారం చేసి పారేద్దును.

కల్యా : మరి అంతవిషమ సమస్య ఏమిటి?

విద్యా : డబ్బులేక చదువులేకా, చదువులేక డబ్బులేకా ఇలా ఈ ప్లీడర్ గుమాస్తా గిరీలో నానా అవస్థలుపడుతూ జీవితశేషం వెళ్లబుచ్చటమా, లేక—(చుట్టూ చూసి) మల్లికాంబగారిని పెళ్ళిచేసేసుకుని—

కల్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ఆఁ!

విద్యా : ఆఁ. పెళ్ళిచేసేసుకుని లా చదివి ప్రాక్టీసు పెట్టి జూనియరై, సీనియరై, లీడరైపోవటమా అనేది నా సమస్య.

కల్యా : మీరు చెప్పేది నిజమా?

విద్యా : శుద్ధ నిజం.

కల్యా : నేను నమ్మను.

విద్యా : నమ్మకండి.

కల్యా : అయితే వొట్టినేనా? నాకు ముందే తెలుసు లెండి.

విద్యా : ఏం? మీరు నమ్మకపోతే నిజం అబద్ధమౌతుందా? అబద్ధం నిజమౌతుందా? నీరు పల్లమెరుగు నిజము దేవుడెరుగు అన్నారు. దేవుడిదగ్గిర ప్రైవేటు సెక్రెటరీ అల్లే మాట్లాడుతున్నారే!

కల్యా : మల్లికాంబగారు ఒప్పుకున్నారా?

విద్యా : ఎందుకొప్పుకోరూ?

కల్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ఒప్పుకుందా?

విద్యా : (కొంచెం కోపంగా) ఒప్పుకున్నట్టే.

కల్యా : అంటే పూర్తిగా ఒప్పుకోలేదా?

విద్యా : ఒప్పుకుంటుంది.

కల్యా : ఇహముందా?

విద్యా : (కొంచెంకోపంగా) ఊఁ.

కల్యా : మీ కెలా తెలుసు?

విద్యా : ఏం? ఆమాత్రం తెలుసుకోలేననా మీరనేది?

కల్యా : ముందు జరిగేది ఎలా తెలుస్తుందండీ? దేవుడి పర్సనల్ సెక్రెటరీ అల్లే మాట్లాడుతున్నారే!

విద్యా : (గ్రహించి, నవ్వి) గడుసువారే లెండి.

కల్యా : మిమ్మల్ని చూస్తే నవ్వొస్తోందండీ.

విద్యా : నవ్వండి. మీకేంభయం? నవరత్నాలు రాలవుగా.

కల్యా : కోపంవొచ్చినట్టుంది.

విద్యా : రానివ్వండి. మీ యజమానిని కాదుగా మీరు భయపడటానికి.

కల్యా : ముందు కాకూడదూ?

విద్యా : అయితే మిమ్మల్ని వెంటనే ఉద్యోగంలోనుంచి తీసేస్తాను.

కల్యా : పోనీలెండి. మల్లికాంబగారు నా పక్షం ఉంటారు. ఈ మధ్య అల్లికపని బాగా చేస్తున్నాను కూడా. ఆమెచేత మీ ఆర్డరు క్షణంలో రద్దుచేయించనూ!

విద్యా : ఏమిటీ?

కల్యా : తమాషాగా అన్నాలెండి. అలా తెల్లబోతారేం?

విద్యా : అయితే మల్లికాంబని చేసుకోమనేనా మీ సలహా?

కల్యా : నా సలహాకోసమే నిరీక్షిస్తున్నట్టు!

విద్యా : మీ అభిప్రాయం చెప్పండి.

కల్యా : ఇష్టమైతే చేసుకోండి, లేకపోతే మానెయ్యండి.

విద్యా : ఒక్క చిన్న సలహా ఇవ్వలేరూ? ఆడవాళ్లు మహా పీనాసి వాళ్ళండీ, అందరూ అడగకుండా ఇచ్చే సలహాకూడా మీరు లేనంటున్నారే.

కల్యా : అయితే ఆమెని పెళ్లి చేసుకోకండి.

విద్యా : ఆఁ! గొర్రెతోక బెత్తెడన్నట్టు ఎప్పుడూ ఈఉద్యోగంలో ఎదుగు బొదుగూ లేకుండా ఉండాలిసిందే!

కల్యా : అలా అయితే ఆమెని చేసుకోటానికి ఒప్పుకోండి.

విద్యా : ఒప్పుకోమంటారా ? కాని...కాని...

కల్యా : అయితే ఈ సమస్య దానంతట అది పరిష్కారమయ్యేదాకా సమస్యగానే ఉండనియ్యండి.

విద్యా : ఎలా ? ఇప్పటికే చాలా ఆలస్యమైపోయింది. కూర్మావతారంగారితో ఏదో ఒకటి తేల్చిచెప్పేసెయ్యాలి.

కల్యా : ఓ! కూర్మావతారంగారి ఎత్తా ఇది ?

విద్యా : ఎత్తేమిటీ ?

కల్యా : మిమ్మల్ని చవగ్గా కొట్టేద్దామని ప్లాను వేశాడల్లే ఉందండీ.

విద్యా : దమ్మిడీ ఖరీదు చెయ్యని నన్ను చవగ్గా కొట్టేసేదేమిటీ ?

కల్యా : పదిహేను వేలయినా కట్నం ఇస్తేగాని మల్లికాంబని ముట్టానిక్కూడా ఎవరూ రామంటున్నారండీ.

విద్యా : ఘోరం. ఈ కట్న పిశాచాన్ని నిర్మూలించటానికి నేను ధైర్యంగా ముందడుగు వేస్తాను. (గుండె విరుచుకుని ముందడుగు వేస్తాడు)

కల్యా : (కొంచెం వెనక్కి తగ్గి) ఆఁ !

విద్యా : ఈ సాంఘికదురాచారాన్ని మంటగలిపి పారెయ్యటానికి నడుం కడతాను.

కల్యా : నిజంగా ?

విద్యా : దమ్మిడీ కట్నం లేకుండా మల్లికాంబని వివాహం చేసుకుంటాను.

కల్యా : పెళ్లిఖర్చు పెట్టుకుని చదువు చెప్పించే పక్షంలో—అంతేనా ?

విద్యా : (కొంచెం తెల్లబోయి) అది వాళ్ల ఇష్టం.

కల్యా : అవతారంగారికి బోలెడంత డబ్బుంది. ఎవరైనా బీదవాళ్ళపిల్లని చేసుకుంటే మీ త్యాగానికి విలువ ఉంటుంది.

విద్యా : (ఏమీ అనలేక నీళ్లు నములుతూ బుర్ర గోక్కుంటూ) కాని...కాని... (ముందుకి వేసిన కాలు వెనక్కి లాక్కుంటాడు !)

కల్యా : ఎవరైతే ఏంలెండి ? త్యాగం త్యాగమే !

విద్యా : అంతే. అంతే ! సరిగ్గా చెప్పారు. త్యాగం త్యాగమే. ఫలితం ఎవరనుభవిస్తే ఏం ?

కల్యా : చాల్లెండి బడాయిలు.

విద్యా : బడాయిలేమిటీ?

కల్యా : డబ్బుకోసం కక్కుర్తిపడి మల్లికాంబని చేసుకోవాలనుకుంటూ మంచి కారణం చాటున దాక్కుంటారేం?

విద్యా : (ఉక్రోషంతో) మీకు సంజాయిషీ చెప్పాలిసిన అవసరం నాకేం లేదనుకుంటాను.

కల్యా : లేదు. కాని మీ వ్యక్తిత్వాన్ని అమ్ముకోకండి. మిమ్మల్ని మీరే మోసగించుకోకండి. తొందరపడి లొంగిపోకండి. ఒంటరిగా అయినా సరే, ధైర్యంగా నిలబడండి.

విద్యా : (వ్యంగ్యంగా) మీ అయాచిత సలహాకి ధన్యవాదాలు.

కల్యా : (ఉద్రేకంలో తను అనవసరంగా జోక్యం కలిగించుకున్నట్టు తెలిసి, సిగ్గుపడి అవమానంతో కళావిహీనమైన ముఖం దించుకుని) ఎందుకో ఆవేశంకలిగి ఏదో పిచ్చిగా మాట్లాడాను. క్షమించండి... (వెళ్లబోతుంది)

విద్యా : (తన మూర్ఖత్వం గ్రహించి) ఆగండి, కల్యాణిగారూ. పొరపాటున అన్నాను. మనస్సు సరిగా లేదు. క్షమించండి. మీకు కోపంవొస్తే నాకెందుకో మనసు మరీ చెడిపోతుంది.

కల్యా : మీ వ్యవహారాల్లో అనవసరంగా జోక్యం కలిగించుకోటం నాదే తప్పు!

విద్యా : అలా అనకండి. మీ తెలివితేటలమీద నాకు నమ్మకముంది. మీ సలహా అమూల్యమైనదే. కాని దాన్ననుసరించే మనోధైర్యం నాకు లేదండీ.

కల్యా : నేనేదో కోటికివచ్చినట్టు మాట్లాడితే ఇంకామీరు దాన్ని గురించే ఆలోచిస్తున్నారా?

విద్యా : నిజానికి మల్లికాంబని పెళ్ళిచేసుకోటం నాకిష్టం లేదండీ.

కల్యా : నాకు తెలుసు.

విద్యా : కాని మనం అన్నీ మనకి ఇష్టమైన పనులే చెయ్యగలమా?

కల్యా : చెయ్యలేక పోవొచ్చు.

విద్యా : మాకారా, మరి? ఏదైనా తార్కికంగా ఆలోచించాలి. ఏమంటారు?

కల్యా : కొన్ని విషయాలు హృదయంతోనే ఆలోచించాలేమో?

విద్యా : మీకు సీతారామారావంటే ఇష్టంలేదు కదూ?

[కల్యాణిమాటాడకుండా కిందికి చూస్తుంది లేదు. నాకు తెలుసు. అతన్ని వివాహం చేసుకోకతప్పనిపరిస్థితి ఏర్పడుతుందను కోండి. ఏంచేస్తారు?

కల్యా : (ఆశ్చర్యంగా అతనివైపుచూసి) మీకు తెలిసిందా?

విద్యా : తెలియటమేమిటి?

కల్యా : అదే. ఇప్పుడు మీరు చెప్పినవిషయం. సన్యాసిరాజు గార్ని మా నాన్న గారు బుట్టలో ఎలా వెయ్యగలిగారో ఆశ్చర్యంగా ఉంది.

విద్యా : బుట్టలో వెయ్యటమేమిటే?

కల్యా : లేకపోతే గుమాస్తాకూతుర్ని కొడుక్కి చేసుకోటానికి ఆయన ఒప్పుకుంటాడూ!

విద్యా : ఒప్పుకున్నాడా?

కల్యా : (జాలిగా) ఎంతబతిమాలుకున్నా మా నాన్న వినటం లేదండీ. "పిచ్చిదా మీకా లోటేమిటే నీ పిచ్చిగాని! ఏమయినా అతన్ని చేసుకు తీరాలిసిందే!" అని ఖచ్చితంగా చెప్పేశారండీ.

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) అందాకా వొచ్చిందీ వ్యవహారం! ఇంకేం, నిక్షేపంగా వాడిని చేసుకుని హాయిగా సుఖపడండీ.

కల్యా : ఎలా తప్పించుకోవాలా అని నేనాలోచిస్తుంటే ఇదా మీరిచ్చే సలహా?

విద్యా : ఎటువంటి సౌఖ్యాన్ని కాలదన్నుతున్నారో మీకు తెలియటం లేదు. ఏడంతస్తుల మేడ-

కల్యా : ఒంటి స్తంభం పూరిల్లు చాలు.

విద్యా : ఏడు వారాల నగలు

కల్యా : మట్టిగాజులు చాలు.

విద్యా : ఏకులక్షల మూలధనం మూలుగుతూ వుంటే ఇవన్నీ బైలా—

కల్యా : ఆ మూలుగులు నేను వినలేను.

విద్యా : విమానాలలో ప్రయాణాలూ, సుందర ప్రదేశాల్లో విహారాలూ, దాసదాసీజన పరిచర్యలూ—ఓహ్! ఒకటేమిటి? ధనకనకవస్తువాహనాది సమస్త భోగభాగ్యాలూ గడ్డిపరకలా ఎగరగొట్టేస్తారా!

కల్యా : కోరికల విత్తులు నాటితే మనసు మహావృక్షాలను పెంచుతుంది.

విద్యా : అందుకని?

కల్యా : కోరికల లక్ష్యం మానసిక తృప్తేకదూ?

విద్యా : అందుకని ఆ కోరికలేవో తీరకుండానే తీరినయ్యి అనుకోమంటారు అంతేనా?

కల్యా : సౌఖ్యం వ్యక్తిగతమైందే కదండీ, దాని కోసం వాదనెందుకు?

విద్యా : వానప్రస్థాశ్రమంలో మాట్లాడాలిసిన మాటలు మాట్లాడుతున్నారు.

కల్యా : పోన్లెండి ఓ చిన్న సహాయం చేసిపెట్టలేరూ?

విద్యా : ఏమిటది?

కల్యా : సీతారామారావు గారితో మాట్లాడి ఆ ప్రయత్నంవించి విరమించమని నచ్చచెప్ప లేరూ?

విద్యా : ఇంకానయం! మిమ్మల్ని ఎలాగో వొప్పిస్తే ఓ వెయ్యి రూపాయలు ఇస్తానన్నాడు వాడు. మీరేమిస్తారూ?

కల్యా : ఏం కావాలి?

విద్యా : ఆవెయ్యి రూపాయలూ మీరివ్వగలరా?

కల్యా : (దీనంగా) పోయిన డబ్బు దొరికితే ఇవ్వగల నేమో!

విద్యా : (ముఖంలో కళ తగ్గుతుంది) దొరుకుతుందా?

కల్యా : ఏమో!

విద్యా : మీకా ఆశ ఉందా?

కల్యా : దొంగిలించినవాడు మీలాంటి వాడైతే తిరిగి ఇస్తాడు.

విద్యా : (అప్రతిభుడై) వాలాంటి వాడా?

కల్యా : ఔను.

విద్యా : నేనే అయితే?

కల్యా : బాగా నేనుంది. తమాషా. మీరే దొంగిలించి వట్లు మాట్లాడుతున్నారే! ఎవరైనా వింటే నవ్వుతారు.

విద్యా : ఓ మంచిరోజు పొద్దున వెయ్యిరూపాయల ఇన్నారు కవరు అందితే మీరు ఆశ్చర్య పడరూ?

కల్యా : నా కంటే పోలీసులు ఎక్కువగా ఆశ్చర్య పడతారు.

విద్యా : మీ డబ్బు దొంగిలించినది నేనే ననుకుంటున్నారండీ.

కల్యా : మంచిదే. కాని అసలు విషయం దాటేస్తున్నారు.

విద్యా : (నవ్వుతూ) మరి మీరు ఏమీ ఇవ్వలే దన్నారుగా!

కల్యా : ఏమీ ఇవ్వలేదన్నానా? కొంతెమ్మ కోరికలు కోరితే ఇవ్వలేనుగాని, నే నివ్వగలిగింది ఏదైనా సరే, అడగండి, ఇస్తాను.

[చప్పున ముఖం తిప్పుకుంటుంది]

విద్యా : అయితే ఆలోచించి అడుగుతాలెండి

కల్యా : సరే. (చెప్పేసి గదిలోకి వెళుతూ ఉంటుంది)

విద్యా : — ఆలోచిస్తూ, చప్పున ఏదో స్ఫురించగా తలెత్తి కల్యాణివైపు చూస్తూ కొంచెం గట్టిగా) ఏదైనా సరేనా!

[కల్యాణి ఓసారి వెనక్కు తిరిగి తల ఆడించి నిష్క్రమిస్తుంది]

సమస్యలు! సమస్యలు! సమస్యలు? (తల కొట్టుకుని) అబ్బ, అన్నీ సమస్యలే.

[జేబులోంచి నాణెం తీసి మళ్ళా బొమ్మ—బొరుసూ వేస్తుంటాడు. ధర్మారావు ప్రవేశం]

ధర్మా : బొమ్మ! ఏం, అంతేనా, విద్యాపతీ?

విద్యా : (ధర్మారావుని చూసి) ఉహుఁ, బొరుసు. రండి.

ధర్మా : ప్లీడర్ గారున్నారా!

విద్యా : ఆ, కూర్చోండి. అదేమిటే? ఏడోసారి దివాలా తీసినట్టుగా ఉంది మీ ముఖం?

ధర్మా : ఏడోసారి? ఇంకా ఇది మొదటిసారే విద్యా.

విద్యా : అయితే దివాలా తీశారా? మీ ముఖం చూడగానే అనుకున్నాలెండి.

ధర్మా : (కుతూహలంగా) నిజంగానా, విద్యాపతీ? నిజంగా దివాలా తీసినట్టుగానే కనిపిస్తున్నానూ?

విద్యా : సాక్షాత్తూ దివాలాకోరల్లే ఉన్నారు. ఇప్పుడు మిమ్మల్ని చూస్తే ఇన్‌కమ్‌టాక్సు కాదుగదా, ప్రొఫెషన్ టాక్సు కూడా అడగరు.

ధర్మా : నా ముఖాన రూపాయలా ఇచ్చేయాలని బుద్ధి పుట్టటం లేదూ?

[విద్యాపతి లేనట్టుగా జేబు తడుము కుంటాడు. లోపల్నించి కూర్మావతారం ప్రవేశం. ధర్మారావు నమస్కరిస్తాడు.]

కూర్మా : ఓ, ధర్మారావుగారా! కూర్చోండి, కూర్చోండి, ఏమిటి విశేషం?

ధర్మా : కొంప మునిగిపోయిందండీ.

కూర్మా : కరవేం రాలేదే!

ధర్మా : దివాలా తీశానండీ, దివాలా.

కూర్మా : దివాలా తీశారా? ఏం దివాలా?

ధర్మా : ఏం దివాలా ఏమిటండీ? దొంగ దివాలా తీశాననుకుంటున్నారా? అసలు దివాలాయే నండీ.

కూర్మా : అరెరె! ఏం జరిగింది?

ధర్మా : నా బట్టలకొట్టు లూటీ చేశారండీ.

కూర్మా : లూటీ! ఎవరో తెలిసిందా?

ధర్మా : సన్యాసిరాజుమీద అనుమానంగా ఉందని పోలీసువాళ్ళకి చెప్పానండి.

కూర్మా : సన్యాసిరాజుగారిమీదా?

ధర్మా : అవునండి. కక్ష సాధిద్దామని లూటీ చేయించి ఉంటాడు.

కూర్మా : కేసు ఓడిపోలేదండీ కక్ష సాధించటం? కేసు ఇంకా మొదట్లోనే ఉందిగా.

ధర్మా : ఆయన సంగతి మీకు బాగా తెలీదులెండి, ప్లీడరు గారూ!

కూర్మా : ఊఁ! బాగా నష్టపడ్డారా?

ధర్మా : నష్టం! కుదిమట్టంలోకి ఘోరమయిందండీ.

కూర్మా : మిగతా దుకాణాలున్నాయిగా మీకు.

ధర్మా : అవి నావికావండి. నా భార్యవీ, బావమరుదులవీ.

కూర్మా : అది సరేలెండి. ఎవరి పేరనున్నా మీదేగా ఆస్తి.

ధర్మా : లా ప్రకారం మాట్లాడుతున్నానండి.

కూర్మా : ఏం? వ్యవహారమేమైనా జరపాలా?

ధర్మా : ఐ. పి. దాఖలు చేయించాలండి తమరు.

కూర్మా : ఐ. పి.?

ధర్మా : అవునండి. మరి దివాలాతీశాము గా?

కూర్మా : ఎంతబాకీ ఉన్నారు?

ధర్మా : ఓ పదిహేను, ఇరవై వేలదాకా ఉంటుందండి.

కూర్మా : బ్యాంకులో మీ పేర డబ్బేం లేదూ?

ధర్మా : లేదండి. ఉన్నదంతా నా భార్యకే. ఆవిడ సొంతం.

కూర్మా : భార్యపేర ఎప్పుడు ట్రాన్స్‌ఫర్ చేశారు? లాటీముందా, తర్వాతా?

ధర్మా : లాటీకిముందేనండి.

కూర్మా : లాటీ జరుగుతుందని మీకు తెలుసన్నమాట.

ధర్మా : నాకెట్లా తెలుస్తుందండి?

కూర్మా : మరి డబ్బెందుకు ట్రాన్స్‌ఫర్ చేశారు?

ధర్మా : (తికమకపడి) ఎందుకైనా మంచిదని చేశానండి.

కూర్మా : ఎందుకైనా అంటే?

ధర్మా : నా పేరనుంటే మంచిదికాదని చేశానండి.

కూర్మా : ఎందుకు మంచిదికాదు?

ధర్మా : వ్యాపారం ఎటుపోయి ఎటొస్తుందో ఎవరికి తెలుసు.

కూర్మా : అంటే బాకీదార్లకి ఎగ్గొట్టాలని ప్లాను వేశారన్నమాట.

ధర్మా : ప్లానేముందండీ? పెట్టుబడి నా సొంతడబ్బా ఏమన్నానా? అది నా భార్య స్త్రీధనం. నాకేం హక్కుందీ? అందుకని జాగ్రత్త పడ్డాను.

కూర్మా : వ్యాపారంకూడా మీ భార్య పేరనే ఉంటే బావుండేదిగా!

ధర్మా : ఆ గొడవలన్నీ దేనికిలెండి. ఐ. పి. దాఖలు చేయించరూ?

కూర్మా : పోలీసులకి రిపోర్టిచ్చారుగా. అదేదో తేలనియ్యండి.

ధర్మా : ఆఁ! ఇంకేం దొరుకుతుందీ?

కూర్మా : ఎందుకు దొరక్కూడదూ?

ధర్మా : వొట్టిదీ? ఎందుకండీ ఆశలూ?

కూర్మా : ఏం? అంత నమ్మకంగా చెబుతున్నారే!

ధర్మా : పోయినవన్నీ దొరుకుతున్నాయిటండీ?

కూర్మా : నష్టపోయినందుకు మీకేం విచారం ఉన్నట్టులేదే?

ధర్మా : విచారిస్తే మళ్లీ మనది మనకి తిరిగొస్తుందా, చెప్పండి. ఇది మీదీ, ఇది నాదీ అనుకోటం వట్టిభ్రమ. ఐ. పి. దాఖలు చేయించరూ?

కూర్మా : రేపు పొద్దున అకౌంట్ పుస్తకాలు తీసుకురండి. ఆ వ్యవహారమేమిటో చూద్దాం.

ధర్మా : చిత్తం. అలాగే.

కూర్మా : ఓ వెయ్యిరూపాయలు విలువచేసే బట్టలు కొనాలనుకున్నానండీ. సమయానికి మీ కొట్టు కాస్తా లాటీ అయిపోయింది.

ధర్మా : ఒక్క పదిరోజులు ఆగండి. మా బావమరిది బజార్లో కొట్టు తెరుస్తున్నాడు. చవకరేట్లకి మీకు కావలసినన్ని గుడ్డలు ఇప్పిస్తాను. ఏం? సరేనా?

కూర్మా : లాటీసరుకు కాదుగదా!

ధర్మా : (నోటికి చెయ్యి అడ్డం పెట్టుకుని) రామ రామ. రేపొద్దున దర్శనం చేసుకుంటాను. సెలవు. (నెత్తిన గుడ్డేసుకుని నిష్క్రమణ.)

విద్యా : (నవ్వుతూ) కాలాంతకుడండీ.

కూర్మా : మరేమిటనుకున్నావు? సరేగాని, విద్యాపతీ నేను చెప్పిన విషయం ఏం చేశావు?

విద్యా : ఏమీ తేల్చుకోలేకుండా ఉన్నానండీ.

కూర్మా : ఏమిటోయ్ ఆ అంతులేని ఆలోచన? లక్షణంగా పిల్లనిచ్చి పెళ్ళిచేసి చదువుచెప్పిస్తానంటే మరొకడైతే ఎగిరి గంతేసేవాడు (భుజం మీద చెయ్యేసి) నీ బాధ కోరి

చెబుతున్నా. సరే నను-చూడూ! ప్రేమ-ఆదర్శం ఇలాంటి పిచ్చి ఊహాలతో ఎవరైనా కలలు కంటున్నావేమో, కళ్లు తెరచి అసలు ప్రపంచాన్ని చూడు. మనిషి ముఖ్యంగా జయించాలిసింది పరమ దారిద్ర్యాన్నోయ్. ఇలాంటి అవకాశం తేలిగ్గా రాదు. ఏం, ఏమంటావ్?

విద్యా : (తటపటాయిస్తూ) మీ ఇష్టం.

కూర్మా : గుడ్ బాయ్! కంగ్రాట్యులేషన్స్.

[విద్యాపతి చెయ్యి పట్టుకుని ఊపేస్తాడు. "కల్యాణీ, కల్యాణీ" అంటూ లోపల్నించి మల్లిక ప్రవేశం.]

మల్లికా, మంచి సమయానికి వొచ్చావు. ఇలారా, ఆలా కూర్చో ఓ ముఖ్యవిషయం మాట్లాడాలి నీతో.

మల్లి : (విద్యాపతి వైపు కొరకొర చూస్తూ) అంత ముఖ్య విషయమైతే ఇక్కడెందుకూ? లోపలికి రా, మాట్లాడదాం.

కూర్మా : ఇక్కడే మాట్లాడాలి. మన విద్యాపతి ఉన్నాడు చూశావూ?

మల్లి : నిక్షేపంలా ఎదురుగుండా కూర్చొని ఉంటే, చూడకేం?

కూర్మా : అతను ఇవాళనించీ ఈ ఉద్యోగానికి గుడ్ బై కొట్టేస్తున్నాడు.

మల్లి : ఈసారి కొత్త మంచిగుమాస్తాని కుదుర్చుకో అన్నయ్యా.

కూర్మా : మంచిగుమాస్తా? ఓ, విద్యాపతి గుమాస్తా ఉద్యోగానికి తగడు. అతను పెద్దలాయరై పోతాడు, తెలుసా?

మల్లి : నీకంటేనా?

కూర్మా : ఓ యెస్. అవును. నా బావమరిది నాఅంత వాడై నాకంటే గొప్పవాడు కూడా అయిపోతాడు.

మల్లి : (ఆశ్చర్యంగా) బావమరదా?

కూర్మా : ఓ చిన్నరహస్యం మల్లికా. విద్యాపతి నిన్ను...నిన్ను...ప్రేమిస్తున్నాడు.

మల్లి : ఆఁ! ప్రేమా!

కూర్మా : ఆఁ- అవును- ఏం విద్యాపతీ?—చెప్పూ మాట్లాడవేం?

(విద్యాపతి గుక్కుమిటకరించి అధైర్యంగా తల ఊపుతాడు)

మల్లి : విద్యాపతా?

కూర్మా : ఊఁ. నేను అనుమతి కూడా ఇచ్చేశాను. ఇహ నువ్వు 'ఊఁ' అనటమే తరవాయి.

మల్లి : ఛీ.

కూర్మా : ఆఁ!

మల్లి : (విద్యాపతిని చూస్తూ) నా అంతరమెక్కడ, నీఅంతరమెక్కడ నన్ను ప్రేమించావూ? ఆ మాట అనటానికి నీకు సాహసం ఎలా వచ్చిందీ అంట? తాహతు తెలుసుకోకుండా మాట్లాడటమే! (కూర్మావతారంవైపు చూసి) అతనేదో బుద్ధి గడ్డితిని అంటే నువ్వు ఎలా వొప్పుకున్నావూ? ఇంకా నయం, శుభలేఖలు కూడా వేసేసిం తరవాత చెప్పలేదు. రక్షించావు.

కూర్మా : (కోపంగా) మల్లికా! ఏమిటా మాటలు?

మల్లి : లేకపోతే ఇద్దరూ కలిసి నన్ను అన్యాయం చేదామని చూశారూ? బరువైతే ఇంట్లోంచి పొమ్మనరాదూ? కట్నం ఇవ్వాలిసొస్తుందని ఎవడో వీధిన పొయ్యేవాడికి కట్టబెట్టాలని పన్నాగం పన్నావూ?

[కంఠం గాద్గదికమౌతుంది. విద్యాపతి ఆఫీసు గదిలోకి నిష్క్రమిస్తాడు.]

కూర్మా : విద్యాపతి వీధిన పోయేవాడా? గ్రాడ్యుయేటు కాబోతున్నాడు. లక్షణంగా లా చెప్పించి జూనియర్ గా వేసుకొంటాను. అతనికేం లోటొచ్చింది? మల్లికా నా మాట విను. నీ బాగుకోరి చెబుతున్నాను.

మల్లి : బాగు కోరేవాళ్లు చేసేపనులేనా ఇవి? నేను చస్తే ఒప్పుకోను.

కూర్మా : ఒప్పుకోవూ?

మల్లి : ఊఁహూఁ. నా కంఠంలో ప్రాణం ఉండగా ఒప్పుకోను.

కూర్మా : తల్లి లేని పిల్లవని గారాబం చేస్తుంటే రెచ్చిపోతున్నావే. నీకు సంబంధాలు చూడలేక

నా ప్రాణం పోతోంది! ఏమయినా, నువ్వు విద్యాపతిని చేసుకుని తీరాలిసిందే! అంతే!

[కోపంగా గబగబ బయటికి వెళ్ళిపోతాడు]

మల్లి : ఇంత అన్యాయమా? (కన్నీళ్ళు పెట్టుకుంటుంది.)

[సుందర్రావు ప్రవేశం.]

సుంద : మల్లికా, నవమల్లి కాంతా! నాకోసం ఎదురుచూస్తూ ఇక్కడే ఉన్నావా! (కన్నీళ్ళు చూసి) అరేమిటే? కన్నీళ్ళే? నా మల్లికకి కన్నీళ్ళా. ఎందుకూ? ఆలస్యంగా వచ్చాననా? ఇంతమాత్రానికే అలా బేలవై పోతే ఎలా చెప్పు.

[రుమాలుతో కన్నీళ్లు తుడుస్తాడు]

మల్లి : అది కాదు

సుంద : నువ్వు కాదంటే మాత్రం నాకు తెలియదూ? అరె. పిచ్చిదానా, నిన్ను చూడకుండా నేను మాత్రం ఒక్క క్షణం ఉండగలనా?

మల్లి : అది కాదండీ మరొకర్కి నన్ను చెయ్యాలని చూస్తున్నారు.

సుంద : అది బ్రహ్మరుద్రాదులకైనా సాధ్యం కాదే!

మల్లి : వాళ్ళసంగతేమోకాని మా అన్నయ్యకి సాధ్యం కాని దేదీ లేదు. నాకు పెళ్ళిచెయ్యాలని చూస్తున్నాడండీ.

సుంద : శుభం.

మల్లి : మీరు కూడా అలాగే అంటున్నారా?

సుంద : అయితే అశుభం అనమంటావా?

మల్లి : మీకు వేళాకోళంగా ఉంది.

సుంద : లేకపోతే నాకు తెలియకుండా నీకు పెళ్ళి ఎలా అవుతుంది?

మల్లి : నన్ను విద్యాపతి కిచ్చి పెళ్ళిచెయ్యాలని చూస్తున్నాడండీ మా అన్నయ్య.

సుంద : నీ కోసం నేనూ, నా కోసం నువ్వూ పుట్టి పెరుగుతుంటే మధ్యన ఈ విద్యాపతి ఎవడూ?

మల్లి : మా అన్నయ్య ఆఫీసులో గుమాస్తా అండీ.

సుంద : (వినిపించుకోక తలతిప్పుతూ) ఊహూ— అసంభవం—అసంభవం.

మల్లి : అవునండీ

సుంద : ఏమిటి అవును?

మల్లి : అతను మా గుమాస్తాయే.

సుంద : ఓ! అదా! అతను నిన్ను పెళ్లిచేసుకోటం అసంభవం.

మల్లి : నేనతన్ని చేసుకోటం అసంభవం అనండి.

సుంద : ఆర్టుడైరక్టరు సుందర్రావు సైంధవుడల్లే అడ్డుపడి నిన్ను అమాంతం ఎగరేసుకుపోడూ?

మల్లి : రుక్మిణిని శ్రీకృష్ణుడల్లే అనండి.

సుంద : సంయుక్తని పృథ్వీరాజల్లే అంటే ఇంకా బావుండదూ?

మల్లి : ఏమిటో నాకు భయంగా ఉందండీ.

సుంద : భయమెందుకూ?

మల్లి : చివరి కేమౌతుందో!

సుంద : అలా అయితే ఇప్పుడే ఈ క్షణంలోనే నిన్ను గాంధర్వ విధిని వివాహం చేసుకుంటున్నాను. ఇదిగో పెళ్లి కానుక.

[జేబ్ బాగ్ లోంచి నెక్లెస్ కేస్ తీసి మల్లికకి స్వయంగా వేస్తాడు. అదే క్షణాన కల్యాణి ద్వారం దగ్గిరికి వొచ్చి ఆ దృశ్యం చూస్తుంది. తర్వాత కొంచెం పక్కకి తప్పుకుంటుంది.]

మల్లి : ఎంత బావుంది. నాకోసం తెచ్చారా!

సుంద : అహాఁ. నాకోసం. అది ధరించినప్పుడు నీ అందం చూసి ఆనందించేది నేను కదూ?

మల్లి : ఈ వివాహం చెల్లుతుందంటారా?

సుంద : శకుంతలా దుష్యంతుల వివాహం చెల్ల లేదూ?

మల్లి : చెల్లదని ఎవరైనా పిటీషన్ పెడితే?

సుంద : అప్పుడు మళ్లీ పెళ్లి చేసుకుందాం.

మల్లి : ఇప్పుడే రిజిస్టరు మేరేజి చేసుకుంటే?

సుంద : చేసుకోవొచ్చు. దానికేం?

మల్లి : ఎప్పుడు?

సుంద : ఎప్పుడు వీలైతే అప్పుడే.

మల్లి : ఇటువంటివాటిలో ఆలస్యం పనికిరాదండీ. ఎప్పుడు వీలౌతుంది?

సుంద : మద్రాసు పోవాలిగా.

మల్లి : పోదాం.

సుంద : ఎప్పుడూ?

మల్లి : ఇప్పుడే.

సుంద : ఇప్పుడా! అంత అర్జంటుగా ఎలా? వ్యవహారాలు చూసుకోవద్దూ?

మల్లి : అవన్నీ మళ్ళీ వొచ్చి చూసుకోవొచ్చు. ఇంక ఒక్క క్షణంకూడా ఇక్కడ ఉండటానికి బుద్ధిపుట్టటం లేదండీ నాకు.

సుంద : కొన్ని చిక్కులున్నాయి మల్లికా.

మల్లి : అదిగో—నవక్కి తగ్గకున్నాను

సుంద : అదికాదు. డబ్బు చూసుకోవద్దూ? రావలసిన బాకీలు బోలెడున్నాయి.

మల్లి : నా దగ్గిర పది వేల రూపాయల కిమ్మతుచేసే నగలున్నాయి.

సుంద : ఉంటే?

మల్లి : అవన్నీ తెస్తాను, కొన్నాళ్ళు వాడుకోవొచ్చు. ఏ పిక్చర్‌కో మళ్ళా ఆర్టుడైరెక్టర్ చేశారంటే అంతకి రెట్టింపు కొనిపెట్టరూ?

సుంద : ఎందుకు కొనరూ?

మల్లి : మరి ఇంక అభ్యంతరమేముంది?

సుంద : ఏమీలేదు నువ్వు రెడీగా ఉండు. ఇప్పుడే వొస్తా, ఇద్దరం కలిసి స్టేషన్‌కి వెళదాం. ఏం?

మల్లి : నిమిషంలో రెడీకానూ? మీరుమాత్రం త్వరగా రావాలి. ఎదురుచూస్తుంటాను.

సుంద : ఓ. అలాగే, ఇక్కడున్నట్టే వొచ్చేస్తా. (మల్లిక లోపలికి నిష్క్రమణ) వెర్రిబాగులది!

[విద్యాపతి గదిదగ్గిరకి వెళ్ళి] విద్యాపతిగారూ, విద్యాపతిగారూ.

[విద్యాపతి ప్రవేశం]

విద్యా : మీరా! ఏంకావాలండి సుందర్రావు గారూ?

సుంద : ఒక ముఖ్య విషయం మీతో మాట్లాడాలండీ (చుట్టూ చూసి) ఎవరూ లేరుగదా. చాలా రహస్యం.

విద్యా : ఏమిటో చెప్పండి.

సుంద : మీ ప్లీడరుగారి క్లయింటు ధర్మారావు ఉన్నాడే, అతను వొట్టి నీతి నిజాయితీలేని మనిషండీ.

విద్యా : అందులో రహస్య మేముందీ?

సుంద : అతనిమీద ఓ ప్రాంసరీనోటు విషయంలో దావా వేశారండీ సన్యాసిరాజుగారు.

విద్యా : అవును. చేస్తే?

సుంద : నోటు మీది సంతకం ఫోర్జరీ అంటాడు ధర్మారావు.

విద్యా : కోర్టులో తేలుతుందిగా.

సుంద : మీ దగ్గిర ఉన్న ధర్మారావు ఫయిల్లో— సన్యాసి రాజుగారు ఆయన గుమాస్తాకి రాసినట్టుగా ఉన్న ఓ కాగితం ఉందండీ

విద్యా : ఉంటే?

సుంద : అది ఫోర్జరీ కాగితమే అనుకోండి అయినా కొంచెం చిక్కు కలిగిస్తుంది చూడండి.

విద్యా : ఎవరికి?

సుంద : సన్యాసి రాజుగారికి. ఈ విషయంలో నే మీరు కొంచెం సహాయం చెయ్యాలి.

విద్యా : నావల్లేమౌతుందీ?

సుంద : మరేమీ అనుకోవొద్దు. ఆ కాగితం కొంచెం దయచేసి మాకిచ్చేస్తే—

విద్యా : ఆఫీసు కాగితమా! ఇంకానయం!

సుంద : ఊరికే ఇవ్వొద్దు ఏదో యథాశక్తిని సంతోషపెడతాము

విద్యా : లంచమిచ్చి నన్ను కొనాలని చూస్తున్నారూ?

సుంద : మిమ్మల్ని కాదండీ. ఆ కాగితాన్ని. మిమ్మల్నేం చేసుకొంటాం.

విద్యా : ఇహ ఎప్పుడూ ఆ విషయం ఎత్తకండి (పోబోతాడు)

సుంద : (ఆపి) అలా తొందరపడతారేం? ధర్మారావు ఎలాగో దివాలా తీశాడని మీకు తెలిసి ఉంటుంది. కేసు గెలిచినా ఓడినా ఆయన కొక్కటే. అసలు రాజీపడి దావా ఉపసంహరించుకునేటట్టు కూడా ఉన్నారు.

విద్యా : అయితే ఇహ ఆ కాగితం ఎందుకూ?

సుంద : ఏదో కొంచెం బెట్టుచెయ్యటం కోసం. మాటా మాటామీద పడ్డ దావా అండీ ఇది. డబ్బుకోసం కాదు. ఆ ధర్మారావు పరువు ఎలాగో పోయింది. సన్యాసిరాజుగారి పరువైనా నిలబెట్టండీ.

విద్యా : నేను నిలబెట్టేదేమిటి?

సుంద : మరి ఇప్పుడంతా మీ చేతుల్లోనే ఉంది. కావాలంటే ఓ వంద — కాకపోతే రెండు — పోనీ మూడొందలు తీసుకోండి.

విద్యా : నావల్ల కాదండీ

సుంద : సరే, అయిదొందలు తీసుకోండి.

విద్యా : ఆఫీసు కాగితం దొంగలించటమే!

సుంద : ఆరొందలు.

విద్యా : సాధ్యం కాదండీ కూర్మావతారం గారడిగితే ఏం చెప్పను.

సుంద : గది తాళం చెవి మీదగ్గిరే ఉంటుందా రాత్రిళ్లు కూడా?

విద్యా : ఉంచేసుకోండి.

సుంద : ఆఫీసుగదిలోకి ఎంతమందో వొస్తూ పోతూ ఉంటారూ?

విద్యా : అయితే మాత్రం?

సుంద : అడిగితే 'దొంగలున్నారు, జాగ్రత్త' అనండి.

విద్యా : నమ్మేరనుకుంటున్నారా?

సుంద : నమ్మకపోతే ఉరి పెట్టుకోనీయండి. మీకేం?

విద్యా : నామీద శాంతి లేదూ?

సుంద : అయితే మీ పాపం. మరి నేను పెంచుతున్నాను.

విద్యా : వెళ్లండి.

సుంద : నామాటవినండి. ఏడొందలు — ఎనిమిది — పోనీ తొమ్మిదివందలు. ఆఖరిమాట వెయ్యి రూపాయలు!

విద్యా : వెయ్యిరూపాయలు!

సుంద : అమ్మో! అంతవరకు పెంచుతున్నానా! సరే, మాట జారాక చేసేదేముంది! విద్యాపతి గారూ, ఒక్కసారి ఆలోచించుకోండి — ఈ వెయ్యిరూపాయలతో ఎటువంటి సౌఖ్యాలు కొనుక్కోవచ్చు, చెప్పండి! బి. ఏ. నే చదువుతారో, పెళ్లే చేసుకొంటారో, చిన్న ఇల్లే కొనుక్కుంటారో, ఓహో! డబ్బండీ, ఈరోజుల్లో కావలసింది డబ్బు. తిరగకొట్టకండి.

విద్యా : (ఆలోచనగా) ఇప్పుడే ఇస్తారా?

సుంద : ఇప్పుడూ! ఈ చేత్తో ఇలా కాగితం తీసుకోటం — ఈ చేత్తో అలా పదివందల రూపాయలనోట్లు ఇచ్చేయటం. అంతే.

[ఒక్క క్షణం తటపటాయించి విద్యాపతి ఆఫీసుగదిలోకి నిష్క్రమించి ఓ కాగితంతో వెంటనే తిరిగొస్తాడు. అతని చేతులు వొణుకుతూంటాయి. సుందర్రావు ఆ కాగితం తీసుకొని కరెన్సీనోట్లు ఇస్తాడు, విద్యాపతితో 'థాంక్స్. మీ మేలు మరిచిపోను. వొస్తా' (నిష్క్రమిస్తాడు)

[చేతిలోని కరెన్సీనోట్లతో విద్యాపతి స్తబ్ధుడై కాసేపు అలాగే నిలబడతాడు. ఈ వ్యవహారం చూస్తూ వేచున్న కళ్యాణి అతన్ని సమీపిస్తుంది. ఆమె దగ్గిరికి రాగానే చూసి విద్యాపతి ఉలిక్కిపడి నోట్లమైపూ ఆమెమైపూ చూపులు మరలిస్తాడు. ఇద్దరి చూపులూ క్షణకాలం కలుసుకుంటాయి. ఆమె ఏదో అనబోతుంది. అతనేదో అనబోతాడు. కాని చివరికి ఎవరూ ఏమీ మాట్లాడరు. విద్యాపతి బరువుగా బయటికి నిష్క్రమిస్తాడు. అతనివైపే కొన్ని క్షణాలు చూసి కళ్యాణి టేబుల్ దగ్గిరికి వెళ్లి ఫోన్ చేస్తుంది]

కల్యా : టౌన్ క్రిమినల్ కోర్ట్?......అడ్వకేట్ కూర్మావతారం గారున్నారా? — ఒక్కసారి పిలవండి — ఓ — నేనండీ, కల్యాణిని — మీ ఆఫీసునించి ఫోన్ చేస్తున్నాను. అర్జంటుగా రావాలి. చాలా జరూరు. వెంటనే రండి...

[రిసీవర్ పెట్టేస్తుంది]

(చేతిలో ఓ కవరుతో వరహాలు ప్రవేశం)

వర : కల్యాణమ్మగారూ. దణ్ణం అమ్మా.

కల్యా : (వెనక్కి తిరిగి వరహాల్ని చూసి) ఓ నువ్వా, వరహాలూ. ఏంకావాలి! ఇక్కడికొచ్చావేం?

వర : (కవరుఇస్తూ) బాబుగారు తమరికి ఇమ్మన్నారమ్మా.

కల్యా : (తీసుకుని) ఏ బాబుగారూ?

వర : చిన్న బాబుగారండి.

కల్యా : (కోపంగా) అక్కర్లేదు. తీసుకుపో.

వర : ఓ పాలి ఇచ్చి రాక మళ్లా రిటర్న్ పుచ్చుకో రాదమ్మా.

కల్యా : నే వక్కర్లేదంటున్నాగా. తీసికెళ్లు.

వర : అట్టనయితే కవరుమీద మీ చిరునామా కొట్టేసి చిన్నబాబుగారి చిరునామా రాయండి.

కల్యా : నేను రాయను.

వర : చిక్కే నే—పోనీ, 'ఇది నేను పుచ్చుకోను' అని కవరుమీద రాసి సంతకం చేసి ఇయ్యండమ్మా.

కల్యా : ఇంతజాగ్రత్త ఎక్కడ నేర్చుకున్నావు వరహాలూ ?

వర : సన్యాసిరాజుగారి దగ్గిరమ్మా. వ్యవహారం వ్యవహారమే. మాటమాటే. 'కాయితంమీద బిగిస్తేకాని మాటకి విలవొచ్చి వ్యవహారం కాదురా వరహాలూ' అంటారమ్మా సన్యాసిరాజుగారు.

కల్యా : ఇందులో వ్యవహారమేముందీ ?

వర : చిత్తం. ఆ కవర్లో ఏం యవ్వారముందో నాకేం తెలుస్తుందమ్మా ?

కల్యా : బాగానే ఉంది. (కవరు ప్రదర్శించి) చూద్దాం, ఆ వ్యవహారమేమిటో ! (చదివి తెల్లబోతుంది) వరహాలూ !

వర : చిత్తం. ఏంటమ్మా అలా ఇదయిపోతున్నారు? కానిమాటలేం రాయలేదుగద!

కల్యా : నీకు సుందర్రావుగారు తెలుసా ?

వర : సుందర్రావుగారంటే—సన్నగా ఎర్రగా పొడుగ్గా ఉంటారు. గిరజాలుంటాయి, తోలుసంచీ ఉంటుంది. ఆయనేనా ?

కల్యా : ఊఁ. ఆయనే.

వర : తెలీకేం ? రోజూ సన్యాసిరాజుగారి దగ్గిరి కొచ్చి కబుర్లు కొట్టిపోస్తుంటారుగా.

కల్యా : ఊఁహూఁ! ఆయనెటువంటివాడు? మంచి వాడేనా?

వర : ఏమంచోలెండి. ఆయనంటే ఎందుకో నాకిష్టంలేదమ్మా. (గొంతు తగ్గించి) ఎవ్వరితో అనబోకండి గాని, సన్యాసిరాజు గారింట్లో తాకట్టుసొమ్ము కొట్టేసింది ఈయనేనని నా అనుమానం.

కల్యా : తాకట్టుసొమ్మా? పోయిందా?

వర : చిత్తం. తమరికి తెలీయదూ? ఆరింట్లో గోల్డు నెక్లెస్ పోయిందండి పొద్దున.

కల్యా : గోల్డు నెక్లెసా? మామిడిపిందెల నెక్లెసేనా?

వర : చిత్తం. ఇన్‌స్పెక్టర్ బాబుతో బాబుగారు అట్టనే చెప్పినట్లు గుర్తు.

కల్యా : నువ్వు అర్జంటుగా వెళ్ళి సన్యాసిరాజు గారితో వెంటనే ఇక్కడికి రమ్మని చెప్పు. పోయిన నెక్లెసు దొరుకుతుందని చెప్పు. చిన్నబాబుగార్ని కూడా రమ్మను. నెక్లెస్ సంగతి చెప్పకుండా ఊరికే నేను రమ్మంటున్నానని చెప్పు. చూడూ! ఇద్దరికీ విడివిడిగా ఒకరికి తెలీకుండా ఒకరికి చెప్పు.

వర : చిత్తం తమరేదో పసిగట్టినట్టున్నారమ్మా.

కల్యా : తరవాత చెబుతాలే తొందరగా వెళ్లు.

వర : చిత్తం. (వెళ్లబోతూ ఆగి) 'ఉత్తరంచూసి కల్యాణమ్మగారు ఏమన్నార్రా, వరహాలూ?' అని చిన్నబాబుగారడిగితే, గుర్రుగా చూసి చూసి చిర్రుబుర్రు మన్నారని చెప్పనా, కల్యాణమ్మగారూ?

కల్యా : ష్! (నవ్వుతూ వొద్దన్నట్టు సంజ్ఞ చేస్తుంది.) [ఓ పారి బుజాలెగరేసుకుని వరహాలు నిష్క్రమిస్తాడు. కొద్దిక్షణాలాగి లక్ష్మీపతి ప్రవేశం]

లక్ష్మి : అమ్మాయ్!

కల్యా : (చూస్తూ ఉన్న ఉత్తరం దాచేసి) మీరా నాన్నా! ఇక్కడికొచ్చారెందుకూ? అడ్వకేట్ గారితో ఏమైనా పనుందా?

లక్ష్మి : ఆయనతో నాకేం పనీ? మీ ఆఫీసుగుమాస్తా విద్యాపతి ఉన్నాడా?

కల్యా : ఇప్పుడే బయటికి వెళ్ళారు. ఏమైనా మాట్లాడాలా?

లక్ష్మి : మరేం లేదులే. మీ ఆఫీసులో ధర్మారావు ఫైలు ఓసారి ఇలా తెస్తావూ?

కల్యా : ధర్మారావు ఫైలా? ఎందుకూ?

లక్ష్మి : ఓ కాగితం చూడాలమ్మాయ్.

కల్యా : దానితో మీకేం పని?

లక్ష్మి : ఓ చిన్న వ్యవహారం ఉందిలే.

కల్యా : నేను చూడకూడదూ?

లక్ష్మి : ఈ భాగ్యానికి రేపటిదాకా ఎందుకూ?

కల్యా : ఇప్పుడెలా? అడ్వకేటు గారూ, విద్యాపతి గారూ ఇద్దరూ లేరే!

లక్ష్మి : నువ్వున్నావుగా!

కల్యా : నాకా ఆఫీసు గొడవ లేం తెలియవే.

లక్ష్మి : తెలిసే దేముంది? ఫైలు మీద పేరుంటుంది. కాస్త చూసి తెచ్చి పెడుదూ?

కల్యా : (ఆలోచనగా) బావుండదు నాన్నా.

లక్ష్మి : బావుండ దేమిటమ్మాయ్. ఇదేమైనా తప్పు పనా?

కల్యా : ఆఫీసు కాగితాలు చూపించటం తప్పు కాదూ?

లక్ష్మి : అదేదో రహస్యమైన కాగితం అనుకుంటున్నావు కాబోలు. అసలు సంగతి చెప్పమన్నావా? నన్ను ఉద్యోగం లోనుంచి తీసేస్తూ సన్యాసి రాజు గారు ఇచ్చిన కాగితమే అది.

కల్యా : అయితే అది ధర్మారావు ఫైల్లో ఉంచటానికి కారణం?

లక్ష్మి : వాళ్ళిద్దరి మధ్య దావాకీ ఆ కాగితానికీ కొంచెం సంబంధం ఉందిలే. అప్పు డేదో ఆయన మీద కోపం వొచ్చి ధర్మారావు కిచ్చాను. ఇప్పుడు వ్యవహారం సద్దుబాటయిందిగా! అందుకని—

కల్యా : అందుకని ఆ కాగితం గప్ చిప్ గా తీసుకు పోదామని వొచ్చారా?

లక్ష్మి : ఏం? నా కాగితం నేను తీసుకోటం తప్పా?

కల్యా : అయితే ధర్మారావు దగ్గిర్నించే తీసుకోండి.

లక్ష్మి : ఆఁ—! మళ్లీ అతని దగ్గిరికి వెళ్ళటం ఏం బావుంటుంది? నా మాట విని ఆ ఫైలిలా తెచ్చి పడేద్దూ.

కల్యా : (కోపంగా) నేనటువంటి పనులు చెయ్యను.

లక్ష్మి : (కోపంగా) చాల్లే. ఊరుకో. ఇదంతా ఎవరి కోసం? నీ కోసం కాదూ? అసలా సుందర్రావు గారే ఎలాగో సాధిస్తానన్నాడు కాని...

కల్యా : సుందర్రావా? (ఆలోచనగా కనుబొమలు ముడుస్తుంది.)

లక్ష్మి : ఊఁ సన్యాసిరాజు గారి స్నేహితుడు సుందర్రావు అని ఒకాయన ఉన్నాడులే. అఖండుడటలే. ఆయన చిటికెలో సాధించ గలడు కాని కాగితం వాళ్ల చేతుల్లో పడకుండా మన దగ్గిరే ఉంచటం మంచిదని పించటంవల్ల ఇలా వొచ్చాను. నా మాట విను కల్యాణీ.

[కల్యాణి తీవ్రంగా ఆలోచనలో పడుతుంది. అందువల్ల ప్రత్యుత్తరం ఇవ్వదు]

అమ్మాయ్, కల్యాణీ!

[ప్రత్యుత్తరం రాక]

పోనీ, నేనే వెతుక్కోనా?

[జవాబు రాదు. లక్ష్మీపతి అది అంగీకార సూచకంగా తీసుకుని ఆఫీసు గదిలోకి నిష్క్రమిస్తాడు. బల్లమీద టెలిఫోన్ బెల్ మోగుతుంది. కల్యాణి ఆలోచనలోనుంచి తేరుకుని రిసీవర్ తీసుకుంటుంది.]

కల్యా : ఎవరండీ? ఇన్‌స్పెక్టర్ గారా?... నేను కూర్మావతారం గారి ఆఫీసులో టైపిస్టుని. వారులేరు ఇప్పుడే వొస్తారు....ఏం చెప్పమన్నారు? విద్యాపతి గారా? అవును. మా ఆఫీసు మేనేజర్ గారే—అరెస్టయారా! అరెస్టే! ఎందుకూ?...దయచేసి ఆఫీసుకి మీరు రాగలరా! కొన్ని ముఖ్యవిషయాలు తెలియవచ్చు ఓ థాంక్స్.

[రిసీవర్ కింద పెట్టేసి ఏమీతోచక అటూ ఇటూ చూసి టైపిస్ట్ గదిలోకి నిష్క్రమిస్తుంది. చేతిలో లెదర్ సూట్‌కేస్‌తో సుందర్రావు ప్రవేశం. ఇంచుమించు అదే సమయాన లోపల్నించి చేతిలో లెదర్ సూట్‌కేస్‌తో మల్లిక ప్రవేశం]

మల్లి : (సంతోషంగా) మీరుకూడా వొచ్చేశారే!

సుంద : మాట తప్పుతాననుకున్నావా?

మల్లి : మాకారా? ఇద్దరం ఒకేసారి సిద్ధమయాం. ఇద్దరిమనసులూ ఒక్కటే నన్నమాట.

సుంద : కాదుమరి.

మల్లి : వెళదామా ?
సుంద : ఓ. రెడీ. చల్ మోహనరంగా !

[ఇద్దరూ కలిసి ద్వారంవైపుకి నడుస్తారు. ద్వారం సమీపించీ సమీపించగానే కూర్మావతారం ప్రవేశం. ముగ్గురూ దిగ్భ్రాంతులై ముఖముఖాలు చూసుకుంటారు.]

కూర్మా : ఇదా కథ !
సుంద : దయచేసి సుఖాంతం కానివ్వండి అడ్వకేట్ గారూ ?
మల్లి : మేమిద్దరం గాఢంగా ప్రేమించుకున్నాం అన్నయ్యా.
కూర్మా : ప్రేమించుకున్నారా ?
మల్లి : అవును. కదండీ సుందర్రావు గారూ ?
సుంద : మా ప్రేమలత చిగురించి, పుష్పించి—(మల్లిక వైపు చూస్తాడు)
మల్లి : ఫలించింది. నిత్యకల్యాణంగా, పచ్చతోరణంగా—(సుందర్రావు వైపు చూస్తుంది)
సుంద : మూడు పువ్వులూ, ఆరు కాయలుగా—
మల్లి : మా ప్రేమలత వర్ధిల్లాలని ఆశీర్వదించు అన్నయ్యా.
కూర్మా : (కోపంగా) ఆశీర్వదించాలీ !
మల్లి : అవునన్నయ్యా. అక్షింతలు లేవా ?
సుంద : ఎందుకూ ? చిలకా, గోరింకల్లా కాలక్షేపం చెయ్యమని ఒక్కమాట అనండి చాలు.
కూర్మా : చాల్లేవయ్యా.
మల్లి : మా సంతోషాన్ని పాడుచేస్తావా అన్నయ్యా ?
సుంద : పానకంలో పుడకలా అడ్డొస్తారా ?
కూర్మా : ఇహ ఆపవయ్యా! పెద్దమనుషులచుట్టూ తిరుగుతుంటే పెద్దమనిషి అనుకున్నాము గాని ఇటువంటి పాడుపని చేస్తావనుకోలేదు.
సుంద : ఏం చేశానండీ నేను ? పెళ్లి చేసుకోటం పాడుపనా ? ఆమాట ముందే తెలుస్తే పెళ్లి చేసుకొనేవాణ్ణే కాదే !
కూర్మా : పెళ్లి చేసుకున్నావా ?
మల్లి : అవును. గాంధర్వవివాహం చేసుకున్నాం !
కూర్మా : గాంధర్వ వివాహం ! అదేమిటే ? లా పుస్తకాల్లో ఎక్కడా లేదే !
మల్లి : అందుకే లా ప్రకారం చేసుకుందామని—
కూర్మా : ఉడాయిస్తున్నారా ! నా పరువు పెట్టెల్లో కలపదలుచుకున్నావా ?
మల్లి : ఆ కుక్కల్తినే వాడికిచ్చి చేస్తే నీ పరువు గంగలో కలవదూ ?
సుంద : గంగలో కలిస్తే పవిత్రమౌతుందిలే, మల్లికా.
కూర్మా : చాల్లెండి, వెధవ్వేషాలు. మా మల్లికని చేసుకోటానికి నీ క్వాలిఫికేషనేమిటే ?
సుంద : మేమిద్దరం ప్రేమించుకున్నాం. అంతే.
కూర్మా : ప్రేమించటానికి నీ అర్హత ఏమిటోయ్ !
సుంద : ప్రేమ గుడ్డిదండీ, ప్లీడర్ గారూ.
కూర్మా : కుంటిది కాదూ ?
సుంద : ఎందుకాదు ? ప్రేమ గుడ్డిదీ, కుంటిదీ, చెవిటిదీ, మూగదీ, పిచ్చిదీ కూడా.
కూర్మా : అయితే అటువంటి ప్రేమని ఎవరు లెక్క చేస్తారూ ? మల్లి ఇటువైపు కన్నెత్తి చూడకుండా నీదారిన నువ్వు పో. క్షమించి విడిచిపెడుతున్నాను.
సుంద : (తెల్లబోయి) క్షమించి మా ఇద్దర్నీ విడిచిపెట్టండీ.
మల్లి : ముందెప్పుడూ మేం విడిపోకుండా ఉండాలనుకున్నాం.
సుంద : అంతగాఢంగా ప్రేమించుకున్నాం.
కూర్మా : నిజంగా ?
మల్లి / సుంద : నిజంగా.
కూర్మా : నమ్మవచ్చా ?
మల్లి / సుంద : తప్పకుండా.
కూర్మా : మీ ప్రేమ స్వచ్ఛమైనదీ, నిజమైనదీ అనటానికి—సాక్ష్యం ?
మల్లి / సుంద : సాక్ష్యమా ?
కూర్మా : అవును. సాక్ష్యం లేకపోతే ఎలా నమ్మను ?
సుంద : ప్రేమకి సాక్ష్యమేమిటి ?
కూర్మా : ఈ పెట్టెల్ని సాక్ష్యం వేసుకోమంటారా ?
సుంద : అకేం సాక్ష్యం ?
కూర్మా : ఆ పెట్టెలు రెండూ అక్కడ పెట్టి వెళ్లిపొండి.

సుంద : కట్టుగుడ్డల్తో నా? ఆ పెట్టెలో నా డబ్బుంది.

మల్లి : ఈ పెట్టెలో నా చీరలూ, నగలూ ఉన్నాయి.

కూర్మా : సత్రా భోజనం, మఠా నిద్రా చెయ్యండి. ఇంకా విడిచిపెట్టలేక పోతే అప్పుడురండి. నేనే వైభవంగా మీ ఇద్దరికీ పెళ్ళి చేస్తాను.

[మల్లికా, సుందర్రావూ ఒకరినొకరు చూసుకుంటారు]

మల్లి : అకుక్కు తినమంటావా?

కూర్మా : ఎందుకు తినటం లేదు?

సుంద : నా వల్ల కాదు.

కూర్మా : చూశావా? పాతివ్రత్యం తెమ్మనే సరికి బండారం బయటపడ్డది. (కోపంగా) ఇదేం ఆషామాషీ వ్యవహారం అనుకున్నావా? చేసిన పనికి క్షమాపణ పత్రం రాసిచ్చి నా కంటికి కనిపించకుండా దూరంగా వెళ్ళు. ప్రేమట, ప్రేమ! కల్యాణీ ... కల్యాణీ!

[కల్యాణి వొస్తుంది]

ఓ క్షమాపణపత్రం చెబుతాను, రాసుకో. మహారాజశ్రీ అడ్వకేట్ కె. కె. అవతారం గారికి—ఉహూఁ—గారి పాద పద్మముల సన్నిధికి—

[కల్యాణి రాయబోతూ ఉంటుంది. సీతారామారావు ప్రవేశం. బుజాన కెమెరా తగిలించుకుంటాడు.]

సీతా : కల్యాణీ, కల్యాణీ.

[ఇతర వ్యక్తుల్ని చూసి తటపటాయిస్తాడు.] సుందరరావు గారుకూడా ఇక్కడే ఉన్నారే.

కూర్మా : ఎవరండీ? మిమ్మల్నెక్కడో చూశానే.

సీతా : నేనండీ, సీతారామారావుని. విద్యాపతి స్నేహితుణ్ణి.

కూర్మా : (గుర్తుతెచ్చుకుని) ఓ. అవును. ఏం కావాలి మీకు?

సీతా : క...కల్యాణి.

కూర్మా : ఒక నిమిషం ఆగండి. ఊఁ—రాసుకో కల్యాణీ! పత్ని శివసుందర్రావు వ్రాసిఇచ్చిన క్షమాపణ పత్రం.

సీతా : క్షమాపణపత్రికా? సుందర్రావు గారా ఏం చేశారండీ? వారు చాలా మంచివారే.

కూర్మా : (వినిపించుకోక కల్యాణి వైపు చూస్తూ) అయ్యో—

నేను, బుద్ధి గడ్డితిని, అజ్ఞానినై, కుంకనై—

[సీతారామారావు, కల్యాణివైపూ మల్లిక వైపూ చూసి నెక్లెస్ మల్లిక ధరించటం గ్రహించి ఆశ్చర్యపడతాడు. ఆ ఆశ్చర్యంలో నోరు తెరుచుకుని మల్లిక వైపు వేలు చూపించి కల్యాణితో ఏదో అనబోయి అవతారం గారు తనవైపు చూడటం చూసి దిగమింగుకుంటాడు.]

మల్లికాంబను ప్రేమించానని పొరపడి ఆ భ్రమలో ఆమెని వివాహం చేసుకోవాలని ప్రయత్నించాను. నా భ్రమ ఇప్పుడు వదిలిపోయినది. ఇక ఆమె జోలికిరాను. క్షమించ ప్రార్థన. చిత్తగించ వలెను. ఇటు విధేయుడు.

[సవ్యసిరాజు ప్రవేశం. సీతారామారావు గతుక్కుమంటాడు]

సవ్యా : ప్లీడర్ గారు ఏదో వ్యవహారంలో ఉన్నట్టున్నారే.

కూర్మా : రండి, రండి, సవ్యసిరాజు గారూ.

సవ్యా : మా సీతారాముడూ ఇక్కడే ఉన్నాడే! ఏమమ్మా కల్యాణీ, వరహాలుచేత కబురు పంపావు. ఏమిటి విశేషం?

కల్యా : మీ దగ్గిర తాకట్టు ఉంచిన సొమ్మేదో పోయిందట కదూ? ఆ విషయం మాట్లాడదామని కబురు చేశానండీ.

సవ్యా : (ఆతృతగా) అమాకీ ఏమైనా తెలిసిందా?

కల్యా : ఇంతకీ పోయిన సొమ్మేమిటి?

సవ్యా : గోల్డ్ నెక్లెసమ్మా. గోల్డు నెక్లెసు!

కల్యా : ఎటువంటిది?

సవ్యా : మామిడిపిందెల నెక్లెసు.

[సుందరరావు ముఖం వివర్ణమౌతుంది. అప్రయత్నంగా మల్లిక వైపు చూస్తాడు. సీతారామారావు అది కనిపెడ్తాడు.]

కల్యా : దొరికితే గుర్తు పట్టగలరా?

సన్యా : ఎందుకు పట్టలేమూ? దానిమీద అక్షరాలు కూడా ఉన్నాయి.

కల్యా : సీతారామారావుగారూ, మీరు సుందరరావుగారిద్వారా నాకో బహుమానం పంపారుగదూ?

సీతా : (పాలిపోయి) నేనా.... నేనా? లేదే?

కల్యా : (ఉత్తరం చూపిస్తూ) ఇదిగో సాక్ష్యం...

సన్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ఏది?

[అందరూ ఆశ్చర్యంగా కల్యాణి చేతిలోని ఉత్తరంవైపు చూస్తారు.

కల్యా : (ఉత్తరం సన్యాసిరాజు కిస్తూ) గట్టిగా చదవండి, అందరూ వింటారు.

సన్యా : (చదువుతూ) ప్రియమైన కల్యాణికి—
సుందరరావుగారి ద్వారా ఈ ఉదయం మీకు నేను బహుమానంగా పంపిన మామిడిపిందెల నెక్లెస్ అందే ఉంటుంది. మన వివాహం దాదాపు నిశ్చయమైనట్టేనని ఇప్పుడే తెలిసింది. అందుకునన్ను నేనే అభినందించుకుంటున్నాను. ఎంతసుదినం!

నీ,
సీతారామారావు.

హారి సీతారాముడూ, ఇదిట్రా నువ్వు చేసే పని! శ్రద్ధగా చదువుకుని బుద్ధిగాపడి ఉండక ఈ చిల్లరపనులేమిట్రా! ఛీ. ఇంతకీ అదెక్కడ వేం చేశావు?

కల్యా : అవిషయం సుందరరావుగారి నడగండి.

సన్యా : ఏమండీ, సుందరరావు గారూ.

[సుందరరావు నిరుత్తరుడౌతాడు. గాభరాగా అతనివైపు చూస్తుంది మల్లిక.]

మల్లి : (చిన్నబోయిన ముఖంతో) ఇదేనా అది?

సన్యా : (అందుకుని పరీక్షించి) ఆఁ...ఇదే. ఇదే! నీదగ్గరి కెలా వొచ్చిందమ్మా?

మల్లి : (కొంచెం కోపంగా) సుందరరావు గారిచ్చారు.

భూర్యా: ఇది ఇంకో నేరమా! ఏం పెద్దమనిషివయ్యా, సుందరరావ్?

సన్యా : (ఆశ్చర్యంగా) సుందరరావుగారిలాంటి పనిచేశారా? ఎంత ఆశ్చర్యం!

[ఇన్‌స్పెక్టర్ దంపయ్య నాయుడు విద్యాపతితో సహా ప్రవేశం.]

భూర్యా: ఏం, విద్యాపతీ, పోలీస్ ఇన్‌స్పెక్టర్ గార్ని పిలుచుకొస్తున్నావు ఆ అవసరమేం లేదే!

ఇన్ : అవసరం లేకపోతే నేనెందుకొస్తానండీ అడ్వకేట్ గారూ? విద్యాపతిగారు నన్ను తీసుకురాలేదనీ, నేనే ఆయన్ని తీసుకొచ్చాననీ గమనించండి. మీకు తెలిసే ఉంటుంది—అతను ప్రస్తుతం నా ఖైదీ.

భూర్యా: (ఆశ్చర్యంగా) ఖైదీ! ఏం! చేశాడు?

ఇన్ : లక్ష్మీపతిగారు పోగొట్టుకొన్న కరెన్సీనోట్లు ఇతని దగ్గిర దొరికాయి.

[అందరూ ఆశ్చర్యంగా విద్యాపతి వైపు చూస్తారు. లక్ష్మీపతి గబగబ ఆఫీసుగదిలోంచి ప్రవేశం]

లక్ష్మీ : (సంతోషాశ్చర్యాలతో) ఆఁ! నావెయ్యి రూపాయిలూ దొరికాయా?

ఇన్ : మీరిక్కడే ఉన్నారూ? అవునండీ, దొరికాయి.

భూర్యా: ఆఫీసుగదిలో ఏం చేస్తున్నారు లక్ష్మీపతి గారూ?

లక్ష్మీ : అహఁ– ఏం లేదు—మీరంతా ప్రైవేటు విషయాలు మాట్లాడుకుంటుంటే నే నెందుకని అక్కడ ఉన్నాను...ఎలా దొరికాయండీ ఇన్‌స్పెక్టర్ గారూ?

ఇన్ : ఇతను బ్యాంకులో డిపాజిట్ చేస్తుంటే పట్టుకున్నాను.

భూర్యా: ఏ బ్యాంకూ?

ఇన్ : కోఆపరేటివ్ బ్యాంక్ సాయంత్రం అయిదింటి దాకా అందులో లావాదేవీలు జరుగుతాయి లెండి.

లక్ష్మీ : ఎంత అదృష్టం. ఎంతఅదృష్టం. ఆశ వొదులుకున్నానండీ ఇన్‌స్పెక్టర్ గారూ. దేవుడల్లే రక్షించారు.

కూర్మా: (విద్యాపతి దగ్గరగా వెళ్ళి) ఏమిటి విద్యాపతీ, ఇదంతా?

విద్యా : నా నేరం ఒప్పుకుంటున్నాను.

కూర్మా: ఒప్పుకుంటున్నావా?

ఇన్ : తప్పుకోలేకపోతే ఒప్పుకోటమే మంచిది.

కూర్మా: అధైర్యపడకు విద్యాపతీ. నీ వెనక నేను నిలబడతాను. జామీనిచ్చి విడిపిస్తాను అడ్వకేట్ కూర్మనాథం ఆజానుబాహుడు. హరిహరాదు లడ్డొచ్చినా నన్నేం చెయ్యలేరు

విద్యా : మీ దయకి నేను పాత్రుణ్ణి కాను. ఆశకి లోబడి అధఃపాతాళానికి పోయిన బుద్ధిహీనుణ్ణి. లక్ష్మీపతి గారూ, మీ వెయ్యి రూపాయలూ దొంగిలించింది నేనే.

లక్ష్మి : (ఆశ్చర్యంగా) నువ్వా! చీకట్లో ఢీకొట్టి పర్సు కాజేసి పారిపోయింది నువ్వా! ఎంత మోసం! ఎంత అన్యాయం!

విద్యా : పొరపడుతున్నారు లక్ష్మీపతి గారూ అన్యాయం చేసినమాట నిజమేగాని మోసం చెయ్యలేదు. చీకట్లో కనబడక నే అలా జరిగింది. తరవాత సిగరెట్ వెలిగించుకుంటే ఆ వెలుగులో పర్సు కనిపించింది. ఇచ్చేద్దామని మిమ్మల్ని పిలిచాను కూడా. కాని మీరు వినలేదు. ఇంతలో మనసు మార్చుకున్నాను. అవసరాన్ని నీతి నియమాలకి ధారపోసి నికృష్టంగా బతికేకంటే చేజిక్కిన అవకాశాన్ని వినియోగించుకోవాలనుకున్నాను. (కూర్మనాథం వైపు చూస్తూ) బతుకుసౌఖ్యం ముందు ముఖ్యం అనుకున్నాను. కాని......కాని.....దురదృష్టవంతుణ్ణి. ఆ రాత్రే—కొన్ని నిమిషాల్లోపలే పరాయి సొమ్ము పరాయి చేతుల్లో పడిపోయింది. ఎవరో నా జేబు కొట్టేశారు!

ఇన్ : అయితే ఆ డబ్బు మళ్ళీ మీ చేతుల్లో కెలా వచ్చిందీ?

విద్యా : (కొద్దిక్షణాలు సంకోచించి) దయచేసి ఆ వివరాలు అడక్కండి.

ఇన్ : చెప్పకపోతే కేసు మీమీదే పెట్టాల్సొస్తుంది.

కూర్మా: చెప్పవోయ్, విద్యాపతీ.

విద్యా : శిక్ష అనుభవించటానికి నేను సిద్ధమే.

కూర్మా: నిజం ఎప్పటికైనా బయటపడుతుంది ఏం జరిగిందో చెప్పు.

విద్యా : విశ్వాసఘాతుకత్వం చేశానండీ.

కూర్మా: ఏం చేశావు?

విద్యా : లంచం తీసుకున్నాను.

కూర్మా: ఏ విషయంలో?

విద్యా : ఆఫీసు కాగితం దొంగిలించాను.

కూర్మా: (తెల్లబోయి) ఏమిటా కాగితం?

విద్యా : క్షమించండి అడ్వకేట్ గారూ. చెప్పకూడదనుకుంటూనే చాలా చెప్పాను.

కూర్మా: చెప్పితీరాలి, విద్యాపతీ.

విద్యా : ధర్మారావుగారి ఫైల్లో కాగితం.

కూర్మా: ఓ! ఎవరిదగ్గర్నుంచి లంచం తీసుకున్నావు?

విద్యా : క్షమించండి. అదిమాత్రం చెప్పలేను.

కల్యా : నేను చెబుతాను. సుందర్రావుగారి దగ్గర్నుంచి అండీ, అడ్వకేట్ గారూ!

కూర్మా: (ఆశ్చర్యంగా) సుందర్రావుగారి దగ్గర్నుంచా ఏమయ్యా, సుందర్రావ్? నిజమేనా?

సుంద : నిజమేనండి.

కూర్మా: నీ కెందుకూ ఆ కాగితం?

సుంద : స్నేహ ధర్మంలో సన్యాసిరాజు గారికి సహాయం చెయ్యాలని వారి తరఫున అది సంపాదించానండి.

కూర్మా: ఘన కార్యం చేశావు. అయితే ఆ డబ్బు సన్యాసిరాజు గారిదేనా?

సుంద : అవును.

ఇన్ : (పరమాశ్చర్యంతో) ఏమిటీ? ఆ దొంగిలించబడిన నోట్లు సన్యాసిరాజు గారి దగ్గిర కెలా వొచ్చాయి?

సుంద : ఏమోనండి.

ఇన్ : ఏమండీ, సన్యాసిరాజు గారూ?

సన్యా : (తెల్లబోయి) ఆ నోట్ల నెంబర్లు మీ దగ్గిరున్నాయా?

ఇన్ : ఆ. ఇదిగో

[ఓ కాగితం ఇస్తాడు]

సత్యా : (తీసుకుని, జేబులోనుంచి ఓ కాగితం తీసి నెంబరు పోలుస్తూ) ఈనోట్లు నేనిచ్చినవి కావండీ.

సుంద : అబద్ధం, మీరిచ్చినవి కావూ?

సత్యా : ఊహూఁ. నాదగ్గిర్నించి మీరు తీసుకున్న నోట్ల నెంబర్లు ఇవిగో. (కాగితం చూపిస్తారు)

సుంద : అవే నాకిచ్చారని నమ్మకం ఏమిటి?

సత్యా : ఇదిగో, మీ సంతకం.

(ఇన్ స్పెక్టర్ కి కూడా చూపిస్తారు)

ఇన్ : ఏమిటీ కుంభకోణం? అంతా అయోమయంగా ఉంది.

విద్యా : ఓ. ఇప్పుడు తెలిసింది!

ఇన్ : ఏం తెలిసింది?

విద్యా : సుందర్రావుగారూ. మిమ్మల్ని ఇదివరకు ఎక్కడ చూశానో ఇప్పుడు తెలిసిందండీ. ఆరాత్రి ఎంతో పరిచయంగా ఆప్యాయంగా భుజంమీద చెయ్యివేసి పలకరించి 'ఓ, క్షమించండి. నా స్నేహితులనుకొని పొరపడ్డాను' అని వెళ్ళిపోయింది. మీరే కదూ?

సుంద : (కొంచెం గాభరాగా) ఎప్పుడు?

విద్యా : తెలియనట్టు అడుగుతున్నారా? నా దగ్గిర్నించి పర్సు కొట్టేసిన రాత్రి

సూర్యా : ఆఁ!

[అంతా సుందర్రావు వైపు ఆశ్చర్యంగా చూస్తారు.]

సుంద : మీరు పొరబడుతున్నారు.

ఇన్ : (ఆలోచించి, చిటికె వేసి) ఓ. అసలు కిటుకు తెలిసిపోయిందండీ. సత్యాసిరాజు గారి దగ్గిర్నించి తీసుకొన్న కరెన్సీనోట్లు మీదగ్గిరే ఉంచుకొని దొంగిలించిన నోట్లు విద్యాపతిగారికి లంచం ఇచ్చారు. అంతేనా సుందర్రావుగారూ? లేకపోతే దొంగిలించబడిన నోట్లు మీదగ్గిరి కెలా వొచ్చాయో సంజాయిషీ చెప్పండి.

సుంద : నేను విద్యాపతిగారికి దొంగిలించబడిన నోట్లిచ్చానని సాక్ష్యం ఏదీ?

సూర్యా : సాక్ష్యం సంగతి దేవుడెరుగు. అసలు సంగతి చెప్పరయ్యా మహానుభావా!

సుంద : నే నేమీ ఎరగనంటే మీరేమీ చెయ్యలేరని నాకు తెలుసు. కాని పాపం విద్యాపతిమీద కేసు బిగుసుకు పడుతుంది. అసలా జాలే ఇంతవరకూ తెచ్చింది. ఆ క్షణంలో దుర్బుద్ధిపుట్టి, జీవితంలో మొదటిసారి, ఆ పని చేసినా తరవాత చాలా బాధపడ్డాను, విద్యాపతి పరిస్థితి చూసి. అందువల్ల ఎలాగో నేను బయటపడకుండా ఆ డబ్బు అతనికి ముట్టచెప్పాలని చేసిన ప్రయత్నం ఇలా పరిణమించింది.

సత్యా : పెద్దమనిషివనీ, ఆర్టు డైరెక్టరువనీ అనుకున్నాను గాని ఇలాంటివాడివనుకోలేదయ్యా సుందర్రావ్.

సూర్యా : ఇంకానయం! సరిగ్గా సమయానికి వొచ్చారు గనుక సరిపోయింది కాని లేకపోతే మా మల్లిక గతి ఏమయ్యేదో! నీ ఋణం తీర్చుకోలేను, కల్యాణీ.

కల్యా : నేను చేసిందేముందండీ!

ఇన్ : (మల్లిక వైపూ సుందర్రావు వైపూ చూసి) ఓ— ఇదివరకు మీరు మద్రాసులో ఓ ఘనకార్యం చేశారు కదూ?

సుంద : (కొంచెం తెల్లబోతూ) ఏం చేశాను?

ఇన్ : ఎవరో అమాయకురాల్ని సినిమాలో జేర్పిస్తానని మద్రాసుకి తీసికెళ్ళలేదూ?

సుంద : (కొంచెం చిన్నబుచ్చుకుని) ఆమె అమాయకురాలేం కాదు. పైగా నేనామెని సినిమాల్లో చేర్పిస్తాననీ ఆశ పెట్టలేదు.

ఇన్ : ఆర్ట్ డైరెక్టరు నని బడాయిలుకొడితే పరపతి ఉంటుందిగదా, పైకి పాకిపోవొద్దని మీతో వొచ్చిందా?

సత్యా : మీరు ఆర్టుడైరెక్టరు కాదూ?

ఇన్ : ఆర్ట్ డైరెక్టరయితే ఈ తిప్పలెందుకూ?

సూర్యా : ఆ అమ్మాయిసంగతేమిటో చెబుతున్నారు. ఏమయిందీ?

ఇన్ : ఏమౌతుంది? ఇద్దర్నీ పట్టుకుని మళ్ళీ ఆమెని ఇంటికి చేర్పించాం. అయితే ఆమెకి సినిమా

పిచ్చి వదల్లేదులెండి. (ప్రస్తుతం ఎక్స్ట్రా) వేషాలేస్తోంది. ఇతన్ని ఎక్కడ చూశానా అని ఆలోచిస్తుంటే ఇప్పటికి జ్ఞాపకం వొచ్చింది. సరే, ఈ గొడవంతా నా కెందుకు? ఇంతకీ కేసు ఎవరిమీద పెట్టాలి?

కల్యా : పోయినడబ్బు మా నాన్నగారిదేకదూ? వారు ఫిర్యాదు ఉపసంహరించుకుంటార్లెండి. కేసుండదు. ఏం నాన్నా.

లక్ష్మి : డబ్బు దొరికింతర్వాత ఇంక ఫిర్యాదెందుకూ?

ఇన్ : అయితే పోదలెయ్యటమే? ఆల్ రైట్. కానియ్యండి. ఏమమ్మాయ్ ఇది, బుద్ధిగా ఉండకూడదూ? 'తిను తిను చెవులు తిప్పిన తిను మిత్రులె శత్రులౌట తథ్యము సుమతీ' అన్నారు. జాగ్రత్తగా ఉండండి సెలవండీ అడ్వొకేట్ గారూ-

[వెళ్లిపోతూండగానే ధర్మారావు ప్రవేశం]

ఓ ధర్మారావుగారా! అడ్వొకేట్ గారి సలహా కోసం వొచ్చారా? పాపం, వీరి బట్టలకొట్టు రాత్రికి రాత్రి బావమరదులూ, భార్యాకలిసి లూటీ చేసేశారండీ, ఈ రోజుల్లో అయిన వాళ్ళని కూడా నమ్మటానికి వీల్లేదండీ.

కూర్మా : బావమరదులూ, భార్యా లూటీచేశారా? ఏమండీ, ధర్మారావుగారూ (ధర్మారావు తలవొంచుకుంటారు).

ఇన్ : పాపం ఆ సంగతి తెలియక ధర్మారావు గారు సన్యాసిరాజుగారు చేయించారనుకున్నారు. స్టేషన్లో రిపోర్టుకూడా ఇచ్చారు. అయినా వాళ్ళకదేం బుద్ధి? ఏమండీ ధర్మారావుగారూ? తమాషాకి చేసింటారులెండి.

కూర్మా : ఇంకా నయం ధర్మారావుగారు దివాలా తీశారనుకున్నాను.

ఇన్ : వారూ అదే అనుకున్నారు. కొంచెంసేపటి కిందటిదాకా. తీరా ఆ మాట తెలిసి సోదా చెయ్యటానికి వెళ్ళే సరికి బయట పడి పోయింది వ్యవహారం. పోనివ్వండి, ఆప్తులు బంధువులు. వొస్తా—గుడ్—బై, (నిష్క్రమిస్తాడు.)

ధర్మా : (ఇన్స్పెక్టర్ వైపు చుర చుర చూసి అవతారం దగ్గరికొచ్చి రహస్యంగా ప్లీడర్ గారూ—ఓ చిన్న సలహా కావాలండీ.

కూర్మా : బావమరదులమీదా, భార్యమీదా పరువు నష్టం దావా వేస్తారా?

ధర్మా : (సిగ్గు మొహంతో) అది కాదండీ, డబ్బంతా నా భార్యపేర పెట్టటం చిక్కొచ్చిందండీ.

కూర్మా : ఏముందీ? మళ్ళీ మీ పేర రాయించుకోండి.

ధర్మా : అది సరేనండి. ఈ తగాదాలెందుకయ్యా అని మా ఆవిడ సన్యాసిరాజుగారి పేర బాకీ మొత్తానికి చెక్కు రాసేసి కవర్లో పెట్టిపంపించిందండీ.

కూర్మా : రైట్—రాజీ పడ్డారన్నమాట.

ధర్మా : అదేం ఆపటానికి వీల్లేదా, ప్లీడర్ గారూ?

కూర్మా : మీ భార్య ఆపదలచుకుంటే ఆపవచ్చు.

ధర్మా : అదిచెప్పుకోవటం లేదండీ

కూర్మా : అయితే మీరు చూస్తూ ఊరుకోటమే మంచిది.

ధర్మా : అంతేనంటారా?

కూర్మా : తిరుగులేదు.

ధర్మా : వెయ్యిరూపాయలకీ నీళ్ళొదులుకోటమే.

కూర్మా : మీ ఆస్తి కాదుగా. మీ భార్యదేగా. స్త్రీధనం.

ధర్మా : (బుర్రగోక్కుని) కట్టిదిక్కు వొచ్చిందండీ.

[వరహాలు చేతిలో కవరుతో ప్రవేశం]

వర : (సన్యాసిరాజుకి కవరు ఇస్తూ) తమరికి ఉత్తరం ఎవరో పంపారుబాబు.

సన్యా : (కవరుచింపి చదివి) ఓ. ధర్మారావుగారూ! చెక్కుపంపించేశారే! ఇకనుంచీ మనమిద్దరం మళ్లీ స్నేహితులం అన్నమాట.

ధర్మా : (లేనిసంతోషం తెచ్చుకొని) సరేనండి.

కూర్మా : శుభం. రాజీపత్రంకూడా రాసేద్దాం. ఏమండీ?

[ధర్మారావు, సన్యాసిరాజూ తలలూపుతారు]

కల్యాణీ! ఓ రాజీ పత్రం చెబుతాను రాసుకో. మహారాజశ్రీ కోర్టువారి దివ్యసముఖమునకు

ఫిర్యాది - సన్యాసిరాజు,
ముద్దాయి - ధర్మారావు,
ఉభయవాదులు వ్రాయించి దాఖలు చేసుకొన్న రాజీ పిటీషను.
అయ్యా!
తమ కోర్టులో దాఖలు కాబడినదావాలో ఉభయవాదులము రాజీపడినాము గాన కోర్టువారు కరుణించి యీ కేసును ఉభయులు నంకితోలగించుటందులకు వేడుచున్నాము.
దివ్యచిత్తమునకు తేవలెను.

[కాగితం తీసుకుని]

ఊఁ - సంతకం చెయ్యండి.

[సన్యాసిరాజు సంతకం చేస్తాడు]

ధర్మారావుగారూ, సంతకం చెయ్యండి.

ధర్మా : (చెయ్యి వణుకుతోంది) అయ్యా నా... (ఆపుకుంటాడు)

కూర్మా : విద్యాపతీ! ఇలారా — ధర్మారావుగారి చెయ్యి వణుకుతోంది. కొంచెం పట్టుకో — మరేం మీకలమీదికి రాదులెండి. సంతకం చేసెయ్యండి ధర్మారావుగారు. (సంతకం చేయిస్తారు)

[తెరలో మైక్ ద్వారా ప్రకటన. సోదర సోదరీమణులారా! ఎల్లుండి సాయంకాలం అయిదు గంటలకి మునిసిపల్ కౌన్సిల్ హాల్లో ప్రఖ్యాత నాయకులైన శ్రీకోటి సూర్యప్రకాశరావు గారికి సన్మానం జరుగుతుంది. ఆ తరవాత మైదానంలో గొప్ప బహిరంగసభ జరుగుతుంది. శ్రీ సన్యాసిరాజు గారు అధ్యక్షత వహిస్తారు. అందరూ దయచేయ ప్రార్థన]

కూర్మా : సన్మానం జరుగుతుందా సుందర్రావ్?

సన్యా : ఇంకేం సన్మానం? వసూళ్లు ఎప్పుడో కైంకర్యం ఐపోయి ఉంటాయి. అవమానం జరక్కుండా ఉంచేచాలు, సన్మానానికిచ్చిన నూటపదహార్లూ, తైలవర్ణచిత్రానికిచ్చిన రెండువందలుకూడా గంగపాలేనా స్వామీ?

సుంద : (వెటకారంగా) తైలవర్ణచిత్రం కావాలా? కీర్తిదాహం లేదుగా మీకు. పంచరత్నాలు చాలా? భట్రాజు కీర్తనలు వొద్దూ? ఆకబంధ హస్తాలు భస్మాసురహస్తాలైతేగాని సంఘానికి నవనవాభ్యుదయం రాదు. మీ అందరిముందూ ఇలా తలవొగ్గి నిలబడ్డానంటే మీ అందరికంటే నాలో ఎక్కువ కుళ్లు కుతంత్రాలున్నాయనీ, వంకరభావాలున్నాయనీ కాదని తెలుసుకోండి. పరిస్థితుల్ని ఎదిరించే ధైర్యంలేక జీవితంమీద ఆశతో జీవితాన్ని ప్రమాదంలో పడేసుకోక తప్పిందికాదు. దక్కటే ప్రకృతిచిత్రం వేసి కానుకంటే తమ విలువిస్తు తైలవర్ణచిత్రాలు వేసి తీసుకు రమ్మనే మహానుభావులున్నా కళాకారుడి కళ ఏం వికసిస్తుంది? అతనెలా జీవితం గడుపుతాడు!

సన్యా : అందుకని పలుకుబడ్ని మోసం చెయ్యటం వృత్తిగా పెట్టుకుంటావా? ఓ హో హో! ఏం ఉపన్యాసం? మహాగొప్పగా ఉంది. పదండి, లక్ష్మీపతిగారూ, పోదాం. సెలవండీ కూర్మావతారంగారూ.

[సన్యాసిరాజు, ధర్మారావు, లక్ష్మీపతి, వరిహోలు నిష్క్రమణ.]

కూర్మా : కల్యాణీ, అతిమాపణ పత్రం ఏదీ? ఇలా తే

[కల్యాణి ఇస్తుంది]

సంతకం చెయ్యవయ్యా సుందర్రావు.

మల్లి : వొద్దు, చెయ్యకండి. మనిద్దరికీ వివాహం ఐపోయింది. కలో గంజో తాగి బతుకుదాం. పదండి. నా పదివేల రూపాయల నగలూ మీకిస్తాను. మీ ఇష్టం వొచ్చినట్టు బొమ్మలేసుకోండి.

సుంద : (ఆశ్చర్యంగా) మల్లికా!

కూర్మా : ఏమిటా దుడుకుతనం, మల్లికా!

మల్లి : దుడుకుతనం ఏం కాదన్నయ్యా! ఆలోచించే చేస్తున్నాను. పదండి (వెళ్లిపోతుంది)

కూర్మా : ఆహ! అర్దమ్మాల్లో చేరి బాధపడటం ఇష్టమేనా సుందర్రావ్?

సుంద : అర్దమ్మాలా?

కూర్మా : అవును. పెద్దమనిషి తరహాగా ఉంటానని వాగ్దానం చెయ్యగలవా?

సుంద : అంతేకం లేవా?

కూర్మ : అయితేమీ ఇద్దరితో కొన్ని విషయాలు మాట్లాడాలి. ఇలా లోపలికి రండి.

(ముగ్గురూ నిష్క్రమణ.)

సీత : ఎంతనాటకం జరిగింది!

కల్యా : చూశారా మరి? ఇన్ని అవకతవక పనులు జరుగుతుంటే సౌందర్యమా అంటూ మీలాంటి యువకులు ఓటముల కూర్చుంటే ఎలా చెప్పండి.

సీత : నిజమే నాకీ గొడవలన్నీ ఏం తెలియవు.

కల్యా : ఆత్మ సౌందర్యాన్ని పెంపొందింపచేసేదే కదండీ నిజమైన సౌందర్యం.

సీత : ఎంతబాగా అన్నారు! మాటకి మూడుపాళ్లు నిజం.

కల్యా : ఇంకెప్పుడూ అలాంటి పనులు చెయ్యరు కదూ?

సీత : ఇంకానా!

కల్యా : వ్యామోహం వొదిలిపోయినట్లేనా?

సీత : పూర్తిగా. మీ మేలు మర్చిపోను కల్యాణి గారూ.

కల్యా : విద్యాపతి గారికంటే మీకే ఎంతో మంచి వారండీ. జైలునించి తప్పించినా ఆయన కృతజ్ఞతన్నా చెప్పలేదు.

విద్యా : (ఆవేదనగా) కల్యాణీ! మీతో ఒక్కమాట మాట్లాడటానికి కూడా నాకు అర్హత లేదు. వ్యక్తిత్వంలేని విద్యాపతి ఏమంటే మాత్రం ఏం విలువ ఉంటుంది?

సీత : అర్హత లేదంటూనే అన్నిమాటలు మాట్లాడావేం?

కల్యా : ఆయన అంతేలెండి. సలహా ఇవ్వమని అడిగి మళ్లీ ఎవరడిగారు అంటారు. సంఘాన్ని ఉద్ధరిస్తానని ముందుకు గెంతి మళ్లీ వెనక్కి లాక్కుంటారు.

విద్యా : నేను సంఘాన్ని ఉద్ధరిస్తానని ఎప్పుడన్నాను?

కల్యా : కట్నం లేకుండా పెళ్ళి చేసుకుంటానని అనలా!

విద్యా : ఓ! అదా! ఇంకా ఆ అవకాశం ఉందిగా.

కల్యా : మీరు వెనక్కి తగ్గకుండా ఉంటేగదా!

విద్యా : తగ్గనండి.

కల్యా : నాకు నమ్మకం లేదు.

విద్యా : చేతిలో చెయ్యివేసి వాగ్దానం చెయ్యాలా? (చెయ్యిజాపుతాడు కల్యాణి చిరునవ్వుతో అతని కళ్ళలోకి చూస్తుంది. విద్యాపతి కొంచెం సిగ్గుపడి చెయ్యివెనక్కి లాక్కుంటూ) ఓ!... సారీ. (నవ్వుతూ) కాగితం మీద రాసిస్తాలెండి (ఇద్దరూ నవ్వుతారు)

సీత : (కెమెరాతీసి) ఓహ్. అద్భుతం! ఒక్క క్షణం అలాగే నిలబడండి. (కెమెరా క్లిక్ చేస్తాడు ఆ ఫ్లాష్ వెలుగులో అందరూ మెరిసిపోతారు) ఓ. కె. థాంక్స్.

[అందరూ చిన్నగా నవ్వుతుండగా తెర]

సమాప్తి

"ఏదైనా, వాస్తవంగా పురాతనమైనదైతే దానికొక ప్రత్యేకమైన లక్షణమూ జీవమూ ఏర్పడతాయి."

"అంటే అది జీవము పోసుకుంటుందా?"

"జీవము అంటే ఏమిటి? ప్రాణమును పుట్టించేది జీవము. ఒక కళావస్తువును తీసుకో, తల్లి తన కడుపులోని పిండములోనికి తన జీవరక్తాన్ని పోసినట్లే శిల్పి ఆవస్తువులోకి తన ఊహను, తన జీవరక్తాన్ని పోస్తాడు. కళాకారుని జీవము తన శిల్పములోనికి ప్రవేశిస్తుందంటే ఎందుకు ఆశ్చర్యపడతావు? ఒక్కొక్కప్పుడు తన శిల్పానికి జీవము పోస్తూ తాను చచ్చిపోతాడు—నిదర్శనముగా, నా శిలాదేవత 'దయ' ".

నేను ఏవో కొన్ని ప్రాతప్రతులను చూడ్డానికి వచ్చాను. శిలాదేవత 'దయ'ను గురించి నేనెన్నడూ వినలేదు. దాదాపు ఇంకెవరూ కూడా వినలేరు. తలవని తలంపుగా నేను వేసిన ప్రశ్న నేనెప్పుడూ వినని ఒక మహాచిత్రమైన కథను బైటికి తెచ్చింది.

ఆ శిలాదేవత అనగా నేమిటో, ఏ ప్రత్యేక పరిస్థితులలో అది సృష్టించబడిందో నాకేమీ అంతుబట్టలేదు. మేము ప్రాతప్రతులను పరిశీలించేటప్పుడు అనేక పర్యాయములు మా సంభాషణను ఆ శిలాదేవత మీదికి మళ్లింప జూచాను.

ఒక పాత ప్రాతప్రతిని చూపిస్తూ అన్నాను: "నిజమే, శిల్పియొక్క వ్యక్తిత్వము కొంత తన శిల్పములో కనిపిస్తుంది; దాని తర్వాత ఆ శిల్పములో జీవించి వుంటుంది."

"ఔను, మంచిదీ సుందరమైనదీ ఏదైనా నిత్యతూ జీవిస్తుంది. అది శిల్పియొక్క బిడ్డగా తయారవుతుంది." అని దృఢవిశ్వాసముతో ఆ గవర్నరు జవాబిచ్చారు.

"ఔను, మరీ ముఖ్యంగా ఆ శిల్పి తన శిల్పాన్ని సృష్టించడంలో సొంత ప్రాణాన్నే కోల్పోయినప్పుడు, ఉదాహరణకు మీ శిలాదేవత" అన్నాను.

"అదొక మహావిచిత్రమైన విషయములే. అతను అద్భుతంగా దానినిగురించే చావలేదు. కాని బహుశా చచ్చాడేమో-దాని తర్వాత". కొంచెం ఆగి మళ్లీ అన్నారు, "ఇదిగో ఈ కళాకారుని జీవిత సంఘటనలు సర్వమూ ఈ సూచనను కనిపిస్తాయి. ఏమంటే, అతను ఈ శిల్ప నిర్మాణానికే, దానికొరకు బలి యగుటకే లోకంలో పుట్టినాడా అని."

"అయితే అదొక మహాద్భుతమైన పనితనముగా వుండి వుంటుంది. నేను దాన్ని చూడవచ్చునా?"

ఇంక కొన్ని యుక్తియుక్తమైన మాటల తర్వాత ఆ గవర్నరు ఎట్టకేలకు దాన్ని చూపించడానికి ఒప్పుకున్నారు.

అతని అత్యుత్తమమైన సేకరణలలో కొన్ని మొదటి అంతస్తులోనే వుండగా ఈ శిలాదేవత చివరి అంతస్తులో వుండినది.

"శిల్పి యెవరు?"

"చాక్‌పో అనే ఒకడు, ప్రపంచానికి కేవలం అజ్ఞాతుడు. అతని జీవితాన్ని గురించి క్యాంకో మఠాధికారిణి వద్ద కొంత తెలుసుకున్నాను. దీన్ని నేను పొందడానికిగ్గా ఆ జిల్లాలవారి ముసలిదానికి కొంత భూదానంగూడా చేయాలిసొచ్చింది. ఇది ఏ సన్యాసినికో ఆవిడ మరణించిన తర్వాతనే ఇది జరిగింది.

మఠంలోకంటే ఇక్కడే ఇది ఎక్కువ భద్రంగా వుందిగదూ."

ఈ విగ్రహము అక్కడక్కడా పచ్చచారలు గలిగిన నిగనిగలాడే తెల్లనిరాతిలో చెక్కబడివుంది. పై అంతస్తుమీద మధ్యభాగములో ఒక గాజు పెట్టెలో అమర్చబడి ఎవరికీ కదిలింప సాధ్యముగాని బరువుగల పోతయినపకమ్ముల చట్టములో సంరక్షింపబడివుంది.

"ఆమెచుట్టూ కొంచెం నడిచి చూడు, ఎటుపోయినా ఆవిడ నిన్నే చూస్తుంది" అని ఆ గవర్నరు అన్నారు.

అతను ఆ బొమ్మనుగురించి ఆవిడ నిజముగా బ్రతికివున్నట్టే మాట్లాడటం నాకు చాలా వింతగా తోచింది. మరీ విచిత్రమేమిటంటే ఆ బొమ్మ చుట్టూ నేను అడుగులు వేస్తుంటే అది నన్నే చూచినట్లు తోచింది.

అదొక విషాద విగ్రహము. ఒకానొక ఆకస్మిక క్షణములో పారిపోవునట్టి దృశ్యము. కుడిచేయి బాగా పైకెత్తి, తల వెనకకు త్రిప్పి, ఎడమచేయి కొంచెము చాచియున్నట్టి సంఘటన. ఒక స్త్రీ ప్రేమించిన వ్యక్తినుండి బలవంతముగా లాగివేయబడు

చున్నట్లు ఆ భావప్రకటన వుంది. ఆ బొమ్మ దయాదేవతగానూ, స్వర్గాని కెక్కిపోతూ మానవులను ఆశీర్వదించినట్లు చేయి చాపియున్నట్టుగానూ, ఒక వేళ చెప్పవచ్చునేమో గాని ఆ మూర్తియొక్క ముఖభావము చూచినవాడెవడైనా దాన్ని ఒప్పుకోడు. పద్దెనిమిది అంగుళముల ఎత్తుకు మించని ఆ బొమ్మలో ఆ శిల్పి అంత సజీవమైనట్టి, మఱచిపోవ నలవికాని, ఆ అనుభవాన్ని ఎట్లా ప్రకటించినాడా అనేది ఊహాతీతము. ఆమె చీర మడుపులు కూడా అంత సహజముగా వున్నవి. అదొక వ్యక్తి; సహజసంపూర్ణ సృష్టి.

“ఆ సన్యాసిని కిదెట్లా లభించింది?” అని అడిగాను.

“ఆ బొమ్మయొక్క వైఖరిని పాంతము చూడు, పలాయనపు తీరు, కళ్ళలోని ప్రేమ, భీతి, వ్యధ ఇవన్నీ బాగా చూడు,” కొంచెమాగి, “క్రిందికి పోదాం పద, ఆ కథంతా నీకు చెప్తాను” అని హఠాత్తుగా అన్నాడు.

మెయిలాన్ అనే పేరుగల ఆ సన్యాసిని ఆ మఠాధికారిణితో తాను మరణించేముందు అంతా చెప్పింది. ఆ ముసలి మఠాధికారిణి ఆ కథలోని అన్ని వివరాలూ నిజమైనవే చెప్పి వుండకపోవచ్చు. కథను మరింత ఆకర్షణీయంగా చేయుడానికి కొంత కల్పన గూడా చేసియుండవచ్చు. కాని గవర్నరు కొన్ని ముఖ్యాంశములు తానే స్వయముగా పరిశోధించి సంతృప్తిపడ్డాడు. ఆ మఠాధికారిణి చెప్పినట్లు ఆ సన్యాసిని ఒకరితో కలిసేదిగాదు, తనకుతానే అన్నిని. కాని చాలా నాగరికురాలు. ఆమె మరణశయ్యమీద ఉన్నంతవరకూ తనను గురించి ఎవరికీ ఏమీ చెప్పి ఉండలేదు.

బహుశా ఒకవంద సంవత్సరాలు గడిచినవేమో. అప్పుడు మెయిలాన్ ఒక చిన్నారి బాలిక, నవ్వుతూ త్రుళ్ళుతూ ‘కెయిఫాంగ్’లో ఒక పెద్దయింటి బిడ్డ. చాన్ అనే పేరుగల ఒక కమీషనరు కొక్కతే బిడ్డ. చాలా గారాబముతో పెరిగినది. ఆమెతండ్రి దండశాసనుడు, కాని, ఈ ఏకైక సంతానాన్ని తన ప్రేమవాహినిలో ముంచేవాడు. మామూలుగా జరిగినట్లే తనకుటుంబబంధుకోటి చాలామంది ఆయనను ఆశ్రయించి ఆ యింట్లోనే ఉండేవారు. డబ్బున్న వారికి ప్రభుత్వోద్యోగాలిప్పించారు. డబ్బులేనివారు ఆధీనములోనే పనివాండ్లయ్యారు.

ఒకనాడొక దూరపుచుట్టము వచ్చాడు. ఆకుఱ్ఱవాని పేరు ‘చాన్‌పో’. చాల చురుకైనవాడు. వయసు పదిహేను. ఉల్లాసమూ తేజమూ మూర్తీభవించినవాడు. వయసుకు మించిన పొడుగరి. పొడవూను సన్నమై పొడుగాటి వేళ్ళుగల అతనిచేతులు ఒకపల్లెటూరి మొద్దబ్బాయి కుండదగినవి కావు. వచ్చేపోయే చుట్టపక్కాలనూ, గొప్పగొప్ప ఉద్యోగులనూ పరామర్శించే బాధ్యత ఆగృహిణి ఇతనిమీద వదలినదంటే ఇతడెంతగా ఆకుటుంబాన్ని వశీకరణ చేసుకున్నాడో అర్థమౌతుంది. అతనికి చదువను వ్రాయను కూడ రాదు.

మెయిలాన్‌కంటే ఇతడొక యేడాది పెద్ద. వాళ్ళింకా చిన్నపిల్లలే అగుటచేత పలుమారు కలుసుకొని కబుర్లుచెప్పుకొని నవ్వుకుంటూ ఉండేవాళ్ళు ఎందుచేతనంటే చాన్‌పో పల్లెటూరికథలు బాగా చెప్పేవాడు, మెయిలాన్ అవి వినడానికి చాలా సర్దాపడేది.

ప్రథమములో ఆకుటుంబాని కితనిమీద కలిగిన సదభిప్రాయము కొన్నివారాలకే కొంతమోజు తగ్గింది. కారణమేమంటే అతడొక అసాధారణ వ్యక్తి, అసాధ్యుడూ అగుటచేత. మెంటెమాటకు అతను మంచి సేవకుడు కాడు. పలుమారు అతని కర్తవ్యము మఱచిపోయేవాడు. తప్పుచేసినప్పుడు అతనికంటే పెద్దవారతన్ని మందలిస్తే మరితరామా ఊరుకునేవాడు కాదు. కాబట్టి ఆ అమ్మాయితల్లి ఇతన్ని తోటమాలిగా ఉండమన్నది. అబ్బాయికూడా కడుపు ఈవుద్యోగంలో సంతోషపడసాగాడు.

చాన్‌పో ప్రగాఢమైన వ్యక్తిత్వంగల మనిషి. సృష్టించడానికే గాని ప్రపంచం నేర్పేదాన్ని నేర్చుకోడానికతను జన్మించలేదు. ఒంటరిగా తన పువ్వులలోను చెట్లలోను లీనమై పరిపూర్ణానందాన్ని పొందుతూ ఈలలు వేసుకుంటూ సృష్టికి మూలపురుషుడైనట్టుగా అటూ ఇటూ పచారుచేసేవాడు. అతణ్ణి ఒంటరిగా వదలిపెడితే అత్యద్భుతమైన పనులు చేసేవాడు. గురువు లేకుండానే చిత్రకళ నేర్చుకున్నాడు. అతని విరామకాలములో అతి విచిత్రమైన లాంతర్లు చేసేవాడు, బంకమట్టితో బ్రతికి వున్నాయేమోనని భ్రమింపజేసే జంతు విగ్రహాలు చేసేవాడు.

పద్దెనిమిదేళ్ల వయస్సు వచ్చేటప్పటికి చాంగ్‌హో ఎందుకూ పనికిరానివాడేమో ననిపించాడు. ఇతనిలో ఏముందో మెయిలాన్‌ను ఆకర్షించిందో ఆమెకే తెలియదు. అంతా ఒకతీరు, ఇతడొక్కడే ఒక తీరు. అతనిలోని భిన్నత్వమే కొంత కారణమేమో. ఎత్తుగా పెరిగి అందగాడైనాడు. ప్రతి దానిలోనూ అగ్రపీఠమితనిదే, అందరూ ఇతన్ని ప్రేమించేవాళ్లే, ఒక్క అమ్మాయి నాన్నగారు తప్ప. సహజంగానే ఆ బాలబాలికల మధ్య అన్యోన్యము బలిసిపోయింది. వారిద్దరూ ఒకే గోత్రీకులవటంవలన వాళ్ళిద్దరి మధ్య పెళ్ళి సంబంధం మాత్రం అసంభవమని బాగా ఎరుగుదురు.

వాళ్ళ నౌకరీ వదులుకుంటున్నాడనీ, ఎక్కడో ఒక వృత్తివిద్య నభ్యసించబోతున్నాడనీ - ఒక రోజున హఠాత్తుగా ఆ యింటి యజమానురాలితో చాంగ్‌హో చెప్పాడు. రాయిచులిచే ఒక కార్ఖానాలో పని నేర్చుకోడానికి కుదిరాడు ఇంట్లో వుంటూ మెయిలాన్‌తో ఎక్కువకాల మితను గడుపుతూ వుండడంవల్ల ఇదే మంచిదిలే అని ఆమె తల్లి అనుకుంది. కాని పని దూరమైనా అతనికి నివాసం మాత్రం ఈ యింట్లోనే. ప్రతిసాయంకాలమూ ఇంటికి వచ్చేవాడు. మెయిలాన్‌కు చెప్పడానికి పూర్వముకన్నా ఇప్పుడెక్కువ కబుర్లుండేవి.

ఒకనాడు తల్లి అన్నది: "మెయిలాన్, మీరిద్దరూ ఇప్పుడు పెద్ద వాళ్లయ్యారు. 'హో' అన్న, దగ్గర బంధువే అయినా తరచు ఒకరి నొకరు కలవ కూడదమ్మా."

తల్లి మాటలు మెయిలానును ఆలోచనలో పడవేసినవి. తాను చాంగ్‌ను ప్రేమిస్తూవున్నానని అదివరకంతకు ముందు బాగా తెలిసేది కాదు.

ఆరాత్రి తోటలో చాంగ్‌ను కలుసుకున్నది వెన్నెట్లో ఒక రాతి బల్లమీద కూర్చుండి మాటా మాట సందట్లో ఆనాడు తల్లి అన్నమాటలు జారవిడిచింది.

"నేను తరచు నిన్ను చూడకూడదని అమ్మ అంటున్నది" అని సిగ్గుతో అన్నది.

"ఔను, మన మిప్పుడు పెద్దవాళ్ళ మయాము"

అమ్మాయి తలవంచుకుంది; "అంటే అర్థం?" తనలో తానే మాటాడు కుంటున్నట్లు అడిగింది.

చాంగ్‌హో ఆమె నడుముచుట్టూ చెయ్యిపో నిచ్చాడు. "అంటే, నీలో వున్నది ఏదో ఒకటి రోజు రోజుకు నన్ను మరింత మంత్రముగ్ధుణ్ణిగా చేస్తూవుంది. అది యేదో నిన్ను చూడాలన్నే తృష్ణ నాలో రేకెత్తిస్తూవుంది. అదే నీవు దగ్గరగా వుంటే నాకు ఆనందం కలుగజేస్తుంది. నేను దూరముగా వున్నప్పుడు ఏకాకిగా చింతాక్రాంతుణిగా చేస్తుంది."

ఒకనిట్టూర్పు విడిచి ఆయమ్మాయి అడిగింది: "ఇప్పుడు నీవు సంతోషంగా వున్నావా?"

"ఔను అంతా మారిపోతుంది. మెయిలాన్, నీవు నాకొఱకూ, నేను నీకొఱకూ" అని మెల్లగా అన్నాడు.

"నేను నిన్ను పెళ్ళిచేసుకోలేనని, అమ్మా, నాయనా తొందర్లోనే నాకు సంబంధం కుదురుస్తారని నీకుబాగా తెలును"

"ఛా! నీవట్లా అనకూడదు, అనవే కూడదు!"

"నీవు కొంచెం అర్థం చేసుకోవాలి"

"నాకర్థమయ్యే దంతా యిదే"—ఆయమ్మాయిని తన బాహువుల్లోనికి లాక్కుంటూ "ఆకాశమూ భూమీ సృష్టించబడిన దప్పటినుంచీ నీవు నాకొఱకూ నేను నీకొఱకూ. నేను నిన్ను పోనియ్యను నిన్ను ప్రేమించడం తప్పేమీ కాదు"

మెయిలాన్ అతని కౌగిల్లోనుంచి తప్పించుకొని పరుగెత్తుకపోయి తనగదిలో దాక్కుంది.

యువకప్రేమయొక్క మేలుకొలుపు భయంకరమైనది. దానికితోడు వారి పరస్పరస్థితి గుర్తుకురావడం, దుర్భరమైన వాస్తవికతవలన గలిగే మనోవ్యథ ఆ ప్రేమను మరింత భయంకరంచేసింది. ఆరాత్రి మెయిలాన్ తన పక్కమీద పడుకొని వాళ్ళమ్మ చెప్పినదీ, తర్వాత చాంగ్ చెప్పినదీ మననంచేస్తూ గడిపింది. ఆరాత్రి మొదలుకొని ఆపిల్ల సంపూర్ణముగా మారిపోయింది. మేలుకొన్న ప్రేమను అరికట్టడానికి వాళ్లెంత తీవ్రంగా ప్రయత్నించారో అంతకంతే గట్టిగా దాని బంధనాలలో చిక్కుకుపోయారు. ఒకరి నొకరు చూడ్డానికి వారు ప్రయత్నించెయ్యలేదు. మూడురోజుల తర్వాత ఆ అమ్మాయి లజ్జాభారముతో అతనివద్దకు మళ్ళా వచ్చింది. రహస్యకారణంచేత వారి ఉద్రేకం మరింత రెచ్చిపోయింది. ఆ రోజులు,

యూనకో ప్రేకములూ, తియ్యని మనస్తాపాలూ, తాత్కాలిక వియోగాలూ, పునః ప్రమాణాలూ—అతిమధురమై అతి బాధాకరమై కనిపించిన రోజులు. వారికంటే గొప్పదైనట్టి ఏదో ఒక శక్తియొక్క అభేద్యమైన ఉచ్చులలో వారు చిక్కుకుపోయారని వారికి తెలిసింది. ఈ పరిస్థితులలో ఏమిచేద్దామా అన్న ఆలోచన వారికిలేదు. ఉన్నదంతా ఒక్క తలపే ఆకాలపు టాచారాలనుబట్టి మెయిలాక్ తల్లిదండ్రులు ఒకటి తర్వాత ఒకటిగా సంబంధాలు చూస్తూ ఆమెను ఒప్పింపజేయాలని ప్రయత్నిస్తూ ఉన్నారు. ఆనిషమాత్రం ఏదో ఒకవంకతో కాలహరణం చేస్తూ వచ్చింది. ఒక్కొక్కప్పుడు నాకు పెళ్లివద్దు అని చెప్పేది. దాంతో వాళ్ళమ్మకు గుండెలో బెంగపట్టేది. ఆమె యింకా చిన్నదే గనుకనూ, ఒక్కతే బిడ్డగనుకనూ వారు తొందరపడలేదు. ఇంకా కొంతకాలం వారి వద్ద ఉంచెడమే మేలనిపించింది.

ఈ కాలములో చాక్ పనిచేస్తూ తనవృత్తిని నేర్చుకుంటూవున్నాడు. రాతిశిల్పమే తనజీవిత పరమార్థమని గుర్తించాడు. ఆజన్మశిల్పిలాగె కొద్దికాలములోనే ఈ విద్యలో అగ్రగణ్యుడయ్యాడు. అతను ఆ కళను ప్రేమించాడు. విశ్రాంతి లేకుండా ప్రతి అంశమునకూ పరిపూర్ణత్వము సిద్ధించేటట్టు సాధించేవాడు. ఆ కార్ఖానా యజమాని ఇతన్ని చూచి నిర్విణ్ణుడయ్యాడు. ధనవంతులు బొమ్మలు కొనడానికి ఈ కొట్టుకు కోలలుగా రాసాగినారు.

చక్రవర్తిని యొక్క పుట్టినరోజు పండుగనాడు ఆమెకొక బహుమతి ఇయ్యవలయునని ఒకదినము మెయిలాక్ తండ్రి నిశ్చయించుకున్నాడు. ఈ కానుక ప్రత్యేకమయినదిగా ఉండాలని, చాలా ఉత్తమజాతికి చెందిన చలవరాతి ముక్క నొకదాన్ని సంపాయించాడు. అమ్మగారి సలహామేరకు చాక్‌పో పనిచేసేకొట్టుకు దాన్ని తీసుకుపోయి తనకు ఏమిటి కావాలో వివరించాడు. చాక్‌పోయొక్క శిల్పమును పరీక్షించి దాని నిపుణతకు చాల ఆశ్చర్యపడ్డాడు.

“నాయనా! ఇదిగో. నీకొక ప్రత్యేకమయిన పని యిస్తున్నా. ఇది చక్రవర్తినిగారి కానుక. దీన్ని బాగా చేశావా నీ యదృష్టం పండినట్లే” అన్నాడు.

చాక్‌పో ఆ శిలను పరీక్ష చేసి చూచాడు. అతని చేతులు నెమ్మదిగా ఆ కఱకురాతిని చుట్టూ తడిమి చూచాయి. అమిత సంతోషపడ్డాడు. ఆ శిలను ఒక “హూ ఆక్ యిక్” అనగా “దయాదేవత”గా చేయాలని తీర్మానింపబడింది ఇంతకు ముందెన్నడూ ఏ మానవుడూ కనీ వినీ యెరుగని సౌందర్యమూర్తిని ఆ శిలలోనుంచి సృష్టించగలనని చాక్‌పో అంతరాత్మకు తోచింది.

ఆ విగ్రహము సంపూర్ణమయ్యేవరకు చాక్‌పో ఎవ్వరినీ దానిని చూడనియ్యలేదు.

పరిపూర్తమయిన తర్వాత ఆ దేవత వాళ్ళ దేశాచార బద్ధమైన ఆకారములోను వైఖరిలోను ఉన్నది. కాని అద్వితీయమయిన కళావస్తువై ప్రశస్త సుకుమార సౌందర్యమై నిలిచినది పూర్వమెన్నడూ ఏశిల్పియూ సృష్టింపజాలనిది చాక్‌పో ఇప్పుడు సృష్టించాడు. ఆ దేవత చెవులలో నిరాటంకంగా తిరిగే అంటుపోగులను ఆ రాతిలోనే మలిచాడు ఆ చెవులు కూడా అతిసున్నితమై ఆశ్చర్యాన్ని గొల్పేవి. ఆ దేవతయొక్క ముఖము అతను ప్రేమించిన బాలిక ముఖమువలె వుంది.

ఆ కమీషనరు చాలా సంతోషించాడు. రాచనగరుకైనా ఈవస్తువు వన్నె తెచ్చేదే నని అతనికి తోచింది. “ఈముఖము అద్భుతంగా మెయిలాక్‌దేనే” అని తండ్రి అన్నాడు “ఔను” చాక్‌పో సాతిశయంగా అన్నాడు. “ఆమె నా ఆవేశము”. “మంచిది నాయనా! ఇది మొదలు నీవిజయము దృఢమైనది” చాక్‌ను ఉదారముగా బహూకరించి, మళ్ళీ అన్నాడు—“అబ్బాయీ! ఈ అవకాశము నేను నీకు కల్పించినందుకు కృతజ్ఞుడవై యుండాలి సుమా.”

చాక్‌పో పెన్నుమోగిపోయాడు. కాని దేని కొరకు అతని ఆత్మ తహతహపడేదో అదే అతనికి లభించలేదు. మెయిలాన్ లేకుండా ఈ విజయము అతని కేమీ లేనట్లై, తన హృదయకాంక్ష తనకు మించినదని గ్రహించాడు ఆ బడుగువాడు. తన పనిలో శ్రద్ధను కోల్పోయినాడు. ఎక్కువ డబ్బు వచ్చే పనులేవీ ముట్టుకోడు. తన యజమాని సంకోచపడ్డాడు. ఇన్నప్పటికీ చాక్‌పో ఏపనీ చెయ్యలేకపోయాడు.

మెయిలా విప్పుడు నిండా స్వచ్ఛమైన ఇరవది యొక్క సంవత్సరముల వయసుకు సమీపముగా వస్తూ

వుంది. ఇంకా ఎవరికీ ఒప్పందం కాలేదు. చాలా పలుకుబడి గలిగిన ఒక కుటుంబములో ఒక సంబంధం కుదిర్చారు. వస్తువులిచ్చి పుచ్చుకోడాలూ, ప్రధానమూ అయిపోయినవి.

నిరాశాపరులై, నిర్వేదనాశూన్యులై వాళ్ళిద్దరూ పలాయనమునకు నిశ్చయించుకున్నారు. చాక్ సంపాదనాసమర్థుడని రూఢిగా ఎరుగును గాబట్టి తన నగలు కొన్ని తీసుకొనిపోతే ఏదో ఒక దూర రాష్ట్రములో వాళ్ళపొట్టవాళ్ళు పోసుకోవచ్చునని ఆ యమ్మాయి అనుకొన్నది.

ఒకనాటి రేయి తోట వెనుకభాగాన్నుంచి దాటుకొని పోవాలని తయారయినారు. ఒక వృద్ధ సేవకుడు ఆ చీకటిలో వారిని గుర్తించి—ఆ యిద్దరి సంగతీ ఆయింటి లోపల తెలియని వాళ్లెవరూ లేరు గనుక—అనుమానపడ్డాడు. ఆకుటుంబం అపకీర్తి పాలు గాకుండా కాపాడడం తన విధిగా భావించి ఆ యమ్మాయిని పట్టుకొనివదల్లేదు. చాక్‌కు మార్గాంతరం లేదు. ఆ సేవకుని అవతలికి తోసినాడు. ముసలివాడు తిరగబడినాడు గాని అమ్మాయినిమాత్రం వదిలాడు కాదు. చాక్ గత్యంతరంలేక అతని పుర్రెమీద ఒక్కటి వేశాడు. దాంతో ఆ నిర్భాగ్యుడు ఢక్కున పడిపోయాడు. పడేటప్పుడు అతనితల ఒక బండరాతికి ఢీకొనటచేత పడినవాడుపడినట్టే ఉండిపోయాడు. కదలలేదు, మెదలలేదు. వీళ్లేమో పరారీ చిత్తగించారు.

తెల్లవారేసరికి ఇంటిల్లిపాదికీ తెలిసిపోయింది, ముసలివాని మరణమూ, వారి పలాయనమూ. ఆ పరాభవము పొక్కకుండా చెయ్యాలని ఒకవైపు ప్రయత్నిస్తూ వరొకవైపు వారిని పట్టుకోడానికి చేసిన ప్రయత్నాలన్నీ పూర్తిగా నిష్ఫలములైనాయి. ఆ కమిషనరు గారి కోరలులేని క్రోధావేశానికి అంతులేదు. "నేను భూమండలాన్ని గాలిస్తాను," అని అతను ప్రతిజ్ఞ చేశాడు, "వాణ్ణి తీర్పుకు తెస్తాను"

ముఖ్యపట్టణంనుండి యువతిల పరింతరాన్ని ఆ యువ దంపతులు చాలాదూరం ప్రయాణం చేశారు. చిట్టచివరకు పెద్దపెద్ద పట్నాల దరికిపోకుండా నే యాంగ్‌ట్సీ నదిని దాటి దక్షిణ చీనాకు చేరుకున్నారు.

"కియాంగ్సీలో మంచి బంకరాయి వుందని విన్నాను," చాక్ మెయిలాక్‌తో అన్నాడు.

"మళ్లా బంకరాతితో నే పనిచెయ్యాలని అనుకుంటున్నావా?" అని అనుమానిస్తూ మళ్లా అన్నది "నీ పనితనము గుర్తుపడతారు, అదే నిన్ను పట్టిస్తుంది."

"ఇంతకాలమూ మనము చెయ్యాలనుకున్నది అదేనేమోనని నేను తలంచాను" అని చాక్ జవాబిచ్చాడు.

"అది సరే, అది ముసలివాడు 'టాయి' చావక ముందుమాట. మన మతన్ని హత్యచేశామని వాళ్లు తలచారు. నీవృత్తిని మార్చుకోలేవూ? పూర్వము చేసినట్టుగా లాంతర్లు చెయ్యి, లేక బంకమట్టి బొమ్మలు చెయ్యి."

"అదేంమాట, బంకరాతితో నేను పేరు సంపాదించాను."

"సంపాదించిన మాట నిజమే ఇప్పుడు వచ్చిన చిక్కంతా అదే గదా."

"మనం బుఱ్ఱ బద్దలు కొట్టుకోవాల్సిన పని లేదనుకుంటాను. కియాంగ్సీకిన్నీ ముఖ్యపట్టణానికిన్నీ దాదాపు వెయ్యి మైళ్లకుపైగా వుంది. మనల నెవరూ తెలుసుకోలేరు."

'అయితే నీ శిల్పవైఖరన్నా మార్చుకోవాలి. ఆ అసాధారణ విగ్రహాలు చెయ్యబోకు. వ్యాపారం నష్టపడకుండా ఉండేటుమాత్రం చెయ్యి, చాలు." చాక్ పెదవి కొరుక్కున్నాడు మారు పలుకలేదు. సుఖముగా బైటపడకుండా వుండడంకోసం వెయ్యిమంది మధ్యతరగతి శిల్పులు చేసినట్టు ఇతనుగూడా చేసి తృప్తిపడాలా? అతను తనకళను నాశనం చెయ్యాలా? లేక తనకళే తన్ను నాశనం చెయ్యనివ్వాలా? ఇది అతను ఆలోచింపలేదు.

కాని ఆతని భార్యయొక్క అంతర్వాణే సత్యమైంది. వ్యాపారానికి పనికివచ్చే చవుక పని చేయడం తనమగని స్వభావానికే విరుద్ధమని ఆమె అనుమానించింది. యాంగ్‌ట్సీనదిని దాటింతర్వాత ఏదో తెలియరాని నిగూఢశక్తి కొంటనువద్దనున్న ఆ గొప్ప పర్వతకనుమనుంచి ఆగ్నేయభాగ మైదానములలోకి నడిపించే బంకరాతి ప్రదేశమైన కియాంగ్‌సీకి లాక్కుపోతూవుందని ఆమె కేదో చెవిలో చెప్పినట్లయింది. రాష్ట్ర ముఖ్యనగరమైన నాంచాంగ్‌లో వారు నిలవడానికి దమ్ములులేనందున కియాంకుకు వెళ్లారు.

స్ఫూర్తిని మూర్ఖుని ఆ సతీమతల్లి మళ్లా చెప్పింది. కియాంగ్ సీలో అమిత సున్నితమైన తెల్ల బంకమన్ను చక్కని పింగాణీ దొరుకుతుంది. అతని కళాపిపాసను పింగాణీ తృప్తిపఱచగలదు. కాని చాంగ్ పో వినలేదు.

"కేవల పింగాణీతోనే నేను తృప్తిపడితే, నన్ను గుర్తుపట్టేటంతటి అందమైన బొమ్మలు తయారు చేస్తాను లేక దీంట్లోకూడా నేను చవుకబారు రకపు పనే చెయ్యాల్సని కోరుతావా? మనవారితో పనిచేయటం ఇక్కడ అపాయకరమేమీ కాదను కుంటాను."

తన స్త్రీసహజజ్ఞానమునకు విరుద్ధంగా ఆ యిల్లాలు లొంగిపోయింది. "కాని చాంగ్! నన్ను చూచి నా కోసమైనా నీవు పేరు ప్రతిష్ఠలకు పాకులాడద్దు. మనము విపత్తుల్లో వున్నాము. పేరు ప్రతిష్ఠలకు పోతివా మనము సర్వనాశన మౌతాము"

ఆమె విశ్వాసము ఇట్లా వున్నది గనుక ఈమాట చెప్పింది. కాని తన పెనిమిటి చేతులు ఎంతటి మహా సుందరమైన పనిని చేయగలవో అది తప్ప వేరొకటి చేయునని ఆమెకు నమ్మకము లేదు అతని సౌందర్య జ్ఞానము, పరిపూర్ణతా కాంక్ష, చలవరాతియెడ వ్యామోహము—వీటివలన చాంగ్ పో భయపడవలసి వది పోలీసులకు గాదు, తన ప్రతిభకే. అతని పరిస్థితి యొక్క విషాద వికటత్వము తనకు గుర్తుకు వచ్చింది.

తనభార్య సొమ్ములతో చాంగ్ పో అనేకరకాల ముతకజాళ్లు కొని అంగడి పెట్టాడు. అతడు పని చేస్తూ వుంటే మెయిలాన్ చూస్తూవుండేది.

"అంతిమట్టుకు చాలింక. ఎంతో బాగుంది. అంత కన్నా మిన్నగా ఎవరూ చెయ్యలేరు. ఇకో చూడూ, నా నిమిత్తం, ఇంక చాలేద్దూ."

చాంగ్ పో ఆమెవైపు చూచి విచారంతో నవ్వాడు. మామూలుగా కుండలు చెంబులూ, లోలకులూ చాలా చేసేవాడు. అయితే చలవరాయి దానికదే సాటి. అది ఒక ప్రత్యేకమైన శైలిని అదరగను తనంతట దా అనుసంధించుకుంటుంది. అత్యంత సుందరమైన కళామూర్తిని రూపొందించటానికి అవకాశమున్న దానిని, ఉదాహరణకు, దొంగపల్లి దొంగిలించే కోతిగా నిర్మింపగల దానిని, ఆ చలవరాతిని, లోలకుల కోసం ముక్కలు ముక్కలు చేయటం అన్యాయం. కాబట్టి అప్పుడప్పుడు—మొదట్లో చాటుగానూ వద్దని చెప్పే అంతరాత్మతోనూ—కొన్ని విచిత్రమైన చక్కని రూపాలు—అద్భుతంగా స్వతంత్ర మైనవి నిర్మించేవాడు. ఈవస్తువులు, ఇతను ప్రేమించి చేసే వస్తువులు, పని ముగిసీ ముగియక ముందే తృటిలో ఎగిరిపొయ్యేవి. మామూలు వ్యాపార వస్తువులు గడించే లాభముకన్న ఎంతో ఎక్కువగా లాభము వచ్చేది.

"చాంగ్ నా మనసుకు శోభగా వుంది," మెయిలాన్ అతనిన్ని బ్రతిమలాడుకున్నది. నీయంతటికి నీవు బయటబడిపోయేలాగు చేసుకుంటున్నావు. మనకు సంతానం కలగబోతూ వుంది కొంచెం జాగ్రత్తగా వుండవూ?"

"సంతానమా? ఓహ్! అయితే మనమింక ఒక కుటుంబ మన్నమాట!" అని అత్యుత్సాహముతో అన్నాడు చాంగ్ పో ముద్దులతో అతడామెకున్న ఆశంకను తుడిచివేశాడు.

"కాని మనము మనతలకు మించిన మంచిపని చేస్తున్నాము" అన్నది మెయిలాన్. వాళ్లు చేస్తున్న పని మంచిదన్నమాట నిజమే ఒక్క సంవత్సరం తర్వాత "పాహో" చలవరాతి బొమ్మలంటే తెలియని వాళ్లు లేరు. "పాహో" అనేది చాంగ్ పో తనకొట్టుకు పెట్టిన పేరు. కలవాళ్లంతా ఇతని సరుకుకోసమే వచ్చే వాళ్లు. రాష్ట్ర రాజధానికి పోయేవాళ్లందరూ మార్గ మధ్యంలో ఇక్కడికివచ్చి సుందరమైన పాహో బొమ్మలు కొనుక్కుపోవటం వల్ల కియాన్ అనే వూరు ఒక పట్టణంగా వెలిసింది.

ఒక నాడొక మనుష్యుడు కొట్లోకివచ్చి అక్కడ ప్రదర్శించివున్న వస్తువుల నెగాదిగా చూచి అడిగాడు, కెయిఫాంగ్ కమీషనరు చాంగ్ గారి చుట్టము 'పో' నువ్వేగదా" వెంటనే తడుముకో కుండా జవాబిచ్చాడు—తాను కాదనీ, తానెన్నడూ కెయిఫాంగ్ ముఖము చూచి యెరుగననీ. ఆమనుష్యుడి తన్ని అనుమానంతో పరకాయించాడు. "నీమాటల్లో ఉత్తరాది యాసబాగావున్నదే. నీకు పెళ్లయిందా?"

"అది నీ కనవసరం."

అంగడి వెనకాల్నుంచి మెయిలాన్ తొంగి చూచింది. ఆమనుష్యుడు వెళ్లిపోయిన తర్వాత అతడు తన తండ్రిగారి ఆఫీసునుంచి వచ్చిన సెక్రెటరీ

అని చాంగ్‌తో చెప్పింది. బహుశః అతని చలువరాతి పని వాళ్లకు నిజంగా నే పట్టిచ్చిందేమో.

మర్నాడు ఆమనుష్యుడు మళ్లా వచ్చాడు.

"నీవు మాట్లాడే దేమిటో నాకేమీ అర్థం కావటంలేదు" అని చాంగ్ పో చెప్పాడు.

"మంచిదేలే. చాన్ పోనిగురించి నేను నీకు చెప్తాను. ఖూనీ, బలాత్కార బాలికాపహరణం, చోరీ అనే మూడు నేరాలమీద చాంగ్ పో యిప్పుడు కావలసియున్నాడు. నీవు చాన్ పో కావని నన్ను నమ్మించాలంటే నీభార్యచేత నాకొక కప్పుటీ యిప్పిస్తావా? అమెను నేను చూచినప్పుడు కమీషనరుగారి కుమార్తె కాదని నమ్ముతాను."

"నేనిక్కడొక షాపు నడిపిస్తున్నాను. తొందరలు కలిగించడానికి ప్రయత్నించేవాడివైతే నెమ్మదిగా బైటకివడబడం మంచిది."

అతనేహోశన మాహాకటి చాక్ మీద విసిరి అతను వెళ్లిపోయాడు.

తొందరగా వాళ్లు చలువరాతిసామానూ ఇంకా విలువగల సామానూ సర్దుకుని ఒకపడవ మాట్లాడుకొని చీకటిపడింతర్వాత నదిమీద ఎగువకు పారిపోయ్యారు. వాళ్లబిడ్డకు మూడు నెలలు మాత్రమే.

మానవ ప్రకృత్యమో లేక అది దేవుని సంకల్పమో యేమో తెలియదు. బిడ్డకు జబ్బు చేసినందువల్లనూ, సెలరోజులు నదిమీద ప్రయాణం చేయడంచేత చేతిలో పైకం అయిపోయినందువల్లనూ వాళ్లు కాన్ షెయిన్ వద్ద ఆగవలసివచ్చింది. చాన్ పో తన అత్యుత్తమ శిల్పాలలో నొకదానిని—ఒకనన్ను యూసుకొని వంగియూను కుక్కను—తీసి వాంగ్ అనే ఒక చలువరాతి వ్యాపారస్తునికి అమ్మవలసివచ్చింది.

"భలే, ఇవి పాహో రాయి. ఇంకే కార్ఖానా ఇల్లాంటివి తయారుచెయ్యలేదు. ఇవి అనుకరణ సాధ్యములు కానేకావు."

"నీవు చెప్పింది నిజమే. నేనిది పాహోలో కొన్నాను." అని చాంగ్ పో అన్నాడు. లోలోపల చాలా గర్వపడ్డాడు.

కాన్ షెయిన్ ఎత్తయిన పర్వతపంక్తి పాదాల మీద ఉన్నది. శీతాకాలం. చాంగ్ పో ఆ స్వచ్ఛ నీలాకాశం ఆకొండగాలి పీటి వలపులో పడిపోయ్యారు. భార్యాభర్తలు అక్కడే ఉండిపోవడానికి ఏర్పాట్లు చేసుకున్నారు. వాళ్లశిశువుకు నయమైంది. చాంగ్ పో ఒక క్రొత్తకార్ఖానా పెట్టడానికి తీర్మానించుకున్నాడు. కాన్ షెయిన్ ఒక పెద్దనగరం. అందుచేత బకులుదెగలి ఇరవై మైళ్ళదూరంలో ఒక ఊళ్ళో ఉండడం యుక్తమనుకొన్నారు చాంగ్ పో ఇంకొక వస్తువు అమ్మవలసి వచ్చింది.

"ఎందుకా పనిచేశావు?" మెయిలాన్ అడిగింది.

"మనం షాపు పెట్టడానికి డబ్బు కావద్దా మరి?"

ఈసారి నామాటవిను. మన మిక్కడే ఒక బంక మట్టి బొమ్మల దుకాణం పెడదాం.

"ఏం?..." చాంగ్ పో గొంతులో మాట గొంతులోనే వుండిపోయింది.

"నీవు వినకపోవడంచేత మనం పట్టుబడటం కాస్తలో తప్పిపోయింది. చలవరాయే నీకంత గొప్పా? నీభార్య కంటే బిడ్డకంటేనా? కొంతకాలం పిదప పరిస్థితులు మారవచ్చు. అప్పుడు మళ్ళా నీ మొదటి కళకు నీవు పోవచ్చు."

తన కోరికకు విరుద్ధంగా కొల్పిన నల్లటి బంక మట్టి బొమ్మల అంగడిని చాంగ్ పో పెట్టాడు. వందలాది బుద్ధులను తయారుచేశాడు. కాని ప్రతివారం చలవరాతి వర్తకులు కాంటన్ నుండి ఈ మార్గంగా పోవడం చూచి ఆపని మళ్ళా చెయ్యాలని ఉబలాటపడ్డాడు. ఆవీథుల్లో తిరుగుతూ ఏకో ఒక చలవరాతి సామాను కొట్టువద్ద నిల్చునేవాడు. అతని కళ్ళల్లో కోపము పైకీ కిందికీ తిరిగేది. ఇంటికి వచ్చి తాను చేస్తూవుండిన పచ్చి బంకమట్టిబొమ్మల్ని వ్రేళ్ళతో పిసికి పారవేసేవాడు.

"నాన మట్టి, చలవరాతిని మలచగలవాణ్ణి దీంతో కొట్టుకోవాల్సిన రాత నాకేమొచ్చింది?"

అతని కళ్ళల్లోని జ్వాలనుచూచి మెయిలాన్ అదిరిపోయింది. "సర్వనాశనమయ్యే వ్రాత నీకు వ్రాసి వుంది."

ఒకనాడు రాతి వర్తకుడు వాంగ్, చాంగ్ పోను కలుసుకొని పాహో శిల్పాలు ఇంకా ఇతనివద్దనుండి కొట్టెయ్యడానికి వీలవుతుందేమోనని ఇతనిని తన బసకి ఆహ్వానించాడు.

"ఎక్కడకు వెళ్తారు?" చాంగ్ పో అడిగాడు.

"కియాన్ వెళ్ళాను. ఇప్పుడే వచ్చాను." వాంగ్ అన్నాడు. ఒక మాటవిప్పి చెప్పావు, "మాచావుకదూ పాహో పాపు ఇప్పుడెల్లాంటి సరుకు తయారు చేస్తూవుంటారో?".

చాంగ్ పో మారుపలుక లేదు. ఒక కురువింద మర్కటాన్ని వాంగ్ చూపించినప్పుడు చాంగ్ అరిచాడు "నకలు".

"నీవు చెప్పింది సత్యం", వర్తకుడు మెల్లిగా అన్నాడు. "ఈ కోతి మొహాన భావమేలేదు. నీ మాటల్ని బట్టి చూస్తే అంతా తెలిసినవాడి లాగున్నావే."

"నాకు తెలుసు" చాంగ్ చురుగ్గా అన్నాడు.

"ఔనౌను, జ్ఞాపకముంది. అప్పుడు నాకా అద్భుతమైన కుక్కబొమ్మను అమ్మావుగదూ. దాని మీద నేను నూటికి నూరు లాభం సంపాయించానని నీకు చెప్పడానికి నాకేమీ సంకోచంలేదు. అటువంటి సరుకు నీవద్ద ఇంకాయేమైనా వుందా?"

"అసలైన పాహో కురువింద మర్కటం ఎలా వుంటుందో నీకు నేను చూపిస్తాలే."

తన పాపుకు పోయింతర్వాత చాంగ్ పో తాను కియాన్‌లో వున్నప్పుడు చేసిన బొమ్మ నొకదాన్ని వాంగ్‌కు చూపించాడు. అమ్మమని బ్రతిమలాడి తుదకు వాంగ్ దాన్ని కొన్నాడు. మరుదఫా నాంచంగ్‌లో దలవరాతిబొమ్మల సంతకు పోయినప్పుడు వాంగ్ కొంతమంది స్నేహితులతో సాధారణమైన బంకమట్టి బొమ్మల అంగడివాని వద్ద తాను ఎటువంటి విచిత్రవస్తువులు సంపాయించిందీ చెప్పుతూ "నాకాశ్చర్యం అటువంటి వానివద్ద అంత అద్భుతమైన సరుకుండడం" అని అంటించాడు.

ఆరు నెలల తర్వాత ముగ్గురు సిపాయీలు చాంగ్‌పోనున్నూ కమీషనరుగారి కూతుర్నిన్నీ పట్టుకొని రాజధానికి తీసుక పోవడానికి అధికార పత్రాలతో సహా తయారయినారు. కమీషనరు ఆఫీసు సెక్రెటరీ కూడా వీరి వెంట వున్నాడు.

"కొద్ది సామాన్లు నన్ను కట్టుకోనివ్వండి, నేను మీ వెంబడి వస్తాను" అని చాంగ్ చెప్పాడు.

"బిడ్డకు కావలసిన వస్తువులు కూడా తీసుకు పోవాలి" మెయిలాన్ అందుకున్నది. "వీడు కమీషనరుగారి మనుమడని మర్చిపోకండి. దోవలో వీడికి జబ్బుచేస్తే మీదే జవాబుదారీ".

వాళ్ళను దోవలో జాగ్రత్తగా చూడమని కమీషనరుగారే ఆ మనుష్యుల కుత్తర్వు లిచ్చి పంపారు. చాంగ్‌పోనున్నూ అతని భార్యనున్నూ పాపు వెనక భాగానికి పోనిచ్చారు. సిపాయీలు ముందు భాగాన కాచుకొని వున్నారు.

అది కఠినాతికఠినమైన వియోగ సమయం. చాంగ్ పో తన భార్యను బిడ్డను ముద్దెట్టుకొని కిటికీలోనుంచి అవతలికి దుమికేశాడు. మళ్ళా ఈ జన్మలో వాళ్లని చూచే ప్రాప్తి లేదని అతనికి తెలుసు.

"నిత్యమూ నిన్నే ప్రేమిస్తాను" మెయిలాన్ సన్నగా కిటికీగుండా చెప్పింది:

"ఎప్పుడూ యిక దలవరాయి ముట్టుకోకు."

మెయిలాన్ కిటికీ వద్ద నిల్చుండి ఒక చెయ్యి పైకెత్తి తన భర్తకు జీవితపు కట్టకడపటి వీడ్కోలిస్తూ వుండగా చాంగ్ పో కడసారి చూపు చూచాడు.

అతడు కనుచూపు మేర దాటింతర్వాత ఆమె ముందు భాగానికి వచ్చేసి నిశ్చలంగా ఏమీ ఎరగనట్టు చాలా తొందరగా సామాను సర్దుతూ వున్నట్టు కొన్ని వస్తువులు సంచీలో పెట్టింది. సిపాయీలను బిడ్డను పట్టుకొమ్మని చెప్పి వాళ్లతో ఆమాటా యీమాటా చెబుతూ సామాను కట్టుకుంటూ వుంది. సిపాయీలకు అనుమానం కలిగి ఇల్లు వెతికినారు. అప్పటికే చాంగ్ పో చాలాదూరం వెళ్లి వుంటాడు.

మెయిలాన్ కన్న వారింటికి వచ్చింది. అమ్మ లేదు. నాయన వృద్ధుడయ్యాడు. ఆమె తండ్రికి నమస్కరించినప్పుడు అతని ముఖములో క్షమామందహాసము కనబడలేదు. ఆమె చిన్న కుమారుణ్ణి చూచిన తర్వాతనే కొంత మెత్తబడ్డాడు. చాంగ్ పో తప్పించుకు పోయినందుకు ఒక రకంగా ముసలివానికి బెడద తప్పి నట్టే అయింది. ఎందుకంటే అతడు చిక్కివుంటే అతణ్ణి ఏమి చెయ్యాలో తెలిసేదిగాదు. ఇంతకూ తన కూతురు జీవితాన్ని నాశనము చేసి ఆకుటుంబమంతటికీ అంత దుర్దశ తెచ్చిపెట్టిన వానిని క్షమించలేకనే పోయ్యాడు.

ఏండ్లు గతించినవి. కాని చాంగ్‌పోను గురించిన వార్తలేవీ వినబడలేదు. కొంటనునుంచి ఒకనాడు

గవర్నరు య్యాంగ్ రాజధానిలో దిగినాడు. గవర్నరు గార్ని గౌరవించడానికి కమీషనరొక విందు చేశారు. విందు ఆరగించే సమయంలో గవర్నరు బైటపెట్టాడు, తాను ఒక మహాఅద్భుతమైన బొమ్మను తెచ్చాననీ, కమీషనరు చక్రవర్తికిచ్చిన 'దయాదేవత' కంటే అది మిన్నయనీ, శైలిలోనూ, పనితనపు సౌకుమార్యము లోనూ ఈ రెంటికీ చాలా పోలిక వున్నదనీ, నిజానికి ఇదే అంతకన్నా చాలా సుందరంగా వున్నదనీ చెప్పాడు. ఆయన దాన్ని చక్రవర్తికి కానుకగా ఇవ్వదలచుకొన్నాడు. అప్పుడవి రెండూ జోడుగా వుంటవి.

విందుకు వచ్చినవారిలో కొందరు నమ్మజాలక చక్రవర్తిగారి దయాదేవతకంటే మించిన పనితనం అసాధ్యమని వారి అభిప్రాయం వెలువరించారు.

"దీన్ని నేను మీకు చూపించేవరకూ ఆగండి" గవర్నరు విజయగర్వంతో అన్నాడు.

విందు ముగిసింది. బల్ల శుభ్రం చేశారు. ఒక నిగనిగలాడే కొయ్యపెట్టెను గవర్నరు లోపలకు తెప్పించారు. ఆ తెలుపుమించిన చలవరాతి "దయాదేవత"ను పెట్టెలోనుంచి తీసి బల్లమధ్యలో పెట్టేసరికి అగదిలో శబ్దమే లేదు—'ఇక విషాద దయాదేవత.'

ఒక పనికత్తె యీ సంగతి మెయిలాన్‌తో చెప్పడానికి పరుగెత్తింది. అల్లిక తెరచాటునుంచి మెయిలాన్ అగదిలోకి చూచింది. ఆ రాతి విగ్రహం మీద తనచూపు పడేసరికి ఆమెముఖం వెలవెలపోయింది. "ఆయన చేశాడు దీన్ని, నాకు తెలుసు. ఆయనే" అని గుసగుసలాడింది. చాంగ్‌పో యింకా బ్రతికి వున్నాడేమో వినడానికి ఆమె ధైర్యము చిక్కబట్టుకొని అక్కడె నిల్చుంది.

"శిల్పి యెవరు?" ఒక అతిథి అడిగాడు.

"అదే యీ కథలో ఒక విచిత్రమైన సంగతి," ఆ కౌంటను గవర్నరు చెప్పసాగాడు. "అతడు చలవరాతిపనిని వృత్తిగా పెట్టుకున్నవాడు కాదు. నా భార్య మేనకోడలిద్వారా నేనతన్ని గురించి తెలుసుకున్నాను. అదిసరే ఒక పెళ్ళికిపోతూ నా భార్యవద్దవున్న పురాతనపు గాజుల జతను ఎరువుతీసుకుపోయింది. అవి రెండూ ఒకే అచ్చు. పెనవేసుకొన్న రెండు నాగసర్పాలు; చాలా తమాషాపు నమూనా. నా మేనకోడలు వాటిల్లో ఒకటి విరగ్గొట్టి గుండె బేజారెత్తిపోయింది. నిజంగానే అదొక శోచనీయమైన విషయం. ఎందుకంటే ఆ గాజులు వాటికవే సాటి. లోపం పూరించడం అసాధ్యం. ఆ విరిగిపోయిన గాజుకుబదులు నకలు గాజు చెయ్యించాలని కోడలు పట్టుపట్టింది. అనేకమైన దుకాణాలకుపోయింది. అందరూ ఒకటేమాట, అల్లాంటిదీరోజుల్లో తయారు చెయ్యలేరని. టీహౌసులలో ఆదిశ ప్రకటన చేయించింది. తర్వాత తొందర్లోనే మాసిన దుస్తులు వేసికొన్న ఒక మనిషి వచ్చి సదరు ప్రకటనకు జవాబుగా వచ్చానన్నాడు. ఆగాజు అతనికి చూపించారు. అతడు చేయగలనని చెప్పాడు, చేశాడు. అతణ్ణి గురించి నేను మొట్టమొదటగా వినడం ఈ సందర్భంలోనే.

"దయాదేవతకు జతగా ఇంకొక విగ్రహముంటే బాగుండునని చక్రవర్తి గారు కోరిన సంగతి నేను విన్న తర్వాత ఈ మనిషి జ్ఞాపకానికి వచ్చాడు. కొంటన్‌లో దొరికే వాటిల్లోకల్లా ఉత్తమమైనదని అనుకొన్న ఒక చలవరాతిముక్కను కొన్నాను. ఇతణ్ణి రప్పించాను. అతడు లోపలికివచ్చి ఈరాతిని చూచి ఏదో దొంగతనం చేసినవాడిలాగ మూడు మూర్తులా భయపడిపోయ్యాడు. చక్రవర్తి గారిదగ్గర వుండే దయాదేవతకు జతగా ఇంకొక దయాదేవత కావాలని అతనికి నచ్చచెప్పేటప్పటికి తలప్రాణం తోకకు వచ్చింది. తనకే [illegible] గురించి నేను వర్ణించేటప్పుడు జంకినాడు, కాని మారుపలుక లేదు. మెల్లిగా అతడు రాతిని సమీపించి దాన్ని నలుమూలలా పరిశీలన చేశాడు. 'ఏమిటి సంగతి, అదేమంత మంచిది కాదా?' అనడిగాను. కడకు అతడు నావైపు తిరిగి సగర్వంగా అన్నాడు. 'ఈ రాయి చాలు, దీంతో పని చెయ్యడం వృథా కాదు. నా జీవితమంతా ప్రయత్నించాను. తెలుపుమించిన యీజాతి చలవరాతిని సంపాయించడానికి. నేను చేస్తాను, గవర్నరు గారూ, కాని షరతేమిటంటే దీనికోసం మీరు నాకు జీతమియ్యకూడదు. నా మనసులోవున్న రీతిగానే శిల్పము తయారు చెయ్యడానికి నాకు స్వేచ్ఛ యివ్వాలి.'

"అతన్ని ఒక [illegible] పనికి మేజాలున్న గదిలో నెలకొల్పాను. అతడడిగిన పరికరాలన్నీ యిచ్చాను. అతడొక విచిత్ర వ్యక్తి. ఎవరితోనూ మాట్లాడేవాడు గాదు. పనివాడైనా తీసుకొని అతని గదిలోకి పోతే అతన్ని కసురుకునేవాడు. కాని ఆ వేశము

పొందినవాడిలాగ పని చేసేవాడు. ఐదు నెలలదాకా నన్ను గూడా ఆ విగ్రహాన్ని చూడనియ్య లేదు. అతడు పని పూర్తి చేసుకొచ్చేటప్పటికి ఇంకొక మూన్నెల్లు గడిచింది. మీరిప్పుడు చూదుమన్నట్టే నేనూ చూచి కొయ్యబారిపొయ్యాను. తన సృష్టి తను చూచుకున్నప్పుడు అతని ముఖములో ఒక వింతైన తేజస్సు కనపడింది. 'ఇదిగో గవర్నరుగారూ, నేను మీకు కృతజ్ఞుణ్ణి. ఆ విగ్రహము నా జీవితచరిత్ర.' నేను బదులు చెప్పకముందే అతడు వెళ్ళిపొయ్యాడు. నేను వెంబడించాను, కాని అప్పుడే వెళ్ళిపొయ్యాడు. శాశ్వతంగా మాయమయ్యాడు."

ప్రక్కగదిలోనుండి ఒక భయంకరమైన కేకను ఆ అతిథులు విన్నారు. ఒక స్త్రీయొక్క ఆర్తరావం, గుండెలను చీల్చేకేక. ఎవరికివారు వారి స్థావరాల్లోనే గడ్డకట్టుకుపోయారు. ఒంటరిగా ఆ ముసలికమీషనరు మెయిలాన్ వద్దకు పరుగెత్తుకుపోయారు. ఆమె నేల మీద పడివుంది.

కమీషనరు కుటుంబానికి దగ్గర మిత్రుడైన ఒక అతిథి దిగ్భ్రాంతుడైన ఆ గవర్నరుగారితో అన్నాడు "ఆమె కమీషనరుకూతురు. ఆమే యీ దేవత. ఈ శిల్పి ఆమెభర్త చాంగ్‌పో తప్ప వేరొకడుకాడు."

మెయిలాన్ తెప్పరిల్లినతర్వాత వారందరి యెదుటగా ఆ బొమ్మదగ్గరకు వచ్చింది. నెమ్మదిగా ఆ బొమ్మను తాకడానికి చేతులు పైకిలేచినవి. తర్వాత గట్టిగా దానిమీద నిలిచినవి. ఆ శిల్పాన్ని చూడడంలో దాన్ని స్పర్శించడంలో ఆమె మనలా తన భర్తనుచూచి స్పృశించినట్లుగా అనుభవించినట్లు కనబడింది. ఆ చలువరాతి విగ్రహమూ ఆయమ్మాయీ ఇద్దరూ ఒకరేనని యిప్పుడందరూ చూచారు.

జరిగినదేమిటో తెలిసికొన్న తర్వాత గవర్నరుగారిలా అన్నారు: "ఈ బొమ్మను నీవు వుంచుకో తల్లీ. చక్రవర్తినిగారి కింకొక బహుమానమేదైనా యిస్తాలే. ఇది నీకు కొంత ఉపశాంతిగా వుంటుందని నమ్ముతాను. నీవు మళ్ళా నీ భర్తను కలుసుకునేటంతవరకు ఇది నీదే."

ఆ దినము మొదలు ఏదో ఒక అగోచరమైన వ్యాధి ఆమె శరీరాన్ని తినివేసినట్లుగా మెయిలాన్ క్రమేణ ఎండిపోసాగింది. అతని అల్లుడు కనబడితే సర్వమూ క్షమించడానికి కమీషనరు సిద్ధముగా వున్నారు మళ్ళా వసంతం వచ్చేటప్పటికి కాంటన్ గవర్నరుగారివద్దనుండి సమాచారం వచ్చింది-చాంగ్‌పోను కనుగొనడానికి చేసిన సర్వప్రయత్నాలూ వృథాయైనాయని.

రెండేండ్లతర్వాత ఆ పట్టణం ముసుకుపోయిన ఒక భయంకరమైన అంటువ్యాధి చాంగ్‌పో కొడుకును గూడా ఎత్తుకపోయింది. అప్పుడు మెయిలాన్ తల వెంట్రుకలు తీయించి ఒక మఠం ప్రవేశించింది, ఆ ఒక్క బొమ్మనుమాత్రం తీసుకొని.

మఠాధికారిణి చెప్పినట్లుగా మెయిలాన్ తన లోకమే తనదిగా జీవించింది. ఇంకొక సన్యాసినిని గాని తుదకు మఠాధికారిణినిగాని తనగదిలోకి రానిచ్చేదికాదు.

ఇంకా మఠాధికారిణి గవర్నరుతో చెప్పిందేమంటే రాత్రులు ఒకటితర్వాత ఒకటి అంతులేని విజ్ఞాపనలు వ్రాసి ఆ బొమ్మదగ్గరకు తీసుకవచ్చి కాల్చివేస్తూవుండడం చూచారని. ఆమె తన రహస్యప్రపంచంలోకి ఎవర్నీ అడుగుపెట్టనియ్యలేదు. కాని ఖులాసాగానే వుండేది. ఎవరికీ ఏహాని చెయ్యలేదు.

మఠములో చేరిన ఇరవైసంవత్సరాలపిదప మెయిలాన్ మరణించింది. నశ్వరమైన దయాదేవత గతించిపోయింది. శిలాదేవత మిగిలింది.

నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు

శ్రీ బి. ఉమామహేశ్వరశర్మ

భావములేర్పన్నమయి పంచేంద్రియములకు ప్రాకగనే కంపము, స్వేదము, రోమాంచము, అశ్రువు, స్తంభము ఇత్యాదులు కలుగును. క్రమేపీ గాత్రము నాక్రమించగనే భావమునకు నాదరూపము సిద్ధించును. మూర్ధము నాక్రమించగనే నాదమే దంత్యము, తాలవ్యము ఇత్యాదీయమై వాగ్రూపమును కూడ పొందును. అనగా భావము వాచికమగునప్పటికి దానికి 'నాదము' 'వాక్యము' అని రెండంగము లేర్పడగల విన్నమాట.

అసలు సంఘజీవనుడైన మానవుడు తోటిమానవునితో తన భావములను వెల్లడిపఱచుకొనవలెనన్న ఆ నాదము, వాక్యము అంగములే కాదు అవశ్యకములునూ. ప్రప్రథమమున అనగా అనాదిలో సౌజ్ఞలు సాధనములయి యుండవచ్చుగాక. ఆ సౌజ్ఞలలోనూ ఎక్కడు ధ్వనులే గాన క్రమేపీ అవ్వనులే ఒక సాహిత్యమునకు దారితీసినవి. కాని ఎటుమాచినా చివరికి నాదము వాక్యము ఈ రెండూ భావములకు అత్యావశ్యాంగములని తేలుచున్నది.

భావమునకు 'తీవ్రత' 'వేగము' అని రెండు ధర్మములు కూడ గలవు. తీవ్రతయన్నది భావస్థితికి గల ధర్మము. వేగమన్నది భావగతికి గలధర్మము, భావగతికి వేగముతోబాటు తీవ్రతయూ ఉండగలదు.

తీవ్రత, వేగము ఈ రెండును అన్యోన్యపోషకములు. తీవ్రత హెచ్చినకొలదియు వేగము, వేగము హెచ్చినకొలదియు తీవ్రతయు హెచ్చుచుండగలవు. ఇటు ఈ రెండును అన్యోన్యముగా అతిశయించినకొలదియు భావమునూ అతిశయిల్లగలదు.

మరి ఆ భావాతిశయమును అంతే తీవ్రతతో అంతే వేగముతో ఎఱుకపఱచుకొనవలెనన్న మార్గమేది ?

భావాతిశయమన్ననో అంతులేనిది. స్వరము వాక్కులన్ననో కేవలము ఆంగికములు కాన, ఆంగికములకు వీటికినీ పరిమితియన్నదొక ప్రతిబంధకముగాన, ఆ వాక్స్వరములునూ అటువలెనే పరిమితులకు లోబడినవే

ఆ రాపథము నంటుచున్న భావమును అనుసరించుటలో ఏదియో ఒకచోట ముందు వాక్కులే అనగా వచనములు నిలిచిపోగలవు తరువాతగాని స్వరము నిలచిపోదు.

వాక్కులు అనగా వచనము ఎప్పుడయితే భావముయొక్క తీవ్రతతోనూ వేగముతోనూ సమాన తీవ్రతా వేగములతో సంచరించలేక వెనుకబడునో అప్పుడే స్వరపు సాయమును కూడ అపేక్షించవలసి యుండును. మరి ఆస్వరమునకునూ మితి గలదు మానవమాత్రుడైనను ఈ మితులను దాటిపోలేడు. కాని వాటిని పూర్తిముగా కాకపోయినా కొంతవఱకయినా పైకి గదుముకొనగలడు. అంతే.

ఇక ఆ గింజులాటలో మొదట వాక్కులూ తర్వాత స్వరమూ అని ఒకక్రమమునూ ఉండదు. ఒకదానికొకటి జోడించియే సాధ్యమయినంతవఱకు భావసంచారము ననుసరించును. కొంతవఱకు పోగా అవియూ కుంటుపడును. సరిగ అదటనే, అనగా ఎదటనయితే సామాన్య వాక్కులూ స్వరములూ కుంటుపడునో అదటనే, మరి వేరే గత్యంతరములేక ఆ వాక్స్వరములనే సంస్కరించి ఆ సంస్కరించబడిన వాటితో మరికొంతవఱకు భావసంచారానుసరణను సాధించవలసి యున్నది.

అటు ఆ సంస్కరించబడిన వాక్కులే అనగా ఎక్కువశక్తినీ ధ్వనినీ రీతినీ యియ్యబడిన వాక్కులే వృత్తములు గీతములు గేయములు; ఎక్కువ శక్తినీ ధ్వనినీ రీతినీ యియ్యబడిన స్వరములే రాగతాళములు.

కావున భావాతిరేకమును వ్యక్తపరచుకొనవలెనన్నచో ఏదియో ఒకదిశలో, ఏదియో ఒకరూపములో ఏదియో ఒకపరిమాణములో సంస్కరించబడిన వాక్స్వ

రిములను అనగా పాటలను పద్యములను సంగీతముతో సహా వినియోగించుకొనక తప్పదన్నమాట.

ఇక ఆ పాటలు పద్యములు గానము నాటకమునందెంతవరకు సహజములన్న విషయమునకు వత్తును. అసలీ మీమాంసకుముందు అవి జీవితమునందే ఎంతవరకు సహజములో చూతము.

ఏ దేశవాఙ్మయమునైనను పరికించి చూచిన దానికి నాంది కవనములోనే ప్రారంభించినది. అంతవరకు దేనికి? మన ఆర్యజాతికి అనాదిరచనలయిన వేదములన్నియూ కవనములే. ఒక వేదము నిండుగా గానమే. అసలు వేదముల చదివెడిరీతియే ఒక ప్రత్యేక గానపద్ధతి.

మనభాషకు తొలిగ్రంథములయిన శిలాశాసనములన్నియూ కవనమయములే. మనకోవకు పునాదులయిన సామెతలనూ అంతే. వాటికర్తలు సామాన్య పాటకప్రజలు. అవంటియూ సంగీతజ్ఞానముగాని సాహితీపరిచయముగాని అందుకు కలసిన జిజ్ఞాసగాని వ్యవధిగాని లేని వట్టి కాచి వడపోసిన పామరులు. అయినను వారికి కవనముగాని గానముగాని చేయ వలయునన్న ప్రయత్నము లేకయే వాటంతట అవే సిద్ధించినవి. ఉదాహరణకు:

(1) తుమ్మల్లో పొద్దు కూకినట్లు
(2) గుడ్డెద్దు చేలో పడ్డట్లు
(3) చెల్లంకొట్టిన రాయల్లే
(4) చేలు కట్టిన దొంగల్లే
(5) కన్నములోనే దొంగ చిక్కినట్లు......

ఇత్యాదులు కొకొల్లలు. ఉపమా కాళిదాసస్య అని నానుడి. అసలు కాళిదాసే గ్రామీణుల సామెతల నుంచియే తాను ఉపమించుటను పుణికిపుచ్చుకొనెనేమో.

ఇక సామెతలు:

(1) సరదాకు సమర్తాడితే చాకలాడు కోకడిగాడు.
(2) తోచీతోచనమ్మ తోటికోడలి పుట్టింటికెళ్ళింది.
(3) కళ్ళొత్తినమ్మ యిళ్ళొళ్ళుతుంది.
(4) రంకు నేర్చినమ్మ బొంకు నేర్వదా?
(5) మద్దెల వెళ్లి రోలుతో మొర పెట్టుకొన్నది
(6) ఇంద్రాయి దాస్తే పెళ్ళాగుతుందా?
(7) సమర్తకీను చాకలాడికి కొట్టింది......

ఇత్యాదయః.

వీటిలోని సామ్య రచన, యమకప్రాసలు, అన్నిటికన్న వాటిలోని భావపుష్టి, రసపుష్టి అపారము. అయినను వాటిని ఎవరునూ కావలెనని పాడుక లేదు. సామాన్యప్రజకు అలా దొర్లుకవచ్చినవే.

మరొక్కటి దృష్టాంతము. ఎవరితోనో ఘర్షణ పడి ఎంతయో ఉద్రేకమునకు పాల్పడిన ఒక సామాన్య స్త్రీ సామాన్యధోరణిలో తిట్టి తిట్టి విపరీతముగా నుదిక్కరైన కసికు గొంతుచించుకొనుచూ "నీ పిండాకూడు నీ బీరాకూడు" "నీ పాడె నీ పచ్చిబద్దలు" "నీ వొల్లకాడు నీ వోశినకాడు" అని ఈ విరసన తిట్టిన తిట్టు తిట్టకుండా దుమ్మెత్తిపోయుట మన దైనందిన సన్నివేశములలో ఎన్నియోమారులు గమనించుచునే యున్నాము. ఆమె గొంతుచించుకొనుట సంస్కార సభ్యతాహీనమయిన ఒక మోటి సంగీతమునకు సన్నిహితము కాదనగలరా? ఆ తిట్టిపోతలలోని రీతి, పద జాలపు పరిమాణములు ఇత్యాదులు ఒక మోటి సాహిత్యమునకు సన్నిహితము కాదనగలరా?

కాని ఒకటే ఇచట హెచ్చరిక. సామాన్యప్రజ అనినదెల్లా సాహిత్యమనియూ, కూసినదెల్లా సంగీతమనియూ నా భావము కాదు.

ఆ ఉద్వేగములో వారి వాక్కులు, గాత్రము పడిన అవస్థను గమనించినచో ఒకానొక స్థాయిలో ప్రశాంతసమయములకన్న భిన్నమయిన పదజాలమును, గాత్రమును మనప్రకృతికి సహజముగనే ఆలంబనముగా గ్రహింతుమని చెప్పుచున్నాను

కాని ఉద్వేగములోనున్న వ్యక్తికి సభ్యత సరసత శూన్యము అందువలన వాని మాటలకు గాత్రమునకును సభ్యతా సరసతలుండవు. కావున కవిరచనలో ఆ ఉద్వేగములను అనుభూతికి తెచ్చికొని వాటికి సభ్యతను సరసతను సమన్వయించి ఒక నిర్దుష్టమయిన రీతిని పాదిగి సుఖబోధ్యము కొంతవరకు ఉత్ప్రేక్షించియూ ప్రజలకు అందియ్యవలసియున్నది. అలా యియ్యబడినవే సంగీత సాహిత్యములు.

మరి యిన్ని దాఖలాల మంచికొనియూ సంగీత సాహిత్యములు మన దైనందినజీవితములో సహజములు కావనుట కేవలము పక్షపాతము లేక అపోహ, అంతే.

ఇక మానవుని దైనందినజీవితములో అవి కొన్ని పరిస్థితులలో ఒకానొక పరిమాణములో సహజము లయినప్పుడు, మానవుని జీవితమునకు కేవలము ప్రతిబింబమయిన నాటకమునగాని తెరమీదగాని అదే సందర్భములలో ఏల సహజములు కావు?

అసలవి సహజములయినను కాకపోయినను వాటికి నాటకమునగల ఔచిత్యము అనంతము. వీటికి సహజతకు లేని వచనమునకును లేని మహత్తరశక్తి యొకటి యున్నది.

రసపోషణలో నాటకీయరక్తి అన్నది సృష్టి కావలెనన్న దానిని సృష్టించగల సమర్థత పాటలు పద్యములకే యున్నది. సభికులను రసవాతావరణములో ముంచెత్తి ముప్పిరిగొల్పి ముగ్ధుల చేయగల మహత్తరశక్తి ఒకరీతికే గాదు గానమునకును కవనమునకును యున్నది.

కవి తాను ప్రజ కియ్యదలచుకొన్న సందేశము అజరామరముగ వారి హృదయఫలకములకు హత్తుకొని పోవునటుల చేయగల శక్తియూ ఒక్క రీతికే గాదు గానమునకును కవనమునకును యున్నది.

అంతేకాదు. వాస్తవజీవితములో ఒకానొక సంఘటన అసాంతము అగునప్పటికి కొన్నిరోజులు పట్టును. అన్నిరోజుల అదే సంఘటనను నాటకములో కుదించి కుదించి అయిదు నిముషములలో ప్రేక్షకులకు అంతే అనుభూతికి తేవలెనన్న ఆ సమర్థత ఒక్క కవనమునకూ గానమునకే యున్నది.

ఇంత మీమాంస వల్లెవేసినను "జీవితంలో ఎవ్వరూ రాగతాళబద్ధములుగా మాట్లాడరు. సపేమిరా మేముపట్టిన కుందేటికి మూడే కాళ్ళు" అనువారున్నారు. తిరిగి వారే నాటకమునగాని ముఖ్యముగా సినిమాలోగాని సాంగ్సు మాత్రము లేకపోయిన దానిని దుయ్యపట్టి దుమ్మెత్తిపోసెదరు. మరి అలాంటప్పుడు ఒక్క పాటలకే ఔచితి అవశ్యకత కలదనియూ వారి తాత్పర్యము? "అయినచో మరి పద్యముల కెందుకు లేదు?" అని నా పూర్వపక్షము.

అసలు విషయ మదికాదు. ప్రత్యేకము పద్యముల మీదనే ప్రజకు నిర్హేతుకనిరాదరణ ప్రబలినది. పోనీ ఆ ప్రజలన్నవా రెవరు? పామరులా కారు; వారికి వాటిమీద కల అభిమానము అపారము. ఇప్పటికిని పద్యములకు "వన్సుమోర్" లను కొట్టుచున్నారు.

అసలు పాండవోద్యోగవిజయములు, చింతామణి, హరిశ్చంద్రీయము ఇత్యాది పద్యభూయిష్ఠ నాటకములను ఎటో ప్రదర్శనలో కృషిచేసి వాడి వత్తిలయిన నటులను పోషించుచున్నదియూ ఆ పామర ప్రజయే

'అయినచో మరెవరికి నిరాదరణ?' యన్న, రచయితలకు దర్శకులకు చదువుకొన్నవాళ్ళ మను కొన్న ఒక ప్రత్యేక తరగతి ప్రేక్షకులకు మాత్రమే. వారి వాదమొక్కటే, దేనికీ నిలబడనిది. "ఇరవయ్యో శతాబ్దంలో కూడా నాటకాల్లో సినిమాల్లో పద్యా లేమిటి?" అని.

ఏ హేతువాదమునకూ నిలబడనిదానిని లక్ష్య పెట్ట నవసరము లేదనియే నాభావన. పోనీ పద్యములు కూడదని ఒప్పుకొన్నను కేవలమూ వచనమే కావలె నన్నను ఆ వచనమును గూర్చియూ చిన్న చిక్కు గలదు

పాటలు పద్యములు ఎంత అసహజములని ఒప్పుకొన్నప్పటికినీ అంతే అసహజములయిన వచనములూ గలవు. మరి వాటిజోలికెవరూ పోరేమి?

వచన మనగా గ్రామ్యము, వ్యవహారికము గ్రాంథికము అని మూడున్నవి. మొదటి రెండూ జీవితమున సహజములే. కాని గ్రాంథికము వారి వాదన ప్రకారము సహజముకాదే. మరి దానిజోలికి పోరేమి?

అసలు ఇంతవఱకు మన రచయితలే నాటకమునందునూ పాటలు పద్యములకు చూపవలసిన న్యాయములో సహస్రాంశమయినను చూపనే లేదు. నిష్పాక్షికముగా ప్రయోగాత్మకముగా వాటికి జరుప వలసిన న్యాయమును జరిపి "ఉఫ్! ఇకచాలు పాటలు పద్యాలు" అని వాటిని పరిత్యజించుకొన్న వద్దనువారు లేరు. కానినిర్హేతుకముగా కేవలమూ పక్షపాతముతో వాటిని తోసిరాజనుట మాత్రము రచయిత అన్నవాడు చేయవలసినపనిమాత్రము కాదది.

సరే! అయితే నాటకరచనలో పాటలు పద్యములకు ఆవశ్యకత ఔచితి ఉన్నదని ఒప్పుకొందము. అయినచో అదెట్టిది?

మొదటనే చెప్పితిని "కొంతమేరకు పోగా అవియూ అనగా వచనములు కుంటుపడగా సరిగ అదటనే అనగా ఎచటనయితే సామాన్యవాక్కులు స్వరములు కుంటుపడునో అచటనే ఆ వాక్యస్వరములనే

సంస్కరించి వాటితో భావసంచారమును మరికొంత దూరము సాధించవలసియున్నది. ఆ సంస్కరించబడిన అనగా ఎక్కువ శక్తినీ, ధ్వనినీ, రీతినీ యియ్యబడిన వాక్కులే పద్యములు గేయములూ, స్వరములే రాగతాళములు" అని.

దీనినే : "ఏ సన్నివేశము నయినను చిత్రించవలెనన్న ఆ చిత్రణకు నాటకీయత వచనముతో ప్రాప్తమయినంతవరకు కవనముజోలికి పోరాదు" అని తిప్పి చెప్పుకొనవచ్చును. అనగా శబ్దశక్తి వచనరీతి వాటివల్ల మరి అనాటకీయత అసంభవమైనప్పుడే పాటలు పద్యములకు ఆశ్రయించవలయు నన్నమాట. ఈ దృక్పథముతోనే ఏ నాటకరచయితయూ కలము పట్టవలసి యున్నది. ఇక ఆ నాటక రచయిత తన వస్తువునుబట్టి తన సమర్థతనుబట్టి తన నాటకము నంతటి నాటకీయతను కేవలము వచనముతోనే సాధించ తలచుకొన్నచో మాత్రము వద్దనువారు లేరు. కాని తన అసమర్థతవల్లగాని, ఇక వచనమువల్ల సాధ్యముకాక పాటలు పద్యముల జోలికి పోయినప్పుడు మటుకు దానికొక రీతి సందర్భశుద్ధి అవసరము.

2

నాటకము కేవలము పౌరాణికమయినను, మత ప్రచారమున కయినను, స్వాప్నికజగత్తునకు సంబంధించిన దయినను ఆపాంతము దానిని పద్యభూయిష్టము చేసినను ఆక్షేపణయుండదు. ఏలనన్న పాటలు పద్యములు జీవితమునకు అనగా పాత్రలయొక్క సమకాలిక జీవితమునకు సహజములు కావన్న దొక్కటే ఆక్షేపణ గాన, దానిని అంగీకరించినప్పటికిని ఆ పురాణమూ, స్వాప్నికజగత్తూ సమకాలికజీవితమునకు సంబంధించినవి కావు

రచయిత తననాటకమును ఆపాంతము పద్యభూయిష్టముగా చేయదలచిననే అది చెల్లగలదు. నాటకమును వచనప్రాధాన్యతతో వ్రాసినమాత్రము మధ్యమధ్య పాటలను పద్యములను యిముడ్చవలెనన్న మటుకు వాటికి ఒకసమయము, సందర్భము, భావ, రీతి యిత్యాదులు అవసరము. అసలు కేవలము వచనముతో పరిపోయెడి సందర్భమునకు కవనపు ప్రమేయమే రావవసరము లేదు.

కాని కొన్నికొన్ని సన్నివేశములలో మాత్రము అనగా ఆ సన్నివేశము తిరిగి పౌరాణిక మయినను, స్వాప్నికమయినను, దైవసాన్నిధ్యమయినను, పాత్ర వాస్తవజగత్తును సన్నిధావశాత్తూ అధిగమించినను, ఏకాంతమందు పాత్ర ఉబుసుపోకకు గాని, ప్రత్యేక సంగీత ప్రదర్శనల సందర్భమున గాని, స్వతః పాత్ర పాటలను పద్యములను వల్లెవేసెడి ప్రకృతి గలవాడయినను అవి నిరాక్షేపణీయములే.

రసస్పృష్టిలో రచయిత వచనముద్వారా తనవల్ల నయినంత సృష్టించినను అప్పటికిని తాననుకొన్నంత సృష్టి కానపుడు మాత్రమే పాటలను పద్యములను వినియోగించుకొనవలసి యుండును. కాని అవి వాటి పూర్వోత్తరవచనములకు కృత్రిమముగా అతికించినట్లు మాత్రముండరాదు.

రచయిత వచనమును వాడినంతవరకూ అదియొక ప్రత్యేకపద్ధతిలో పోవుచుండును. దానినుండి పద్యములకు పాటలకు మారుచున్నపుడు ఆ మార్పు భావములోగాని భాషలోగాని క్రమముగా ఆరోహణ పద్ధతిలో రావలయును. అవరోహణపద్ధతిలో ముగియవలయును. అదియూ ఎంతో సహజముగనూ, జాలువారుగనూ, ప్రేక్షకునికి పాఠకునికి గ్రాహికము కాకుండునట్లు ఒక సమ్మోహనపద్ధతిలో ఎంతో ప్రజ్ఞతో నిర్వహించబడవలసి యుండును.

ప్రప్రథమముగా ఆరీతికి మన వాఙ్మయములో కవిబ్రహ్మ తిక్కనసోమయాజి ఒక్కరే మార్గదర్శకులు. తాను ప్రత్యేకముగా నాటకమన్న పేరుతో దేనినీ వ్రాయకపోయినప్పటికినీ ఆయన తెనిగించిన భారతములో అనేక ఘట్టములను అసమానమయిన నాటకీయ రీతితో నిర్వహించినారు. ఆరీతిని నాటకోపాసకు లెంతయూ పుణికిపుచ్చుకొనవలసి యున్నది.

ఉదాహరణకొక సన్నివేశము.

కీచకుడు వెన్నాడగా సైరంధ్రి "దైవయోగమున విరాటుండప్పుడు కొలువుండిన తత్సభాభాగంబు దన తా" పరిభవించెను. "కామాయత్తచిత్తుండయిన" కీచకుడు అత్యుగ్రుడై "ఒకింత తలపట్టి తిగిచి మహోగ్రవృత్తిని గొంతు కొంపరించుకయు లేక కాల దాచె"ను. ఆ సభయందే సైరంధ్రి భర్తలును యుండిరి. ఆమె తన "పతులం దెగ సభ్యుల మూడు" మాదిరిగా చూచి మత్స్యనాథుడు వినునట్లుగా

"...గంధర్వ లేవురు, వమ్ము విట్టు

లోకము పగులపంగ నూరక యునికి చూడ
వచ్చెరువు గాదె? యెవ్వరి కూర్మి రింక
బరిభవంబును బొందక బ్రతుకువారు?

ఈ నరపతి యాస్థానము
లో నొక్కరుడైన ధర్మలోపభీరుమనం
బూని తెగువైన పని పలు
కైనను బలుకంగ జాలడయ్యెను నకటా!

ఇందఱు జూచెగా నెదుట నెమ్మెయి నన్ను
బతివ్రతాగుణా
స్పందితవర్తనం బరమపావ్ని ననిందితశీల
గీచకుం
డెంతయు నెగ్గు లంగనల నెవ్వరు జేయనియట్లు
సేయగా
గొందఱకైన నిష్ఠ కృపకుం దరిగానదె
యేమి సెప్పుదున్

అని మొరపెట్టుకొన్నది.

గమనించుడు. మామూలు వ్యవహారంపుభాషను తీసికొని దానిని వ్యాకరణయుక్తముగా సంస్కరించి ఛందస్సునందిమిడ్చి మాధుర్యమునుమార్దవమును పొదిగి ఎలా సైరంధ్రినోట చెప్పించినారో.

మరొకటి గమనించ వలసినది. ప్రాధాన్యతే వచనము నకే తిక్కన కవిరీతులన్నియూ కేవలము రోహణములే. సైరంధ్రి అటు పరాభవమును పొంది సుధేష్ణపాలికి వచ్చింది. సుధేష్ణ కిదంతయూ తెలిసియూ తెలియ నట్టుగా ఏమేమో అనునయించబోగా "నీ వెరింగియు నెఱుగమి భావించిన నేమని పలుకంగలదాన నైననూ వినుమని సైరంధ్రి యిట్లనియె"...తర్వాత...

"నను నీ వప్పుడు సూతు మందిరమునకు
మద్యంబు దెమ్మన్న బో
యిన నాతం డవినీతి సేసినను
చేయా కేను మత్స్యావనీ
శుని యాస్థానమునిక్కడే దనిన
నచ్చో తీవ్రకోపంబున
న్వెనుకం గూడగ ముట్టిపట్టికొని
తన్నెం పల్కలింకేటికిన్."

అని కవనమునకు మార్చినారు. ఇందలి పారవశ్యమును గమనించుడు. భావాతిరేకముతో బాటు భాషకును ఒక ఆరోహణావరోహణపద్ధతికూడా గమనించబడినది.

ప్రప్రథమముగా "నీవెరింగియు నెఱుగమి భావించి నేమని పలుకంగలదాన నైననూ వినుమని" సంస్కరించబడ్డ పచ్చివ్యవహారము వాడబడినది.

రెండవదిశలో, "నను నీ వప్పుడు సూతుమందిరమునకు మద్యంబు దెమ్మన్న బోయిన నాతం డవినీతి సేసినను చేయా కేను" అని యింతవరకు అదే సంస్కరించబడ్డ వ్యవహారమునకు కవనము పొదుగబడినది.

మూడవదశలో, "మత్స్యావనీశుని యాస్థానమునిక్కడే దనిన నచ్చో తీవ్రకోపంబునన్" అని అందు వ్యవహారభాషాప్రాధాన్యతను తగ్గించి కేవలము గ్రాంథికముగా సంస్కృతపదప్రాధాన్యతతో అదే వృత్తిని సాగించబడినది.

ఇక చివరిదశ: అవరోహణము ఇక్కడికివచ్చి నప్పటికి సైరంధ్రికే యిక వలిస్తరముగా చెప్పికొనుటకు జుగుప్సాకరమయినది. అందువల్ల "వెనుకం గూడగముట్టిపట్టికొని తన్నెం పల్కలింకేటికిన్" అని గన్నన మూడుముక్కల్లో, తిరిగి తేటతెలుగులో మిగిలిన కథను ముగించినది.

చూడుడు! ఆ శిల్పచాతుర్యము భావాతిరేకము ననుసరించిన భాషయొక్క ఆరోహణావరోహణా క్రమము. మొట్టమొదట వ్యవహారవచనమునకే యియ్య బడిన ప్రాధాన్యత, యిక ఆ వచనమునకే పొదుగ బడిన మధురిమ మారవను కవనమూనూ అదే నాటకీయ కవనమన్న (Dramatic poetry).

నాటకీయ కవితకు, ప్రాసలలో దారమువూదిరిగా, ఆయువుపట్టు వచనమే. కవనము కేవలము దోహప్రక్రియకే.

ఆయిన తిక్కనగారు అన్ని పారవశ్యములను ఎంచి కూర్చియే రచించిరా? లేక అంతయూ నేను చేసిన కొంపెంతలా? అన్న ఆక్షేపణ రావచ్చు. ఆయన అంతనూ ఉద్దేశించిననూ ఉద్దేశించకపోయిననూ అంతయూ కవిబ్రహ్మకు అప్రయత్నముగనే తాను తాదాత్మ్యత పొందిన భావాతిరేకముతో బాటు ఆ భాషారీతియూ సిద్ధించియుండవచ్చును. ఏదిఏమైననూ ఉండవలసిన నాటకీయభాషారీతి" అది.

మరొక్కటికూడ యున్నది. తిక్కనగారి నాటకీయకవితలోని విశిష్టతిభావానుగుణమైన ధ్వని నిచ్చు పదజాలమును వాడుట. సైరంధ్రి తన పతుల పరాక్రమమును చెప్పి కీచకుని బెదిరించి మందలించ తలచినప్పుడు ఆమెచేత ధియమును భీషణతను ధ్వనించు నట్లు :

"దుర్వారోద్యమబాహువిక్రమరసాపాస్తోక
ప్రతాపస్ఫుర
ద్గర్వాంధప్రతివీరనిర్మథన విద్యాపారగుల్
మత్ప్రభుల్
గీర్వాణాకృతు లేవు రిత్తు నిను దోర్లీలన్ వెసన్
గిట్టి గం
ధర్వుల్ మానము ప్రాణముం గొనుట తథ్యం
బెమ్మెయిం గీచకా!"

అని శార్దూలము చెప్పించబడినది.

మొత్తముమీద నాటకీయ కవితనుగూర్చి సిద్ధాంతీకరించుకొనవలసినవి నాలుగు అంశములు

(1) భావానుగుణ్యము భాషకు ధ్వనికి పొందుకుట.

(2) వ్యవహారికభాషనే గ్రహించి ఛందోయుక్తముగా సంస్కరించి కవనమును, మధురిమను మార్దవమునూ పొందుకుట.

(3) భావసంచారమునుబట్టి భాషయందునూ ఒక ఆరోహణావరోహణాక్రమమును గనుపించుట.

(4) అసలు నాటకీయ కవితకే, పూసలలో దారముమాదిరిగా, ఆయువుపట్టు వచనమే. కవనము కేవలము దోహదక్రియకు మాత్రమే.

మొదటి అంశమును పూర్వోత్తరకవులందఱు వాడి వదలిరి. రెండవ అంశముజోలికి తెలిసియో తెలియకో వెళ్ళిన కవులు కొందఱున్నారు. అదియు అక్కడక్కడ మాత్రమే. అందువల్లనే 'తెలిసియో తెలియకయో' అనవలసివచ్చినది. ఇక మిగిలిన అంశములను ఎవరూ గుర్తించినట్లే అగుపడదు. సత్యహరిశ్చంద్రీయములో చతుర్థాంకములో నక్షత్రకునిచే చంద్రమతితో "ఓసి! వెర్రితల్లీ! ఎక్కడి మొగుణ్ణి కట్టుకొన్నావు" అన్న భావమును "ఓసి వెర్రితల్లీ! ఎక్కడి పతిం గట్టుకొంటివి" అని సంస్కరించి "ఒక సన్యాసికి సర్వరాజ్యాన్ని ఏదో ఓ మాట పట్టింపుమీద ధారవోసి కన్నబిడ్డతో నిన్ను మహారణ్యాల పాల్చేశాడు—". అన్న భావమును అదే వాడుకభాషతో గ్రహించి సంస్కరించి మృదు మధురిముగా

"ఒక సన్యాసికి సర్వరాజ్యమును నేదో మాట
పట్టింపు మే
రకు జే జారిచి, బిడ్డతో నిను మహారణ్యంబుపాల్జేసి కూ
టికి నీళ్ గుడ్డకు గాని కొర్కటివి చిటంబుద్ది కే
మంచు న
మ్మిక సేవింతువొ! వెఱ్ఱితల్లి! కొఱగామిన్ గావలె
వింతయున్"

అని కూర్చినారు.

"పరివారి న్నరుబాటు పిమ్మట మనగ్లాంచల్య
రోగం బనం
తర మాహారమునం దనిష్ట మటుమీదన్ దేహ
బాధ్యం బటన్
మరణంబే శరణంబు పెక్కుదినము ల్కంచావ
శీరించి; యిం
తిరో! యీ ప్రాణులకున్ ఋణవ్యథలకం జేరన్
దుస్సహం బేసెన్"

అన్న పద్యము చదివిన ఋణములపాలైన ఏ ఆత్మబంధువో తన మనసులోని దుఃఖమును వెళ్ళగక్కుకొను చున్నట్లుండును.

మరింకొకచోట ఎంతో సహజముగా పద్యములోనే "అరరే! యెంతటి మోసగాడవురా" అనియే యెత్తుగడ.

ఇంతమాత్రమున 'మనవారు రచించిన పద్యములన్నియు ఔచితితో యుక్తరీతితో నున్నవని చెప్పకొనరాదు. ఆ సత్యహరిశ్చంద్రీయమునందే ఒక సన్నివేశము, ద్వితీయాంకము చివరిభాగము—తమకు క్రూరమృగములచే కలిగిన యిక్కట్లను విన్నవించుకొనుటకు పౌరులు సత్యహరిశ్చంద్రునికడకు వచ్చిరి. ఆ సన్నివేశము కేవలము కథను నడుపుటకు మాత్రమే; ప్రధానసన్నివేశము మాత్రము కాదు. అటులనే ఆ పౌరులును. కావున వారి (పౌరుల) భాష వచనములోను అందునూ ఒకానొక మాండలికములోనూ యున్న ఎంతయో రక్తికట్టగలదు. అసలా సన్నివేశములో కవనమునకు స్థానమే లేదు. అటిచోట గేయములను వృత్తములను వాడి రాబట్టిన ప్రత్యేకరక్తియే లేదు, ఒక్క రసాభాస తప్ప.

అసలు పాటలనుకాని పద్యములనుకానీ ప్రతిపాత్రకు అంటగట్టు నంతటి దారుణము మరొక్కటి లేదు. వాటిని కొన్ని ప్రధానపాత్రలకు మాత్రమే పరిమితము చేసికొనుట ఉత్తమము. ఆ ప్రధానపాత్రలకునూ వచనమువల్ల మరి రక్తికట్టించలేనపుడు మాత్రమే. అంతేకాని పౌరులకుసైతమూ త్రిభంగి వృత్తములో ఘరజూరాగములో ఏకతాళములో ఒక కీర్తన, మరొకనిచేత "కనికరమున మనవిని..." అని మధ్యమావత్య "మా యొకవిూడా!" ...... "గోరపుఫుట్టముల్" అని మామూల పదములతో...అసలు ఆ సన్నివేశములో వాడినన్ని పాటలను పద్యములను మరేసన్నివేశములోనూ వాడనేలేదు. చూడగా ఆ పౌరులకు వచనములో మాటలాడుటయే చేతకాదనిపించును. ఇదీవరస!

ఇలాగే పౌరులు విశ్వామిత్రునిపై తిరుగబడినప్పుడు. ఇచట 'డ్యూయెట్స్' సైతము వాడబడినవి.

మొత్తముమీద పౌరుల దృశ్యములు రెండునూ రసాభాసనే ప్రసాదించినవి.

మరొక చిక్కు. సత్యహరిశ్చంద్రీయములందే షష్ఠాంకము. "పిమ్మట చంద్రమతి పిడకలేరుచు ప్రవేశించుచున్నది." ఇచట చంద్రమతి ప్రవేశము మాత్రము మొదటి వచనమునకు తరవాతి సీసమునకు గల ఔచితిని గూర్చి వివాదమేలేదు. ఇక రెండవ వచనము తరువాతి మత్తేభము.

చంద్రమతి పరిస్థితుల భారముచే క్రుంగి కృశించిపోయి యున్నది. శోకతీవ్రతచే యజమానురాలి యాజ్ఞను మఱచుచున్నది. "ఇంక తొందరగా పిడక లేరవలయు. (ఏరుచు) ఓహో! సాయంకాలమై పడమటికొండయందలి సంజకెంజాయ విశ్వామిత్రుని కోపరసమోయన ప్రకాశించుచున్నది మరియు," అని అంతటి మందభాగ్యురాలైన చంద్రమతి ఒక్కమారుగా సూర్యాస్తమయమును గూర్చి ఒక మత్తేభ వృత్తమును అనువుగా:

"కొడు కస్తంగతుడయ్యె నంచు కలితిన్
గోల్పోవుచున్ గన్నప్రే
ముడి జింతించెడి లోకబాంధవునకై
పూర్వాశ, ప్రాణేశు డె
య్యెడకో పోయె నటంచు బద్మిని
సదా భృంగీరవవ్యాపృతిన్
దోడగన్ మోమును వంచి యేడ్వ
నెట బంధుత్వ గమింతేకదా !"

చెప్తుంది. ఇచట ఈ వర్ణనకుగల సందర్భశుద్ధి ఎట్టిది? రసపృష్టిలో రాబట్టిన ప్రయోజనమేది? సాధించిన శిల్పమేది?

ఇలా కథను, రసమును స్తంభింపచేసి ఓ చిన్న ఖండకావ్యమును ఆలపించుటచేత తేలని దొక్కటే. "కవికి, నాటకము చేపట్టినను కండూతి కావ్యరచన మీదనే" అని. దీనికి కారణము మన నాటకరచయిత లందరూ ప్రబంధములను కావ్యములను మాత్రమే జీర్ణించుకొని "కావ్యాంతేషు నాటకం" అనిరిగదా. అని వెంటనే నాటకరచనలో దిగుటయే.

ఇక ఉద్యోగవిజయములకు వత్తము. ఇందు 'దేవా' అని ఒక పద్యము "బావా!" అని ఒక పంచరత్నము. అదియునుంగాక అని ఒక శతకము. ఇక స్వగతములో మరొక శతకము. అసలు అందలి భాషణలను తీసి కథనరీతికి మార్చినచో అదొక్క ప్రబంధముగా ఎక్కువ రాణించెడిదేమో. నాటకముగా మాత్రము అందు నాటకీయరక్తి ఏమాత్రమూ లేదనియే చెప్పికొనవలసియున్నది.

పాండవ విజయములో ప్రథమాంకము. పార్థుని పురికొల్పుటకు పన్నిన పన్నుగడగా కృష్ణుడు సుదర్శనమును సంస్మరించినపుడు.

కృష్ణుడు: అర్జునా! యిక నీమాటలయందంత పాటవమున్నట్లు నాకు నమ్మిక లేదు. ముమ్మాటికి నిన్ను పురికొల్పి వేసారియే తుదకీ సుదర్శనమును సంస్మరించితిని. నీకును నాకును లేశమేని భేదంబు లేనియపుడు మనలో అన్యోన్యసన్నజయంబు లన్యోన్యమును సంక్రమించుటలో నాక్షేపణమేమున్నది?"...యిది ఇంతవరకు బాగుగనేయున్నది. ఇక చూడుడు.

"గాంగేయున్ బరిమార్తు మొట్టమొదటన్,
ఖండింతు నామీద దు
స్సంగున్ ద్రోణు; వధింతు నాపయిని
నశ్వత్థాము నా వెన్క న
య్యంగాధీశు గతాసుజేయుదు,
ససోదర్యంబుగా రాజు న
ర్వింగూల్తున్ వెనువెంట, నిత్తు నవనిన్
వేయేల నీయన్నకున్"...అని.

మొట్టమొదట వాణ్ణి తరువాత వీణ్ణి అని యిలా ఇక్కడ యీ పద్యపు ప్రయోజనమేమిటి? అర్జునుడికి పౌరుషమును ఎక్కించవలసి అనవలసిన మాటలతీరు అదేనా? మరొక మానవమాత్రుడైనా దేవుడైనా అర్జునుడయి యున్నచో ఆసందర్భములో కృష్ణుని "బావా! అయిందా నీ జాబితా?" అని పక్కన నవ్వగలడు. అర్జునునకు కలుగవలసిన పౌరుషమునకు బదులు ప్రహసనము మటుకు తథ్యము.

మరి అలాటప్పుడు అక్కడ ఆపద్యపు ప్రయోజనమేమిటి? పూర్వపువచనముతో ఎలా రసారోహణాన్ని సాధించినది? అసలందున్నది రసమా నీరసమా? ఆ పద్యము ఏ శిల్పమును సాధించినది? ఏ కనీస ప్రయోజనమును సాధించినది?

ఈవిధముగా ఉద్యోగవిజయములలోని పద్యములను ఒక్కొక్కదానిని విలువతీసి అడిగినచో తట్టుకొని నిలువబడగలవి సగానికి సగము.

మరొకటి. అందే తృతీయాంకము: అభిమన్యుని పద్మవ్యూహము నెదుర్కొన పంపు దృశ్యము. అభిమన్యుడు పదునారేండ్లవాడు. ధర్మజుడు భీముడు పెత్తండ్రులు. నకులసహదేవులు పినతండ్రులు. ఇందరు తండ్రులూ ఏకమై పదునారేండ్లవానికి కర్తవ్యమును నచ్చచెప్పు పద్ధతిని గమనించుడు. భీరువుల్లా పిల్లవానికన్న పిల్లవాళ్ళలా అలా గేనా?

అసలా దృశ్యములో ప్రథమదశలో పద్యములకు తావేలేదు. ఎంతయో ధ్వనియుక్తముగా వారు కాగలకార్యక్రమమును అభిమన్యునకు చిన్న చిన్న

మాచనల లాటి మాటలద్వారా వద్య చెప్పవలసి యున్నది. అటుకాక అభిమన్యుడు వచ్చినవెంటనే వానిని కౌగలించుకొని బావురుమనుచూ: "నాయనా! సౌభద్రా" అని కొన్నిపట్టుకొనివంతిగా అలాగేనా? "ఏది తెలవయ్యా! వచింపుము మాపు పుత్రకా" అని.

ఇక అభిమన్యుని యుద్ధమునకు పంపునపుడు "దగర లేరు మామయును..." అన్న పద్యమునకు ఎంతేని ఔచితి యున్నది. రసభరితమైనది. ఆపద్యము ఎంతటి కఠిన పాషాణమునైననూ కరిగించగలదు. తరువాతి "... నీక విజయంబు సుమి సుభద్రాకుమార!" అని ముగియు పద్యములో ఎంతైననూ ధ్వని (Dramatic Irony) యున్నది. కాని తరువాత భీముని "తినలో" మాత్రము ఒక సంజీవనీవ్యాఖ్య.

అసలు ఆదృశ్యములో అంతవరకుగల పద్యము లను పరిశీలచేసిన నిలబడగలవి (1) "దగ్గర లేరు మామయూ..." అన్నది (2) "... నీక విజయంబుసుమి సుభద్రా కుమార!" అని ముగియునది మాత్రమే?

ఇలా ప్రతి పద్యమునూ పరిశీలన చేసికొనుచూ వెళ్లిన ఈ ఉద్యోగవిజయములే కాదు మన నాటక సాహిత్య మంతటిలోనూ నిలువబడగల కేదియూ లేదు బహుశా ఒక్క ప్రతాపరుద్రీయముతప్ప

మరిఅయినచో కారణ మేమిటి?... పద్యములా పుష్కలం ఒక్కొక్కటిఒక్కొకప్వుమనుమ్యుకునక. రీతిలోనేమి, శైలిలోనేమి రక్తిలోనేమి. శిల్ప మనంతం. ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక కావ్యం. అంతే... అంతే నాటకీయత లేదన్నమాట. అదే కారణం.

'కావ్యంతేషు నాటకం' అనిరి. అనగా కావ్య ములను పఠించి వాటి వివిధ శిల్పములను జీర్ణించికొని వాటి రచనలో అందెవేసినచెయ్యయిన పిమ్మటనే నాటకముల జోలికి పొమ్మని పిమ్మట అనగా వెంటనే అని కాదు. తరువాతి నాటక రచనాసూత్రములను ముందు గ్రహించి అటుపిమ్మట నాటకములను వాటి శిల్పమును, ఆశిల్పము కావ్యశిల్పమునుండి ఎటు భేదించునో అసలు నాటకీయత అన్న నేమో కూలంక షముగా నవగాహన మొనర్చుకొని, కావ్యరచనా దాస్యమునుంచి విముక్తుడయి కేవలము నాటకీయతనే ధ్యానమందుంచుకొని నాటకరచనకు గడంగవలయు నని.

అంతేకాని కావ్యరచనలో సిద్ధహస్తుడై వెంటనే నాటకరచనకు దిగమని మాత్రము కాదు. లేక కేవలము ఒక కావ్యమును వ్రాసి అందు ముఖ్యభాషణలను ఆయా పాత్రలకు విభజించి మిగిలిన అష్టాదశ వర్ణనలను కూడ ఏ పాత్రలకో అంటకట్టి మొత్తముమీద కావ్యమంతనూ అందులోని పాత్రలకు పంపిణీచేసి నాటకమును వ్రాసితినని బలవంతముగానో మధ్యపెట్టియో ప్రజల నెత్తిపై రుద్దుమని కాదు.

మన నాటకరచనాయుగములో ప్రథమ శకము నకు చెందిన నాటకములన్నియూ పైరీతిగనే రచింప బడినవి. అందుచలననే ప్రథమశకపు నాటకములలో ఎందు చూచినను కావ్యదాస్యమే దోబూచులాడు చున్నది.

ఆకావ్యదాస్యమే, నాటకరచనలో పాటలు పద్యముల సమస్యను సమస్యగా యిప్పటికినీ పరిష్క రించకుండుటకు గల ముఖ్యకారణము. అయినచో నాటకములుగా అవే ఎందు కంత ప్రచారములోనికి రాగలిగినవన్న పూర్వపక్ష మున్నది.

మన తెలుగుప్రజకు అభిమానము నాటకముల మీద కావచ్చు. కాని అంతకన్ననూ ఎక్కుడు అభి మానము కేవలము పద్యములమీదనే. నిజమునకు నాట కములోని నాటకీయతజోలియే వారికక్కర లేదు. ఆ పద్యములు వారికి కావలసినరీతిలో రాగవిన్యాసముతో ఒక చిన్నకచేరితరహాలో పాడబడిన చాలును. యిక ఆ నాటకము జయప్రదమయినటులే

అంతేకాదు. మనవారు అంతతో తనివిచెందక నాటకాంతరము పులిపాటిచేతనో పీసపాటిచేతనో మరికొన్ని డజను పాడింపించికొని మరీ యిళ్లకు వెళ్ళెదము కరిపాటి అనగా పద్యములు జయప్రదము లన్నమాట. తద్వారా నాటకమునూ. అంతమాత్రమున ఆ నాటకము నాటకముగా మాత్రము జయప్రదమని సిద్ధాంతీకరించుకొనరాదు.

ఏనాటి కయినను నాటకములో శిల్పమును ఆశించవలసినది నాటకరచయితలనుంచియే. కాని కేవలము కావ్యరచయితనుంచి మాత్రము కాదు. కావ్య రచయితలకు నిన్నమొన్నటివరకు అవకాశము నిచ్చి తిమి వాళ్లు మనకు అందిచ్చిన ఏశిల్పమూ లేదు. నాట కము పేర కావ్యములనే యిచ్చినారు.

కావున నాటకరచయితయే నవనాటకములలో సిద్ధహస్తుడై ప్రబంధములను కావ్యములను కూలంకష ముగా పరిశీలించి వాటి దాస్యమున బడక, తనకు అవసరమునుబట్టి ఒకరచనాపద్ధతిని రీతిని నిర్ణయించు కొని నాటకములో పద్యరచనకు పద్యనాటకరచనకు దిగవలసియున్నది.

పచ్చడము

శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణయ్య

అభ్యంతర మందిరమునుండి వెంగపాలలోనికి ప్రవేశించు వాకిట కడ్డముగ ప్రేలాడుచుండిన తెర చిరుగోకముల కొంచెము వెనుక త్రోయబడెను. కాకపక్షములతోడి బాలుని శిరస్సొకటి యందుండి వెలువడి వెంగపాలను నలుదిక్కుల పరికించి చూచెను. తివాసీమీది దిండుపుల వాలుకొని యర్ధనిమీలిత నేత్రుడై కూర్చునియుండిన వృద్ధునొకడు దక్క మరి యెవ్వరచట గానరాలేదు. వెంట్రుకలు పండిబారి యున్నను దేహదార్ఢ్యము సన్నగిలలేదు. ముఖము వాడుబారి ముడుతలు పడలేదుగాని కన్నులక్రింది పందు లేర్పడినవి. కాని వర్చస్వంతమై సహజదాక్షిణ్యభావముచే విరాజిల్లుచుండినది. కొన్ని రెప్పపాట్ల కాలమా వృద్ధుని పరికించి చూచినాడా బాలుడు. సంకోచము ముప్పతిల్లు సన్నని యెలుగుతో "తాతయ్యా! తాతయ్యా!" అని పిలిచినాడు. కన్నులు విప్పి చూచినాడు తాతయ్య. ఆ బాలుని శిరస్సు దృక్పథమున పడినంతనే, యతని ముఖమున చిరునవ్వు మొలకెత్తినది. హెచ్చరించినాడు, "ఎవరోయి, చిన్న తిమ్మయ్యవా?" అని.

"అవును, తాతయ్యా!" అని బదులు చెప్పినాడు చిన్న తిమ్మయ్య.

"ఏమోయి సంగతులు? బడికి వెళ్లలేదా నేడు?"

"లేదు తాతయ్యా! ఈరోజు పున్నమ, ఆటవిడుపు కదా!"

"అవునోయి మరచినాను. అయితే ఆట్లాడబోలేదేమి?"

"ఆటవిడుపు పద్యము ఒకటి వ్రాసిఇచ్చినారు అయ్యవారు. దానిని గట్టిచేసికొని యవ్వల బోవచ్చునను కొన్నాను తాతయ్యా!"

"మరి గట్టిచేసినావా?"

"లేదు తాతయ్యా!"

"గట్టిచేయక ఏల వచ్చినావు?"

"అది వింతపద్యము తాతయ్యా!"

'అయిన గట్టిచేయవలసిన యవసరము లేదా!'

'కాదు తాతయ్యా! దానిని చదివిన నవ్వువచ్చుచున్నది.'

"తిండికి మిక్కిలి ఘనుడను" వ్రాసియిచ్చినారా అయ్యవారు?"

"లేదు తాతయ్యా! మిమ్మును గూర్చినదే!"

"నన్ను గూర్చినదా? అయిన నవ్వేమి వచ్చుచున్నది? నాపు పద్యమును చెప్పించుకొనుటకు తాహత్తు చాలదా?"

"అదికాదు తాతయ్యా! ఎవరో మిమ్ము వేళాకోళముచేసి వ్రాసినారు"

వేళాకోళముచేసి వ్రాసినారా? ఏదీ, చదువు. మాతము! దింకమరుగున దాచియుండిన తాటియాకును బయటికి, బయట దీసి సన్నగా: "వాకిట కావలి తిమ్మా" అని చదువ ప్రారంభించినాడు. చిన్న తిమ్మయ్య; "హా! హా! హా! ఇదేనటోయి—నీ వింత యాటవిడుపు పద్యము?" అని యడిగినాడు వృద్ధుడు.

"ఏమి తాతయ్యా! మీకు గూడ నవ్వువా" యని యన్నాడు చిన్న తిమ్మయ్య.

రాకేమి వినుము.

"ప్రాకటముగ సుకవిజనుల పాలిటిసొమ్మా
నీకీ బద్దెముగొమ్మా
నాకీ పచ్చడమొసగుము నయముగ తిమ్మా"

అని పద్యమును ముగించినాడు తాతయ్య.

"ఏమి తాతయ్యా దీనికి అర్థము?" అని యడిగినాడు చిన తిమ్మయ్య.

"అయ్యవారినిఅడుగకపోయినావటోయి?"

"అయ్యవారి నేఁ?"

"ఆయన నేఁ అడుగ కూడదా?"

"ఆయన కోపదారి తాతయ్యా! మీరు చెప్పండి తాతయ్యా, మీరు చెప్పరాదూ!"

"అది పెద్ద కథోయి—ఆకథను తెలిసికొన్న గాని పద్యము అర్థము గాదోయి"

"మరీ మంచిది తాతయ్యా కథలు వినడమంటే నాకు బహు ఖుసీ."

"కానీ, రాత్రికి చెప్పెదను."

"ఇప్పుడెందుకు చెప్పకూడదు తాతయ్యా."

"నీకొక్కడికే చెప్పినట్లయితే, అక్కయ్యా, వీరప్ప, పాపతిమ్మయ్యా వారందరు ఏమవుతారోయి"

"అయితే రాత్రికి తప్పకుండా చెప్పెదరా తాతయ్యా"

"ఆ"

౨

భోజనములైనవి—మామూలు ప్రకారము వచ్చి కూర్చున్నాడు తాతయ్య అభ్యంతరగృహములో తివాసీలమీద. చుట్టు ఆవరించికూర్చున్నారు పిల్లకాయలు. వృద్ధ సుమంగలి దోనమ్మగారు వెండి హరివాణమున పండుటాకులు, పచ్చిపోకలు, కర్పూర శకలములు, ఆణిముత్యపు సున్నము—కత్తి యడకత్తులతో దరికి తాంబూలము తెచ్చినది. వెంటనే వచ్చినది జలభరితమైన గిండి నెనరు చంకనిడుకొని తమ్మపుటికిని కుడి చేత బట్టుకొని యుపకర్తె. హరివాణమును గ్రింద తివాసీమీద పెట్టి భర్త పాదముచెంత కూర్చున్నది దోనమ్మ, గిండిని దమ్మపుట్టికను సమీపమునందుంచి పడలిపో వెను దిరిగినది. ఆనెప కత్తె అప్పుడు మెల్లగా తాతగారి కుడిప్రక్కకు జరిగివచ్చి అడిగినాడు చిన్న తిమ్మయ్య—"తాతయ్యా రాత్రి చెప్పెదనంటిరే'అని. తాతయ్యనోటి నుండి జవాబు వెలువడక ముందే "ఏమిటిరా, చిట్టిబాబూ!" అని విచారించినది దోనమ్మ. ఇంతలోనే తాతయ్య అందుకొని 'కథ' అని బదులు చెప్పినాడు.—"

'కథా! తాతయ్యగారూ! చెప్పండి! చెప్పండి!' అని దగ్గరించినారు వీరప్ప, పాప తిమ్మయ్య, 'పసందుగానుండవలె తాతయ్యా' అని హెచ్చరించినది చిన్నతిమ్మక్కయ్య.

'ఏమిటండీ! ఆకథ!?' యని దోనమ్మ అడిగినది.

'నా పద్యమునకథ నీవడిగినదే'

'ఏపద్యమండీ? పద్యదానికి కథయొక్కటి ఉన్నదా?'

'రాయలదేవుడు నాకు ప్రసాదించిన పద్యమే, మరచితివా?'

'రాయలదేవుడు మీకు ప్రసాదించినారా? ఏ రాయలదేవుడండీ! ఎప్పుడు, ఎందుకు, ప్రసాదించినాడు?'

'అన్నట్లు మరచినాను. నీకెట్లు తెలియగలదు? అప్పుడు నేనింకను పెండ్లాడనే లేదు. హ్యామివారు సింహాసనమెక్క నాలుగైదుమాసములైనది.'

'మరి పద్యమునకథ ఏమిటండీ?'

'వినండి చెప్పెదను. ఆనాడు సర్వశిరః ప్రధాని తిమ్మరుసయ్యగారి ఉత్తరువైనది రాయలదేవుని దర్శనమునకు ఎవ్వరిని ప్రవేశపెట్టకూడదని. జాము ప్రొద్దెక్కు వరకు, ఎవ్వరిని, రాయలవారు ప్రహొద్దయమై నామతీర్థ సమయమున మామూలుగ హాజరగువారినిగూడ—చొరనివ్వలేదు. వాకిటి కడ్డము వేసిన గడెనొక్క సారియైన దింపలేదు. నగరిలోనికి వచ్చువారితో వాకిటివారు నోరుమూయక సంవాదము సల్పుచుండిరి. నగరి మేనాలమీది గడియారము ఎనిమిదిమారులు మ్రోగినది. అపుడు హాజారంలో మూగియుండు బ్రాహ్మణ్యమును ఈవల నాకలదోలగ ద్రోయుచు ధిటుండొకండు ముందురా నలుగురు వాల్మొలవచ్చి నిలిచిరి. వారిలో నిద్దఱు నాకు పరిచితులే అల్లసాని పెద్దయ్యంగారలు, ముక్కు తిమ్మయ్యంగారలు. వీరిద్దఱును రాయలవారికి నచ్చినకవులు. అందు పెద్దయ్యంగారలు యేలినవారికి బహిః ప్రాణము — వీరికి రాయలవారి సన్నిధి కెల్లవేళలయందును ప్రవేశముగలదు. అడ్డుపెట్టరాదని ఖండితముగ దేవరవారి యాజ్ఞ. తక్కినవారిద్దరిని నే నెఱుగను, వారు మొలకమీసాల యువకులు. వేషము జూడ వారును కవులనియే తోచినది. వీరినందరిని హాజారములోనికి బ్రవేశపెట్ట వచ్చునా వలదా యన్నది గడ్డుసమస్యయైనది. ఒకప్రక్క రాయలదేవుని యాజ్ఞ, మఱియొకప్రక్క సర్వశిరః

ప్రధానిగారి యుత్తరువు నామనస్సును కలతపెట్ట జొచ్చినది. కాని దానిని వారే సత్వరముగ దీర్మానించిరి. నేను త్రొక్కటపడుచుండగనే వారు హజారముమెట్ల నెక్కి వచ్చిరి; యథాపూర్వము వాకిటి కడ్డము వేసియుండు గడెలను తీయక, పెద్దయ్యంగారితో 'అయ్యా! తిమ్మరసయ్యవారు......అనుచుండగనే వారు,'

"వాకిటికావలి తిమ్మా!" యని చెప్పుచు గడెలను దొలగ ద్రోసికొని లోనికి వెళ్ళినారు. వారి వెనుక ముక్కు తిమ్మయ్యగారు

"ప్రాకటముగ సుకవిజనులపాలిటి సొమ్మా!?" అని వారి ననుగమించినారు. తక్కినవారి నిద్దరిని పోనీరాని నిశ్చయించి గడెలవడ్డము వేసి దృఢముగ నిలచితిని. అప్పుడా యువకులలో నొకడు ముందుకువచ్చి

"నీ కీపద్యము గొమ్మా" యని చెప్పుచు గడెల సందున దూరి లోపల జొచ్చినాడు. నాకు కొంచెము కోపము వచ్చినది. అతని వెంబడించి పోయి పట్టి వెనుక కీడ్చికొని రావలయునని బుద్ధిపుట్టినది. కాని నాస్థలము విడచిపోయిన హజారములోని మూక కట్టతెగిన చెఱువునీటివలె లోనికి జొరబారుదురు. ఇట్లు చింతించుచుండగనే యా రెండవయువకుడు వచ్చి నా యెదుట నిలచి తేజోవంతమైన దృష్టిని మెఱుపుదీగవలె నాపై ప్రసరింపజేసి చిరునగ వంకురించుచుండిన వక్త్రమును విప్పి,

'నాకీ పచ్చడ మెచ్చాలు నయముగ నిమ్మా' యని నాపైనున్న పచ్చడమును దిగిచి వల్లెవాటు వేసికొని వాకిటి గడెలపై నెగిరిదాటి ముగ్గురి ననుసరించి నగరిలోనికి బోయెను.

అరగడియకాలము గడచినది. అవసరం వెంకటయ్య యొకపాలమంచి వెలువడి శీఘ్రముగ నా సమీపమునకు వచ్చి 'రాయలదేవుని యాజ్ఞయైనది, వాకిటి తిమ్మయ్యగారిని సముఖమునకు రమ్మని,' అని చెప్పినాడు. ఆమాట వినిపోకనే పుట్టిమునిగి నట్లయినది నాస్థితి. తిమ్మరుసయ్యగారి యుత్తరువునకు వ్యతిరిక్తముగ నావలుగురు కవులను నగరిలో ప్రవేశింప నిచ్చినందులకు దగినశిక్ష విధింపక తప్పదని యెంచి వెంకటయ్య నడిగితిని.

'ఏలినవా రెచ్చట నున్నా'రని.

'నామతీర్థమండపమున' అని యతడు బదులు చెప్పెను.

'దేవరవారి దర్శనమున కెవరైన వచ్చియున్నారా?'

'పరాయివాండ్రెవ్వరు లేరు - అప్పాజీ తిమ్మరుసయ్యగారు, అల్లసానివారు ముక్కువారు. మఱి యెవ్వరో యూరుపేరు తెలియరాని పిల్లకవు లొకరిద్దఱు.'

నాగుండె తటతట గొట్టుకొన నారంభించినది ఏమి యాపదరానున్నదో! కాని రాయలయాజ్ఞ మీర గూడనిది కదా. కావున వెంకటయ్యను హజారమున నాస్థానమున గొంతతడవుండుమని ప్రార్థించి, కాళ్ళు ముందుకు సాగకున్నను, ఎట్లో బలవంతముగ వాని గదల్చికొని నామతీర్థగృహము జేరితిని. అప్పటికి నామతీర్థము ముగిసినది. రాయలయ్యవారింకను నామతీర్థ పీఠముమీదనే కూర్చునియుండిరి. వారికి కుడివైపు కొంచెము ముందుగ పంచవర్ణముల జముఖాణముపై నొరగు వానుకొని కూర్చుండినారు తిమ్మరసయ్య. ఆయన కెదుట ఏలినవారి వామపార్శ్వమున పద్మాసనము వేసికొని యాసీనులై యుండినారు పెద్దయ్య తిమ్మయ్యగారు. వారికి వెనుక చేతులు గట్టుకొని నిలచియుండిరి రా బాలకవు లిద్దఱును. నేను రాయల సన్నిధానము జేరినంతటనే రెండుచేతులు శిరముమీదకెత్తి మ్రొక్కి నమ్రవదనుడనై నిలిచితిని. ఎవ్వరును నన్ను పలుకరింపరైరి. కాని స్వామివారు తీక్ష్ణదృష్టిని మొదట నామీదను పిదప నా బాలకవులయం దొక్కనిపై వల్లెవాటుగనున్న నాపచ్చడముపైనను బరగించిరి. దేవరవారు నాప్రశ్నవని యీప్రశ్నను గ్రహించితిని. మహామేధావి యా బాలకవి నోరెత్తి యీప్రశ్నకిట్లు సమాధానము చెప్పినాడు:

వాకిటి కావలి తిమ్మయ
ప్రాకటముగఁ గవిజనాళిపాలిటి సొమ్మై
మా కవిత మెచ్చి యిచ్చెను
నా కీ పచ్చడము సరసనరపతి కృష్ణా!

ఈ పద్యము విన్నతోడనే రాయలవారి మనసు నందలి కోపము మటుమాయమైనది. చంద్రోదయసమయ నభస్స్థలమును బోలిన వారిముఖము ప్రసన్నత్వము నందినది. వాఙ్మయప్రపంచమున నిమగ్నులై 'మా కవిత' 'నాకీ పచ్చడము' అని రెండు మూడు

పర్యాయములు దమలో దాము వల్లించుకొని చివరకా బాలకవి నడిగినారు. 'ఎవ్వరండీ ఆ 'మా'? యని— వెంటనే యతడు—

అల్లసాని పెద్దనార్య మహాకవి,
నంది తిమ్మ సుకవినాయకుండు,
ధూర్జటి మూర్తి, యేను బరగ నల్వుర మైతి
మారయుంగ కృష్ణరాయభూప

అని జవాబు చెప్పినాడు. మరి 'నా' కర్థ మేమి? అని యడిగినారు రాయలవారు. అంతట నే వంగుకొని హజారమున జరిగిన వృత్తాంతమును నివేదించితిని. రాయలదేవుని ముఖాంబుజము మందహాసముతో వికసించినది. అంతట పెద్దయ్యంగార్ల వంకముఖమై ఈ బాలకవి ఎవ్వరు? అని యడుగ అవధరించినారు 'తిమ్మయ్యగార్ల శిష్యుడు. పేరు రామలింగము. జన్మస్థానము 'తెనాలి(గ్రహారము' అని పెద్దయ్యంగారు బదులు చెప్పినారు. 'రామలింగనా' అని రెండొక మాటను తనకు దాను నవ్వుచెప్పినట్లారి పల్కినారు స్వామివారు. వారి భావమును గ్రహించి యీ బాలకవి 'అవును దేవా, రామ—లింగమె' అని రాయలదేవు నమస్కరించి తన నామధేయమందలి రెండు పదములను విశదీకరించి పలికి—

లింగనిషిద్ధుఁ గల్వఁ జెలిం గని, మేచకకంధరుం ద్రిశూ
లిం గని, పంకజాళి నవలిం గని, కర్దమదూషిత వ్రణా
లిం గని, కృష్ణచేలు నిహాలింగని నీలకచున్ విధాత్రినా
లింగని రామలింగకవిలింగని, కీర్తి హసించు దిక్కులన్

అను పద్యము చదివినాడు.

'అబ్బ!' యని స్వామివారు ఆశ్చర్యపడి, 'రామలింగకవిగారూ! మీ రింక కావ్యరచనకు ప్రారంభింప రాదా? అని ప్రోత్సహించినారు.

'దేవా, రచించినాడను, 'కందర్పకేతువిలాస' మను ప్రబంధమును - కవికల్పజము నీపై వ్రాయించినాడను. ఇక నాకేమి కొదవ.

'దేవరవారి యాజ్ఞయైన కావ్యములెన్నియైన రచియింప నేర్తును' అని యాతడు మనవి చేసికొనెను.

'కందర్పకేతు విలాసమా? పేరు పసందుగనే యున్నది, కవిత్వ మెట్టిదో'?

'దేవా! అది యేలినవారి వంటి ప్రాజ్ఞులు చెప్ప తగిన విషయము' అని రామలింగకవి విన్నవించెను. అంత తిమ్మయ్యంగారివంక దృష్టిపారించి 'శిష్యుని కవిత్వ మెట్టిదో' యని విచారించినారు.

'సాహితీసమరాంగణ సార్వభౌములైన స్వామి వారికి నేను నివేదింపగలనా? అట్లు నివేదించుటయు సరికాదు. ఏలన శిష్యుడు పుత్రునివంటివాడు. పుత్రుని లోపములను తండ్రి వెలిబుచ్చునా?' యని తన వాస్తవాభిప్రాయము తెలియనీయక తిమ్మయ్యగారు జవాబు చెప్పినారు. రాయలదేవు డంతటితో తృప్తి నందలేదు. 'వారు రచించిన కందర్పకేతు విలాసమును మీరు తిలకించలేదా'? యని యడిగిరి. 'మహాప్రభో! తిలకింపకేమి? పదపదమును విమర్శించి మాచి యున్నాను' అని బదులు చెప్పినారు. "స్మరణయందుండిన ఒకటి రెండు పద్యములను జదువుడు — వినకుతూహలముగ నున్నది.—అంతట తిమ్మయ్యగారు యిట్లు చదివిరి.

అక్కమలాక్షిఁ గన్గొనినయప్పటి
నుండియు నేమిచెప్ప నా
కెక్కడఁ జూచిన న్మదనుఁ డెక్కడఁ
జూచిన రోహిణీవిభుం .

టెక్కుడఁ జూచినం జిలుక
　　లెక్కడఁ జూచిన కమ్మగాడ్పులిం
తెక్కడ చెట్టు కోర్వఁగల నీ
　　విరహానలతాపవేదనన్

'పద్యము బిగువుగనే యున్నది భావము సామాన్యమే కదా!' అని సెలవిచ్చినారు. ఏలినవారు — తిమ్మయ్య బదులు చెప్పలేదు కాని మరల

లలితసౌమ్యాంబరహంబు నీలకచ రోలంబంబు
　　　　కేశసితో
త్రిపల మధ్యైక స్తనకోక మోహకరిల సద్బంధూక
　　　　ముఖ్యైతిక్కటి
పులినం బుద్గతి చిత్రజాతిరిపవాః పూరంబు
　　　　ప్రాణేశ్వరీ
జలజావాసము సొచ్చి యాడెక
　　　　మనోజాతానలం బాఱు నే.

అని మరియొక పద్యము చదివినారు — 'ఏమిట్లూ! తిమ్మయ్యంగారూ పద్యమును మఱియొక సారి సెలవివ్వండి.' అని కోరినారు రాయలవారు. అంతట నా పద్యమును మరల చదివినారు తిమ్మయ్యంగారు. 'బళి! బళి!' యనుచు రాయలవారు లేచి నిలచిరి వారు లేవగనె తక్కినవారందరును లేచిరి. కృష్ణరాయల వారంతట రామలింగకవి యొద్దికి వచ్చి 'రామలింగకవి లింగని కీర్తి వ్యాపించు దిక్కులకు' అనిపలుకుచు తన కంఠమున నలంకరించియున్న మౌక్తిక హారమును దీసి యాతని మెడను వేసిరి.

3

'అర్థమైనదా చినతిమ్మయ్యా ఆటవిడుపు పద్యం?'

'ఆఁ కాని తాతయ్యా, కథ...'

'కథకేమి? బాగుండలేదా?'

'అమ్మో బాబో! బాగులేకపోవడమే! బహు పసందుగానుంచే!'

'అయితే మరేమి?'

'ఏమీ లేదు తాతయ్యా, కాని...'

'కాని? ఏమికానోయ్ కానిన్ని ముక్కానిన్ని?'

'............'

'ఏమి పలుకవు?'

'మీకు కోపము వచ్చినది తాతయ్యా?

'కోపము లేదు తాపము లేదు, చెప్పవోయ్?'

'ఆ పద్యా లెందుకు తాతయ్యా?'

'బాగుగ లేవా?'

'ఏమో నే నేమెఱుగుదు? దారిలో ముండ్లకంపల వలె నున్నవి?'

ఓరి నీతస్సాగొయ్యా? ఎంతమాటన్నావురా!'

వారి సంభాషణకు అడ్డము వచ్చి అన్నది దానమ్మ.

'వాడేమోర పద్యాలకేమండీ రత్నాలవంటివి; కాని—'

'కాని?'

'అరగొరగా చెప్పిన కథ అదేమి బాగు?'

'అరగొరా?'

'కాదా! పచ్చడమెట్లు పోగొట్టుకొన్న దక్కగా వివరించితిరి. మరి మీ కెట్లు దొరికెనదో సెలవివ్వండి. ఇంతవరకు మీ కథ యంతయు జీరయూడ్చి వేసి రవికె దొడిగిన స్త్రీ సింగారమువలె నున్నది.'

'చెప్పియుండలేదా ఇంతకుముందె రాయలవారు ప్రసాదించినదని?'

'ఆఁ చెప్పినారు - ఎందుకు ప్రసాదించిరో సెలవివ్వండి'

'అదా? పెద్ద కథ'

'పెద్దదా? పెద్దదైన వినుట కింపుగా నుండదా? కథకుడు నేర్పరియైన ఊఁకదంపైనను వింతయై యుండును. పోవణ పసందుగనున్న వస్తు వెంతటి యప్రశస్తమైనను కథ యెంత దీర్ఘమైనను హృదయాహ్లాదకరము గాకపోవునా?'

'ఉఁహూఁ! రసజ్ఞురాలవే'

'మీ ప్రసాదమువల్ల నేకదా!'

ఊఁహూఁ!'

ఆకాశపు ఎత్తులలో అల్లకల్లోలాలు

శ్రీ వసంతరావు వేంకటరావు

"ఫ్లయింగ్ సాసర" గురించి ఈ మధ్య చాలా ఊహాగానాలు జరిగేయి. కుజ లోకంనుండి అపురూపమైన విమానాలలో కుజశాస్త్రజ్ఞులు మనలోకంలోనికి వస్తున్నారనీ, ఆ విమానాలు అద్భుతంగా ప్రయాణం చేయగలవనీ, అట్టి వైమానికులను కొందరు చూచేరనీ, వారితో మాట్లాడలేక సంజ్ఞలతో మాత్రమే వారి నర్థం చేసికొన్నారనీ వార్తలు ప్రకటితమైనాయి. కాని, పరలోకవాసులు మనలోకంలో ప్రవేశించగల అవకాశం, మనం పరలోకాలను (చంద్రుడు, కుజుడు, శుక్రుడు మొదలైనవి) చేరుకోగల అవకాశం ఉన్నదా అన్నవిషయం పరిష్కారం కాలేదు. వాతావరణ శాస్త్రంలో ఈ మధ్య సేకరింపబడిన కొన్నివిషయాలు ఫ్లయింగ్ సాసర్లకు సంబంధించిన నూతనజ్ఞానాన్ని ప్రసాదించేయి. ప్రశాంతంగా నున్నదని భావింపబడుతూన్న స్ట్రాటోవరణం (Stratosphere) ఎంత కల్లోలితమై యున్నదో తెలియవచ్చింది.

ఉత్తర దక్షిణధ్రువ ప్రాంతాలలో అద్భుతమైన బహువర్ణకాంతులు కనిపిస్తూంటాయి. అవి ధ్రువప్రాంతాలకే పరిమితమైనవి. వాటిని "అరోరాలు" (Auroras) అంటారు. ఉత్తర ధ్రువకాంతులను "అరోరా బోరియాలిస్" అని, దక్షిణధ్రువ కాంతులను "అరోరా ఆస్ట్రాలిస్" అని వ్యవహరిస్తారు. చీకటిలో వివిధరూపాలతో అనేకములైన రంగులలో కనిపించు అరోరాలు మానవ హృదయాల్ని ఆదినుంచి ఉత్తేజపరుస్తూ వచ్చేయి. ఆదిమ మానవుడా హృదయంగమ దృశ్యాలను చూచి ఆరాధనభావంతో మోకరిల్లేడు. విజ్ఞాన వికాసంతో సంభ్రమాశ్చర్యాలు తగ్గగా, ఆ ప్రకృతి దృశ్యాలను పరిశోధనాదృష్టితో చూచి సహేతుకంగా వివరింపపూనుకొన్నాడు. మంచుప్రదేశాలలో పరావర్తనమొందిన సూర్యరశ్మియే బహువర్ణకాంతులను ప్రదర్శిస్తున్నట్లు ఒకప్పుడు భావించేరు. 1882—83 లో అరోరాలను వ్యస్తంగా పరిశీలించడానికై వైజ్ఞానిక బృంద మొకటి బయలుదేరింది. అందులో కొందరు అరోరాలను పరిశీలించగా మరికొందరు సూర్యునిలోని మంటలను, మచ్చలను పరిశీలింప పూనుకొన్నారు. మండుచున్న సూర్యద్రవ్యం సుడిగాలివలె విజృంభించి గంటకు లక్షలకొలది మైళ్ళ వేగంతో ప్రయాణం చేసి భూమిని చేరుతుంది. వాటిని సౌరజ్వాల లంటారు. అవి ప్రకోపించిన సుమారు 20 గంటలకలా అరోరాలు ప్రదీపిస్తూన్నట్లు తెలియవచ్చింది. అంటే, సూర్య'కాంతి' కాక, మరేదో అరోరాలను ఉత్తేజపరుస్తున్నదని విశదమైంది. సూర్య 'ద్రవ్యమే' సెకనుకి 1000 మైళ్ళ వేగంతో ప్రయాణం చేసి భూవాతావరణంలో జొరబడి అరోరా కాంతులను కలిగిస్తున్నట్లు విజ్ఞాను లనుమానించేరు.

ఇప్పటి జ్ఞానానుసారంగా వాటిని వివరించినప్పుడు అరోరాలకు సూర్యునిలో కలిగే సౌరజ్వాలలకు గల సంబంధాన్ని అంగీకరింపక తప్పదు. సౌరజ్వాలలో విక్షిప్తమయే ద్రవ్యంలో కొంతభాగం భూమివైపు వస్తుంది. అందెక్కువగానున్న ఉదజని పరమాణువులు విద్యుదావేశాన్ని పొంది భూమిని చేరుచుండగా, భూమినావరించిన అయస్కాంత క్షేత్రంలో నవి భూమియొక్క అయస్కాంత ధ్రువాలవైపు ప్రచోదింపబడతాయి. భూవాతావరణంలో నున్న నత్రజని పరమాణువులను ప్రాణవాయు పరమాణువులను అవి ఢీకొని ఉజ్జ్వలమైన అరోరాలుగా పరిణమిస్తాయి. అందులో ధనావేశంగల ఉదజని పరమాణువులు ఉత్తరధ్రువం వైపునకు, ఋణావేశంగలవి దక్షిణధ్రువంవైపునకు గమిస్తాయి.

ఇటీగమనంలో కొన్ని పరమాణువులు ధ్రువప్రాంతాలను చేరుకోనక ఇతరప్రాంతాలలో నడయాడవచ్చును. అవికూడా గాలిఅణువులతో ఢీకొనునప్పుడు కాంతిమంతమై భాసిస్తాయి. కాని, అరోరా ప్రాంతాలలో సమృద్ధంగానున్న ఉదజని పరమాణువులు విస్తారమైన కాంతులను కలిగించగా ఈదారితప్పినవి చిన్న బెలూన్లవలె గోచరించవచ్చును. అట్టి దృశ్యాలు కొందరువిజ్ఞానుల కంటబడినట్లు ఇదివరకే ప్రకటింపబడింది. దీర్ఘగోళాకారపు బెలూనువలెనున్న

కొందరులను ఒక విజ్ఞాని 1882 లో చూచినట్లు రికార్డు కలదు. అది ఉల్కాలకంటె మెల్లగా గమించినదట. పొగచుట్ట ఆకారంలోనుండి పడమటనుండి తూర్పుకు ప్రయాణించిన భాసురవస్తువును 1897 లో కొందరు చూచినట్లు పత్రికలలో ప్రకటింపబడ్డాయి అది బెలూన్లకంటె పెద్దదట.

చాలకాలం క్రిందట వాటిలిక కొన్ని విచిత్ర సంఘటనలను క్రొత్తఅనుభవాలతో పోల్చిచూచిన విజ్ఞాను లీమధ్య ఆశ్చర్యచకితులయేరు. 1918 లో ఒక వైమానికుడు తన విమానాన్ని రమారమి 7½ మైళ్ళ ఎత్తుకు తీసికొనిపోయి అక్కడ సమంగా తూర్పు నుండి పడమరకు ప్రయాణం చేసేడు. అదీనంగా రెండు గంటలసేపు నిరాటంకంగా సాగిన తరువాత క్రిందికిదిగి చూడగా తూర్పుకే 200 మైళ్లు నెట్టబడినట్లు గమనించేడు. విమానం సాఫుగా సాగిపోయింది. ఇంజన్ యథాప్రకారంగా పనిచేసింది, కాని ఏదో అసాధారణమైనది జరుగుతున్నట్లు అనిపించిందట. ఆశ్చర్యకరమైన ఆ సంఘటనను వివరాలతో సహా పై అధికారులకు తెలియపరిచేడు. కాని, అతని మాటలను ఎవ్వరు పరకుగొనలేదు. మరి కొంతకాలం తరువాత ఆ వైమానికుడే 7½ మైళ్ళ ఎత్తున ఎగరడం సంభవించింది. తన పూర్వ అనుభవాన్ని జ్ఞాపకముంచుకొని, తన విమానాన్ని సమంగా తూర్పునుండి పడమరకు రెండు గంటలసేపు పోనిచ్చేడు. అప్పుడేదో అదృశ్యశక్తి విమానాన్ని వెనుకకు నెట్టుతున్నట్లు అనిపించిందట. క్రిందికి దిగిచూడగా నిజంగా తను ముందుకు సాగలేదని తెలిసికొన్నాడు. ఈ సంఘటన కూడ అధికారులకు నివేదించేడు, కాని, వారేమీ పట్టించుకోలేదు.

ఇంతలో రెండవ ప్రపంచయుద్ధం వచ్చింది. అందులో విమానాలు బాగా ఎత్తున ఎగరగల సామర్థ్యం సంపాదించేయి. ఆ సమయంలో కొన్ని వైమానిక దళాలు విమానాలు సరిగ్గా పోవడం లేదని గమనించేయి. బాంబర్ల దళాలవారు ఎంత జాగ్రతగా గణన చేసి ప్రయాణం చేసినప్పటికి బాంబులు గురి తప్పుతున్నట్లు స్పష్టమైంది. B-29 విమానాలను నడుపుచుంకిన వైమానికులకు అద్భుతమైన అనుభవాలు కలిగేయి. ఒక్కొక్కప్పుడు గంటకు 300 మైళ్ల వేగంతో వస్తున్న గాలిని ఎదుర్కొంటున్నట్లు అనిపించేదట. జవంతో పోతూన్న వారి విమానాలు ఒకప్పుడు ఆగిపోయినట్లు అనుభవం కలిగేది. తిరుగు ప్రయాణం చేసినప్పుడు విమాన వేగానికి మించిన వేగంతో అది దూసికొనిపోతూన్నట్లు అనిపించేది. కాని, వాటికి కారణాలు తెలిసికొనడానికి అవకాశం లేకపోయింది.

యుద్ధం ముగిసినతరువాత, యుద్ధసమయంలో పెంపొందిన సునిశిత యంత్రాల నుపయోగించి వాతావరణ శాస్త్రజ్ఞులు ఆశ్చర్యకరమైన విషయాలు అనేకం కనుగొన్నారు. వాతావరణంలో మేఘ మండలాలకు పైనున్న భాగం చాల ప్రశాంతంగా వుంటుందని భావించేవారు; దాని పేరు 'స్ట్రాటోవరణం'. వాతావరణ విశేషాలను తెలిసికొనడానికి శాస్త్రజ్ఞులు యంత్రాలతో నింపిన బెలూన్లను పైకి విడిచి పెట్టుతారు. అవి కొంత దూరం పైకిపోయి పేలిపోతాయి. కాని, అవి ఎగురుతూన్నంతకాలం వాటిలో నున్న యంత్రాలు వాతావరణ విశేషాలను రేడియో మూలంగా తెలియజేస్తూంటాయి. అట్టి బెలూన్లు వాతావరణపు పై పొరల రహస్యాలను నిర్దిష్టంగా తెలియజేస్తాయి. ఆ వార్తలను బట్టి 8 మైళ్ళ ఎత్తువరకు బెలూన్లు సాఫుగా ఎగురుతాయని, ఆ పైని అదుపు తప్పుతాయని తెలియవచ్చింది. పైకి పోయిన కొలది 200—300 మైళ్ళ వేగంతో ప్రయాణం చేస్తాయి. పోతూ పోతూ ఆశ్చర్యకరంగా ఇష్ట మొచ్చినట్లు ఎటుపడితే అటు తిరుగుతాయి. ఆ ఎత్తున ఏమి సంభవిస్తుందో తెలియక శాస్త్రజ్ఞులు తికమకపడ్డారు. ఏళ్ళ తరబడి చేసిన పరిశోధనమూలంగా వాతావరణ రహస్యాలు, కొంత వరకు గ్రహించడానికి సాధ్యమైంది.

5,6 మైళ్ళ ఎత్తున ఉత్తరార్ధ గోళంలోను దక్షిణార్ధ గోళంలోను బలవత్తరమయిన వాయు ప్రవాహాలు భూమిని చుట్టుతున్నాయి. వాటి వేగం గంటకు 250 మైళ్ళనుండి 300 మైళ్ళవరకు ఉండవచ్చును. వాటికి నియతమయిన సక్రమ మార్గం లేదు. అవి యథేచ్ఛగా చరిస్తూ, ఒకప్పుడాకస్మికంగా వెనుతిరుగుతూ, అల్లకల్లోలముగా ప్రవర్తిస్తున్నట్లు విజ్ఞానులు కనుగొన్నారు. అంత అసామాన్యమైన వాయు ప్రవాహాలు అంత ఎత్తున ఎందుకుండాలో, వాటి గమనానికి హేతుభూతమై వాటిని ప్రచోదించే శక్తి ఏదో తెలియదు. కాని, వాటి ఉనికిని అంగీకరించక తప్పదు.

ఆ పరిస్థితి నూహించుకొనడానికి ఒక చిన్న ప్రయోగం సహాయపడుతుంది. సబ్బు నీళ్ళలో చిన్న గొట్టం ముంచి, పైకి తీసి, రెండవకొననుండి ఊదినట్లయితే సబ్బు బుడగలు తయారవుతాయి. గొట్టంనుండి వాటిని విదలించినట్లయితే, అవి గాలిలో కొంతసేపు ఎగురుతాయి. గిర్రున తిరుగుతూన్న విద్యుత్ పంకా ముందు అట్టి సబ్బు బుడగలను విడిచి పెట్టినప్పుడు ఆ బుడగలు వాటి యిష్టం వచ్చినట్లు గమనం చేయటమే కాక, వాటిలో కొన్ని ఆకారంలో మార్పు చెందినట్లు గమనించవచ్చును. గుండ్రంగా నున్నవి సాగి దీర్ఘమై కొన్ని పొగచుట్ట ఆకారం ధరిస్తాయి. మరికొన్ని తమలో తాము తిరుగుతూ సాసర్ రూపు ధరిస్తాయి. వెనుకటి విజ్ఞానులు చూచిన వలయాకారపు కాంతి పుంజాలు, ఈ నడుమ కొందరు చూచిన ఫయింగ్ సాసర్ లు ఆ సబ్బు బుడగలలో ప్రత్యక్షమవుతాయి.

అవి విపరీత వేగంతో నియమరహితంగా గమిస్తున్నట్లు కనిపిస్తుంది.

ఈ నూతన జ్ఞానదృష్టిలో ఫ్లయింగ్ సాసర్లు కేవలం కాంతిపుంజాలు మాత్రమే; కుజలోక వాసుల అపూర్వ విమానాలవడానికి బలమయిన కారణాలు కనిపించవు. సౌరజ్వాలలలో పైకెగసి, ధూమముఖంగా దూసికొని వచ్చిన విద్యుదావేశ పూరితమయిన ఉదజని పరమాణువులలో భూమియొక్క అయస్కాంత క్షేత్రములో ప్రవేశించి ధ్రువాలపైపు గమించక దారితప్పి ఇతర ప్రాంతాలలో చేరినవి కాంతిమంతమైనప్పుడు అండాకారంలోను సాసర్ రూపంలోను కనిపిస్తాయి. అవి అరోరాలంతటి దీప్యమానంగా నుండవు; కాని అరోరాలను కలిగించే పదార్థమే ఫ్లయింగ్ సాసర్లుగా గోచరించవచ్చునన్నది ముఖ్య విషయం. దానికి ప్రధాన కారణం ఆకాశపు ఎత్తులలో అల్లకల్లోలాలు.

ఉడ్డియానదేశము

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

ఉడ్డియాన మనే ప్రాంత మొకటి భారత దేశంలో ఉండేది. ఫాహియాన్ యాత్రికుడు ఇచట 500 సంఘారామము లున్నవని, ఇవి హీనయానానికి చెందిన వని, బుద్ధ ధర్మ మిచట గౌరవింపబడేదని చెప్పినాడు. ఆరవ శతాబ్దంలో మనదేశానికి వచ్చిన సుంగ్ యాత్రికులకు ఉడ్డియాన దేశపు రాజు గౌరవ పూర్వకమైన స్వాగత మిచ్చినాడట. ఈ రాజు శాకాహారియని, ఈయన ప్రతిదినము బుద్ధుని పూజించెడివాడని వీరన్నారు. ఈ ఉడ్డియానములో 70 భిక్షువులు గల బౌద్ధ చైత్య మొకటి, 800 భిక్షువు లున్న స్వర్ణ శకలాలతో నిండిన మరొక చైత్యము, 200 భిక్షువు లున్న వేరొక మహా చైత్యము ఉండెడివని, ఈ భిక్షువులు నియమబద్ధమైన జీవితమును నడుపుతూ ఉన్నారని కూడ ఈ యాత్రికులు పల్కినారు.

ఉడ్డియానములో 1400 సంఘారామములు, 18000 భిక్షువులు ఒకానొకప్పు డుండెడివారని, తన కాలానికి ఈ సంఖ్య చాల తగ్గిపోయినదని, వీరనుసరించే మహాయానములోని గ్రంథాలు వీరికి అర్థము కావటం లేదని, వీరంతా తాంత్రికులై పోయినారని యువాన్ చ్వాంగ్ వాపోయినాడు. కాని ఇతని తర్వాత వచ్చిన ఇట్సింగ్ వ్రాతలను గమనిస్తే యువాన్ చ్వాంగ్ ఉడ్డియానంలో అడుగు పెట్టినాడనటానికి కారణాలు కన్పించవు. తిహోహిన్ అనే చీనాభిక్షువు ఉడ్డియానమునకు పోయి, అచట సమాధిని నేర్చుకొని ప్రజ్ఞాపారమితలను అవగాహన చేసికొని పోయెనని ఇట్సింగ్ చెప్పినాడు. చీనాదేశమునుంచి ముగ్గురు భిక్షువులు ఉడ్డియానమును చేరినారని అచటి భిక్షువొక డీయనకు వర్తమానము నొసగినాడట. ఇచటి రాజు మహాయానము నవలంబించుచు, త్రిరత్నములను పూజించువాడని హుయెచవో చెప్పినాడు. క్రీ. శ. 980 ప్రాంతమున ఉడ్డియాన వాస్తవ్యుడైన ధానపాలుడు 111 బౌద్ధ గ్రంథాలను వ్రాయుటమే గాక చీనాప్రభువుల ఆస్థానములో తన అంత్యదినాలను గడిపినాడంటే ఉడ్డియానమే మహాయానమునకు ఆశ్రయము నిచ్చి, బౌద్ధమతమును పోషించిన దేశముగా కన్పించగలదు.

ఉడ్డియాన మనే పేరును ఒడియానమని, ఉగ్ర్యానమని, ఓడ్యానమని, ఉడయానమని, ఒడివిషయని రకరకాలుగా వ్యవహరించారు. తారానాథుడు మొదలగు వారి వ్రాతలలో కన్పించే ఈ శబ్దాన్ని చూచి ఇది ఒడ్డెవారి దేశమగు ఒరిస్సా అని కొందరన్నారు. మరికొందరు దీనిని వంగదేశంలో కనిపెట్టినారు. కాని అసలు ఈ దేశ మెక్కడిదో తెలిసికొనటానికి రెండు ఆధారాలు కన్పించుచున్నవి.

మొదటి ఆధారము 'వజ్రయానము.' మహాయానములో బాటు వజ్రయానమనే తెగ బౌద్ధ మతంలో బయలుదేరినది. జ్ఞానోదయమైన 16 సంవత్సరాలకు బుద్ధుడు ధాన్యకటకము వచ్చినాడని అప్పుడచ్చట మూడవ ధర్మచక్రమును ప్రవర్తింప చేసినాడని, ఇదే వజ్రయానమని టిబెట్ దేశపు చరిత్రకారు లనేకులు వ్రాసినారు. పద్మవజ్రుడనే బౌద్ధాచార్యుడు గుహ్య సమాజ, హేవజ్రతంత్రములను వ్రాసి వాటిలో వజ్రయానమును వెలదీసినాడు. ఈయన శిష్యుడు అనంగవజ్రుడు అనేక వజ్రయాన గ్రంథాలను రచించినాడు. అనంగవజ్రుని శిష్యుడు ఇంద్రభూతి లేక ఇంద్రబోధి అని పిలువబడేవాడు. ఈయన ఒడియానసిద్ధుడని ప్రతీతి. ఇంద్రభూతి కుమారుడు పద్మసంభవుడు. మొదట టిబెట్ దేశానికివెళ్ళిన శాంతరక్షితుడు, అచటి రాజును ప్రోత్సహించి ఆయనచే తన బావమరదియగు పద్మసంభవుని ఆహ్వానింప జేశాడని, తర్వాత క్రీ. శ 747 లో పద్మసంభవుడు టిబెట్ చేరి అక్కడ మొట్టమొదటి చైత్యమును క్రీ. శ. 749 లో నిర్మించినట్లు దేశ చరిత్రకారులందరు చెప్పుచున్నారు ఈ పద్మసంభవుడు కూడా ఒడియాన సిద్ధుడనబడే వజ్రయానాచార్యుడు. ఈయనతో టిబెట్ దేశమున తాంత్రిక బౌద్ధమతము ప్రచారంలోనికి వచ్చినది. దీనినిబట్టి ఉడ్డియాన దేశానికి వజ్రయానానికి సన్నిహిత సంబంధ మున్నట్లు స్పష్టమౌతున్నది. తారానాథుని గురువగు బుద్ధగుప్తుడు ఉడ్డియానములో బౌద్ధమతము 16 వ శతాబ్దములో సజీవముగా నున్నదని చెప్పినాడు. బుద్ధగుప్తుడు తాంత్రిక

బౌద్ధము కావటంచేత ఉడ్డియానంలో ఆనాడున్నది వజ్రయానమే కావాలి.

పన్నెండవ శతాబ్దానికి చెందిన నికాయ సంగ్రహమనే సింహళద్వీపములోని గ్రంథము వజ్రయానమును వజ్ర పర్వతయానమని పిలుచును. వజ్ర పర్వతమునకు చెందిన భిక్షువు తొమ్మిదవ శతాబ్దంలో సింహళపురాజును బౌద్ధునిగా జేసెనన్నది. ఈ వజ్ర పర్వతమే శ్రీ పర్వతము. నాగార్జునకొండకు శ్రీ పర్వతమని పేరున్నది. నాగార్జున కొండకు, అమరావతికి సమీపంగా, జగ్గయ్యపేటకువెళ్లే దారిలో వజ్రాల దిన్నె నేటికీ కనిపిస్తున్నది. వజ్రాల దిన్నెలో వజ్రాలుండె వేమో! కాని వజ్రయానానికి చెందిన బౌద్ధులకీ వజ్రాలదిన్నె పవిత్ర ప్రదేశమై ఉంటుందని మాత్రము చెప్పటానికి వీలున్నది.

రెండవ ఆధారము పద్మసంభవుని చరిత్రలో కనిపిస్తుంది. క్రీ. శ. 747లో టిబెట్ చేరిన పద్మసంభవునకు 'యేషెట్సోగ్యల్' అనే టిబెట్ దేశపు స్త్రీ ముఖ్య శిష్యురాలు. ఈమెను సరస్వతియొక్క అవతారంగా భావిస్తారు. ఈమె తన గురువుగారి జీవిత చరిత్రను వ్రాసినది. ఈ చరిత్రలో మనకీ క్రింది విషయాలు కనిపిస్తవి.

ధనకోశమని పిలువబడే ధాన్యకటకములో ఒక ప్రధాన సరోవరమున్నది. ఉడ్డ్యానము, ఉడ్యానము, ఉడియానము, ఓగ్యానము, ఉగ్యానము, లేక ఓడియానము అని పిలువబడే దేశంలో వాయవ్య దిక్కున ఈ ధాన్యకటకము, అందలి సరస్సు ఉన్నవి. అంటే ఉడ్డియానదేశములో ధాన్యకటకమున్నది. ఇదే నాగార్జున కొండఉన్న మండలము. ఇక్కడి సరస్సులో ఒక పద్మము బయలుదేరునని, ఆ పద్మములోనుంచి తానే జన్మించగలనని బుద్ధుడు తన శిష్యులకు చెప్పినాడట! ఉడ్డియానములో ధాన్యకటకము ప్రధాననగరముగా పాలించుచున్న రాజు ఇంద్రబోధి. ఇక్కడ కథ మొదలు వచ్చింది. అప్పుడు అమితాభుడు ధాన్యకటకములో జన్మించదలచి, పంచకోణాత్మకమైన వజ్రమును తన హృదయమునుంచి తీసి ధాన్యకటకములోని సరస్సులోకి వేసినాడట. ఆ వజ్ర మందలి పద్మగర్భములో పసిగా అందులో ఒక శిశువు కన్పించాడు. ఆ శిశువును తన పుత్రునిగా పెంచుకొని, అతనికి పద్మసంభవుడనే పేరును ఇంద్రబోధి పెట్టినాడట.

ఈ చరిత్రనుబట్టి ఉడ్డియాన దేశమనగా ధాన్యకటక ప్రాంతమని, ఇదే వజ్రయానదేశమని, ఇచటి శ్రీ పర్వతమే వజ్రపర్వతమని, ఇచట వజ్రయాన బౌద్ధము క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దందాకా ఉన్నదని చెప్ప వీలగుచున్నది. కచ్చితంగా ఏ భాగానికి ఉడ్డియానమనే పేరుండేదో, ఈ పేరు ఎలా వచ్చిందో కొంచెము గమనించాలి.

పైకి ఎగిరిపోవుట అనే అర్థంలో ఉడ్డీయనము అనే శబ్దం కనిపిస్తుంది. ఉడ్డీయన శబ్దానికి కూడా ఇంచుమించు ఇదే అర్థమున్నది. తాంత్రిక మంత్ర ప్రయోగాలను వివరించే ఉడ్డీశమనే గ్రంథమొకటి కన్పిస్తుంది. ఆకాశగామిసిద్ధులు మొదలగు తాంత్రిక, యోగాభ్యాసాలను తెలిపే అర్థంలో ఉడ్డియాన శబ్దముండె వీలున్నది. అప్పుడు వజ్రయానమనే మాటకు ఉడ్డియానము, ఓడియానము నేవి తాంత్రికపర్యాయాలు కావటానికి వీలున్నది.

ఆడివిజాతికి చెందిన విద్యయనే అర్థంలో ఓడీ అనే శబ్దమొకటి వున్నది. ఈ విద్యాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని జీవించేవారు ఓడివాసులు కావచ్చును. వీరి ఎట్లున్నా వజ్రయానికులే ఓడియానులు, ఉడ్డియానులు అని పిలువబడినారు. వీరి మంత్రాలకు ధారణీలని పేరు. అందుచేత వీరికి ప్రధానాశ్రయము నిచ్చిన ధాన్యకటకము ధారణీకటకము, ధరణికోటయైనది. వీరి ముఖ్యపీఠము వజ్రపర్వతమనబడిన శ్రీపర్వతము. నేను వజ్రాలదిన్నె అనబడేది వీరి ఉపపీఠము కావచ్చును. పైగా జగ్గయ్యపేట దగ్గరగా నేను ధనంబోడు అనబడే ఒకదిబ్బ ఉన్నది. ఈ ధనంబోడులో మళ్ళీ ధారణీ శబ్దమే కన్పించగలదు. వజ్రయానికు లని పిలువబడిన ఉడ్డియానికుల కిది కూడా స్థావర మొసగిన ప్రదేశమే అనుటలో సందేహంలేదు.

బౌద్ధుల యోగాభ్యాసంలో అతిప్రాచీన కాలం నుంచీ ధ్యానాలు, సమాధులే కాక బుద్ధి పాదాలనేవి కూడా ఉన్నవి. బహుశః బుద్ధి అనే శబ్దానికి ఉడ్డి అనేది వికృతి కావచ్చును. వృద్ధిశబ్దము వడ్డి అయినట్లు బుద్ధిశబ్దం ఉడ్డి కావటానికి వీలున్నది. ఈ వజ్రయానికుల ధారణీలలో బుద్ధిపాదాలకతి విశిష్టమైన స్థానమున్నది. అతిలోక శక్తులను వశపరచుకొనుట, తత్త్వమును సాక్షాత్కరింప జేసికొనుట, సిద్ధులను పొందుట అనేవన్నీ బుద్ధియానంలో ఉన్నవి. ఇదే ఉడ్డియానము. ఇది ఆదరింపబడిన దేశానికికూడా ఉడ్డియానమనే పేరు వచ్చినది.

రేనాడు రాజ్యము

శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి

రేనాడు రాజ్యమాంధ్ర శాతవాహనరాజుల పాలన కాలములో దాదాపు క్రీస్తుపూర్వము 200 నుండి క్రీ. శ. 250 వరకును ఉండి తర్వాత యిక్ష్వాకు రాజులకు శాంతమూలునకు, వీరపురుషదత్తునకు, రెండవ

కాంచీపురాలందు నున్నవారి పాలనలోను ఉన్నట్లు కనబడుచున్నది. ఈ కాలములో దీనిని హిరణ్యరాష్ట్ర మని పిలుచుచు వచ్చినట్లు కొన్ని శాసనములను బట్టి చరిత్రజ్ఞులు కొందరు విశ్వసించుచున్నారు గాని హిరణ్యరాష్ట్రము నెల్లూరుజిల్లాలోనిదని మరియొక యభిప్రాయము కూడ కలదు. 7 వ శతాబ్దివాటి మాలెపాటి తామ్రశాసనములో నిది హిరణ్యరాష్ట్రముగా నే చెప్పబడినది. (Ep. Ind XI.) ఇందుదాహరింపబడిన చికపుర్రు గ్రామము నెల్లూరిజిల్లా కందుకూరు ప్రాంతము లోని పురవపల్లి యైనట్లు తెలుపబడినది. అందుచే అప్పటి వరకును హిరణ్యరాష్ట్రము కడప, నెల్లూరు జిల్లాలలో నుండెననవచ్చును. తర్వాత నిది మహారాజవాడి యను పేరులోనికి వచ్చి యేడువేల గ్రామములు గల దయ్యెను. దీనికి వల్లూరు రాజధానిగా నుండెను. ఈ రాజ్యము నే గాక సిద్ధి, తాత్రిపి రాజ్యములు సహా తెలుగు చోళరాజులు పల్లవరాజులకు సామంతులుగా పాలించిన దృష్టాంతములు లభించుచున్నవి. ఇక్ష్వాకు రాజుల తర్వాత ఆంధ్రదేశములో చాలభాగము పల్లవరాజుల పాలనలోనికి వచ్చెను. అందువల్ల నే పల్లవులకు సామంతులుగా కరికాలాన్వయులైన చోళవంశీకులు యీ రేనాటి రాజ్యమును పాలింపబోయిరి. కాని మొదట నున్నవారి విషయము 6 వ శతాబ్దివరకు తెలియుట లేదు. తర్వాత పాలించినవారిలో నందివర్మ యను చోళరాజు మొదటివానిగా కనబడుచున్నాడు.

ఈతడు ప్రాయశః 550-75 ప్రాంతీయుడై యుండి పల్లవరాజగు నరసింహవర్మకు సామంతుడై యుండవచ్చును. ఈతనికి సింహవిష్ణు, ధనంజయ వర్మ, సుందరవర్మలను ముగ్గురు పుత్రులుండి వివిధ ప్రదేశము లందు పాలించిరి. ధనంజయవర్మ రేనాడు పాలించె ననవచ్చును. ఈయన శాసన మొకటి కలమళ్ళ గ్రామములో నున్నది. ఈయన కుమారుడగు ధనంజయ ఎరిగ చోళుని శాసనములు, ఆజ్జాడి యను ప్రదేశము చుట్టును కనబడుచున్నవి. అంతవరకును వీరి రాజ్యము విస్తరించెను. ధనంజయవర్మ మరియొక కుమారుడే పరి ప్రతాపచోళమహారాజను బిరుదము ధరించిన మహేంద్రవిక్రమవర్మ. ఈతని కుమారుడు పొర్ముఖవర్మయను పుణ్యకుమారచోళుడు. ఈ పుణ్యకుమార చోళునకు గుణముదితుడను సోదరుండుండెను. ఈ పుణ్య కుమారునకు పురుషశార్దూల, మార్దవచిత్త, మదన విలాస మున్నగు బిరుదము లుండెను. ఈతడు తెలుగు లిపి, భాషలలో శాసనములు వ్రాయించి కీర్తి వహించినవాడు—దేవబ్రాహ్మణులకు భూదానములొసంగు ఆచారము దేవాలయ నిర్మాణకార్యములు, పల్లవ రాజులు వచ్చినవాటినుండియు అమలునకు వచ్చెను. అందుచేతనే యీతని రాణియగు వసంతిపోలిచోళ మహాదేవి శివ పేరిట నెలకొల్పబడిన వసంతీశ్వరాలయమునకు కొన్ని భూముల నిచ్చెను.

ఈ పుణ్యకుమారచోళుడు క్రీస్తుశకం 625-675 మధ్యను పాలించినట్లు చరిత్రజ్ఞు లూహించుచున్నారు. ఈ కాలమునకు పల్లవసామ్రాజ్యము క్షీణించుచుండెను. అప్పుడు పాలించుచుండిన వాడు కాంచీపుర రాజధానిగాగల పలవమహేంద్ర వర్మ III. పశ్చిమచాళుక్య చక్రవర్తియగు మొదటి విక్రమాదిత్యుడే పల్లవరాజ్యమును జయించెను. ఈతడు 655-681 మధ్య నేలినవాడు. అందుచే పుణ్యకుమార చోళుడు సైతము యీతనకు లోబడినను స్వతంత్రుడుగనే యున్నట్లు భావింపవచ్చును. పుణ్యకుమార చోళుని తర్వాత పాలనకు వచ్చిన అతని కుమారుడు విక్రమాదిత్యుడు కూడ మహారాజాధిరాజ బిరుదము ధరించి స్వతంత్రు డయ్యెనని చరిత్రకారుల విశ్వాసము—

ఇంతకు పూర్వపరిస్థితులను లోతుగా విచారించినగాని వీరి విషయములు స్పష్టపడవు.

రెండవ పులకేశి మహారాజు 610-642 మధ్య నేలుచు పాలించుచు 621 లో మొదటిసారి కాంచీపుర పల్లవ మహేంద్రవర్మ నోడించెను. ఈతడు మరల స్వతంత్రుడగుటకు ప్రయత్నించినపుడు 642 లో మరల దక్షిణదేశ దండయాత్ర నొనరించెను. కాని దురదృష్టవశమున నీ యుద్ధములో పులకేశి మరణించుటయు, మహేంద్రవర్మకొడుకు లేక మనుమడు నరసింహవర్మ మణిమంగళము, పరియాల యుద్ధములలో జయించి బాదామి నాక్రమించుటయు జరిగెను. మొదటి విక్రమాదిత్యుడు తన తండ్రియగు పులకేశి మరణమునకును, రాజ్యాపహరణమునకును వగచి మరల బలముల కూర్చుకొని ముందుగా 655 లో బాదామిని స్వాధీన పరచుకొనగలిగెను.

ఈ క్లిష్టసమయములో నవగా 621-655 సం॥ల మధ్య యీ రేనాడు ప్రాంతములు అటు పల్లవరాజులకును, యిటు చాళుక్యరాజులకును లోబడక స్వతంత్రముగా వ్యవహరించినట్లు ఊహింపవచ్చును. అందువల్ల నే పుణ్యకుమారచోళుడు మహారాజుగా వ్యవహరించగా తర్వాత వాని వంశీకులు కూడ ఆ బిరుదము నే ధరించి రనవచ్చును. 655 సం॥ తర్వాత యీ తెలుగు చోళరాజులు విక్రమాదిత్యునికిని, తర్వాత వినయాదిత్యచక్రవర్తికిని లోబడినవారై పోయిరిగాని మరల పల్లవ సామంతత్వము గలిగినట్లు కనబడదు. విక్రమాదిత్య చక్రవర్తి 681 A. D. లో చనిపోయెను. పలవరాజ్యము దాదాపు 900 వరకును నామమాత్రముగానుండినను, ఒకవైపున రాష్ట్రకూటులతోను, రెండవవైపున దక్షిణదేశ చోళరాజులతోను

వైరము సహించినందున నిలువజాలకపోయెను. చోళరాజగు ఆదిత్య I చివరి పల్లవరాజగు అపరాజితుని సంహరించుటతో నా పల్లవరాజ్యము నశించెను.

ఇక బాదామినుండి చాళుక్య వినయాదిత్య చక్రవర్తి 681 నుండి సామ్రాజ్యమును శాసించుచు, కర్నూలు, రేనాడు రాజ్యములు తన పాలనలో నే యున్నట్లు చెప్పుటవలన, రేనాటిరాజ్యము సామంత రాజ్య హోదాలో నే యుండెననవచ్చును—విక్రమాదిత్యచోళునితర్వాత వతని కుమారుడైన శక్తికుమార విక్రమాదిత్యుడును, అతనిపిమ్మట సత్యాదిత్యుడును దీనిని పాలించియుండిరి. సిడి వెయ్యి గ్రామములు, రేనాడు 7 వేల గ్రామములు వారిపాలనలో నుండెను. 725 A. D. ప్రాంతమునకు సత్యాదిత్యుని పాలన ముగిసియుండును. తర్వాత నీవంశములో మహేంద్ర వర్మ, పుణ్యకుమారచోళ, వృషకామ, దివాకర, శ్రీకాంతి చోళ శక చోళధీర యనువారిపాలన గానవచ్చుచున్నది—(Eps. Ind V).

దాదాపు 835-850 A. D. ల మధ్య యీ ప్రాంతమును రాష్ట్రకూటరాజగు కృష్ణరాజు జయించి యాతని సామంతుడైన వైదుంబరాజు గండత్రినేత్రుని పాలనలో నుంచినట్లు కనబడుచున్నది. 850 A. D. నుండి వైదుంబరాజు గంగసంకోల డీప్రాంతమును పాలించెను. తన పూర్వీకులసామ్రాజ్యమీప్రాంతముపై యపహరింపబడుటను జూచి సహింపజాలక తూర్పుచాళుక్య చక్రవర్తియగు గుణగాంక విజయాదిత్యుడు దండెత్తివచ్చి జయించి తెలుగు చోళరాజును ప్రతిష్ఠించెనుగాని యిదికూడ చిరకాలము నిలిచినట్లు కనబడదు. 900 A. D. ప్రాంతమున సోరమతి వద్ద జరిగినయుద్ధములో నోలంబులు, బాణరాజులు, వైదుంబరాజులు కలిసి తిరిగి స్వాధీనపరచుకున్నట్లు కనబడుచున్నది. ఇందలి నోలంబరాజులు దాడిగ, రాచమల్లులనువారై యుందురని చరిత్రజ్ఞులు విశ్వసించుచున్నారు. 926 A. D. లో కమలాపురమువద్ద రాష్ట్రకూట నిత్యవర్ష ఇంద్రరాజు సామ్రాజ్యము మలికినాడులో కనబడుచున్నది. తెలుగు చోళరాజులు ఈ ప్రాంతమును పోగొట్టుకొన్నను, కొద్దికాలములో నే యీప్రాంతమున తమపాలనను సాగించుచు నేయుండిరి. 930 A. D. ప్రాంతమున చిలయచోళుడు, 955నుండి జటచోళ తెలుగుబిజ్జనుడు, 978 ప్రాంతమున జటచోళ భీమన్నపాలుడు మొదలైనవారు కోడూరు మున్నగు ప్రాంతములు పాలించినట్లు అచటి శాసనములు తెలుపుచున్నవి. మధ్యమధ్య వైదుంబరాజులతో యుద్ధములు జరుగుచు, రాజ్యము చేతులు మారుచుండెను. 971 A. D. లో కొంత రాజ్యము పొత్తపివాడు మొదలుగా నాటివరకూ గల దేశమంతయు వైదుంబరాజగు భువన త్రినేత్రునకు వశమయ్యెను. కాని మరల 978 లో నది జటచోళభీమునకు వచ్చెను.

విక్రమాదిత్య సందయ్య యనువతడు రాష్ట్రకూట రాజగు కన్నరదేవునికి సామంతుడై మలాడు, వానగప్పాడినాడు, సింగపురినాడు, పెంకుప్రను కోటములు పాలించునట్లును, అతని పాలనము 940-56 సం॥ల మధ్యనున్నట్లును ఒక శాసనమువలన తెలియుచున్నది. ఇతడు మూడవ కృష్ణరాజునకుగూడ సామంతుడు. 949 లో ప్రసిద్ధికెక్కిన తక్కోల యుద్ధము జరిగెను. దానిలో వైదుంబులకే జయము లభించెను. విక్రమాదిత్య సందయ్య తర్వాత సంపయ్య తిరువయ్య రాజు యీ ప్రాంతమును 956-960 మధ్య పాలించెను. అతనితర్వాత తిరువయ్య శ్రీకాంతరాజు అనువాతని కుమారుని పాలనవచ్చెను. 978 తర్వాత కొద్దికాలమునకు తిరువయ్య చంద్రాదిత్యుడును శంకరదేవుడును 1001 A. D. వరకు కాంచీపుర చోళరాజగు రాజరాజునకు సామంతులుగా నీప్రాంతము పాలించిన ఆధారములు లభించుచున్నవి. 978-999 సం॥ మధ్య మాత్రము కంచి మొదలుకొని తొండమండలముతో సహా పొత్తపి, కడప, రేనాడులు జటచోళ భీమన్నపాలుడే పాలించెను. అతని మరణానంతరము తొండై మండలము సహా నీప్రాంతములు రాజరాజు సామ్రాజ్యములోనికి వచ్చెను. మహారాజ పదితమ రేనాడు ఆకాలమున విన్నమరాయుడు (వన్నెచోడ?) పాలించినట్లు ఇంగులూరు నాడులోని ఒక శాసనము తెలుపుచున్నది ఈ కాలమునకు రాష్ట్రకూటరాజుల శక్తి యీ ప్రాంతముపై నశించెనని చెప్పుటకు వీలు లేకున్నది. పొలగిరి (కడపజిల్లా) లో 1056 A.D లో ఆకాలమున్న కన్నరదేవ సామంతుడైన మదుక మహారాజు పాలన గనబడుచున్నది. అచటి సమర్పేశ్వరునికి 80 ఖండుగల భూమినిచ్చి దానశాసనము వ్రాయించెను. కాని యీ అక్రమణ చిరకాలము నిలిచినట్లులేదు.

రాజరాజు పశ్చిమచాళుక్య ఆహవమల్ల సోమేశ్వరుల తోను, రాష్ట్రకూటులతోను యుద్ధములు సల్పుటయే గాక, వారి రాజ్యములను జయించెను. కంపిలి, కొల్లిపాక, పూండూరు యుద్ధములలో వారలను జయించెను. తెలుగు నాయకులనేకులు పూండూరులో ఖైదు చేయబడి, పూండూరునగరము నేలమట్టము చేయబడెను. మహారాజపదికి దండనాయక అప్పిమయ్యను పాలకునిగా నియమించెను. ఈ ప్రాంతము చోళరాజుల సామంతిత్వమునకు లోబడి తిర్వాతి కొందరు పాలించు చుండిరి గాని వాని వివరములు లభించుటలేదు. రాజాధిరాజు పాలన 30వ సం॥లో (1048) అప్పిమయ్య వ్రాయించిన శాసనమొకటి వల్లూరు రాజధానిగా పాలించినటు తెలుపుచున్నది. (No. 6 of 1890) కాకతి మొదటి ప్రోలరాజు సేనానియగు బమ్మసేనాని కంచి దుర్గకవాటములు భేదించినట్లు శాసనములలో చెప్పబడినది. త్రైలోక్యమల్లుని సామంతుడుగా నుండి యాతడొనరించిన దండయాత్రలో నొకసారి యట్లు జరిగినను, పైశాసనమును బట్టి 1048 లో వల్లూరి రాజ్యము రాజాధిరాజు సామంతిత్వము క్రిందనున్నట్లు స్పష్టము. అప్పిమయ్య తిర్వాతి బ్రహ్మాధిరాజు పాలన మహారాజపదిలో జరిగెను.

కాకతీయ గణపతిదేవ చక్రవర్తి కాప్రాంతము 1212 నాటికి వశపడెను. అతడు కాయస్థ సేనాధిపతి యగు గంగయసాహిణిని పాలించ నియోగించెను. అతడనేక దానశాసనములు వ్రాయించెను. అతని తర్వాత గణపతిదేవి కాలములో జన్నిగదేవ సాహిణియు, తర్వాత రెండవ ప్రతాపరుద్రదేవ చక్రవర్తి కాలములో నవగా 1295-1323 మధ్య త్రిపురాంతక దేవుడును యీ ప్రాంతమును పాలించి శాసనములు వ్రాయించిరి. దాదాపు 1304 ప్రాంతమున మహమ్మదీయులోరుగల్లు పైకి దండెత్తిన సమయమును జూచి యీ కాయస్థ సేనాని త్రిపురాంతకుడును, అంబదేవసేనానియు తిరుగబడి స్వతంత్రులగుటకు ప్రయత్నింపగా ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి గుండయ్య, మాదయనాయకులను బంపి వారిని అణచివేసి, పొత్తపి నాటికి జుట్టయ లెంక గొంకారెడ్డిని, పాకనాటికి ముప్పిడినాయనిం గారిని పాలకులుగా నియమించెను.

1323 సం॥ లో కాకతీయ సామ్రాజ్య మంతమయ్యెను. మహారాజపది యనురేనాటి రాజ్యం తర్వాత చరిత్ర మరొకసారి తెలుసుకొందము. విజయనగర సామ్రాజ్యకాలములో నిది గండికోటసీమలో చేరిపోయినది — ఈ వ్యాసము వ్రాయుటలో నాకు మదరాసు ఎపిగ్రాఫికా రిపోర్టులు, ముఖ్యముగా తోడ్పడెను.

— —

గమనిక

గత అక్టోబరుమాసం భారతిలో, ప్రకటించిన 'ఒలి పసివులు' అనే నాటిక తుదిని రచయిత: 'శ్రీ రెంటాల గోపాలకృష్ణ చక్కని తెలుగు నుడికారంతో చేసిన అనువాదం ఈ నాటికకు అణువణువునా తోడ్పడినందుకు వారికి నా కృతజ్ఞతలు.' అని లిఖించారు. దురదృష్టవశాత్తూ ముద్రణలో ఈ వాక్యం జారిపోయింది పాఠకులు గమనింప ప్రార్థన.

* పై రచయిత (శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తిగారు) శ్రీ రెంటాలవారి అనువాదంనుంచి, మక్కీకి మక్కీగా చాలాభాగాలు సేకరించినట్టు కనిపించుతోంది పైకింగా కృతజ్ఞత తెలిపినా అట్టి విస్తృతభాగాన్ని మరొక రచననుంచి సేకరించడం సత్సంప్రదాయం కాదు. రచయిత లెవ్వరూ ఇకముందు అలా చేయరని ఆశించుచున్నాము. ఈ విషయాన్ని మా దృష్టికి తెచ్చిన శ్రీ రెంటాల గోపాలకృష్ణ గారికి కృతజ్ఞత.

—సంపా.

రాజరాజు పశ్చిమచాళుక్య ఆహవమల్ల సోమేశ్వరుల తోను, రాష్ట్రకూటులతోను యుద్ధములు సల్పుటయే గాక, వారి రాజ్యములను జయించెను. కంపిలి, కొల్లిపాక, పూండూరు యుద్ధములలో వారలను జయించెను. తెలుగువారైన లెంకలు పూండూరులో ఖైదు చేయబడి, పూండూరునగరము నేలమట్టము చేయబడెను. మహారాజపదికి దండనాయక అప్పిమయ్యను పాలకునిగా నియమించెను. ఈ ప్రాంతము చోళరాజుల సామంతత్వమునకు లోబడి తర్వాత కొందరు పాలించుచుండిరి గాని వారి వివరములు లభించుటలేదు. రాజాధిరాజు పాలన 30 వ సం॥లో (1048) అప్పిమయ్య వ్రాయించిన శాసనమొకటి వెల్లూరు రాజధానిగా పాలించినటు తెలుపుచున్నది. (No. 6 of 1890) కాకతి మొదటి ప్రోలరాజు సేనానియగు బమ్మసేనాని కంచి దుర్గకవాటములు భేదించినట్లు శాసనములలో చెప్పబడినది. త్రైలోక్యమల్లుని సామంతుడుగా నుండి యీతడు వరించిన దండయాత్రలో నొకసారి యట్లు జరిగినను, పైశాసనమునుబట్టి 1048 లో వెల్లూరి రాజ్యము రాజాధిరాజు సామంతత్వము క్రిందనున్నట్లు స్పష్టము. అప్పిమయ్య తర్వాత బ్రహ్మాధిరాజు పాలన మహారాజపదిలో జరిగెను.

కాకతీయ గణపతిదేవ చక్రవర్తి కీ ప్రాంతము 1212 నాటికి వశపడెను. అతడు కాయస్థ సేనాధిపతియగు గంగయసాహిణిని పాలించ నియోగించెను. అతడిచటనే దానశాసనములు వ్రాయించెను. అతని తర్వాత రుద్రమదేవి కాలములో జన్నిగదేవ సాహిణియు, తర్వాత రెండవ ప్రతాపరుద్రదేవ చక్రవర్తి కాలములో అనగా 1295-1323 మధ్య త్రిపురాంతక దేవుడును యీప్రాంతమును పాలించి శాసనములు వ్రాయించిరి. దాదాపు 1304 ప్రాంతమున మహమ్మదీయులోరుగల్లుపైకి దండెత్తిన సమయమునుజూచి యీ కాయస్థ సేనాని త్రిపురాంతకుడును, అంబదేవసేనానియు తిరుగబడి స్వతంత్రులగుటకు ప్రయత్నింపగా ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి గుండయ్య, మాచయనాయకులను బంపి వారిని అణచివేసి, ఆ తరువాత నాటికి జుట్టయలంక గొంకారెడ్డిని, పాకనాటికి ముప్పిడినాయని గారిని పాలకులుగా నియమించెను.

1323 సం॥ లో కాకతీయ సామ్రాజ్య మంతమయ్యెను. మహారాజపది యను రేనాటి రాజ్యం తర్వాత చరిత్ర మరొకసారి తెలుసుకొందము. విజయనగర సామ్రాజ్యకాలములో నిది గండికోటసీమలో చేరిపోయినది — ఈ వ్యాసము వ్రాయుటలో నాకు మదరాసు ఎపిగ్రాఫికా రిపోర్టులు, ముఖ్యముగా తోడ్పడెను.

గమనిక

గత అక్టోబరుమాసం భారతిలో, ప్రకటించిన 'బలి పశువులు' అనే నాటిక తుదిని రచయిత: 'శ్రీ రెంటాల గోపాలకృష్ణ చక్కని తెలుగు నుడికారంతో చేసిన అనువాదం ఈ నాటికకు అణువణువునా తోడ్పడినందుకు వారికి నా కృతజ్ఞతలు.' అని లిఖించారు. దురదృష్టవశాత్తూ ముద్రణలో ఈ వాక్యం జారిపోయింది పాఠకులు గమనింప ప్రార్థన.

* పై రచయిత (శ్రీ శొంఠి శ్రీరామచంద్రమూర్తిగారు) శ్రీ రెంటాలవారి అనువాదంనుంచి, మక్కీకి మక్కీగా చాలాభాగాలు సేకరించినట్టు కనుపించుతోంది. పైవిధంగా కృతజ్ఞత తెలిపినా ఇట్టి విస్తృతభాగాన్ని మరొకరి రచననుంచి సేకరించడం సత్సంప్రదాయం కాదు. రచయితలెవ్వరూ ఇకముందు అలా చేయరని ఆశించుతున్నాము. ఈ విషయాన్ని మా దృష్టికి తెచ్చిన శ్రీ రెంటాల గోపాలకృష్ణగారికి కృతజ్ఞత.

—సంపా.

గ్రంథవిమర్శనమ

దక్షిణదేశములో నాట్యము

రచన: శ్రీ తుమ్మలపల్లి సీతారామారావు; ప్రచురణ: ఉమా పబ్లిషర్స్, విజయవాడ-1; మూల్యము రు 4-0-0.

భారతజాతి కళారంగాలలో సాధించిన మహోన్నత స్థితి అనన్యసామాన్యమైనది. మిగుల మిక్కిలి సంగీత సాహిత్యాది సర్వ కళలనూ సమన్వయపరచుకుని ఒక మహాకళగా రూపొందిన భారతీయ నాట్యకళ ఈ జాతి ప్రతిభా సంపదకు ప్రతిచిహ్నంగా వుంది. ఇలాంటి మహాకళకు ఇంతవరకూ సరియైన చరిత్ర గ్రంథం లేకపోవటం విచారకరం. అసలు, అనాది కాలంనుంచీ, మనవారికి ఏ కళకు గాని, ఏ శాస్త్ర విజ్ఞాన శాఖకు గాని పరిణామ చరిత్ర వుండాలనే అభిప్రాయం వున్నట్లు తోచదు. ఈ చరిత్ర గ్రంథాల అభావంవల్ల యెంతో అయోమయావస్థ యేర్పడ్డది. నాట్యకళకు బొత్తిగా అలాంటి గ్రంథమే లేదు. శ్రీ తుమ్మలపల్లి సీతారామారావుగారు కొంతకుకొంత ఈ కొరత తీర్చటానికి ప్రయత్నించారు. రచయిత, దాక్షిణాత్య సంప్రదాయాలకు పరిమితం చేసుకుని ఈ గ్రంథాన్ని సంఘటించాలని ప్రయత్నం చేసినా, యావద్భారత సంప్రదాయాల ప్రభావం దాక్షిణాత్య నాట్య కళలను రూపొందించటంలో అమితమైన ప్రభావం చూపటంవల్ల ఆయా సంప్రదాయాలను కూడా తడివి చూడక తీరింది గాదు. దాక్షిణాత్యజాతులలో చరిత్ర కందని ప్రాచీన కాలంనుంచీ అనేక దేశి సంప్రదాయాలు ప్రచారంలో వున్నా, మార్గ సంప్రదాయాలను రూపొందించటంలో భరతాదుల సంప్రదాయాలను దాక్షిణాత్యులు అంది పుచ్చుకోవటం జరిగింది గదా!

రచయిత ఈ గ్రంథాన్ని అయిదు ప్రధాన భాగాలుగా విభజించారు.

(1) పూర్వయుగము:—క్రీ
క్రీ. శ. 9 శతాబ్దాంతము వరకూ

(2) చరిత్రయుగము:—క్రీ శ

(3) మధ్యయుగము :—క్రీ. శ.

(4) ఆంగ్లేయయుగము:—1800—

నాట్యకళా పరిణామచరిత్రకూ, చరిత్రకూ అవినాభావ సంబంధం వున్న కారణంగా, నాట్యకళా చరిత్రకు సంబంధం వున్న ఆయా రాజకీయ సాంఘిక చరిత్రలను ఉల్లేఖించి, నాట్యకళను రూపొందించటంలో వాటి ప్రభావాన్ని వివరించుకుంటూ వచ్చారు.

పూర్వ చరిత్ర భాగంలో, నాట్యకళా విర్భావ సంబంధి పౌరాణిక గాథలు, భరతముని సంప్రదాయం వివరించబడినై. తరువాత భరతుని సంప్రదాయమునకు భిన్నమై, దక్షిణ భారతదేశమున వ్యాప్తిలో వున్న దేశి సంప్రదాయములు, భరత సంప్రదాయమునకూ వీనికీ గల తారతమ్యములు ఉల్లేఖింప బడినై

రెండవ భాగంలో (చరిత్రయుగం). దేవదాసీ వ్యవస్థ ఆవిర్భావ వృద్ధి పతనాల సమగ్ర చరిత్రను అందజేశారు. అటుపై ఆంధ్రకర్ణాటక, తమిళ కేరళ దేశములలో పెంపొందిన నాట్య సంప్రదాయములనూ వాటి చరిత్రలనూ వివరించారు.

మూడవభాగంలో (మధ్య యుగం) దక్షిణాంధ్ర నాయకరాజుల కృషి, యక్షగాన కృతులు, కూచిపూడి సంప్రదాయం, కేరళ కథాకళి మొదలైన విషయాలు చర్చింపబడినై.

...గంలో (ఆంధ్రోద్యమయుగం) దేశీయ ...పోరాటంలో ఆశ్రయం లేని ఈ కళ ...క్షోభాదమై పాడైపోవటం, తిరిగి ...", ఈ వైభవాన్ని కలిగించుకుని ...వటానికి జరుగుతున్న ప్రయత్నం

...శ్ర చరిత్ర చెక్కాక అందంగా ప్రధాన ...విషయాలను కూడా వివరించారు. ...సంయుక్త హస్తములు' నిర్వచించి ...లను గ్రంథాంతంలో ప్రత్యేకంగా ...రు.

...భాగంలో నాయికానాయక ...తెలియజేశారు. ఈ భాగంలోనే ఆయా ...ప్రదేశాలనుంచి లక్ష్యాలను ఉటంకించారు.

కేరళ జానపద సంప్రదాయాల పరిశోధనలో రచయిత చేసిన అపారమైన కృషి ద్యోతకమవుతోంది.

ఇలాంటి కళా చరిత్రను నిర్మించటం సామాన్య విషయం గాదు. రచయితకు కేవలం నాట్యకళా సంప్ర...

దాయ విజ్ఞానమే గాక, మత, సాంఘిక, రాజకీయ పరిణామాలకు సంబంధించిన సర్వతోముఖమైన పరిజ్ఞానం వుంటేనేగాని ఈ రచన సాధ్యం కాదు. శ్రీ సీతారామారావుగారు చేసిన మహత్తరమైన ఈ కృషిని గమనించి ఆంధ్రప్రజలు ఈ గ్రంథానికి తగిన ప్రోత్సాహం ఇవ్వగలరని విశ్వసించుచున్నాము.

* * *

తెలంగాణం
1, 2 భాగములు

వ్యాస సంపుటములు: సంకలనకర్త: శ్రీ వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి: ప్రచురణ: దేశోద్ధారక గ్రంథమాల, 2844 ఇమాంబాడి వీధి, సికింద్రాబాదు. మూల్యం: మొదటి భాగం: రు. 2-4-0 రెండవ భాగం: రు. 2-8-0

ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ మహోత్సవ సమయానికి ఈ గ్రంథాన్ని ప్రచురించి అందజేసిన ప్రచురణ కర్తలను తెలుగువారు అభినందించవలసివుంది. రాజకీయపు కట్టుబాటులు కారణంగా నిన్న మొన్నటి వరకూ తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఎక్కడ ఏమి జరుగుతున్నది, ఏ మహనీయులు ఉద్భవించి ఏయే కార్యకలాపాలు సాగించి ఆంధ్రాభ్యున్నతికి తోడ్పడుతున్నదీ, యితర ప్రాంతాల ఆంధ్ర ప్రజలెవ్వరికీ ఏమీ అర్థమయ్యే అవకాశం వుండేది గాదు. బయట వున్న వారికే కాదు. తెలంగాణంలోనే ఒక ప్రాంతం వారి విషయం ఒకరికి అర్థమయ్యేది గాదు. ఇప్పుడు సర్వాంధ్ర ప్రజలూ ఏకమై మహాంధ్ర ఏర్పడేది గనుక ఈ ప్రజానీకం పరస్పరం ఒకరి ఆశయాల నొకరూ, ఒకరి భావాల నొకరూ అవగాహనం చేసుకుని అన్యోన్యతను పెంపొందించుకుని పెంపొందవలసి వుంది. ఆ దృష్ట్యా ఈ వ్యాససంపుటములు రెండూ అమూల్యములైనవి.

మొదటి భాగం :— ఈ భాగంలో శ్రీ ఆదిరాజు వీరభద్రరావుగారు రచించిన వ్యాసములు 9 వున్నాయి: (1) కాకతీయరాజ వంశము, కాకతీయ సాంఘిక చరిత్రము, శాసనపత్రి గ్రంథములు, వాణిజ్యములు, శాసనములు, పాకాలపరగణా, శివాలయములు, గోలకొండపట్టణము, కొరియనుల కథనము (ప్రాచీన సమాధులు). శ్రీ చౌలెత నృసింహశర్మగారి, సర్వాయిపాపడు, మంత్రకూటము అనే రెండు వ్యాసాలున్నాయి. తిరుపతి, శ్రీ కె. ఏ. భూపాల రావుగారి మాదిన్ని 'విశ్వకాంగనీతి', శ్రీ బి. రామరాజుగారి 'తెలంగాణా జానపద సాహిత్యము' శ్రీ బి. బాబురావుశర్మగారి 'ఆదివాసులు' శ్రీ వానమామలై